

Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa

Marita Husso, Sisko Piippo, Jarmo Houtsonen, Marianne Mela, Sonja Tihveräinen, Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen, Anna Knihtilä

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2023:65

tietokayttoon.fi

Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa

Marita Husso, Sisko Piippo, Jarmo Houtsonen, Marianne Mela,
Sonja Tihveräinen, Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen, Anna Knihtilä

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Valtioneuvoston kanslia
CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-383-000-4
ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:65

Julkaisija Valtioneuvoston kanslia

Tekijä/t Marita Husso, Sisko Piippo, Jarmo Houtsonen, Marianne Mela, Sonja Tihveräinen, Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen, Anna Knihtilä

Kieli suomi Sivumäärä 181

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkasteltiin digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteita ja mahdollisuuksia poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa. Tutkimuksen aineisto koostuu poliisin rikosilmoitusaineistosta, poliisien, syyttäjien ja väkivaltatyön tukipalveluiden työntekijöiden fokusryhmähaastattelusta sekä digitaalista väkivaltaa kokeneille suunnatusta verkkokyselystä. Digitalisoituminen ja viestintäteknologioiden kehittyminen ovat muuttaneet naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja, vaikutuksia ja seurauksia. Väkivallan, häirinnän, uhkailun, häpäisemisen ja kontrollin muodot ovat moninaistuneet. Digitaalisen väkivallan seuraukset ovat usein väkivallan kohteille syvästi haavoittavia, traumatisoivia, toimijuutta lamauttavia, osallisuutta rajoittavia ja elinpiiriä kapeuttavia.

Digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen keskeisenä haasteena ovat puutteet ilmiön tunnistamisessa, sen vakavuuden ymmärtämisessä ja asenteissa. Ilmiö on normalisoitunut osaksi arkea sekä läheisissä suhteissa että sosiaalisessa mediassa ja julkisessa keskustelussa. Käytäntöjen ja asenteiden muuttaminen edellyttää koulutuksen kehittämistä sekä tietoisuuden lisäämistä väkivallan eri ilmenemismuodoista. Ilmiöön puuttuminen vaatii myös moniammatilliseen yhteistyöhön ja tutkimukseen panostamista, käsitteiden tarkentamista, väkivallan dokumentoinnin käytäntöjen yhtenäistämistä sekä esitutkintapöytäkirjojen laatuun panostamista. Myös digitaalisen median alustojen vastuuta tulee korostaa ja palveluiden alueellista saatavuutta parantaa.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat tutkimus, tutkimustoiminta, digitaalinen väkivalta, naisiin kohdistuva väkivalta, rikosprosessi

ISBN PDF 978-952-383-000-4 ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-000-4>

Utmaningar med att hantera digitalt våld mot kvinnor i polisarbete, straffrättsliga förfaranden och stödtjänster

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2023:65

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Marita Husso, Sisko Piippo, Jarmo Houtsonen, Marianne Mela, Sonja Tihveräinen, Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen, Anna Knihtilä

Språk finska

Sidantal

181

Referat

I den här undersökningen granskades utmaningar och möjligheter i att bekämpa digitalt våld i polisens arbete, kriminalprocessen och stödtjänster. Undersökningsmaterial består av polisens brottsanmälningsskildringar, fokusgruppintervjuer med poliser, åklagare och anställda inom stödtjänster för våldsutsatta samt en webbenkät till våldsutsatta. Digitaliseringen har förändrat former och konsekvenser av våldet mot kvinnor. Våld och kontroll har blivit allt vanligare. Konsekvenserna är ofta djupt sårade samt förminska delaktigheten och livsutrymmet för den utsatta.

Den centrala utmaningen när det gäller att bekämpa det digitala våldet är att identifiera fenomenet, förstå dess allvar och förändra attityder. Fenomenet har normaliserats i vardagen, i nära relationer och i sociala medier och i den offentliga debatten. Ingripandet kräver satsningar på tvärprofessionellt samarbete och forskning, precisering av begreppen, harmonisering av praxisen för dokumentation av våld samt satsningar på kvaliteten på förundersökningsprotokollen. Digitala plattformars ansvar bör betonas och tjänsternas regionala tillgänglighet förbättras.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokayttoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, digitalt våld, våld mot kvinnor, kriminalprocessen

ISBN PDF 978-952-383-000-4

ISSN PDF

2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-000-4>

Challenges of tackling digital violence against women in police work, criminal procedure, and support services

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2023:65

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Marita Husso, Sisko Piippo, Jarmo Houtsonen, Marianne Mela, Sonja Tihveräinen, Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen, Anna Knihtilä

Language Finnish

Pages

181

Abstract

The study investigated the addressing of digital violence against women in police work, criminal procedures, and support services. Utilizing police crime reports, focus group interviews with prosecutors and support service personnel, and online surveys from digital violence victims/survivors, the research aimed to comprehensively explore the challenges and opportunities in this context.

The evolution of communication technologies has significantly altered the landscape of violence against women, introducing diverse forms of harassment, threats, and control. The consequences of digital violence often impose severe and traumatizing damage on victims/survivors, constraining their autonomy, restricting participation, and narrowing their living environment.

Insufficient recognition and understanding, combined with societal normalization of digital violence in everyday life, demand educational development and heightened awareness. Addressing this issue requires investment in and research on interdisciplinary collaboration, conceptual refinement, standardized documentation practices, and improved regional service accessibility. Emphasis on digital media platform accountability is crucial.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, digital violence, violence against women, criminal procedure

ISBN PDF 978-952-383-000-4

ISSN PDF

2342-6799

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-000-4>

Sisältö

Esipuhe	8
1 Johdanto	9
2 Tutkimuksen taustaa	12
2.1 Digitaalinen väkivalta aikamme ilmiönä	12
2.2 Digitaalisen väkivallan käsite	16
2.3 Sukupuoli ja digitaalinen väkivalta	19
2.4 Digitaalinen väkivalta kansainvälisten sopimusten valossa.....	21
2.5 Digitaalinen väkivalta Suomen rikoslaissa	22
3 Digitaalinen väkivalta ja rikosprosessi	24
3.1 Onko syytä epäillä rikosta?	24
3.2 Esitutinnan eteneminen	28
3.3 Syyteharkinta.....	33
3.4 Käsittely tuomioistuimessa	36
4 Aineisto ja menetelmät	38
4.1 Rikosilmoitusaineisto	39
4.2 Fokuserhmähaastattelut poliisille, syyttäjille ja tukipalveluille	43
4.2.1 Poliisit ja syyttäjät	44
4.2.2 Tukipalveluiden työntekijät.....	46
4.3 Kyselyt digitaalista väkivaltaa kokeneille	47
4.4 Aineistojen analyysi.....	48
4.4.1 Rikosilmoitusaineiston analyysi	48
4.4.2 Haastatteluiden analyysi.....	49
4.4.3 Kyselyaineistojen analyysi	49
4.4.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat	50
5 Tulokset: Rikosilmoitusaineisto	52
5.1 Rikosilmoitusaineiston kuvailu.....	52
5.2 Haasteet rikosprosessissa rikosilmoitusaineiston perusteella.....	60
5.2.1 Tutkinta-ajat.....	60
5.2.2 Aineettomien vahinkojen merkityksen arviointi.....	64
5.3 Rikosilmoitusaineisto muun tilastotiedon valossa.....	69
6 Poliisien haastattelujen tulokset	72
6.1 Haasteet esitutkinnassa.....	72
6.1.1 Digitaalisen väkivallan ja väkivallan jatkumon tunnistaminen.....	72
6.1.2 Osaaminen ja koulutustarve.....	74
6.1.3 Resurssien puute muokkaa toimintakulttuuria	75
6.1.4 Erikoisosaamista vaativan työn organisointi ja erikoisosaamisen hyödyntäminen	77
6.1.5 Näytön hankkiminen ja lainsäädäntö	80
6.2 Kehittämisehdotuksia.....	81

7	Syyttäjien haastattelujen tulokset	84
7.1	Digitaalista väkivaltaa koskevan asian valmistelu esitutkinnassa	84
7.1.1	Esitutkintayhteistyö poliisin kanssa	84
7.1.2	Esitutkintaa koskevat rajoitukset	86
7.2	Näytön arviointi ja todistelu	87
7.2.1	Digitaalisen väkivallan näkymättömyys lainsäädännössä	87
7.2.2	Rikosilmoitusten vähäinen määrä	89
7.2.3	Laajat digitaaliset tutkinta-aineistot	90
7.2.4	Kansainväliset oikeusapupyynnöt	92
7.3	Henkilöstö- ja osaamisvajeet	93
7.4	Kehittämisehdotuksia	95
8	Digitaalisen väkivallan kohtaaminen tukipalveluissa	100
8.1	Digitaalisen väkivallan tunnistaminen väkivaltatyön erityispalveluissa	100
8.2	Digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen käytännöt tukipalveluissa	104
8.3	Tukipalveluiden rooli rikosprosessissa	106
8.4	Rikosprosessiin liittyviä haasteita tukipalveluiden näkökulmasta	107
8.5	Kehittämisehdotuksia	117
9	Digitaalisen väkivallan kohteena olleiden kokemukset rikosprosessista	122
9.1	Syyt rikosilmoituksen tekemättä jättämiseen	122
9.1.1	Voimavarojen puute	122
9.1.2	Emotionaaliset tekijät	123
9.1.3	Epäluottamus rikosprosessia kohtaan	125
9.1.4	Tiedon puute	126
9.2	Rikosprosessin haasteet kokijan näkökulmasta	128
9.3	Kehittämisehdotuksia	131
10	Johtopäätökset	136
11	Suosituks	146
12	Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuksen tarve	150
13	Lähteet	153
	Liitteet	165
	Liite 1: Digitaalisen väkivallan sanasto	165
	Liite 2: Tiedote haastateltaville	169
	Liite 3: Haastattelurunko	172
	Liite 4: Saate verkkokyselyyn	176
	Liite 5: Kysely	178
	Liite 6: Hakusanat	180

ESIPUHE

Tutkimus on toteutettu Tampereen yliopiston yhteiskuntatutkimuksen yksikön ja Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoiden yhteistyönä. Tutkimuksen suunnittelusta ja toteutuksesta vastasi työryhmä yhdessä. Työnjako oli karkeasti seuraava: digitaalisen väkivallan käsitteestä, ilmenemismuodoista, aiemmasta tutkimuksesta, kontekstista kirjoittivat (aakkosjärjestyksessä) projektitutkija Louna Hakkarainen, erikoistutkija Jarmo Houtsonen, professori Marita Husso ja tutkija Marianne Mela, postdoc-tutkija Sisko Piippo ja väitöskirjatutkija Sonja Tihveräinen. Rikos-ilmoitusaineiston kerääminen, analyysin ja tulosten raportoinnin sekä poliisien fokusryhmähaastattelut toteuttivat Jarmo Houtsonen ja Marianne Mela Poliisiammattikorkeakoulusta. Syyttäjien fokusryhmähaastatteluihin osallistuivat Jarmo Houtsonen, Marita Husso, Marianne Mela ja Sisko Piippo. Syyttäjien haastatteluaineiston analyysin ja tulokset kirjoitti Sisko Piippo. Tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluista, aineistojen analyysistä, ja tulosten esittelystä vastasivat Louna Hakkarainen, Marita Husso ja Sonja Tihveräinen. Digitaalisen väkivallan kohteena olleille suunnatun kyselyn suunnittelun, toteutuksen, analyysin ja tulosten raportoinnin ovat toteuttaneet Jasmina Haapanen, Louna Hakkarainen ja Anna Knihtilä. Useita raportin osia ja erityisesti tutkimuksen yhteenvedoa on työstetty yhdessä.

Kiitämme yhteistyöstä Poliisihallitusta ja Syyttäjälaitosta, Setlementti Tamperetta, Nollalinjaa, Rikosuhripäivystystä, Tyttöjen Taloa, Välitä!-seksuaaliväkivaltatyötä, Perheväkivaltaklinikkaa, Naistenlinjaa, Turvakoti Monaa ja Tukikeskus Varjoa sekä kaikkia tutkimuksen käynnistämisessä auttaneita ja tutkimuslupien saamisessa tukeneita. Kiitos myös ohjausryhmälle, johon kuuluivat oikeusministeriön erityisasiantuntija ja ohjausryhmän puheenjohtaja Elina Ruuskanen, oikeusministeriön neuvotteleva virkamies Miia Ljungqvist sekä poliisitarkastaja Arto Hietanen sisäministeriöstä. Kiitos myös Tampereen yhteiskuntatieteiden tiedekunnalle sekä Poliisiammattikorkeakoululle tutkimuksen toteuttamisen mahdollistamisesta. Kiitos kannustuksesta myös kollegoille, jotka kommentoivat hanketta ja sen osatutkimuksia seminaareissa ja konferensseissa. Lämmin kiitos Anna Knihtilälle ja Kalle Repolle raportin taittamisesta. Sydämelliset kiitokset myös anonyymeille haastateltavillemme sekä verkkokyselyyn vastanneille ihmisille.

Tutkimusryhmän jäsenet
Joulukuussa 2023

1 Johdanto

Naisiin ja tyttöihin kohdistuva väkivalta on maailmanlaajuinen vakava sosiaalinen, terveydellinen ja oikeudellinen ongelma, joka aiheuttaa merkittävää inhimillistä kärsimystä ja myös huomattavia taloudellisia kustannuksia. Kyseessä on yksi järjestelmällisimmistä ja yleisimmistä ihmisoikeusloukkauksista maailmassa. EU-maat eivät ole tässä poikkeus. Tilastotutkimusten (Tilastokeskus 2023) mukaan keskimäärin joka kolmas nainen on joutunut kokemaan fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, ja joka toinen on kokenut seksuaalista häirintää. Eurooppalaisissa vertailututkimuksissa Suomi on edelleen kärkisijoilla naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydessä (FRA 2014; Tilastokeskus 2023).

Naiset kokevat tyypillisimmin väkivaltaa kotonaan, muissa yksityisissä tiloissa ja työpaikoillaan. Väkivalta ei kuitenkaan jää enää vain kodin tai työpaikan seinien sisälle. Naisiin kohdistuvan väkivallan, häirinnän, uhkailun, häpäisemisen ja kontrollin muodot ovat teknologian kehittymisen myötä moninaistuneet sekä läheisissä suhteissa ja yksityiselämässä että julkisissa keskusteluissa. Esimerkiksi parisuhteissa kumppani voi pyrkiä teknologian välityksellä kontrolloimaan sekä liikkumista että viestintävälineitä, ja eron jälkeinen vaino tapahtuu kasvavassa määrin teknologian välityksellä. Verkkoympäristössä keskusteluun osallistuviin naispoliitikkoihin, esiintyviin taiteilijoihin sekä muihin työnsä puolesta esillä oleviin naisiin kohdistuu systemaattista häirintää, häpäisyä ja uhkailua. Intiimiä kuvamateriaalia levitetään luvottomasti netissä ja verkkokeskustelua leimaavat seksistiset ja naisvihamieliset kommentit sekä fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkaaminen. Erityisesti nuoret, poliittisesti aktiiviset, julkisissa tehtävissä toimivat ja esiintyvät naiset joutuvat kohtaamaan digitaalista väkivaltaa, jonka tavoitteena on vaientaa ja saada heidät pelkäämään.

Digitaalinen väkivalta on ollut viime vuosina näkyvästi esillä yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja sosiaalisessa mediassa, mutta tutkimustieto aiheesta on vielä melko vähäistä. Kansainvälisissä tutkimuksissa käsitteet ja näkökulmat vaihtelevat runsaasti, ja suomalaista aihepiirin tutkimusta on niukasti tarjolla. Ilmiötä koskevan tutkimustiedon tarve on siten ilmeinen. Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa (DIGNITEAS)- hanke on toteutettu Tampereen yliopiston ja Poliisiammattikorkeakoulun yhteistyönä vuosien 2022–2023 aikana. Hanke on osa valtioneuvoston

kanslian koordinoimaa valtioneuvoston yhteistä selvitys- ja tutkimustoimintaa (VN TEAS), joka tuottaa tietoa päätöksenteon, tiedolla johtamisen ja toimintakäytäntöjen tueksi¹.

Hankkeen tavoitteet

DIGNITEAS-hankkeen päätavoitteena oli tuottaa ajantasaista tietoa naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteistä ja yleisyydestä sekä tapausten etenemisestä rikosprosessissa. Päätaavoite on jaettu alatavoitteisiin. **Ensimmäinen alatavoite**, naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteiden ja yleisyyden kartoittaminen, edellytti digitaalisen väkivallan käsitteen määrittelemistä ja rajaamista. Digitaalinen väkivalta on aiempaa enemmän esillä julkisessa keskustelussa. Haasteena kuitenkin on, että ilmiöön on kansainvälisessä tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa viitattu useilla eri käsitteillä (esimerkiksi technology-facilitated violence, image-based abuse, cyberstalking, online harassment, digital stalking), joilla on erilaisia sisältöjä ja painotuksia. Hankkeen aikana on määritelty ja selvitetty, mitä naisiin kohdistuva digitaalinen väkivalta rikosoikeudellisesta näkökulmasta ilmiönä tarkoittaa.

Hankkeen **toisena alatavoitteena** oli kirkastaa digitaalisen väkivallan kokonaiskuvaa ja ilmenemismuotoja empiirisenä ilmiönä. Naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteiden kartoittamisen ja tapausten rikosprosessuaalisen etenemisen tarkastelussa hyödynnettiin poliisin rikosilmoitusten analyysia. Koska käsittely rajattiin poliisin tietoon tulleeseen digitaaliseen väkivaltaan, ilmiön yleisyydestä väestötasolla ei voida tehdä tilastollisia yleistyksiä. Naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja digitaalisesta väkivallasta tulee poliisin tietoon vain murto-osa.

Hankkeen **kolmantena alatavoitteena** oli empiirisen kuvauksen tuottaminen siitä, kuinka naisiin kohdistuvat digitaaliset väkivallan tapaukset etenevät rikosprosessissa. Tarkastelimme, kuinka digitaalinen väkivalta kirjattiin rikosilmoituksiin ja käsiteltiin poliisissa. Selvitimme, löytyikö tapauksista systemaattisia piirteitä, jotka edistävät tai jarruttavat esitutkinnan aloittamista. Lisäksi selvitimme, kuinka digitaalinen väkivalta liittyy muihin väkivallan muotoihin, ja onko yhteyksillä mitään vaikutusta siihen, kuinka digitaalinen väkivalta otetaan mukaan esitutkintaan. Osana alatavoitetta tarkastelimme myös sitä, miten digitaalista väkivaltaa sisältävien tapausten esitutkinta toimitetaan erityisesti näytön turvaamisen suhteen ja

¹ Tutkimus sisältyy yhtenä toimenpiteenä Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaan 2020–2023. ks. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162499> , s. 54.

millaisen harkinnan kautta syyttäjät tekevät syyttämistä koskevia päätöksiä digitaalista väkivaltaa sisältävissä rikosasioissa. Kiinnostuksen kohteena oli poliisin ja syyttäjän toiminta sekä päätökset ja perustelut esitutkinnassa.

Tarkastelimme myös sitä, millaisissa tapauksissa rikosilmoituksen kirjaamisen ja esiselvityksen jälkeen käynnistetään esitutkinta tai jätetään se toimittamatta. Millaisissa tapauksissa tutkinnanjohtaja esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista? Hankkeen **neljäs alatavoite** oli tuottaa tietoa viranomaisten tavoista käsitellä digitaaliseen väkivaltaan liittyviä tapauksia omassa työssään. Analysoimme poliisin ja syyttäjän työssään kohtaamia ongelmia ja haasteita sekä poliisin ja syyttäjän välistä yhteistyötä. Hankkeen **viides alatavoite** oli tuottaa tietoa digitaalisen väkivallan tunnistamisesta ja kohtaamisesta tukipalveluissa. Tutkimme väkivaltatyön ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia digitaalisesta väkivallasta osana asiakkaiden arkea ja omaa työtä. Lisäksi olemme tarkastelleet rikosprosessia ja avun saamisen haasteita ja mahdollisuuksia digitaalisen väkivallan kohteena olleiden naisten näkökulmasta.

Tulosten pohjalta olemme laatineet toimenpidesuosituksia digitaalisen väkivallan tehokkaampaan ja oikeudenmukaisempaan tunnistamiseen, kirjaamiseen ja tutkimiseen. Hankkeen tuottamaa tutkimustietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi poliisin tutkinto- ja täydennyskoulutuksessa, syyttäjien ja tukipalveluiden asiantuntijoiden täydennyskoulutuksessa, palvelujen kehittämisessä sekä viranomaisten strategiatyössä.

2 Tutkimuksen taustaa

2.1 Digitaalinen väkivalta aikamme ilmiönä

Digitaalinen teknologia ja sähköiset järjestelmät ovat tulleet keskeiseksi osaksi yhteiskunnan toimintaa, kulttuuria ja taloutta. Tämä on vaikuttanut moniin eri osa-alueisiin ja muuttanut tapaa, jolla yhteiskunta toimii. Digitalisoituminen ja viestintäteknologioiden kehittyminen ovat muuttaneet myös naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja, vaikutuksia ja seurauksia. Tietokoneet, älypuhelimet, internet ja muut digitaaliset teknologiat ovat olennainen osa ihmisten arkea ja toimintaa, mistä on osaltaan seurannut myös digitaalisen väkivallan sivuuttamista ja normalisointia. Digitaalisen väkivallan seurauksia saatetaan vähätellä, koska teot eivät tapahdu kasvokkaiassa vuorovaikutuksessa eikä niistä jää todisteeksi fyysisiä ruuhjeita. (Dragiewicz, Burgess, Matamoros-Fernandez, Salter, Suzor, Woodlock & Harris 2018.) Digitaalisen väkivallan kohteina olleiden kuulluksi tulemista ja avun saamista vaikeuttaa osaltaan myös tiedon puute digitaalisen väkivallan ilmenemismuodoista ja siihen puuttumisen mahdollisuuksista, sekä väkivallan kohteille lankeava häpeä, todistamisen taakka ja väkivallan haavoittavuutta ja vakavuutta väheksyvät asenteet. Väkivaltaa koskevat asenteet ja uskomukset ovat osaltaan mahdollistaneet ilmiön vähättelyn ja torjunnan, mikä on näkynyt paitsi yksittäisten ihmisten – uhrien, tekijöiden ja ammattilaisten – toiminnassa ja väkivaltatyön käytännöissä, myös hyvinvointipoliittisissa ratkaisuisa, rikosprosessissa ja lainsäädännössä. (Husso, Virkki, Holma, Notko & Laitila 2014; Husso, Virkki, Notko, Hirvonen & Eilola 2017; Husso, Notko, Virkki, Holma, Laitila & Siltala 2021; Husso, Hyväri, Kaittila, Hieta-mäki, Karhinen-Soppi, Kekkonen & Tuominen 2021; Lakeus & Keskinen 2020; Piippo 2022; Piippo, Husso, Hirvonen, Notko & Glumbiková 2021.) Tutkimustulosten lisäksi digitaalisen väkivallan vakavuudesta kertovat Istanbulin sopimuksen² toimeenpanoa valvovan asiantuntijaryhmän (GREVIO) julkaisemat väkivallan ”digitaalista

2 Suomessa 1.8.2015 voimaan tullut Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. Yleissopimus on saatettu voimaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetulla lailla (375/2015) ja sen nojalla annettulla valtioneuvoston asetuksella naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta (Tolvanen & Silvennoinen 2023, 9).

ulottuvuutta” koskevat toimentasuositukset (GREVIO 2021). Vuoden 2023 alusta uudistunut seksuaalirikoslainsäädäntö puuttuu myös monilla tavoin verkossa tapahtuviin seksuaalisiin loukkauksiin.

Digitaaliset teknologiat, kuten älypuhelimet, tietokoneet, sähköposti ja sosiaalisen median alustat helpottavat sosiaalista vuorovaikutusta ja viestintää, mutta ne mahdollistavat myös erilaisia rikoksia ja väkivallantekoja, kuten esimerkiksi identiteettivarkauksia, taloudellista ja seksuaalista väkivaltaa sekä henkeä uhkaavaa vainoa (ks. esim. Maple, Shart & Brown 2011; Staude-Müller, Hansen & Voss 2012; PEW Research Center 2014). Verkossa ääntään käyttäviin naisiin kohdistetaan systemaattista häirintää, häpäisyä ja uhkailua, intiimiä kuvamateriaalia levitetään luvattomasti netissä, ja verkkokeskustelua leimaavat seksistiset ja naisvihamieliset kommentit sekä fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkaaminen.

Myös parisuhdeväkivalta ja eron jälkeinen vaino tapahtuvat kasvavassa määrin teknologian välityksellä. Digitaalinen väkivalta on osa väkivallan jatkumoa (Husso ym. 2017; Husso ym. 2021). Eri väkivallan muodot kytkeytyvät toisiinsa, ja digitaalinen väkivalta on erityisesti läheisissä suhteissa usein yksi siivu tai ulottuvuus väkivallan kokonaisuudessa. Eri väkivallan muotojen yhdistelmä voi tehdä väkivallasta ja sen uhasta jatkuvasti läsnä olevaa ja siten erityisen haavoittavaa. Esimerkiksi nykyisen tai entisen kumppanin harjoittama digitaalinen väkivalta ja vainoaminen voi noudattaa parisuhdeväkivallalle tyypillistä logiikkaa ja syklistä jännittämistä, väkivallan ja hyvittelyn vaihtelua (Walker 2016; Husso 2003), ja edellyttää väkivallan kohteena olevilta vastaavaa ennakkointia, tasapainottelua ja suojautumista (Afrouz 2023; Harris & Woodlock 2021).

Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimus ja lainsäädännölliset toimenpiteet käynnistyivät kansainvälisen painostuksen saattamana myöhään moniin muihin länsimaihin ja Pohjoismaihin verrattuna. Suomen vaikeudet Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanossa näkyvät edelleen esimerkiksi Euroopan komission vuoden 2019 maaraportissa, jossa todetaan, että Suomen sukupuolineutraali lainsäädäntö soveltuu huonosti naisiin kohdistuvan väkivallan tehokkaaseen torjumiseen. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa koskien Suomeen kohdistuu edelleen lainsäädännöllistä muutospainetta (GREVIO 2019).

Myös naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa koskeva tutkimus on toistaiseksi ollut varsin vähäistä. Ilmiön esille nostaminen on aiheuttanut vastustusta, ja siitä on seurannut vihapostia tutkimustuloksia raportoineille. Misogyyeniset asenteet ja uskomukset mahdollistavat edelleen väkivallan kokemusten ja naisiin kohdistuvan väkivallan sivuuttamisen yhteiskunnallisena kysymyksenä ja sosiaalisena ongelmana, vaikka varsinkin verkkoympäristössä käytävässä keskustelussa naisviha on

näkyvää (Malkki, Sallamaa, Saarinen & Eerola 2021; Saresma ym. 2022). Esimerkiksi Portion Boysin artisti Tiina ”JaloTiina” Forsby kertoi Gogin kantabaari -podcastissa 18.10.2023 saamastaan misogynynisten vihaviestien ja tappouhkausten vyörystä. Viestejä on tullut satoja ja ne ovat poliisin käsittelyssä: ”Ihmiset yllyttävät toisiaan vahingoittamaan minua, satuttamaan minua, tappamaan. Tarjottiin omaa pakastinta, että tänne voi tuoda ruumiin. Mitä olen tehnyt niin paljon pahaa näille ihmisille, että he haluavat, etten hengitä?”. Myös podcastjakson toinen vieras, rap-artisti Yeboyah kertoi saaneensa todella paljon uhkauksia internetissä. Vihaviestien sisältö on ollut sekä misogynynista että rasistista. Viestien tarkoituksena oli hiljentää ja häpäistä. Tällaisessa tilanteessa olisi erityisen tärkeää huolehtia, että väkivaltaa kokeneilla olisi tilaa ja mahdollisuuksia puhua ja kertoa kokemastaan sekä hakea ja saada apua ja oikeutta (Hietämäki, Husso & Arponen 2020).

Viime aikoina julkaistujen uutisten perusteella yhteiskunnallinen asenneilma-
piiri ja oikeuskäytännöt kuitenkin kannustavat naisia pikemminkin vaikenemiseen kuin kokemusten jakamiseen. Esimerkiksi Helsingin Sanomat³ uutisoi 6.9.2023 naisen julkaisseen noin 60 henkilön suljetulle yleisölle Instagramissa lyhyen päivityksen, jossa hän nimiä mainitsematta kertoi väkivaltaisen suhteensa päättyneen. Käräjäoikeus katsoi naiseen kohdistuneen väkivallan kyseisessä parisuhteessa olleen kiistämätöntä ja riidatonta, mutta tuomitsi asian maininneen naisen silti kunnianloukkauksesta.

Väkivallan tekijän vastuun sivuuttaminen, väkivallan kokijan syyllistäminen ja väkivallasta vaikeneminen olivat esillä myös lokakuussa 2023, kun käräjäoikeus tuomitsi jääkiekkoilijan kahden vuoden ehdottomaan vankeustuomioon raiskauksesta. Tapauksesta seurasi somemyrsky, jossa urheilijan kannattajat ilmaisivat tukensa. Hän julkaisi videon, jossa puolusteli tekoaan ja syyllisti rikoksen uhria. Julkaisu sai nopeasti yli 20 000 tykkäystä. Vahvan esilletulon teki itsekin naiseen kohdistuvasta pahoinpitelystä vuonna 2013 tuomion saanut artisti, joka kutsui jääkiekkoilija ”maailman reiluimmaksi kaveriksi”. Samalla hän kutsui uhria ”kusiseksi akaksi”⁴ ja vaati häntä astumaan julkisuuteen.

3 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009830594.html>

4 <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000009920513.html>

Viestinnän professori Janne Seppänen totesi tapausta käsitelleessä blogikirjoituksessaan (19.10.2023)⁵ kansalaisten osoittavan suosiotaan menestyneen urheilijan tunteikkaalle kirjoitukselle tietämättä kuitenkaan, mille taputtavat ja millaisin yhteiskunnallisin seurauksin. Harva postauksesta tykkääjä lienee tutustunut käräjäoikeuden liki toistakymmentä sivua pitkään tuomioon. Raiskauksesta tuomittua tukevat ja ymmärtävät somekampanjat vahvistavat rikoksen uhria syyllistävää asenneilmapiiriä. Samalla ne avaavat ovia väkivallan kokemuksista raportoineisiin kohdistuvalle vihalle ja väkivallalle. Väkivallan kohteena olleeseen ja rikosilmoituksen tehneeseen kohdistuva digitaalinen väkivalta on omiaan vaientamaan myös muut väkivaltaa kokeneet naiset. Vaientaminen tehostuu tilanteessa, jossa naisvihamielisyys ja naisten vaientaminen ovat valmiiksi osa digitaalista toimintaympäristöä (Saresma ym. 2022).

Teknologian välityksellä tapahtuva väkivalta, kuten solvaaminen, häirintä ja ahdistelu verkossa on niin yleistä, että se on normalisoitunut osaksi sosiaalisen median arkea. Samalla suhde teknologiaan voi jäsentyä tilallisuuden näkökulmasta limitäisyyden sijaan kahdeksi toisistaan erilliseksi sosiaalisiksi todellisuudeksi: ”online”-elämästä ikään kuin siirrytään ”offlineen” – ja päinvastoin. Tällöin myös käsitykset oikeasta ja väärästä tai paheksutusta ja hyväksyttävästä saattavat siirtymien myötä muuttua olennaisesti.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on käsitelty mieli/ruumis- ja offline/online-dikotomioita ja niiden vaikutusta käsityksiimme digitaalisen väkivallan vakavuudesta ja seurauksista. Pidämme ”offline”-elämässä tapahtuneita rikoksia helposti vakavampina kuin netissä tai teknologian välityksellä tapahtuneita. Verkossa tapahtuvaa väkivaltaa saatetaan vähätellä, koska suoraa fyysistä kontaktia tekijän ja väkivallan kokijan välillä ei välttämättä ole ollut (Dragiewicz ym. 2018; Killean, McAlinden & Dows 2022). Tapauksissa, joissa yhdistyvät fyysiset ja teknologiavälitteiset väkivallanteot, teknologiavälitteinen väkivalta saatetaan puolestaan rikosoikeudellisessa prosessissa sivuuttaa kokonaan (Henry & Powell 2015, 765).

Verkossa ja reaali maailmassa tapahtuvien rikosten kahtiajakoon kytkeytyvät myös käsitykset ja näkemykset rikoksen ideaaliuhrista, minkä on havaittu olevan yhteydessä viranomaisten ja suuren yleisön asenteisiin ja toimintaan teknologiavälitteisen väkivallan kohdalla (Killean ym. 2022; Powell & Henry 2016). Iän, etnisyyden ja luokan kaltaiset sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, onko väkivallan kohteena olleella pääsyä uhrin asemaan. Esimerkiksi seksuaalirikoksen ideaaliuhri on nuori, viaton ja suojelua kaipaava lapsi, mikä on osaltaan johtanut siihen, etteivät aikuisiin

5 <https://www.polemia.fi/post/kansa-ei-kyll%C3%A4-tied%C3%A4>

naisiin kohdistuvat seksuaalirikokset ole saaneet vastaavaa huomiota. Myös marginalisoituihin ryhmiin kohdistuvien tekojen haavoittavuus on tullut sivuutetuksi. Vaikka mediassa esitetty seksuaalisen häirinnän tai seksuaalirikosten tyypillinen uhri on keskiluokkainen valkoinen hetero-cis-nainen, tutkimusten mukaan etnisiin sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä on huomattavasti suurempi todennäköisyys joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi (mm. Powell & Henry 2016).

Digitaalisen väkivallan haavoittavuus tulee rikosprosesseissa siis helposti sivuutetuksi ja esimerkiksi verkkohäirintä voidaan tulkita tekona vähäpätöiseksi. Kuten maalittamista koskevassa Sisäministeriön raportissa (2021, 20) todetaan, jos toimintaan ei puututa, välittyy väkivallan tekijöille viesti, että maalittaminen on hyödyllinen ja tuloksellinen keino vaikuttaa asioihin. Väkivallan kohteiden näkökulmasta digitaalinen väkivalta voi olla traumatisoivaa, elämää rajoittavaa sekä toimintaa lamauttavaa, ja tuottaa pelon, yksinäisyyden ja turvattomuuden kokemuksia. (Pew Research Center 2017; 2021; Powell & Henry 2016; Tilastokeskus 2023.) Herää kysymys, tunnistetaanko digitaalisen väkivallan vakavuus riittävällä tavalla esimerkiksi rikosoikeudellisessa prosessissa ja viranomaishenkilöstön sekä tukipalveluiden resurssoinneissa. Väkivaltaa koskevat asenteet ja uskomukset ovat näin yhteydessä paitsi yksittäisten ihmisten toimintaan, myös palvelujen käyttöön ja tarjontaan, palvelujärjestelmän institutionaaliin käytäntöihin, hyvinvointipoliittisiin ratkaisuihin ja lainsäädäntöön.

2.2 Digitaalisen väkivallan käsite

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmän mukaan ”digitaalinen väkivalta on väkivaltaa, jossa toista ihmistä loukataan, kontrolloidaan, tarkkaillaan tai vahingoitetaan tieto- ja viestintätekniikan välityksellä. Teoissa hyödynnetään digitaalista teknologiaa, esimerkiksi pääte-, äly-, paikannus- ja muita vastaavia laitteita, ohjelmistoratkaisuja, sovelluksia ja pikaviestipalveluja. Digitaalinen väkivalta voi olla myös epäsuoraa, jolloin tekijä hyödyntää teoissaan esimerkiksi toisia henkilöitä, kuten yhteisiä lapsia”⁶.

6 <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/vakivallan-muodot>

GREVIO (2021) on raportissaan käyttänyt ilmaisua naisiin kohdistuvan väkivallan *digitaalinen ulottuvuus*, joka on osa naisiin ja tyttöihin heidän sukupuolensa vuoksi kohdistuvaa väkivaltaa ja väkivallan jatkumoa (Kelly 1987; Husso 2003). Väkivallan digitaalinen ulottuvuus on jaoteltu verkossa tapahtuvaan seksuaaliseen häirintään, verkossa tapahtuvaan ja teknologiavälitteiseen vainoamiseen sekä psykologisen väkivallan digitaaliseen ulottuvuuteen.

Nicola Henry ja Anastasia Powell (2015) ovat käyttäneet käsitettä *teknologia-välitteinen seksuaalinen väkivalta*. He viittaavat seksuaalisen väkivallan käsitteellä laajemmin sukupuolistuneeseen väkivaltaan, ja jaottelevat ilmiön kyselytutkimuksessaan digitaaliseen seksuaaliseen häirintään, kuviin perustuvaan seksuaaliseen väkivaltaan, teknologiavälitteiseen seksuaaliseen aggressioon ja pakottamiseen sekä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvaan häirintään.

Evan Stark (2007) on puolestaan nimittänyt pakottavaksi kontrolliksi parisuhdeväkivallan muotoa, joka ammentaa voimaansa sukupuolten välisestä epätasa-arvosta ja stereotyyppisistä sukupuolirooleista. Väkivallan digitaalinen ulottuvuus mahdollistaa entistä tehokkaamman kontrollon, valvonnan, kiristämisen ja alati muuttuvien sääntöjen rikkomisesta rankaisemisen. Arkipäiväisten toimien mikro-sääntelyllä on mahdollista rajoittaa kumppanin tai läheisen elinpiiriä ja sabotoida esimerkiksi niitä resursseja, jotka mahdollistaisivat parisuhteesta lähtemisen. Pakottava kontrolli on Starkin mukaan vapauteen kohdistuva rikos, joka estää uhria toimimasta täysipainoisena ja aktiivisena kansalaisena yhteiskunnassa. Teknologialla on nykyään erityinen rooli tämän panttivankimaisen kontrollikoneiston luomisessa ja ylläpitämisessä. Pakottava kontrolli on kriminalisoitu osassa läntisiä demokratioita, ja sen kriminalisoimista on ehdotettu myös Suomessa (Tolvanen & Silvennoinen 2023).

Budapestin ja Istanbulin sopimusten valossa (van der Wilk 2021; GREVIO 2023) naisiin kohdistuvaksi digitaaliseksi väkivallaksi voidaan määritellä:

Kuvio 1. Naisiin kohdistuva digitaalinen väkivalta (ks. liite 1: Digitaalisen väkivallan sanasto). Kuvion koostamisessa on hyödynnetty Budapestin ja Istanbulin sopimuksia (ks. van der Wilk 2021, Grevio 2023).

Seksuaalinen ja sukupuolistunut häirintä verkossa

Kuvien tai videoiden jakaminen ilman suostumusta

- seksuaaliset kuvat/videot, jotka on otettu ilman suostumusta ja jaettu ilman lupaa
- seksuaaliset kuvat/videot, joiden ottamiseen on suostumus, mutta jaettu ilman lupaa
- tekoälyn avulla luodut video- tai kuvamanipulaatiot eli syväväärennökset (deepfakes)
- digitaalinen 'vilauttelu' ('cyber flashing')

Verkossa tapahtuva seksuaalinen häirintä, joka sisältää hyväksikäyttöä, pakottamista ja uhkailua

- pakottaminen seksuaalissävytteisten viestien lähettämiseen ja vastaanottamiseen (sexting)
- kuvilla kiristäminen (sextortion)
- raiskausuhkaukset
- yllyttäminen uhrin seksuaaliseen / sukupuolistuneeseen häirintään esimerkiksi jakamalla tämän alastonkuvia ja yhteystietoja (doxing)

Seksuaalisuuteen kohdistuva kiusaaminen ja kaltoinkohtelu

- juoruilu ja huhujen levittäminen uhrin väitetystä seksuaalisesta käyttäytymisestä
- sosiaalisen median julkaisujen tai kuvien seksuaalissävytteinen kommentointi, uhriksi tekeytyminen ja seksuaalissävytteisen sisällön jakaminen tai seksuaalinen ahdistelu pyrkimyksenä vaikuttaa kohteen maineeseen ja/tai toimeentuloon
- seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin suostumuksenvastainen paljastaminen tarkoituksena pelottelu, uhkailu tai kehon häpäisy

Verkko- ja teknologiavälitteinen väkivalta ja vaino

- teknologiavälitteinen parisuhdeväkivalta
- yksittäiset väkivallanteot, jotka yhdistyvät internetin lynkkaushenkeen ja toistuvuuteen
- verkkokiusaaminen ja vihapuhe
- verkossa tapahtuva pelottelu, uhrien ja heidän läheistensä uhkailu, solvaaminen, häpäisy ja kunnian loukkaaminen
- digitaalisessa ympäristössä tapahtuva taloudellinen väkivalta, esim. pankkitilien ja taloudellisen toiminnan kontrollointi verkkopankissa, luottotietojen vahingoittaminen
- vakoiluohjelmat/stalkerware ja seuranta GPS:n tai geolokaation avulla
- pelotteleminen, uhkailu ja kontrollointi internetiin kytkettyjen älylaitteiden kautta

2.3 Sukupuoli ja digitaalinen väkivalta

Kuten muukin väkivalta, myös digitaalinen väkivalta eroaa sisällöltään, muodoiltaan, yleisyydeltään ja seurauksiltaan sukupuolen perusteella, eli ilmiö on sukupuolistunut. Termiin ”sukupuolistunut väkivalta” kiteytyy ajatus sukupuolen ja väkivallan kytkeytymisestä toisiinsa kulttuurisesti, rakenteellisesti ja toimijuuden tasolla (Husso ym. 2020; Niemi, Kainulainen & Honkatukia 2017; Ronkainen 2017). Termi ”sukupuolittunut” viittaa puolestaan ilmiön erilaisia sukupuolivaikutuksia sisältävään lopputulokseen, kuten tilastollisiin sukupuolijakaumiin. Ilmiötä yleisellä tasolla jäsentäessämme käytämme käsitettä *naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta*, mutta empiirinen aineisto ja sen analyysi edellyttävät sensitiivisyyttä eri aineistoissa esiin tuleville määritelmille ja niiden kontekstisidonnaiselle tarkastelulle.

Tutkimusten mukaan miehet ovat yliedustettuina digitaalisen väkivallan tekijöissä – erityisesti naisiin kohdistuvissa teoissa. Puolet verkkohäirintää kokeneista naisista kertoi kokeneensa häirintää sukupuolensa vuoksi. Miesten kohdalla vastaava luku oli 18 %. (Henry & Powell 2016; PEW Research Center 2017.) Tilastokeskuksen julkaisemassa Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimuksessa naisista 14 % ja miehistä 6 % ilmoitti joutuneensa joskus epäasiallisen lähestymisen kohteeksi internetissä (Tilastokeskus 2019a). Ongelma näyttää olevan maailmanlaajuinen. Yhdysvalloissa tehdyn vastaavan tutkimuksen mukaan neljä kymmenestä oli kokenut verkkohäirintää jossain muodossa ja nuorten aikuisten keskuudessa luku oli kaksi kolmesta. Naiset raportoivat miehiä useammin seksuaalisen häirinnän (naiset 16 %, miehet 5 %) ja verkossa tapahtuvan vainoamisen kokemuksista (naiset 13 %, miehet 9 %). (PEW Research Center 2021.)

Amnesty Internationalin (2018) teettämässä tutkimuksessa ilmeni, että 41 % verkkoväkivaltaa tai -häirintää kokeneista naisista oli pelännyt fyysisen turvallisuutensa olevan uhattuna. 46 % vastaajista kertoi, että heidän kokemansa verkkoväkivalta tai -häirintä oli luonteeltaan seksististä tai misogyyneistä. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA 2014) tutkimuksen mukaan 14 % naisista oli kokenut viestien välityksellä tapahtuvaa vainoamista 15 vuotta täytettyään.

Uusimpien kouluterveyskyselyjen (2021 ja 2023) tulokset osoittavat, että teini-ikäisten tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalinen häirintä on lisääntynyt hälyttävästi ja häirintä tapahtuu yleisimmin internetissä. Plan Internationalin (2020) kansainvälisessä kyselytutkimuksessa 15–25-vuotiaista tytöistä lähes puolet oli kokenut verkkohäirintää tai -väkivaltaa ja jopa 86 % oli kohdannut sosiaalisen median alustoilla johonkin toiseen henkilöön kohdistuvaa häirintää. Erityisesti nuoret naiset kokevat digitaalisen väkivallan ongelmallisempana ja vakavampana kuin nuoret miehet. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muissa maissa (Tompson, Benz & Agiesta 2013; Pew Research Center 2017 ja 2021; Powell & Henry 2016.) Tutkimuksista käy myös ilmi, että erilaisiin vähemmistöihin kuuluviin kohdistetaan erityisen paljon digitaalista väkivaltaa (mm. Amnesty International 2018). Jopa seitsemän kymmenestä seksuaalivähemmistöön kuuluvasta on kokenut verkkohäirintää jossain muodossa, kun valtaväestöstä häirintää kokee keskimäärin neljä kymmenestä. Vähemmistöön kuuluvat ihmiset kokevat myös keskimääräistä enemmän digitaalisen väkivallan vakavampia muotoja kuten pitkäkestoista vainoamista. (PEW Research Center 2021.)

Digitaalisen teknologian väärinkäyttö korostuu myös parisuhdeväkivallan ja eron jälkeisen vainon yhteydessä, erityisesti tapauksissa, joita leimaa pakottava kontrolli. (Harris & Woodlock 2019; Dragiewicz ym. 2018). Naiset pelkäävät digitaalisia väkivallan tekoja enemmän kuin miehet (Powell & Henry 2016; Woodlock 2017). Mitä läheisempi suhde väkivallan kokijalla on tekijään, sitä pahemmin ja tuhoisammin myös digitaalinen väkivalta voi satuttaa häntä (Woodlock 2017; Ybarra, Price-Feeney, Lenhart & Zickuhr 2017; Hakkarainen 2019).

Teknologian, digitalisaation ja sukupuolen välisestä suhteesta on keskusteltu vilkkaasti viime vuosikymmeninä (ks. Wajcman 2010). Historian eri vaiheissa on ollut erilaisia näkemyksiä esimerkiksi teknologian kehityksen ja sukupuolten välisen tasa-arvon yhteydestä ja suhteesta. Tulevaisuudenvisiot ovat vaihdelleet utopioiden ja dystopioiden välillä. Ratkaisuksi uhkakuviin on ehdotettu sekä miesten kehittämien teknologioiden käytöstä kieltäytymistä että internetin hyödyntämistä ainutlaatuisena mahdollisuutena purkaa yhteiskunnan syrjiviä rakenteita. Viime aikoina on yhä enemmän keskusteltu myös teknologian sosiaalisesta muotoutumisesta ja siitä, miten teknologia ja sukupuoli muovaavat toisiaan. Yhtäältä sukupuolten väliset suhteet (kuten esimerkiksi IT-alan miesvaltaisuus) muokkaavat teknologioita, ja toisaalta nämä teknologiat muovaavat ja uudelleen järjestävät sukupuolten välisiä suhteita (kuten esimerkiksi #metoo -liike). Ne vaikuttavat osaltaan myös siihen, miten suhtaudumme sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan ilmiönä ja kokemuksena.

2.4 Digitaalinen väkivalta kansainvälisten sopimusten valossa

Istanbulin sopimus tuli Suomessa voimaan elokuussa 2015. Sopimus velvoittaa jäsenmaita toimenpiteisiin naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Sopimuksen osalta Suomessa on laadittu toimenpideohjelma, jonka toteuttamista koordinoi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE). Keskeistä Istanbulin sopimuksessa on, että naisiin kohdistuva väkivalta määritetään paitsi ihmisoikeusloukkaukseksi ja syrjinnäksi, myös rikoksen tunnusmerkistön täyttäväksi menettelyksi. Istanbulin sopimuksessa tavoitteista (53/2015, 1 artiklan 1 kohdan alakohdat a-e) on nostettu esille niin sanottu kolmen p:n lähtökohta (*prevention, protection, punishment*), jolla viitataan väkivallan ehkäisemiseen, väkivallan kokijoiden auttamiseen ja suojeluun sekä väkivallan syytetoimiin. Tavoitteita täydentävä neljäs p-kirjain (*co-ordinated policies*) tekee näkyväksi yhteensovittavien toimintaperiaatteiden, toimenpiteiden ja kokonaisvaltaisen päätöksenteon tuen väkivallan vastaisen työn onnistumisessa. (Council of Europe 2011; van der Wilk 2021.) Oikeustieteiden emeritaprofessori Kevät Nousiainen ja oikeustieteiden tohtori Merja Pentikäinen toteavat sopimusvelvoitteiden edellyttävän rikosoikeuden valjastamista välineeksi, joka mahdollistaa väkivallan ennaltaehkäisyn ja väkivaltaan puuttumisen (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 55).

Istanbulin sopimuksessa (Euroopan neuvosto 2011) ei erillisenä väkivallan muotona määritellä digitaalista väkivaltaa, mutta sopimuksen 3a artiklassa määritellään naisiin kohdistuvana väkivaltana kaikki sukupuoleen perustuvan väkivallan teot. Digitaalista väkivaltaa lähellä olevia tekoja ovat henkistä väkivaltaa koskeva 33 artikla, vainoamista koskeva 34 artikla ja seksuaalista häirintää koskeva 40 artikla. Istanbulin sopimuksessa ei nimenomaisesti viitata tieto- ja viestintätekniikan käyttöön, mutta yleissopimuksen selittävässä mietinnössä (Ulkoasiainministeriö 2013, 64) korostetaan, että erityisesti 34 artiklan osalta vainoaminen ja uhkailu voivat tapahtua virtuaalimaailmassa (chat, sosiaaliset verkostot jne.). Lisäksi vuonna 2021 GREVIO selvensi yleissuosituksessaan nro 1, että Istanbulin sopimuksen 3a artiklassa säädetty naisiin kohdistuva väkivalta kattaa naisiin kohdistuvan väkivallan muodot verkossa, ja sopimusvaltioiden tulee luoda oikeudelliset ja poliittiset puitteet kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi niin, että myös digitaalisen väkivallan muodot ovat katettu. (GREVIO 2021; van der Wilk 2021.)

Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus (Budapestin yleissopimus) on erityisesti tietoverkkorikollisuutta käsittelevä kansainvälinen sopimus, joka tarjoaa laajan valikoiman keinoja verkossa ja sen välityksellä tehtyjen rikosten todisteiden tutkimiseen ja turvaamiseen. Budapestin sopimus on siihen sitoutuneita sopimusvaltioita velvoittava sopimus, joka vaatii sopimuksen ratifioineita valtioita kriminalisoimaan tietojärjestelmiin kohdistuvat tai tietojärjestelmien avulla tehtävät rikokset. Yleissopimuksen sopimusosapuolten on lisäksi vahvistettava valtuudet ja menettelyt sähköisessä muodossa olevien todisteiden turvaamiseksi rikostutkintaa varten tietoverkkoihin kohdistuneiden tai niiden avulla toteutettujen rikosten osalta. Sama velvoite koskee kaikkia sellaisia rikoksia, joissa todisteet ovat sähköisessä muodossa. Lisäksi sopimusosapuolten tulee luoda tehokkaat puitteet kansainväliselle yhteistyölle ja keskinäiselle oikeusavulle rikostutkinnassa tai tällaisten rikosten käsittelyssä. (van der Wilk 2021.)

2.5 Digitaalinen väkivalta Suomen rikoslaissa

Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan kokoavasti todeta, että eurooppalaisittain tarkasteltuna naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiset toimet ovat Suomessa käynnistyneet ja toteutuneet hitaasti. Nousiaisen ja Pentikäisen (2017, 65) mukaan ”Väkivaltaa on torjuttu muilla kuin rikosoikeudellisilla keinoilla, riittämättömin resursein ja ilman väkivallan vastaisen työn koordinoitua”. Muutosta on tapahtunut, mutta ennemminkin reagoituna kansainväliseen paineeseen kuin kansallisen hallituspolitiikan tuloksena (Husso 2003; Ronkainen 2008).

Rikos tarkoittaa laissa rangaistavaksi määritettyä tekoa. Digitaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosasioiden suhteen on syytä huomioda, ettei voimassa oleva rikoslaki tunne rikosnimikettä ”digitaalinen väkivalta”. Digitaalista väkivaltaa voivat kuitenkin olla monet rikoslain piiriin kuuluvat teot kuten vainoaminen, viestintäsalaisuuden rikkominen, salakuuntelu ja salakatselu sekä näiden tekojen valmistelu, identiteetivarkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, kunnianloukkaus, kiristys, pakottaminen, datavahingonteko, tietomurto tai laiton uhkaus. Useat digitaaliseen väkivaltaan liittyvät rikosnimikkeet ovat niin kutsuttuja asianomistajarikoksia. Se tarkoittaa, ettei syyttäjä saa nostaa syytettä rikoksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Asianomistajarikokset ovat usein lievemmin rangaistavia tekoja.

Henry ja Powell (2015) kirjoittavat, että perinteiset oikeudelliset rikollisuuden määritelmät toimivat huonosti digitaalisten tai teknososiaalisten vahinkojen ja seurausten selvittämisessä, koska perinteisissä rikollisuuden määritelmässä kehollisen koskemattomuuden suojelemisen katsotaan usein olevan ensisijaista. Tutkijat eivät ehdota, että teknologiavälitteinen teko ja fyysinen teko olisivat samanlaisia tai yhtä satuttavia, vaan että teknologiavälitteiset vahingot tulisi ymmärtää omanlaisinaan, todellisina ja haavoittavina tekoina.

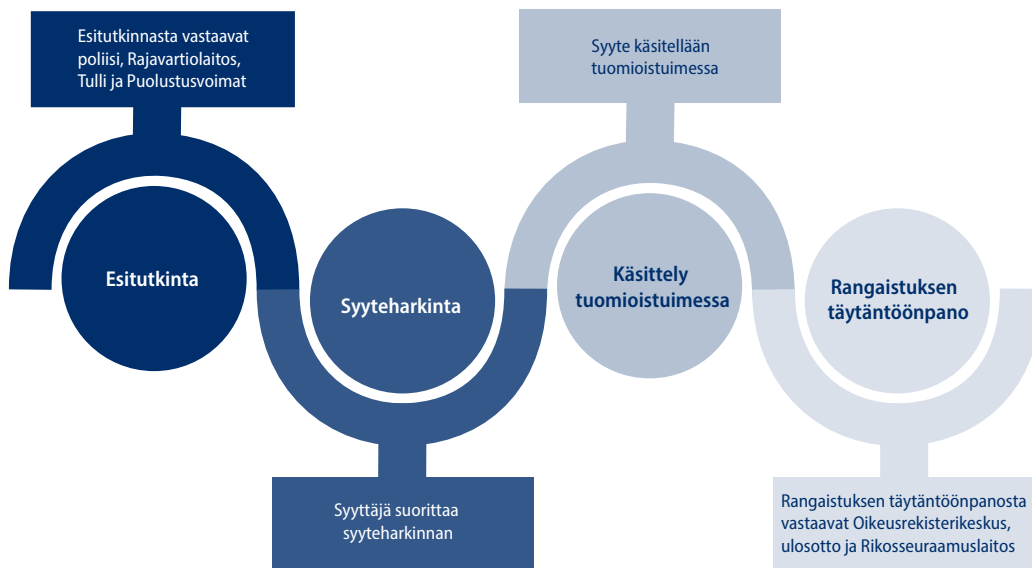
Suomen lainsäädännön osalta myönteistä kehitystä tähän suuntaan onkin tapahtunut. Seksuaalirikoslainsäädäntö uudistui 1.1.2023, minkä myötä raiskauksen määritelmä perustuu suostumukseen. Myös muissa seksuaalirikoksissa korostuu vapaaehtoisuuden puute. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson tähdensi⁷, ettei uudistuksessa ole kyse ainoastaan rikosoikeudesta, vaan asennemuutoksesta suhtautumisessa toisen itsemääräämisoikeuteen. Vuonna 2014 eduskunta sääti perustuslakivaliokunnan (PeVL 6/2014) ja lakivaliokunnan ehdotuksesta hallituksen alkuperäisen, Istanbulin sopimuksen 40 artiklaan perustuvan esityksen (HE 216/2013) vastaisesti seksuaalisen ahdistelun muotona rangaistavaksi kosketteluun, mutta ei muita häirinnän muotoja (ks. lisää Nousiainen & Pentikäinen 2017, 61). Vuoden 2023 lakimuutoksen myötä seksuaaliseen ahdisteluun voi syyllistyä myös ilman suoraa fyysistä kontaktia uhriin. Myös ei-suora yhteys uhriin voidaan rinnastaa vakavuudessaan kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi. Rikoslain 20 luvun 6 §:n 1 mom 2-kohdan mukaisessa seksuaalisessa ahdistelussa henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavan seksuaalisen teon voi tehdä sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla.

7 <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/ministeri-henriksson-seksuaalirikosten-torjunnassa-on-rikosoikeudellisten-keinojen-lisaksi-tarkea-vaikuttaa-myos-asenteisiin>

3 Digitaalinen väkivalta ja rikosprosessi

Rikosasian käsittely sisältää neljä toisiinsa kytkeytyvää vaihetta: esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti ja rangaistusten täytäntöönpano (Kuvio 2). Käsittelyvaiheet muodostavat kokonaisuuden, jota kutsutaan rikosprosessiksi.

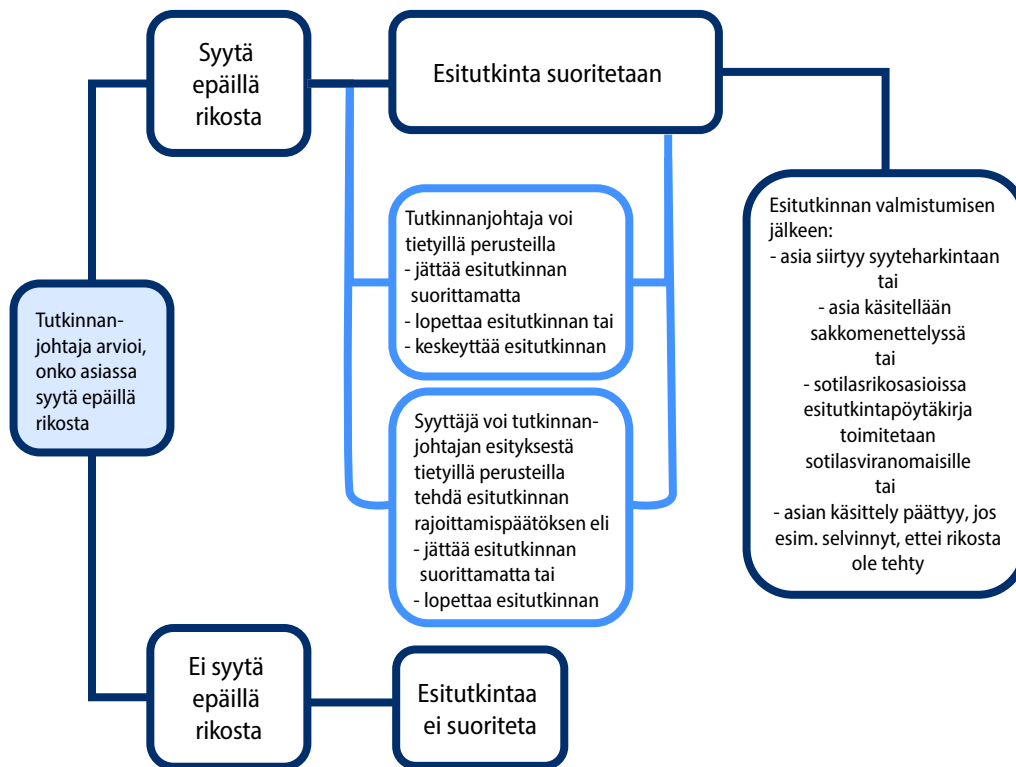
Kuvio 2. Rikosprosessi. Lähde: syyttäjälaitos.fi

Muita esitutkintaviranomaisia ovat Rajavartiosto, Tulli ja Puolustusvoimat. Sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta vastaa Oikeusrekisterikeskus ja tarvittaessa ulosottomies, vankeusrangaistuksesta ja yhdyskuntaseuraamuksesta Rikosseuraamuslaitos.

3.1 Onko syytä epäillä rikosta?

Rikosprosessi alkaa, kun poliisille ilmoitetaan mahdollisesta rikoksesta. Rikos-ilmoituksia käsittelee poliisi, joka tutkii, onko asiassa syytä epäillä rikosta, jolloin varsinainen esitutkinta käynnistetään. Esitutkinnan vaiheet on havainnollistettu alla olevassa kuviossa (Kuvio 3).

Kuvio 3. Esitutinnan vaiheet. Lähde: syyttäjälaitos.fi

Esitutkintalain (805/2011) mukaan esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus, kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi. Yleisesti ottaen naisten tekemien ja väkivaltaa koskevien rikosilmoitusten määrä vaikuttaa vähäiseltä. Huolimatta siitä, että noin joka kolmas suomalainen nainen on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa, ainoastaan noin 10 prosenttia naisista on tehnyt rikosilmoituksen. Verkossa tapahtuvaa häirintää oli kokenut 27 % naisista, mutta ainoastaan 6 % oli kertonut asiasta poliisille tai tietosuojavaltuutetulle. (FRA 2014; Tilastokeskus 2023.)

Suuri osa naisten kokemasta digitaalisesta väkivallasta ei tule poliisin tietoon. Naiset kokevat usein voimakasta häpeää ja syyllisyyttä tapahtuneesta, eivätkä he välttämättä tunne rikosprosessin vaiheita tai ole tietoisia omista oikeuksistaan asiassa. Digitaalisen väkivallan teot, kuten seurantalaitteiden ja ohjelmistojen asentaminen tai teknologian avulla muutoin tapahtuva vainoaminen saattavat kuulostaa järjestäisiltä. Niiden tunnistaminen digitaalseksi väkivallaksi edellyttää viranomaiselta paitsi tietoa väkivallasta ja sen erityispiirteistä, myös teknologiaosaamista. (Hakkarainen 2019; Henry & Powell 2016; Lakeus & Keskinen 2020.)

Kuten Kuviosta 3 voidaan todeta, tutkinnanjohtajan päätöksellä esitutkinta voidaan jättää suorittamatta. Ennen varsinaista esitutkintaa voidaan toteuttaa ns. alustavaa tutkintaa sen selvittämiseksi, onko esitutkinnalle perusteita, mutta laissa ei ole tarkemmin määritelty alustavan tutkinnan sisältöä ja laajuutta. Tällä hetkellä vaikuttaa epäselvältä, millaisin perustein tehdään päätös siitä, ettei asiassa ole syytä epäillä rikosta, jolloin esitutkintaa ei suoriteta sekä se, kuinka paljon ilmoituksia jätetään kirjaamatta ja tutkintaa ei aloiteta tai se päätetään ilman esitutkintalain (ETL 3:3.2) tarkoittamaa selvitystä. (EOAK/2416/2020; EOAK/3085/2023; OKV/2726/10/2022.)

Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai lopettaa, jos rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jos rikosta on kokonaisuutena arvioitellen pidettävä vähäisenä, eikä asianomistajalla ole asiassa vaatimusta (ETL 3:9). Tutkinnanjohtaja voi päättää esitutkinnan keskeyttämisestä (ETL 3:13), jos rikoksesta ei epäillä ketään, eikä asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavilla.

Kotimaisissa tutkimuksissa on tuotu esille naisten kokemuksia digitaalisen väkivallan vähättelystä ja asenteellisesta ja epäasiallisesta kohtelusta poliisin taholta (mm. Hakkarainen 2019; Lakeus & Keskinen 2020). Esimerkiksi maalittamisen uhreille on saatettu jopa suositella rikosilmoituksen tekemättä jättämistä, koska poliisin arvion mukaan juttua ei kuitenkaan tulisi tutkimaan (Sisäministeriö 2021).

Kansainvälisten tutkimusten mukaan tapauksissa, joissa yhdistyvät fyysiset ja teknologiavälitteiset väkivallanteot, teknologiavälitteinen väkivalta saatetaan rikosoikeudellisessa prosessissa sivuuttaa kokonaan (Killean ym. 2022; Henry & Powell 2015, 765). Mikäli digitaalista väkivaltaa ei ymmärretä naisiin kohdistuvan ei-digitaalisen väkivallan jatkumona eikä esimerkiksi parisuhdeväkivallan kohdalla tunnisteta sen yhteyttä myös muihin väkivallan muotoihin, ilmiö saatetaan ymmärtää ja sitä lähestytään yksittäisinä tekoina, jotka voivat sinänsä näyttäytyä lievinä ja vähäisinä (EIGE 2022). Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota muun muassa poliisin organisaatio- ja kulttuuriin ja siellä vallitseviin rikoksen uhria vähätteleviin ja syyllistäviin asenteisiin – erityisesti intiimeihin kuviin liittyvässä digitaalisessa väkivallassa. Tätä on lähestytty eräänlaisena heijastuksena julkisesta keskustelusta, jossa intiimien kuvien luvaton tallentaminen ja jakaminen yhdistetään naisten naiiviuteen sen sijaan, että se ymmärrettäisiin sukupuolistuneena väkivaltana, jolla voi olla rikosoikeudellisia seuraamuksia. (Henry & Powell 2015; Henry ym. 2018.) Teknologiavälitteisiä lähi-suhdeväkivaltarikoksia saatetaan myös pitää vähäpätöisempinä kuin taloudelliseen hyötyyn tähtäävää anonyymiä verkkorikollisuutta (Black, Lumsden & Hadlington 2019).

Digitaalisen väkivallan vähättely ja sen vakavuuden tunnistamattomuus saattavat johtaa siihen, että rikoksen uhrille annetaan epäasiallisia ja hänen turvallisuutensa kannalta jopa haitallisia ohjeita. Rikoksen uhrin näkökulmasta esimerkiksi ohje kerätä lisää digitaalista näyttöä väkivaltaista kumppania vastaan ennen rikosilmoituksen tekemistä tarkoittaa käytännössä vaatimusta jatkaa elämäänsä väkivaltaisessa suhteessa. Digitaalisen väkivallan kysymyksistä huonosti perillä oleva poliisi saattaa kehottaa poistumaan sosiaalisesta mediasta tai lopettamaan älypuhelimien käytön sillä oletuksella, että väkivaltaongelma ratkeaa tällä eikä tutkintaa tarvita (Black ym. 2019; Powell & Henry 2018). Teknologian käytön lopettaminen kuitenkin harvoin lopettaa väkivaltaa. Sen sijaan tulisi huomioda, että teknologian käyttö voi olla keskeinen osa ihmisen elinkeinon harjoittamista ja että teknologian tarjoamat mahdollisuudet voivat olla erityisen tärkeitä väkivaltaa kokeneelle ja sosiaalisista verkostoista eristetyille ihmiselle.

Vallitsevat käsitykset väkivallan ideaaliuhrista voivat myös osaltaan hämärtää digitaalisen väkivallan tunnistamista rikosoikeudellisesti rangaistavaksi teoksi (Henry & Powell 2015). Tutkimuksessa on analysoitu teknologiavälitteiseen seksuaaliseen väkivaltaan liittyviä populaarikulttuurisia konstruktioita ja narratiiveja ja niiden vaikutuksia rikosoikeudelliseen prosessiin (Killean ym. 2022). Tutkimuksen mukaan niin sanottuun ideaaliuhriin liittyvät oletukset ja niiden synnyttämät hierarkiat pätevät yhtä lailla teknologiavälitteisissä rikoksissa kuin verkon ulkopuolella. Naiseen, jonka seksuaalista itsemääräämisoikeutta on loukattu teknologiavälitteisesti ilman fyysistä kajoamista, ei välttämättä suhtauduta samanlaisella vakavuudella kuin ”perinteisen” seksuaalirikoksen uhriin. Perinteisten seksuaalirikosten kohdalla digitaalinen todistusaineisto puolestaan määrittää, vahvistaa ja juurruttaa uudenlaista ideaaliuhriin stereotypiaa oikeussaleissa.

Killeanin ym. (2022) tuloksien valossa voimme kriittisesti pohtia, liitämmekö digitaalisen ajan ideaaliuhriin vahvan teknologiaosaamisen sekä valmiuden digitaalisen näytön keräämiseen traumatisoivissakin väkivallalle altistumisen tilanteissa tai ajattelemmeko stereotyyppisesti kaikkien nuorten ja nuorten aikuisten käyttävän sujuvasti teknologiaa. Tällöin sivuutamme sen, että henkilöiden taitotaso ja kiinnostus teknologiaan vaihtelevat, ja että sosiaalisten tekijöiden, kuten iän, vammaisuuden ja koulutustason risteymissä teknologian tuntemus voivat olla vähäistä. Lisäksi jo ennako-oletus siitä, että väkivallan kohteeksi joutunut henkilö pystyy toimimaan rationaalisesti ja keräämään digitaalista todistusaineistoa sivuuttaa väkivallan traumatisoivat ja toimijuutta rajaavat seuraukset (seurauksista ks. esim. Tilastokeskus 2023, 96–98). Sisäministeriön laatimassa raportissa maalittamisen vastaisten toimien tehostamisesta on otettu kantaa todistusaineiston keräämiseen. Raportin mukaan ”uhrin kannalta on [...] kohtuutonta edellyttää, että hän seuraa ja kerää häneen itseensä kohdistuvaa halventavaa ja pelkoja synnyttävää aineistoa mahdollista rikosprosessia varten”. (Sisäministeriö 2021, 20–21.)

3.2 Esitutkinna eteneminen

Esitutkinna käynnistymisen jälkeen esitutkinnaa selvitetään muun muassa rikos, rikoksen teko-olosuhteet, osalliset, aiheutuneet vahingot ja rikoksella saatu hyöty. Esitutkinnaa poliisi suorittaa tarvittavat asianosaisten kuulustelut, kerää todistusaineiston ja kokoaa esitutkintapöytäkirjan. (ETL 2011/805.)

Esitutkinna keskeyttäminen ja rajoittaminen

Esitutkintalain mukaan esitutkinta saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos rikoksesta ei epäillä ketään tai asiassa ei voida nostaa syytettä ketään vastaan, tai jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa eikä asiassa voida esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta. Esitutkinna keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu. Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheutonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole. (ETL 3:13.)

Esitutkinna rajoittaminen puolestaan tarkoittaa, että syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL 670/2014) 1 luvun 7⁸ tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Rajoittamisen perusteina voivat olla esimerkiksi se, ettei epäilty rikos vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään, näyttöä ei tulisi esitutkinnaa saamaan tai oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomana. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinna lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinna jatkamista. (ETL 3:10.)

8 Jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut tekohetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Esitutkintojen keskeytymiset ovat viime vuosina olleet esillä julkisessa keskustelussa. YLE:n Spotlight-ohjelmassa (2020) kiinnitettiin huomiota esitutkinnan rajoituspäästösten määrän rajuun kasvuun viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ohjelmassa apulaisvaltakunnansyyttäjä Jukka Rappe totesi, että poliisi tekee entistä useammin syyttäjälle esitutkinnan rajoittamisesityksen sellaisissa tapauksissa, jotka ehkä aikaisemmin olisi tutkittu loppuun ja toimitettu syyteharkintaan syyttäjälle. Myös keskeytettyjen tai lopetettujen tutkintojen määrä on merkittävä – ohjelman esittämien tietojen mukaan poliisi keskeytti noin 100 000 tutkintaa vuonna 2019. Monet verkossa tapahtuneet rikokset kuuluvat näiden keskeytettyjen tutkintojen joukkoon.

Asiaan on otettu kantaa myös oikeusministeriön (2020, 24–25) tilaamassa LEAN-selvityksessä: *”[v]aikuttaa siltä, että poliisin ja syyttäjänlaitoksen jutturuuhkaa on selvitetty suuressa määrin niin, ettei juttuja enää tutkita samassa määrin kuin aikaisemmin.”* Eduskunnan oikeusasiamies (1510/2021, 19) yhtyy selvityksen näkemykseen siitä, että rajoittamiskäytäntö näyttäytyy *”yhä enenevässä määrin keinona säädellä tutkintayksikön juttupainetta”*. Oikeusasiamiehen mukaan *”Sinänsä perusteltu pyrkimys tehokkuuteen esimerkiksi esitutkintoja rajoittamalla voi käytännössä heikentää rikosprosessijärjestelmän toiminnan ennustettavuutta ja rikosten asianosaisten yhdenvertaista kohtelua sekä tuottaa muutoinkin oikeusturvaongelmia.”* (EOAK/1510/2021, 19.)

Oikeusministeriön 30.9.2022 asettama työryhmä on arvioinut keinoja rikosprosessin sujuvoittamiseksi. Muistiosta laatimassaan lausunnossaan (EOAK/3085/2023) eduskunnan oikeusasiamies toteaa työryhmän käsitelleen muun muassa esitutkintalain 3 luvun 1 §:ssä nimenomaisesti säädetyn esitutkintaviranomaisen suorittamaa harkintaa, kuten mahdollisuutta rajata selkeämmin esitutkinnan ulkopuolelle asioita, joissa ei selvästi ole kyse rikoksesta tai rikosoikeudellisesta menettelystä, vaikka ilmoittaja näin arvioisikin. Työryhmässä esitettiin säädeltäväksi se, että esitutkintaviranomainen voisi suhteuttaa esitutkintatoimenpiteet asian laatuun ja vakavuuteen sekä toimenpiteistä aiheutuviin kustannuksiin harkintansa perusteella.

Oikeusasiamies toteaa viranomaisen voivan jo tällä hetkellä käyttää harkintaa esitutkintatoimenpiteiden ja niiden laajuuden suhteen (esim. ETL 1:2.1, 3:7.1 ja 3:13.1) ja tähdentää huolellista ja kokonaisvaltaista arviota esitutkinnan ratkaisevia päätöksiä tekevästä tahosta. Työryhmä esitti, että esitutkinnan keskeyttäminen tulisi olla mahdollista nykyistä laajemmin perustein, kuitenkin yksityinen ja yleinen etu huomioon ottaen. Oikeusasiamiehen mukaan muistion yhtenä mahdollisena muutoksena vaikuttaisi olevan esitutkintaviranomaisen mahdollisuus esitutkinnan keskeyttämiseen, vaikka asiassa olisi epäilty. Oikeusasiamies toteaa tällöin kyseessä olevan tosiasiaa nykyisen lain mukaisen syyttäjän toimivaltaan kuuluvan

esitutinnan rajoittamisen. Esitutinnan toimittamatta jättämisen ja lopettamisen osalta oli esitetty, että esitutkintalain 3 luvun 9 §:n muotoilua arvioitaisiin koskien erityisesti edellytyksiä rikoksen ”ilmeisestä vähäisyydestä” ja sen laajemmasta soveltamisalasta esimerkiksi rikoskokonaisuuksissa, joissa lievempien rikosten selvittäminen ei vaikuttaisi rikosvastuun toteutumiseen. Oikeusasiamiehen näkemyksen mukaan tällöin puhutaan tosiasiallisesti esitutinnan rajoittamisesta konkurrenssi-perusteella, joka tämänhetkisen lain mukaan kuuluu syyttäjän toimivaltaan.

Digitaalisen väkivallan rikosepäilyt ovat pääosin asianomistajarikoksia, ne sijoittuvat usein päivittäisrikostutkintaan ja niiden rangaistavuus on vähäisempi. Lisäksi viranomaisilta piiloon jäävän digitaalisen väkivallan osuus on jo lähtökohtaisesti suuri. Mikäli työryhmän ehdotusten henki rikosprosessin tehostamisesta esitutkintaviranomaisen toimintavaltaa lisäämällä tulee olemaan tulevaisuuden kehityssuunta laajemminkin⁹, nousee esille huoli siitä, että nykyistäkin pienempi osuus digitaalisen väkivallan tapauksista päätyisi esitutkintaan tai syyteharkintaan.

Kansainväliset oikeusapupyynnöt – kynnyskysymys tutkinnan etenemisessä?

Poliisihallitus esitti eduskunnan oikeusasiamiehelle antamassaan selvityksessä, että digitalisaatio on johtanut rikosten määrällisen kasvun ohella rikosten tekotapojen ja niiden tutkinnan monimutkaistumiseen. Poliisihallitus on myös todennut eduskunnan oikeusasiamiehelle antamassaan selvityksessä, että rikostapaukset sisältävät aiempaa useammin kansainvälisiä kytkentöjä, jotka edellyttävät kansainvälisiä oikeusapupyynnöitä sekä eurooppalaisia tutkintamääräyksiä. (EOAK/1510/2021, 3–5.)

Esitutinnan suorittaminen voi siis edellyttää oikeusavun pyytämistä vieraasta valtiosta, kun rikosasiaan tarvitaan näyttöä tai muuta selvitystä, tai jos todistaja sijaitsee vieraassa valtiossa. Oikeusapupyynnö voi liittyä esimerkiksi tiedoksiantoon, asianosaisten, todistajien tai asiantuntijoiden kuulemiseen tai todisteiden hankkimiseen. Vieraalla valtiolla on velvollisuus antaa oikeusapua ja sen antamisessa valtio noudattaa kansainvälisten sopimusten ja vieraan valtion omia lakeja. Keskusrikospoliisi on merkittävässä roolissa keskinäisessä oikeusavussa. (Oikeusministeriö 2022.)

⁹ LEAN-raportissa (Oikeusministeriö 2022, 31) poliisit esittivät muun muassa esitutkintapakon poistamista laista ja perusmuotoisen kunnianloukkauksen dekriminalisointia.

Käytännössä poliisi tekee tapauskohtaisen arvioinnin siitä, lähdetäänkö pyyntöä tekemään. Vakaviksi määriteltujen rikosnimikkeiden kohdalla tietoja on lähtökohtaisesti mahdollista saada nopeastikin, mutta rikosoikeudellisesti lievemmiksi arvioitujen tapausten osalta vastauksen saaminen ulkomailta saattaa kestää jopa vuosia tai vastausta ei saada lainkaan. Digitaaliseen väkivaltaan ja rikosten tutkintaan liittyy erityisiä lainsäädännöllisiä ja käytännöllisiä haasteita esimerkiksi tilanteissa, jossa väkivallan tekijä, kokija ja todistusaineiston sisältävä palvelin sijaitsevat eri maanosissa. Australialaisten tutkimusten mukaan poliisit saattavat tehdä hallintoalueiden rajat ylittävää yhteistyötä lapsiin kohdistuvissa verkossa tapahtuvissa seksuaalirikoksissa, mutta rikoksen uhrin ollessa aikuinen yhteistyö ei ole niin tiivistä. (Henry & Powell 2016; Henry, Flynn & Powell 2018.)

Vuonna 2020 valtakunnansyyttäjä Jukka Rappe huomautti Helsingin Sanomien haastattelussa¹⁰, ettei esitutkinnan rajoittamista koskevien säännösten ole tarkoitus lopettaa tutkintaa kaavamaisesti mahdollisesti työläissä ja samalla vähäisissä asioissa. Hän huomauttaa, että ennen tutkinnan lopettamista kustannussyistä kustannuksista pitäisi olla tarkka käsitys. Oikeusapupyynnön tekeminen on normaalia esitutkintaa eikä se vielä tarkoita, että kustannukset olisivat poikkeuksellisen suuret. Rappe näkee, että kriminaalipoliittisesta näkökulmasta rikosten syytteeseen saatamisen päätavoite on rikollisuuden ja sen aiheuttamien vahinkojen hillitseminen. Trendi, jossa rikosprosessin ulkopuolelle jäävien tapausten määrä jatkuvasti kasvaa, viestii kansalaisille, ettei yhteiskunta välitä ja ota asiaa vakavasti. Tämä puolestaan voi Rappen mukaan avata tietä omankädenoikeudelle ja yleiselle lainkuuliaisuuden heikentymiselle.

Esitutkinnan kesto

Esitutkintalain mukaan esitutkinta tulee toimittaa ilman aiheetonta viivytystä. Esitutkinta on suoritettava kuitenkin kiireellisenä, mikä epäiltynä on alle 18-vuotias tai jos rikollisen teon tekijä on alle 15-vuotias. (ETL 3:11.1 ja 2.)

1.10.2023 alkaen kiireellisyysvaatimus koskee lisäksi tilanteita, missä asianomistaja on alle 18-vuotias ja kyseessä on seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistuva rikos. Lakimuutoksen myötä esitutkinta on myös suoritettava kiireellisenä, jos henkilöä epäillään lähestymiskiellon rikkomisesta, jota ei ole pidettävä kokonaisuutena arvioiden vähäisenä. (ETL 3:11.3, 136/2023.)

10 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006435895.html>

Eduskunnan oikeusasiamiehen (EOAK/1510/2021) mukaan esitutkinnan viivästyminen on yleinen poliisin toimintaa koskevien kanteluiden aihe. Eduskunnan oikeusasiamies on selvittänyt syitä esitutkintojen viivästymiseen yleisellä tasolla. Selvityksessä todetaan, että viivästymisiin vaikuttaa rikosten määrän lisääntymisen ohella sekä tekotapojen että tutkintatapojen monimutkaistuminen. Rikostorjunnan tehtävien määrämuotoistumisen myötä rikosten tutkintaan kuluu enemmän aikaa.

Kun rikostutkinnassa avoimien rikosasioiden määrä vuonna 2018 oli 81 719, oli se vuonna 2021 jo 132 226 (luvusta puuttuu marras-joulukuun tapaukset) (EOAK/1510/2021, 2). Valvonta- ja hälytystoiminnan tarpeet on Suomessa nähty ensisijaisiksi väestön henkeä ja terveyttä uhkaavien akuuttien tilanteiden turvaamiseksi, jolloin rikostorjuntaan painotus jää tämän taakse henkilöstöresursseja jaettaessa. Tämä välttämätön painotus näkyy valitettavasti myös jo rikostutkinnan henkilöstössä, ja esitutkinnan henkilöstön vaihtuvuus on suurta pääsääntöisesti työhyvinvointi- ja työn mielekkyysyistä. Henkilöstön vaihtuvuuden seuraukset näkyvät myös esitutkinnan kestossa, koska uusi henkilö vaatii enemmän perehdyttämistä ja esitutkinnalla saattaa olla kestopensaikseen aikana monta eri vastuullista rikostutkijaa. Eniten henkilöstön vaihtuvuuden vaikutus näkyy päivittäisrikostutkinnassa. Rahoituksesta johtuviin varsinkin lyhyisiin määräaikaissuorituksiin ei jo rekrytointiprosessin kestoon johtuvista syistä saada rekrytoitua sijaisia, jolloin asian tutkinta siirtyy toiselle tai odottaa henkilöstöä. (EOAK/1510/2021, 4.)

Pitkät tutkinta-ajat ovat erityisen ongelmallisia maalittamisessa, jossa häirintä usein jatkuu rikosilmoituksen tekemisen jälkeen aina tuomion langettamiseen asti ja mahdollisesti vielä sen jälkeenkin. (Sisäministeriö 2021, 20–21). Esitutkintojen viivästymisen perussyynä oleva voimavarojen riittämättömyys on tiedotettu eri tahoilla, ja eduskunnan oikeusasiamies toteaa (EOAK /1510/2021), että ongelma olisi poistettavissa voimavaroja lisäämällä. Sama perusongelma liittyy myös monien muiden viranomaisten toimintaedellytyksiin. Oikeusasiamies korostaa, että esitutkinnassa ja koko rikosprosessiketjun toiminnassa on kyse oikeusturvasta ja valtion ydintehtävästä, minkä tulisi näkyä resurssipäätösten painotuksissa, koska yksittäisen tutkijan tai tutkinnanjohtajan mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseen ovat rajalliset. Oikeusasiamies toteaa, etteivät myöskään poliisilaitokset tai edes Poliisihallitus voi toimillaan olennaisesti helpottaa keskeistä perusongelmaa eli rikostorjunnan resurssien ja tehtävämäärien suhdetta. *”Oikeusturva ei ole ilmaista. Kyse onkin siitä, mikä on se oikeusturvan taso, jonka julkinen valta on valmis kustantamaan ja mistä tavoitteista ollaan valmiita luopumaan, jos resursseja ei katsota voitavan lisätä.”* (EOAK /1510/2021.)

Kansainvälistä tutkimusta on tehty verkkorikollisuuden erikoistuneiden poliisiyksiköiden tilanteesta, ja tulokset viittaavat samankaltaiseen epäsuhtaan työmäärän ja työn resurssoinnin välillä. Työntekijöiden osaamisen päivittämiseen ja ylläpitämiseen ei ole kiinnitetty riittävää huomiota eikä yksiköillä ole riittävää asiantuntemusta alati muuttuvien ja monimutkaistuvien verkkorikosten selvittämiseen. Yksittäisiin työntekijöihin, joilla on jotakin teknologiaan liittyvää erityisosaamista, kohdistuu helposti kohtuuttomia vaatimuksia ja odotuksia. Yleisesti ottaen tarvittavan teknisen osaamisen hankkiminen on haastavaa jatkuvassa teknologian kehityksessä. Tutkimusten johtopäätöksissä peräänkuulutettiin pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta työntekijöiden osaamisen päivittämisessä. Teknisesti osaavat työntekijät työllistyvät helposti myös yksityiselle sektorille, joten tulisi miettiä, miten heidät onnistutaan sitouttamaan poliisiorganisaatioon. (Killean ym. 2022; Harkin, Whelan & Chang 2018.)

3.3 Syyteharkinta

Esitutinnan valmistuttua rikosasia toimitetaan syyttäjälle syyteharkintaa taikka sakon ja rikesakon määräämistä varten (ETL 10:2). Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL 2014/670) 1. luvussa säädetään, että mikäli rikosasia etenee syyteharkintaan, syyteharkinnassa syyttäjä arvioi, onko esitutkintaviranomaisen toimittaman esitutkintamateriaalin perusteella olemassa todennäköisiä syitä epäilyn syyllisyyden tueksi. Mikäli syyttäjä päättää nostaa syytteen, syyttäjän haastehakemus toimitetaan tuomioistuimeen.

Syyteoikeus digitaalista väkivaltaa koskevissa rikoksissa

Syyttäjä ei saa nostaa syytettä esimerkiksi aikuiseen kohdistuvasta seksuaalisesta ahdistelusta tai seksuaalisen kuvan luvattomasta levittämisestä (RL 20:24), viestintärauhan rikkomisesta, salakuuntelusta, salakatselusta eikä salakuuntelun tai salakatselun valmistelusta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista (RL 24:12.1). Syyttäjä ei saa myöskään nostaa syytettä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, törkeästä yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä, kunnianloukkauksesta eikä törkeästä kunnianloukkauksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Valtakunnansyyttäjä voi kuitenkin antaa määräyksen syytteen nostamisesta, jos rikos on tapahtunut joukkotiedotusvälinettä käyttäen ja erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. (RL 24:12.2.)

Myös pakottamisen ja laittoman uhkauksen osalta asianomistajan on vaadittava syytteen nostamista. Syyttäjä saa kuitenkin nostaa syytteen pakottamisesta ja laittomasta uhkauksesta, jos teossa on käytetty hengenvaarallista välinettä, tai jos erittäin tärkeä yleinen vaatii syytteen nostamista. Lisäksi, jos laitton uhkaus on kohdistunut henkilöön hänen työtehtävänsä vuoksi eikä rikoksentekijä ole saman työnantajan palveluksessa, tai jos teko on kohdistunut henkilöön hänen julkisen luottamustehtävänsä vuoksi, syyttäjä voi nostaa laittomasta uhkauksesta syytteen. (RL 25:9.)

Lievän ja perusmuotoisen datavahingonteon osalta syyttäjä saa nostaa syytteen vain, jos teon kohteena on ollut ainoastaan yksityinen omaisuus ja asianomistaja on ilmoittanut asian syytteeseen pantavaksi. (RL 35:6). Syyttäjä saa nostaa syytteen identiteettivarkaudesta vain, jos asianomistaja ilmoittaa rikoksen syytteeseen pantavaksi (RL 38:10.4).

Syyttäjä ei saa nostaa syytettä viestintäsalaisuuden loukkauksesta, törkeästä viestintäsalaisuuden loukkauksesta, tietojärjestelmän häirinnästä, tietomurrosta tai suojausten purkujärjestelmärikoksesta, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi tai ellei rikoksentekijä rikosta tehdessään ole ollut yleistä posti- tai teletoimintaa harjoittavan laitoksen palveluksessa taikka ellei erittäin tärkeä yleinen etu vaadi syytteen nostamista. (RL 38:10.2.)

Rikosnimikkeistä vainoaminen, kiristys, törkeä kiristys, törkeä datavahingonteko ja törkeä tietomurto ovat yleisen syytteen alaisia rikoksia, mikä tarkoittaa, että syyttäjä voi nostaa syytteen, vaikkei asianomistaja sitä itse vaatisi (ROL 1:2; RL 31:3, 31:4, RL 35:3b, RL 38:8a).

Tällä hetkellä kansallista tilastotietoa digitaalisen väkivallan rikosepäilyjen etenemisestä syyteharkinnassa ei ole saatavilla. Alla olevassa taulukossa (Taulukko 3.3) on havainnollistettu syyteharkinnan nykytilaa syyttäjille saapuneiden ja ratkaistujen asioiden määrän sekä syyteharkinnan keston kautta (Syyttäjälaitos 2023; 2022, 9; Syyttäjälaitos lukuina 2022). Digitaalista väkivaltaa koskevat asiat asettuvat osaksi tätä kokonais kuvaa. Aikavälille sijoittuu sekä syyttäjälaitoksen organisaatiomuutos vuonna 2019 että pandemia-ajan poikkeusolot (Kleemola, Honkavaara & Kallio 2021).

Taulukko 3.3 Syyttäjälle saapuneet asiat, ratkaisut ja syyteharkinta-aika

	2019	2020	2021	2022
Syyteharkintaan saapuneiden asioiden määrä (<i>kpl</i>)	86 116	91 246	89 256	85 053
Syyteharkinnassa ratkaistujen asioiden määrä (<i>kpl</i>)	84 074	87 530	89 001	84 185
Keskimääräinen syyteharkinta-aika (<i>kk</i>)	1,66	1,88	2,23	2,6
6–12 kk syyteharkinnassa olevat avoimet asiat (<i>kpl</i>)	2 343	3 568	4 707	4 192
Yli 12 kk syyteharkinnassa avoimena olleet asiat (<i>kpl</i>)	469	625	1 186	1 586

Keskimääräisesti syyteharkinta-aika kaikkien tapausten osalta näyttää kasvaneen 2020-luvulla. Syyteharkinnassa avoimena olevien asioiden määrä, varsinkin yli vuoden tarkastelujaksolla, vaikuttaa kasvaneen merkittävästi, mikä vuonna 2021 teetetyt Valtiovarainministeriön virastoarvioinnin (Kleemola ym. 2021, 34) mukaan on jo vuoden 2020 tietojen valossa voinut olla uhka oikeudenmukaisen, tehokkaan ja laadukkaan rikosvastuun toteutumiselle.

Syyttäjälaitoksen (2023) mukaan syyttäjien määrä on vuonna 2022 ollut laitoksen historian korkein, mutta tämä ei vielä näkynyt ratkaistujen asioiden määrässä. Henkilötyövuosien määrä kasvoi 4,9 % vuonna 2022, mutta samaan aikaan tehtyjen ratkaisujen määrä väheni 5,4 %. Osaltaan kyse on jo ruuhkautuneen rästin purkamisesta. Lisäksi käsiteltäväksi saapuu yhä enemmän kiireellisiä tapauksia. Myös saapuneiden tapausten keskimääräinen vaativuus kasvoi vuodesta 2020 alkaen noin 8 %. Samaa aikaan merkittävä osa syyttäjistä on vasta tulokkaita uransa alkuvaiheessa, mikä sitoo myös kokeneempien syyttäjien työaikaa juttuihin. (Syyttäjälaitos 2023, 3, 6–8.) Taulukon tietojen ulkopuolelta voidaan todeta, että vaativien tapausten osalta käsittelyaika vaikuttaa kuitenkin lyhentyneen vuodesta 2019 (4,09 kk) vuoden 2022 tilanteeseen (3,4 kk) (Näsi 2022, 22; Syyttäjälaitos lukuina 2022).

Oikeusministeriön LEAN-selvityksen mukaan syytteeseen johtaneiden asioiden osuus ratkaistujen asioiden kokonaismäärästä (noin 65 %) on pysynyt melko vakaana vielä vuosina 2012–2018, mutta ongelmallisena pidettiin jo tuolloin sitä, että rikosvastuun toteuttamisesta luovutaan yhä enenevässä määrin (esitutkintojen rajoittamisella) selvittämättä, olisiko rikosvastuun toteuttamiselle ollut edellytyksiä (Oikeusministeriö 2020, 22, 45). Syyttäjälaitoksen voimavara-analyysin (Syyttäjälaitos 2021, 4) mukaan vuosina 2005–2020 nostettujen syytteiden määrä

on vähentynyt. Tarkastelujakson 2005–2020 alkuvuosina syyte nostettiin vuosittain noin 63 000 asiassa, mutta muutamana viimeisenä vuonna keskimäärin vain 56 000 asiassa. Syyteharkinnassa vuonna 2022 päättäneistä 86 857 asiasta syytteeseen päättyi noin 63 %, eli 51 359 asiaa (Syyttäjälaitos lukuina 2022). Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista tarkoittavan rajoittamismenettelyn käyttö on edelleen kasvanut. Vuonna 2022 asioissa, joissa syyteharkinta päättyi muuhun kuin syytteen nostamiseen, viidennes tilanteista (20,67 %) koski esitutkintalain (ETL 3:10,1, 3:10,2) mukaisia rajoittamisia. (Syyttäjälaitos lukuina 2022.)

3.4 Käsittely tuomioistuimessa

Erityisesti perusmuotoisten massarikostapausten osalta käsittelyajat ovat tasaisesti kasvaneet vuodesta 2007 lähtien. Käsittelyajoissa käräjäoikeuksien välillä on todettu eroja, jotka liittyvät muun muassa laajojen ja monimutkaisten juttujen painottumiseen pääkaupunkiseudulle. (Näsi 2022.) Tuomioistuinviraston (2023) mukaan käräjäoikeuksiin saapui 51 566 rikosasiaa vuonna 2022 ja keskimääräinen käsittelyaika oli 6 kuukautta (vuoteen 2012 saakka alle 4 kk, vuonna 2021 5,8 kk). Pitkään vireillä olleiden rikosasioiden osuus oli 21 % kaikista vireillä olleista rikosasioista. Vireillä olevien rikosasioiden määrät ja käsittelyajat ovat edelleen pandemiaa edeltävää aikaa korkeammalla tasolla.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa on nostettu esiin se, että monien digitaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosten käsittely ja rikoksista annetut tuomiot tuntuvat arpa-peliltä. Sama rikos voi johtaa yhdessä paikassa tuomioon, kun taas toisaalla sen tutkintaa ei edes aloiteta (Reinboth & Vasantola 2019). Helsingin Sanomat kirjoitti vuonna 2018 toimittaja Linda Pelkosen häirintätapauksesta, jossa kihlakunnan-syyttäjä oli päättänyt lopettaa jutun esitutinnan, koska mahdolliset rikokset olivat hänen mielestään niin vähäisiä, että hän jättäisi joka tapauksessa syytteen nostamatta yleiseen etuun vedoten¹¹. Valtakunnansyyttäjän määräyksestä tapaus kuitenkin lopulta tutkittiin ja rikokseen syyllistynyt mies sai sakkorangaistuksen – samaten yleiseen etuun vedoten. Turun Sanomien toimittajan Rebekka Härkösen saamista viesteistä valtakunnansyyttäjä taas ei nostanut syytteitä¹².

11 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005693509.html>

12 <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005602622.html>

Toisaalta osa Viha vallassa -tutkimukseen vastanneista vaikuttajista oli sitä mieltä, että rikosoikeudelliset toimenpiteet ovat liian hitaita ja ”järeitä” suhteessa koettuun häirintään. Järjestelmässä ei tällä hetkellä vaikuta olevan niin sanottuja kevyempiä vaihtoehtoja ja toimenpiteitä, joilla teon vääräys ja paheksuttavuus julkilausuttaisiin ja joilla tekijän voisi pysäyttää ja saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen (Knuutila, Kosonen, Saresma, Haara & Pöyhtäri 2019, 70.)

4 Aineisto ja menetelmät

Tutkimushankkeessa on tarkasteltu digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteita ja mahdollisuuksia poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa. Tutkimuksen aineisto koostuu poliisin rikosilmoitusaineistosta, poliisien, syyttäjien ja väkivalta-työn tukipalveluiden työntekijöiden fokusryhmähaastatteluista sekä digitaalista väkivaltaa kokeneille suunnatusta verkkokyselystä.

Hankkeen aikana kerätyn aineiston lisäksi tutkimuksessa on hyödynnetty soveltuvien osin aihepiiriin liittyvissä tutkimuksissa hiljattain kerättyjä aineistoja (Taulukko 4), mikä on mahdollistanut myös eri tutkimuksissa kerättyjen aineistojen toisiinsa suhteuttamisen ja tulosten toisiinsa peilaamisen. Hankkeen aikana kerätty aineisto käsittää yhden poliisilaitoksen alueella vuoden 2019 aikana kirjatut naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa koskevat rikosilmoitukset, poliisien, syyttäjien sekä tukipalveluiden asiantuntijoiden fokusryhmähaastatteluita ja digitaalista väkivaltaa kokeneille suunnatun verkkokyselyn vastauksia. Rikosilmoitusaineiston avulla selvitimme naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteitä ja tapausten käsittelyä esitutkinnassa. Haastatteluaineiston avulla kartoitimme poliisien, syyttäjien ja tukipalveluissa työskentelevien ammattilaisten kokemuksia ja käsityksiä. Kyse-lyaineiston kautta jäsensimme digitaalista väkivaltaa kokeneiden näkemyksiä ja käsityksiä digitaalisesta väkivallasta ja sen kohtaamisen haasteista ja mahdollisuuksista poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa. Lisäksi hyödynsimme aiemmin Turv@verkko -hankkeessa¹³ vuonna 2018 kerättyjä poliisien, tukipalveluiden työntekijöiden ja asianajajan fokusryhmähaastatteluja sekä digitaalista väkivaltaa kokeneille vuonna 2018 ja verkkohäirintää kokeneille vuonna 2021 suunnattuja kyselyitä.

13 Turv@verkko-hanke 2018–2022

”Naisten Linjan Turv@verkko-hanke oli Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n rahoittama kehittämis- ja vaikuttamishanke, jonka tarkoituksena oli ennaltaehkäistä tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa sekä auttaa digitaalista väkivaltaa kokeneita toipumaan kokemuksestaan. Hankkeen aikana kehitetyt puhelin- ja verkkopalvelut ovat nyt osa Naisten Linjan tarjoamia palveluita.” (Naisten Linja 2023).

Taulukko 4 DIGNITEAS-hankkeen tutkimusaineisto

Dokumenttiaineisto	Fokusryhmähaastattelut	Kyselyaineistot
Poliisilaitoksen rikosilmoitukset 2019 • Rikosilmoitukset, $n = 214$ • Rikokset, $n = 403$ • Asianomistajat, $n = 245$ • Rikoksesta epäillyt, $n = 161$	Poliisit 2018, $n = 3$ 2023, $n = 6$	Digitaalista väkivaltaa kokeneet 2023, $n = 52$
	Syyttäjät 2023, $n = 13$	Verkkohäirintää kokeneet 2021, $n = 86$
	Tukipalvelut 2018, $n = 10$ 2022–2023, $n = 15$	Digitaalista väkivaltaa kokeneet 2018, $n = 224$

4.1 Rikosilmoitusaineisto

Hakuehdot

Digitaalista väkivaltaa sisältäviä rikosilmoituksia haettiin valtakunnallisesta Poliisi-asiaintietojärjestelmästä (Patja) yhdistämällä hakuehtoihin digitaalista väkivaltaa kuvaavia hakusanoja ja tiettyjä rikosnimikkeitä. Hakusanat muodostimme vuonna 2021 Naisten Linjan Turv@verkko-hankkeen toteuttaman, naisiin ja sukupuoli-vähemmistöihin kohdistuvaa verkkohäirintää kartoittavan kyselytutkimuksen 86 avovastauksesta, joissa oli kuvailtu digitaalista väkivaltaa. Täydensimme hakusanoja tiedotusvälineissä, ammattikirjoituksissa, tutkimuskirjallisuudessa ja asiantuntijahaastatteluissa digitaalisesta väkivallasta käytetyillä ilmaisuilla sekä digitaalisiin välineisiin, sovelluksiin ja alustoihin liittyvillä termeillä. Tavoitteena oli tavoittaa ilmoituksista kattavasti digitaalisen väkivallan eri muodot.

Digitaaliseksi väkivallaksi tunnistettavat teot ilmenivät rikosilmoituksissa tiettyjen rikosnimikkeiden yhteydessä. Naisten Linjan Turv@verkko-hankkeessa on yhteistyössä oikeudelliseen tukeen erikoistuneen Someturvan kanssa tunnistettu rikosnimikkeitä, jotka esiintyvät naisiin kohdistuvissa digitaalisen väkivallan tapauksissa. Tällaisia rikosnimikkeitä ovat mm. kunnianloukkaus, laiton uhkaus, viestintärauhan rikkominen, tietomurto ja salakatselu.

Rikosilmoitukset kertovat ainoastaan poliisin tietoon tulleesta digitaalisesta väkivallasta. Kuten viharikosten ja lähisuhdeväkivallan väestötason kyselytutkimusten tulosten perusteella voidaan päätellä, suurin osa digitaalisesta väkivallasta ei tule viranomaisten tietoon.

Tutkimuksen rikosilmoitusaineisto muodostui vuoden 2019 aikana kirjatusta rikosilmoituksista. Patjasta haettiin ensiksi rikosilmoitukset, jotka sisältävät jonkin liitteessä 6 mainituista rikosnimikkeistä (12 rikosnimikettä sekä niiden törkeät tekomuodot) ja joiden selostusosassa on mainittu jokin liitteen 6 hakusanoista (yhteensä 243 hakusanaa).

Raaka-aineisto

Hakuehdot tuottivat 21 038 rikosilmoitusta käsittävän raaka-aineiston. Osa poimituista rikosilmoituksista ei sisältänyt lainkaan naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa. Rikosilmoituksen selostusosassa on voitu mainita hakusana, kuten ”tekstiviesti”, mutta se ei ole liittynyt epäiltyyn rikokseen.

Koska digitaalinen teknologia, internet ja sosiaalinen media kietoutuvat kaikille elämänalueille, oli joidenkin tapausten luokittelu digitaalisesti väkivallaksi hankalaa. Useisiin digitaalisten laitteiden ja sosiaalisen median ulkopuolisiin rikos-epäilyihin voi liittyä yksittäisiä puhelimitse tai viestein tehtyjä uhkauksia tai solvauksia. Jouduimme miettimään, onko jo yksittäinen puhelimitse tehty lievä uhkaus tai solvaus digitaalista väkivaltaa. Onko kyse digitaalisesta väkivallasta, jos epäilty esittää kuvaavansa naapuriaan puhelimitse ja teon taustalla on pitkään jatkunut kasvokkainen kiusanteko? Kuuluvatko satunnaisesti valikoituneet ja tekijälle tuntemattomiin uhreihin kohdistetut identiteettivarkaudet ja petokset digitaaliseen väkivaltaan? Onko digitaalisten viestilaitteiden rikkominen tai varastaminen digitaalista väkivaltaa, jos sen avulla on tarkoitus estää rikoksen uhria käyttämästä kyseisiä laitteita ja niiden kautta saatavia palveluita?

Aineiston rajaus

Suuren määrän vuoksi rajasimme rikosilmoitusaineistoa useiden vaiheiden kautta. Ensimmäisessä vaiheessa jätimme aineistoon vain ne rikokset, joissa asianomistajaksi on merkitty luonnollinen henkilö. Yritykset, yhdistykset ja muut yhteisön jätettiin aineiston ulkopuolelle.

Toisessa vaiheessa poistimme aineistosta rikosilmoitukset, joissa rikoksen motiivi oli taloudellinen hyötyminen, ja uhri valikoitui kohteeksi satunnaisesti. Tällaisia rikosilmoituksia olivat esimerkiksi sarjapetokset, joissa epäilty käytti hänelle tuntemattoman ihmisen henkilötietoja tai myi olematonta tavaraa internetin myyntipalstoilla. Näissäkin tapauksissa ihmisen kokemus rikoksen uhriksi joutumisesta on haavoittava. Kuvatun kaltaisten petosrikosten motiivi ei kuitenkaan liity vallankäyttöön suunnitelmallisesti valittua henkilöä kohtaan.

Kolmannessa vaiheessa poistimme rikosilmoitukset, joissa asianomistajina oli pelkästään miehiä. Aineistoon jäivät rikosilmoitukset, joiden asianomistajina oli henkilöturvatuun perusteella naisia. Tällaiseen rikoskokonaisuuteen liittyvät miesasianomistajat jätettiin aineistoon. Kyseessä saattoi olla pariskuntaan kohdistuva laiton uhkaus tai äitiin ja poikaan kohdistuva kunnianloukkaus.

Rajauksista huolimatta aineistoa jäi niin paljon, ettemme ehtineet analysoida kaikkea aineistoa projektin aikataulussa. Keskityimme tässä raportissa yhden keskisuuren poliisilaitoksen alueella kirjattuihin rikosilmoituksiin vuonna 2019. Poliisilaitos ulottuu laajalle maantieteelliselle alueelle, johon kuuluu sekä pienempiä kaupunkikeskuksia, ydinmaaseutua ja harvaan asuttua maaseutua.

Rikosilmoitukset sisällytettiin aineistoon, kun rikosepäilyyn liittyi alla mainittuja piirteitä:

- Uhkailevat, solvaavat, häpäisevät, pakottavat, vainoavat, ja hyväksikäyttävät viestit asianomistajalle. Tällaisia viestejä voi olla muutamia tai useita. Ne on voitu lähettää mihin vuorokauden aikaan tahansa.
- Asianomistajaa koskevien loukkaavien, halventavien, perättömien tai yksityisten tietojen levittäminen laajemmalle joukolle. Tietojen ja väitteiden julkaiseminen viestiryhmissä tai sosiaalisessa mediassa.
- Identiteettivarkaudet, petokset ja maksuvälinepetokset, kun epäilty on tuntenut asianomistajan ja suunnannut teon tietoisesti kyseiseen asianomistajaan.
- Asianomistajan identiteettiä ja tietoja hyödyntäen luotu sosiaaliseen mediaan valetili tai -sivusto, tai on lähetetty viestejä asianomistajan nimissä. Valetilit voivat olla seksuaalissävytteisiä ja niillä voidaan esittää asianomistajan nimissä lausuntoja, jotka antavat asianomistajasta epäedullisen kuvan.

- Asianomistajan käyttäytymisen seuraaminen kuvaamalla, kuuntelemalla tai paikantamalla.
- Asianomaisen digitaalisessa laitteessa tai palvelimella oleviin tietoihin ja viesteihin murtautuminen, niiden lukeminen, katselu, tuhoaminen tai muuntaminen.

Seuraavan tyyppiset tapaukset jätettiin aineiston ulkopuolelle:

- Naapureiden ja asuinyhteisöjen sisäisiä tapahtumia koskevat rikosilmoitukset.
- Pelkästään työpaikkaan, yritykseen, ammattiin, harrastustoimintaan tai yhteisöön kohdistuvat arvostelut, uhkailut, halventamiset ja vainot. Uhri valikoitunut, koska hän on kyseisen yhteisön jäsen tai edustaja.
- Alle 15-vuotiaat asianomistajat ja rikoksesta epäillyt.
- Yksittäiset hyvin lievät viestit ja kirjoitukset, kuten vähättelyt, uhkailut tai ehdottelut.
- Perättömät ilmoitukset viranomaisille, kuten lastensuojeluilmoitukset ja rikosilmoitukset.
- Koululaisten väliset, koulussa tapahtuvat ja selvitettävät tapaukset.
- Pelkästään miesten miehiin kohdistama digitaalinen väkivalta.

Rajauksen jälkeen rikosilmoitusaineisto koostuu 214 rikosilmoituksesta, joihin oli kirjattu 403 rikosta, 245 asianomistajaa ja 161 rikoksesta epäiltyä henkilöä.

Rikosilmoitusaineiston erityispiirteitä

Poliisi dokumentoi rikosilmoitukseen kuvauksen epäillystä rikoksesta, asiaan liittyvistä henkilöistä ja teko-olosuhteista. Rikosilmoitukseen kirjataan yleensä myös poliisin tekemät esitutkinnan keskeiset toimenpiteet ja tulokset sekä tutkinnan päätöstiedot. Rikosilmoitus on rikosprosessin keskeinen dokumentti, joka antaa tietoa poliisin toiminnasta ja tavoista käsitteellistää rikokset.

Rikosilmoituksen voi tehdä kuka tahansa epäillessään mahdollista rikosta. Ilmoituskynnys on alhainen. Poliisi on pääsääntöisesti velvollinen ottamaan rikosilmoituksen vastaan. Poliisi voi myös itse tehdä rikosilmoituksen. Aineistomme rikosilmoitukset oli tehnyt useimmiten asianomistaja tai hänelle läheinen henkilö.

Rikosilmoitusten kirjausten yksityiskohtaisuus vaihtelee ja riippuu paljon epäillyn rikoksen tai rikoskokonaisuuden luoteesta. Yhdessä rikosilmoituksessa voi olla kirjattuna yksi rikos tai useampien rikosten muodostama kokonaisuus. Toisiinsa liittyvistä rikoksista ja rikoskokonaisuuksista on voitu tehdä myös useita rikosilmoituksia. Rikosilmoituksessa voi olla yksi tai useampia asianomistajia ja epäiltyjä. Rikosilmoitukseen on voitu kirjata muita henkilöitä, asianosaisia ja ilmoittajia. Sama henkilö voi olla yhdessä rikosilmoituksessa useissa rooleissa ja henkilön asema voi muuttua kesken prosessin esimerkiksi asianomistajasta epäillyksi. Samaan rikosilmoitukseen on voitu kirjata asianomistajarikoksia ja virallisen syytteen alaisia rikoksia. Edellisissä rikoksissa asianomistaja voi luopua rangaistusvaatimuksistaan. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjä saa aina nostaa syytteet, kun laissa määritelty edellytykset täyttyvät. Syyttäjällä voi tietyissä tilanteissa olla syyteoikeus myös asianomistajarikoksissa. Rikosnimikkeet voivat vaihtua rikosilmoituksen kirjaamisajakohdan jälkeen. Joissain ilmoitetuissa rikoksen kohteena ei ole luonnollinen henkilö. Joskus rikoksesta epäillyn henkilöllisyydestä ei ole mitään tietoa. Rikosilmoituksen kirjaaminen ei tarkoita esitutinnan aloittamista. Esitutinnan aloittaminen ei tarkoita, että se aina päätettäisiin, vaan esitutkinta voidaan myös keskeyttää. Esitutkinta voidaan päättää usealla perusteella ja rikosilmoituksessa voi olla useilla eri perusteilla päätettyjä rikosepäilyjä.

Rikosilmoitusaineiston analyysi edellyttää tutkijalta valintoja järjestäessään rikosilmoitusaineistoa havaintomatriisiin, koska havaintoyksikkönä voi olla rikosilmoitus, yksittäinen rikos, asianomistaja tai rikoksesta epäilty.

4.2 Fokusryhmähaastattelut poliisille, syyttäjille ja tukipalveluille

Haastatteluaineisto koostui poliisien, syyttäjien ja väkivallan kokijoille suunnattujen tukipalveluiden työntekijöiden sanatarkasti litteroiduista fokusryhmähaastatteluilta. Fokusryhmähaastattelut ovat tutkijoiden ohjaamia ja ylläpitämiä keskusteluja (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2001), joissa selvitetään osallistujien kokemuksia, mielenpitoja ja käsityksiä keskustelun kohteena olevasta aiheesta ja ilmiöstä (Markova 2007; Mäntyranta 2008; Valtonen 2008).

Kartoitimme digitaalisen väkivallan tapausten käsittelyä poliisien ja syyttäjien työssä. Pyysimme haastateltavia kertomaan erityisesti digitaalisen väkivallan esitutinnan ja syyttämisen haasteista ja ongelmista. Tarkastelimme haastatteluissa myös digitaalisen väkivallan tunnistamista, koulutustarpeita ja prosessien kehittämismahdollisuuksia. Poliisit ja syyttäjät keskustelivat haastatteluissaan tapausten etenemisestä rikosprosessissa esimerkiksi sen osalta, eroavatko digitaaliseen ympäristöön liittyvien tapausten esitutkinta tai syyttäminen muista rikoksista. Haastatteluissa käsiteltiin myös syyttäjien ja poliisin yhteistyön tiivistämisen mahdollisuuksia.

Tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluissa tarkasteltiin rikosprosessiin liittyviä haasteita, mahdollisuuksia ja kehittämiskohteita oman työn ja asiakkaan näkökulmasta. Mielenkiinto kohdistui myös siihen, kuinka rikosprosessin aikana voidaan tukea asiakkaan turvallisuutta, toipumista ja hyvinvointia.

Tutkija sai ilmoitukset haastatteluun osallistumisesta joko suoraan haastateltavalta tai hänen esihenkilönsä kautta. Haastateltaville lähetettiin sähköpostitse etukäteen tietoa hankkeesta ja fokusryhmähaastattelusta sekä suostumuslomakkeet. Dokumenteista käy ilmi haastattelu aihepiiri, osallistumisen vapaaehtoisuus ja sen peruuttamisen mahdollisuus, tallentamisen käytännöt, litterointi, anonymisointi ja aineiston säilytys. Haastattelun alussa haastateltavalle kerrattiin hankkeen kuvaus sekä tavoitteet, oikeus vetäytyä tutkimuksesta ja tiedot haastatteluiden tallennuksesta, litteroinnista sekä anonymisoinnista. Ennen haastattelun aloittamista haastateltavat allekirjoittivat lomakkeen suostumuksestaan haastatteluun.

Teamsin kautta toteutetuissa haastatteluissa suostumuslomake oli lähetetty etukäteen. Tutkija luki lomakkeen tilaisuuden aluksi ja haastateltavat saattoivat esittää kysymyksiä. Haastateltavat antoivat suullisen suostumuksen, joka tallennettiin. Haastatteluihin oli varattu aikaa kaksi tuntia. Haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia. Kaikki haastateltavat puhuivat suomea.

4.2.1 Poliisit ja syyttäjät

Poliisien ja syyttäjien haastatteluiden teemat olivat seuraavat:

1. Digitaalisen väkivallan käsite.
2. Digitaaliseen väkivaltaan saatu koulutus.
3. Työskentely digitaalista väkivaltaa sisältävien tapausten kanssa.

4. Digitaalisen väkivallan tunnistaminen omassa työssä.
5. Yhteistyö eri toimijoiden kanssa, kun tutkittavana on digitaalista väkivaltaa sisältävä tapaus.
6. Minkälaisia keskeytetyt, rajoitetut tai syyteharkintaan päätyneet tapaukset ovat.
7. Minkälaiset asiat johtavat syyttämättäjättämisspäätöksiin.
8. Koulutustarpeet ja valmiuksien parantaminen digitaaliseen väkivaltaan puuttumisessa.

Poliisit

Lähetimme haastattelukutsut kahdelle poliisilaitokselle ja Poliisiammattikorkeakoulun 345 poliisiopiskelijalle. Poliisiopiskelijat olisivat olleet kiinnostava ryhmä sukupolvien välisten erojen näkökulmasta. Emme saaneet rekrytoitua yhtään opiskelijaa haastatteluun. Opiskelijat edustavat nuorempaa sukupolvea ja ovat varhaisessa vaiheessa tottuneet digitaalisten välineiden ja digitaalisen viestinnän käyttöön, joten he olisivat voineet tuottaa tärkeitä näkökulmia aihepiiriä koskevaan keskusteluun.

Yhteensä kuusi poliisia ilmoittautui haastatteluun. Haastattelut järjestettiin kahdella poliisilaitoksella. Ensimmäiseen fokusryhmähaastatteluun osallistui kaksi poliisia, jälkimmäiseen neljä. Yksi haastateltava oli tutkinnanjohtaja, kaksi oli ryhmänjohtajia ja kolme haastateltavaa kuului miehistöön. Haastateltavien työkokemus vaihteli kahdesta vuodesta yli kahteenkymmeneen vuoteen. Haastateltavilla oli osaamista massarikos- ja lähisuhdeväkivaltatutkinnasta, tietoteknisestä ja paljastavasta rikostutkinnasta sekä ennalta ehkäisevästä työstä. Saimme kartoitettua monipuolisesti poliisin kokemuksia digitaalisesta väkivallasta esitutkinnassa ja muissa työtehtävissä.

Syyttäjät

Syyttäjälalueiden osalta olimme yhteydessä kaikkiin syyttäjälalueisiin Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Syyttäjälaitoksessa johtavat aluesyyttäjät tai aluesyyttäjät kokosivat tutkimusteeman kannalta relevantit syyttäjät fokusryhmiin. Kaikilta kysytyiltä neljältä alueelta saatiin edustus. Aikataulusyistä yhteen fokusryhmään osallistui kahden alueen syyttäjiä. Toteutimme etäyhteydellä kolme fokusryhmähaastattelua, joihin osallistui yhteensä 13 syyttäjää. Osallistujien työkokemus syyttäjän työstä

vaihteli puolestatoista vuodesta kolmeenkymmeneen vuoteen. Keskimääräinen työkokemus oli 14 vuotta. Vähemminkin aikaa syyttäjän työssä olleilla oli tyypillisesti aiempaa työkokemusta henkilöön kohdistuvista rikoksista esimerkiksi oikeusavustajan, lakimiehen tai poliisin työn kautta.

4.2.2 Tukipalveluiden työntekijät

Tukipalveluiden fokusryhmähaastateeluihin kutsuttiin edustajia yhdeksästä eri tukipalvelusta, jotka olivat *Setlementti Tampere*, *Nollalinja*, *Rikosuhripäivystys*, *Tyttöjen Talo*, *Välitä!-seksuaaliväkivaltatyö*, *Perheväkivaltaklinikka*, *Turv@verkko-palvelut*, *Turvakoti Mona* ja *Tukikeskus Varjo*. Kaikissa mainituissa tukipalveluissa tarjotaan matalan kynnyksen maksutonta palvelua ja tukea väkivallan kokijoille tai kaikille väkivallan osapuolille. Kaikista fokusryhmähaastatteluun kutsutuista tukipalveluista osallistui edustaja tai edustajia haastatteluun. Tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluiden teemat olivat seuraavat:

1. Digitaalisen väkivallan käsite.
2. Digitaaliseen väkivaltaan saatu koulutus.
3. Työskentely digitaalista väkivaltaa sisältävien tapausten kanssa.
4. Digitaalisen väkivallan tunnistaminen omassa työssä.
5. Miltä digitaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosten prosessit vaikuttavat tukipalveluiden ja asiakkaiden arjen näkökulmasta?
6. Mitä mahdollisia ongelmia prosesseihin liittyy?
7. Mitä tarvitaan, että valmiudet puuttua digitaaliseen väkivaltaan nyt ja tulevaisuudessa lisääntyisivät?
8. Koulutustarpeet ja valmiuksien parantaminen digitaaliseen väkivaltaan puuttumisessa.

Neljästä fokusryhmähaastattelusta kolme järjestettiin etäyhteydellä. Haastatteluihin osallistui yhteensä 15 työntekijää kahdeksasta eri tukipalvelusta. Tukipalvelut tulivat kolmannelta sektorilta ja toimivat keskisuurissa tai suurissa kaupungeissa. Osa palveluista oli valtakunnallista.

Aiemmin kerätty haastatteluaineisto

Tutkimuksessa on hyödynnetty myös vuonna 2018 kerättyä aineistoa, joka sisältää 21 haastattelua väkivaltaa kokeneita naisia työssään kohtaavien ammattilaisten kanssa osana Naisten Linjan Turv@verkko-hanketta. Haastattelujen kesto vaihteli tunnista kahteen. Haastattelut toteutettiin fokusryhmähaastatteluina ja yksittäisinä asiantuntijahaastatteluina. Haastatellut työskentelivät järjestöissä, julkisella tai yksityisellä sektorilla. Haastatteluissa kartoitettiin, kuinka ammattilaiset kohtaavat digitaalisen väkivallan uhrit työssään ja kuinka väkivalta näkyy asiakkaiden arjessa. Haastatteluissa oli myös poliisin ja Rikosuhripäivystyksen edustajia. Haastatteluihin osallistuneilta henkilöiltä pyydettiin lupaa käyttää haastatteluja DIGNITEAS-hankkeen tutkimuksessa. Saimme yhteyden vain osaan henkilöistä, joten saatoimme hyödyntää 16 haastattelua, joiden käyttöön saimme informoidun suostumuksen.

4.3 Kyselyt digitaalista väkivaltaa kokeneille

Hankkeessa hyödynnettiin kolmea kyselyaineistoa kolmelta eri vuodelta. Uusin kysely toteutettiin DIGNITEAS-hankkeen yhteydessä vuonna 2023. Vuosien 2021 ja 2018 kysely toteutettiin osana Naisten Linjan sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan erikoistunutta Turv@verkko- tutkimus- ja kehittämishanketta.

Kysely 2023

Tammi-helmikuussa 2023 toteutettiin 17 kysymyksen nettikysely digitaalista väkivaltaa kokeneille naisille (liite 5). Viisi kysymystä koski vastaajan taustaa, kuten ikää ja sukupuolta, yksi kysymys tutkimushaastatteluun osallistumisesta ja 11 kysymystä vastaajan kokemaa digitaalista väkivaltaa ja siihen liittyvää rikosprosessia. Yhdeksän kysymystä oli avoimia liittyen digitaalisen väkivallan kokemukseen. Saimme 54 vastausta, joista 51 tuli naisilta. Kyselyä jaettiin sosiaalisessa mediassa. Kyselyä levittivät useat tukipalvelujärjestöt. Julkaisukanavat valikoitiin tavoittamaan digitaalista väkivaltaa kokeneita henkilöitä. Avovastausten sisällön rikkaudesta ja ilmiön kuvaamisen yksityiskohtaisuudesta voimme päätellä, että tavoitteemme onnistui. Vastaajat ovat olleet tietoisia tukipalveluiden, poliisin ja rikosprosessin käytännöistä.

Kyselystä saimme tietoa digitaalisen väkivallan muodoista ja teknologioista sekä vastaajien kokemuksista. Kysyimme rikosilmoituksen tekemisestä, rikosprosessin etenemisestä, tuesta rikosprosessissa ja kokijan lähipiiriin, tukipalveluiden ja poliisin suhtautumisesta tapahtuneeseen ja väkivallan kokijaan.

Kysely 2021

Naisten Linjan Turv@verkko-hankkeen kysely toteutettiin helmi-maaliskuussa vuonna 2021. Kyselyssä selvitettiin yli 16-vuotiaisiin naisiin ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa verkkohäirintää. Neljän viikon aikana saatiin 86 vastausta. Kyselyä levitettiin Naisten Linjan sidos- ja kohderyhmille sähköpostin ja sosiaalisen median kautta. Kyselyn kohderyhmiä olivat aktivistit, some-vaikuttajat, poliitikot, toimittajat, tutkijat, syyttäjät sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tekevät päättäjät.

Kyselyn saatetekstissä verkkohäirintä määriteltiin laajasti. Se voi olla vihapuhetta, maalittamista, vainoamista, uskottavuuden kyseenalaistamista, seksuaalista ahdistelua, fyysisellä tai seksuaalisella väkivallalla uhkailua, henkilökohtaisten tietojen tai kuvien levittämistä tai sillä uhkailua. Kysely kartoitti verkkohäirinnän kokemuksia ja seurauksia. Tiedustelimme myös kokemuksia rikosilmoituksen teosta, viranomaisista ja rikosprosessin etenemisestä.

Kysely 2018

Vuoden 2018 loka-marraskuussa toteutettu verkkokysely kerättiin Naisten Linjan Turv@verkko -hankkeessa yli 16-vuotiailta naiseksi itsensä määritteleviltä ihmisiltä. Kyselyä levitettiin Naisten Linjan sosiaalisen median kanavissa ja nettisivulla, erilaisissa Facebook-ryhmissä ja Facebookin ostetun mainostilan avulla. Helsingin Sanomat kirjotti parisuhteessa tapahtuvasta digitaalisesta kontrollista artikkelin, jossa myös Naisten Linjan verkkokysely mainittiin. Kyselystä levitettiin tietoa myös useiden väkivaltatyötä tekevien järjestöjen kautta heidän asiakkailleen. Kyselyyn vastattiin nimettömänä, eikä yksittäisiä vastaajia ollut mahdollista tunnistaa. Kyselyyn vastasi 224 digitaalista väkivaltaa kokenutta naista, joista 153 kertoi väkivallantekijän olleen kumppani tai ex-kumppani. Kyselyllä selvitettiin myös vastaajien kokemuksia viranomaisista. Kyselylomake ja verkkokyselyn saate löytyvät Turva@verkko-hankkeen tuloksena syntyneestä oppaasta. (Hakkarainen 2019, 130–133.)

4.4 Aineistojen analyysi

4.4.1 Rikosilmoitusaineiston analyysi

Sanahaun avulla tunnistetut Poliisiasian tietojärjestelmään kirjatut rikosilmoitukset luettiin läpi ja tarkistettiin. Lopulliseen aineistoon valittiin kriteeristön mukaiset naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa sisältävät tapaukset. Rikosilmoitukset tallioitiin Excel-tiedostoksi. Rikosilmoituksista poimittiin ominaisuuksia, joista tehtiin

pääasiassa luokitteluasteikollisia muuttujia. Aineisto analysoitiin suorina jakaumina ja ristiintaulukoina. Muuttujat ja niiden luokat ilmenevät raportin taulukoissa ja kuvioissa. Havaintomatriisien havaintoyksikkönä vaihdeltiin rikosilmoituksia, rikoksia, asianomistajia ja rikoksesta epäiltyjä riippuen analyysin tavoitteista. Esimerkiksi esitutkinnan päätöksiä voidaan tarkastella asianomistajien tai rikosten näkökulmasta. Asianomistajan rikosasia voi edetä syyteharkintaan, mutta ei kaikkien rikosilmoitukseen kirjattujen rikosten osalta.

4.4.2 Haastatteluiden analyysi

Haastatteluaineistojen analyysimenetelmänä käytettiin laadullista sisällönanalyysia ja diskurssianalyysia (Silverman 2006). Analyysi toteutui teoriaohjaavan teemaattisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen aineistolähtöisen ja teorialähtöisen tutkimuksen vuorovaikutuksessa (Braun & Clarke 2006). Analyysia ei tällöin johdeta suoraan teoriasta, mutta käsitteet ja aikaisemmat tutkimustulokset ohjaavat aineiston luentaa ja havaintojen tulkintaa. Aineistosta tehtiin havaintoja väkivaltaan puuttumisen haasteista ja mahdollisuuksista poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa, esitutkinnassa ja syyteharkinnassa tehtävien päätösten perusteluista, yhteistyöstä poliisin ja syyttäjän välillä, käsityksistä digitaalisesta väkivallasta ilmiönä, koulutustarpeista ja uhrin asemasta rikosprosessissa sekä näkemyksistä digitaalisesta väkivallasta osana omaa ammattia ja tehtäväkuvaa. Väkivallan koki-joita auttavien tukipalveluiden haastattelujen analyysissa jäsennettiin myös asiakastyössä esiin tulleita esitutkintaan, syyttämiseen ja tuomioihin liittyviä kysymyksiä väkivallan kohteina olleiden arjen ja avun saamisen näkökulmasta. Etsimme myös havaintoja rikosprosessiin liittyvien tekijöiden yhteydestä digitaalisen väkivallan kohteena olleiden toipumiseen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin.

Haastattelut litteroitiin sanatarkasti ja aineisto luettiin useaan kertaan läpi. Olemme poistaneet haastattelusitaateista kaikki fokusryhmähaastatteluihin osallistuneisiin henkilöihin viittaavat tunnistetiedot. Eri ammattiryhmien näkemysten ja kokemusten esille nostaminen on kuitenkin tutkimuksellisesti keskeistä ja perusteltua. Poliisien haastattelujen siteerauksissa on alussa merkintä P, syyttäjien haastatteluissa S ja tukipalveluiden haastatteluissa T. Merkinnöissä H viittaa osallistujaan.

4.4.3 Kyselyaineistojen analyysi

Kyselyaineiston analyysissa tarkasteltiin kyselyihin tulleita avovastauksia laadullisen sisällönanalyysin keinoin (Silverman 2006). Jäsensimme väkivallan kohteena olleiden kuvauksia ja kokemuksia digitaalisesta väkivallasta, rikosilmoituksen tekemisestä ja rikosprosessista. Tarkastelimme rikosilmoituksen tekemisen ja tekemättä

jättämisen perusteluja sekä poliisin kohtaamiseen ja rikosprosessiin liittyviä kokemuksia. Kartoitimme, millaiset toimintatavat ja tahot ovat auttaneet digitaalista väkivaltaa kokeneita.

Kyselyaineistoista tehdyt lainaukset ovat eroteltavissa keräysvuoden perusteella, joka on merkitty kunkin lainauksen yhteyteen. Lainaukset ovat muotoa # vastaajan numero ja vuosiluku. Esimerkiksi merkintä #3, 2023 tarkoittaa vastaajaa numero 3 vuoden 2023 kyselyaineistossa.

4.4.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat

DIGNITEAS-hankkeessa on noudatettu vastuullisen tieteen periaatteita ja Tutkimuseettinen neuvottelukunnan (TENK) yhteistyössä suomalaisen tiedeyhteisön kanssa laatimia tutkimuseettisiä ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK) sekä Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettisiä periaatteita. Tutkimuksessa on noudatettu myös EU:n tietosuojalainsäädäntöä (GDPR) tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tutkimuksessa on käytetty tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä.

Aihepiirin sensitiivisyys on huomioitu fokusryhmähaastatteluiden ja kyselyjen suunnittelussa ja toteutuksessa sekä aineiston käsittelyssä, analyysissä ja raportoinnissa. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta, osallistujien anonymiteetistä ja osallistumisen keskeyttämisen mahdollisuudesta on tiedotettu aineiston keräämisen yhteydessä. Tutkimusaineistot on tallennettu tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten edellyttämällä tavalla.

Tarvittavat tutkimusluvut on hankittu Poliisihallitukselta ja Syyttäjälaitokselta. Tutkimushanke sai myönteisen lausunnon Tampereen alueen ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta 20.6.2022. Lausunnon mukaan tutkimuksen toteuttamiseen ei liity eettisiä ongelmia. Syyttäjälaitos myönsi hankkeelle tutkimusluvan 28.9.2022.

Poliisihallitus myönsi tutkimusluvan ensin poliisien haastatteluihin 6.9.2022. Poliisi-asiaain tietojärjestelmän rikosilmoitusten käsittelyyn tehtiin tarkemmat hakukriteerit sisältävä uusi tutkimuslupahakemus. Poliisihallitus myönsi tutkimusluvan poliisi-asiaain tietojärjestelmän rikosilmoitusten käsittelyyn 9.1.2023. Tutkimushankkeen saadessa jatkoaikaa, myös Poliisihallitus myönsi jatkoaikaa rikosilmoitusaineiston käsittelyyn.

Rikosilmoitusaineistoa käsitteivät sovitusti ainoastaan hankkeessa työskentelevät Poliisiammattikorkeakoulun tutkijat Poliisiammattikorkeakoulun turvallisissa työtiloissa. Polamkin tutkijat vastasivat aineiston tietosuojasta ja tietoturvasta. Rikosilmoitusaineistoa käsiteltiin suojatuilla tietokoneilla tietoturvalisest i viranomaisverkossa. Aineistoa säilytettiin suojatussa palvelimessa. Aineistosta muodostettiin lopulliset havaintomatriisit poistamalla yksilöitä koskevat arkaluontoiset ja muut tunnistetiedot.

5 Tulokset: Rikosilmoitusaineisto

Pääluvussa 5 tarkastellaan yhden poliisilaitoksen rikosilmoitusaineiston avulla naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteitä, rikosnimikkeitä, esitutinnan päättämistä ja tutkinta-aikoja. Lopuksi pyrimme arvioimaan muulla tilastoaineistolla, onko rikosilmoitusaineiston kautta muodostunut kuva poikkeuksellinen.

5.1 Rikosilmoitusaineiston kuvailu

Rikosilmoitusaineisto käsittää 214 rikosilmoitusta, joissa mainitaan 406 henkilöä. Asianomistajia on 245 (60,3 %) ja rikoksesta epäiltyä 161 (39,7 %) (Taulukko 5.1.1). Asianomistajista on naisia 91,0 % (223 henkilöä) ja miehiä 9,0 % (22 henkilöä). Rikoksesta epäillyistä on naisia 25,5 % (41 henkilöä) ja miehiä 74,5 % (120 henkilöä). Suurin osa aineiston epäillyistä rikoksista on miesten naisiin kohdistamaa digitaalista väkivaltaa, mutta joukossa on myös naisten naisiin kohdistamia rikosepäilyjä.

Taulukko 5.1.1 Sukupuoli, asianomistajat ja rikoksesta epäillyt

	Sukupuoli		
	Nainen	Mies	Yhteensä
Henkilö (n = 406)	65,0	35,0	100,0
Asianomistaja (n = 245)	91,0	9,0	100,0
Rikoksesta epäilty (n = 161)	25,5	74,5	100,0

Taulukossa 5.1.2 on kuvattu asianomistajien ja rikoksesta epäiltyjen henkilöiden syntymävuodet luokiteltuna muuttujana. Noin 61 % rikosilmoituksissa mainituista henkilöistä on syntynyt vuoden 1979 jälkeen.

Taulukko 5.1.2 Henkilöiden syntymävuosi ($n = 406$)

Syntymävuosi	%
– 1959	4,7
1960 – 1969	12,1
1970 – 1979	21,7
1980 – 1989	29,1
1990 – 1999	24,7
2000 –	7,7
Ei tietoa	0,2
Yhteensä	100,0

Aineiston henkilöistä 94,8 prosentilla on Suomen kansalaisuus ja 88,9 prosenttia oli syntynyt Suomessa. Muiden kansalaisuuksien ja syntymämaiden osalta aineisto jakautui useisiin eri valtioihin.

Aineistossa oli 403 poliisin rikosilmoitukseen kirjaamaa asianomistajaan kohdistunutta epäiltyä rikosta, jotka kohdistuivat 245 asianomistajaan. Rikosnimikkeiden lukumäärä rikosilmoituksissa vaihteli. 64,9 % rikosilmoituksista sisälsi ainoastaan yhden asianomistajaan kohdistuneen rikoksen. Kaksi asianomistajaan kohdistunutta rikosta oli 24,1 %:ssa rikosilmoituksista. Kolme tai useampi asianomistajaan kohdistunut rikos oli kirjattu 11 %:ssa rikosilmoituksista. Kun rikosilmoitukseen on kirjattu useampi kuin yksi rikos, kyseisessä rikosilmoituksessa voi olla kirjattuna yksi tai useampia asianomistajia. Esimerkiksi silloin kun rikosilmoitukseen on kirjattu kolme rikosta, voivat ne kohdistua yhteen tai useampaan henkilöön.

Rikosilmoituksissa mainittujen asianomistajien suhteen tarkasteltuna ($n = 245$) esitutkinta oli päätetty 94,3 %:ssa ja keskeytetty 5,7 %:ssa kaikista asianomistajista (Taulukko 5.1.3).

Taulukko 5.1.3 Esitutinnan tila ($n = 245$)

	%
Esitutkinta keskeytetty	5,7
Esitutkinta päätetty	94,3
Yhteensä	100,0

Hiukan yli kolmasosa eli 36,3 % asianomistajiin henkilöinä suhteutetuista rikosilmoituksista ($n = 245$) lähetettiin syyttäjälle syyteharkintaan (Taulukko 5.1.4) ainakin joidenkin ilmoitukseen kirjattujen rikosnimikkeiden osalta. Jos syyteharkintaan lähettämistä tarkastellaan suhteessa asianomistajiin kohdistuneisiin rikoksiin ($n = 403$), nousee syyttäjälle lähetettyjen juttujen osuus 49,1 prosenttiin.

Taulukko 5.1.4 Asian lähettäminen syyteharkintaan ($n = 245$)

	%
Lähetetty syyteharkintaan	36,3
Ei lähetetty syyteharkintaan	63,7
Yhteensä	100,0

Mitä enemmän rikosilmoitukseen oli kirjattu rikoksia, sitä varmemmin juttu lähetettiin syyteharkintaan. Asianomistajiin suhteutettuna ($n = 245$) kaikki jutut, joihin oli kirjattu vähintään neljä rikosta, oli lähetetty syyteharkintaan (Taulukko 5.1.5). Kun rikosilmoitukseen oli kirjattu yksi asianomistajaan kohdistunut rikos, syyteharkintaan oli lähetetty noin neljäsosa (24,5 %) tapauksista. Kun ilmoitukseen oli kirjattu kaksi tai kolme rikosta, syyteharkintaan toimitettiin yli puolet tapauksista (52,5 % ja 57,9 %).

Taulukko 5.1.5 Asian lähettäminen syyteharkintaan ja rikosten lukumäärä rikos-ilmoituksessa ($n = 245$)

Asian lähettäminen syyteharkintaan			
Rikosten lukumäärä	Kyllä	Ei	Yhteensä
1	24,5	75,5	100,0
2	52,5	47,5	100,0
3	57,9	42,1	100,0
≥ 4	100,0	0,0	100,0
Yhteensä	36,3	63,7	100,0

Kuvio 5.1.1 kuvaa eri rikosnimikkeiden suhteellista osuutta kaikista asianomistajiin kohdistuneista rikoksista ($n = 403$). Kuvio 5.1.2 osoittaa, kuinka suuri osuus eri rikosnimikkeistä on lähetetty syyttäjälle syyteharkintaan.

Kuvio 5.1.1. Rikosnimikkeiden suhteellinen osuus kaikista rikoksista ($n = 403$)¹

¹Luokka Muut sisältää seuraavat rikosnimikkeet: kiristy, kiristuksen yritys, vahingonteko, lievä vahingonteko, kavallus, lievä kavallus, törkeä petos, lievä petos, petoksen yritys, törkeä maksuvälinepetos, maksuvälinepetos, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, väärennys, väärä ilmianto, henkilörekisteririkos, ihmiskauppa, salassapitorikos, sukupuolisiveellisyttä loukkaavan kuvan levittäminen, varkaus, peräton lausuma viranomaismenettelyssä. Kutakin rikosnimikettä esiintyi aineistossa alle prosentin. Samaa luokittelua on käytetty Kuviossa 5.1.2.

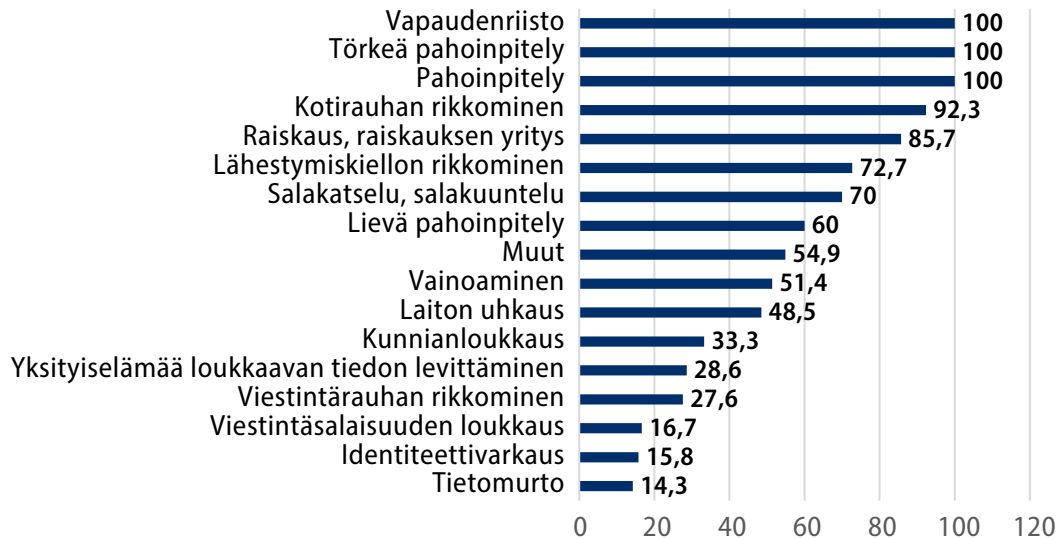
Muut kuin digitaalista väkivaltaa kuvaavat rikosnimikkeet, kuten eri muotoiset pahoinpitelyt ja vapaudenriisto, on sisällytetty aineistoon, jos ne on kirjattu samassa rikosilmoituksessa käsiteltyyn rikoskokonaisuuteen, johon on kirjattu myös digitaalista väkivaltaa kuvaavia tekoja.

Aineiston tyypillisimmät rikokset olivat laittomia uhkauksia (24,1 %) ja kunnianloukkauksia (23,1 %). Lisäksi digitaalista väkivaltaa kirjattiin vainoamisena (9,2 %), viestintärauhan rikkomisena (7,2 %) ja kotirauhan rikkomisena (3,2 %). Identiteettivarkaudet (4,7 %) olivat tyypillisesti erilaisia petoksia edeltäviä rikoksia, joissa epäilty anasti asianomistajan henkilö- ja/tai pankkiyhteystiedot ja käytti näitä verkkolainojen tai verkko-ostosten tekoon.

Törkeät ja perusmuotoiset pahoinpitelyt (6,4 %), vapaudenriistot (2,7 %), seksuaalirikokset (n. 2 %) ja talousrikokset (n. 2 %) olivat suhteellisen harvinaisia tutkitussa aineistossa, mutta päätyivät lähes aina syyteharkintaan. Pahoinpitelyt liittyivät rikoskokonaisuuksiin, joissa oli myös esimerkiksi digitaalisen laitteen kautta esitettyjä laittomia uhkauksia tai muuta digitaalista väkivaltaa. Lähestymiskiellon rikkomisina kirjatusta rikoksista päätyi syyteharkintaan 72,7 %.

Laiton uhkaus ja kunnianloukkaus ovat asianomistajarikoksia. Näistä rikoksista syyteharkintaan päätyi 48,5 % ja 33,3 %. Vainoaminen sen sijaan on virallisen syytteen alainen rikos. Sitä koskevista rikosepäilyistä lähetettiin syyttäjälle 51,4 % tapauksista. Viestintärauhan rikkominen ja identiteettivarkaus ovat myös asianomistajarikoksia, ja aineistossa näistä lähetettiin syyteharkintaan 24 % ja 15,8 %. Harvinaisempia digitaalista väkivaltaa ilmentäviä rikoksia olivat jotkut kotirauhan rikkomiset, salakatselu ja -kuuntelu, viestintäsalaisuuden loukkaus ja tietomurto. Kotirauhan rikkomisista toimitettiin syyteharkintaan 92,3 %, salakatseluista 70 %, viestintäsalaisuuden loukkauksista 16,7 % ja tietomurroista 14,3 %.

Kuvio 5.1.2. Syyteharkintaan lähetettyjen tapausten suhteellinen osuus rikosnimikkeittäin (n = 403)

Koska aineiston rikosilmoituksista vain joissain oli kasvokkain toteutettuja rikoksia, olisi mielenkiintoista arvioida, menestyvätkö digitaalisen väkivallan rikosnimikkeet paremmin esitutkinnassa ja rikosprosessissa, jos ne liittyvät vakavaa kasvokkaista (fyysistä) väkivaltaa sisältäviin rikoskokonaisuuksiin. Samalla pitäisi analysoida, menestyvätkö asianomistajarikokset paremmin, kun rikoskokonaisuuteen liittyy virallisen syytteen alaisia rikoksia. Tällaista asiaa ei ole kuitenkaan helppo selvittää. Samojen rikosnimikkeiden, kuten kunnianloukkausten tai laittomien uhkausten, alla voidaan käsitellä hyvin erilaisia tekoja ja tekojen olosuhteita, jotka eivät ole yhteismitallisia, vaikka niitä käsitellään yhteismitallisten kategorioiden alla. Voi olla, ettei kunnianloukkausten tai laittomien uhkausten menestymistä selitä rikoskokonaisuuteen sisältyvät virallisen syytteen alaiset fyysiset ja vakavat väkivallanteot, vaan erot tekojen ja olosuhteiden välillä.

Taulukossa 5.1.6 eritellään tarkemmin esitutinnan päätöksiä perusteluineen. Kirjatuista rikosepäilyistä lähes puolet (49,4 %) eteni syyteharkintaan. Aineistossa oli 7,2 % tapauksia, joissa ei ollut syytä epäillä rikosta, jolloin esitutkintaa ei toimitettu tutkinnanjohtajan päätöksellä. Tutkinta voidaan keskeyttää, jos epäilystä rikoksesta ei epäillä ketään eikä asiaan vaikuttavaa selvitystä ole saatavilla. Näitä tapauksia oli 3,5 % kaikista kirjatuista rikosepäilyistä. Lähes joka neljännessä asiassa asianomistaja oli perunut vaatimuksensa (23,6 %). Asianomistaja ei vaatinut rangaistusta 5,5 %:ssa kirjatuista rikosepäilyistä. Syyttäjä oli tehnyt tutkinnanjohtajan esityksestä esitutkinnan rajoittamispäätöksen 8,2 %:ssa rikosepäilyistä.

Taulukko 5.1.6 Esitutkinnan päätöspäätökset ($n = 403$)

Päätösperuste	%
Syyteharkintaan	49,4
AO perunut vaatimuksensa	23,6
Ei rikosta	7,2
AO ei vaadi rangaistusta	5,5
Tutkinnan keskeyttäminen	3,5
Esitutkinta lopetetaan, prosessuaalinen rajoittaminen	3,2
Esitutkinta lopetetaan, seuraamusluonteinen rajoittaminen	3,0
Rikos vähäinen	1,2
Esitutkinta lopetetaan, kustannusperustainen rajoittaminen	1,0
Esitutkintaa ei toimiteta, seuraamusluonteinen rajoittaminen	1,0
Rikoksesta epäilty kuollut	0,7
Rikos vanhentunut	0,5
Tutkinta päätetty, muu syy	0,2
Yhteensä	100,0

Aineistossa havaittu digitaalinen väkivalta oli usein myös lähisuhdeväkivaltaa, jossa rikoksesta epäilty oli asianomistajan kumppani, entinen kumppani tai sukulainen. Rikoksesta epäillyistä ($n = 161$) 54,7 % oli lähisuhteessa asianomistajaan. Kaikista rikoksesta epäillyistä henkilöistä 38,5 % oli asianomistajan entinen (miespuolinen) puoliso, asuin- tai seurustelukumppani.

Kun rikoksesta epäilty on lähisuhteessa asianomistajaan, eteni asia syyteharkintaan keskimääräistä useammin eli 58 %:ssa tapauksista. Jos rikokseen ei liittynyt lähisuhdetta, syyteharkintaan eteni 46,6 % tapauksista. Ilmiö voi liittyvä siihen, että lähisuhteita koskeviin rikosilmoituksiin oli kirjattu keskimäärin enemmän rikoksia kuin niihin rikosilmoituksiin, joihin ei liittynyt epäillyn ja asianomistajan välistä lähisuhdetta. Lähisuhteissa oli tehty myös virallisen syytteen alaisia rikoksia, jolloin rikoskokonaisuudet ovat olleet keskimääräistä vakavampia.

Edellistä havaintoa voidaan avata tarkastelemalla lähisuhteissa ja muissa suhteissa kirjattujen rikosten lukumäärää. Lähisuhteissa oli kirjattu yksi epäilty rikos 35,2 %:ssa rikosilmoituksista, kun taas ei-lähisuhdetta sisältävissä rikosilmoituksissa oli kirjattu yksi rikos 75,3 %:ssa tapauksista. Lähisuhteissa oli kirjattu rikosilmoitukseen kolme tai enemmän epäiltyjä rikoksia 21,6 %:ssa ilmoituksista, kun taas ei-lähisuhdetta sisältävissä rikosilmoituksissa kolme tai useampia rikoksia oli kirjattu 9,6 %:ssa ilmoituksista (ks. Taulukko 5.1.7). Jos rikosilmoitukseen oli kirjattu rikosepäiltynä ex-kumppani, 30,6 %:ssa rikosilmoituksista oli kirjattu vähintään 3 epäiltyä rikosta. Nämä luvut kertovat, että naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa esiintyy erityisen paljon lähisuhteissa, digitaalinen väkivalta kytkeytyy vakavaan fyysiseen väkivaltaan ja sitä harjoittavat erityisen paljon naisten entiset miespuoliset kumppanit.

Taulukko 5.1.7 Asianomistajan ja epäillyn suhde sekä rikosten lukumäärä rikosilmoituksessa ($n = 161$)

Asianomistajan ja epäillyn suhde			
Rikosten lukumäärä	Lähisuhde	Ei lähisuhdetta	Yhteensä
1 rikos	35,2	75,3	53,4
2 rikosta	43,2	15,1	30,4
≥ 3 rikosta	21,6	9,6	16,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

Sovittelusopimus on solmittu vain 6,8 % kaikissa rikosilmoituksissa, mutta lähisuhteissa hiukan useammin (8 %) kuin muissa tapauksissa (5,5 %).

5.2 Haasteet rikosprosessissa rikosilmoitusaineiston perusteella

Rikosilmoitusaineiston analyysissa tarkastelemme digitaalisen väkivallan ilmenemistä eri rikosnimikkeissä, esitutinnan päätösperusteita eri rikosnimikkeissä, tutkinta-aikoja ja digitaalisen väkivallan tapausten tutkinnan riippuvuutta fyysisestä väkivallasta ja virallisen syytteen alaisista rikoksista. Tulokset antavat viitteitä siitä, että digitaalisen väkivallan esitutkinta etenee syyteharkintaan herkemmin, kun tapauskokonaisuuteen liittyy fyysistä väkivaltaa. Lopuksi pohdimme, onko yhden poliisilaitoksen rikosilmoitusaineistosta saatu kuva poikkeuksellinen.

5.2.1 Tutkinta-ajat

Asianomistajiin kohdistuneiden rikosten ($n = 403$) tutkinta-ajan pituus rikosilmoituksen kirjaamisesta tutkinnan päättämiseen oli keskimäärin 251 päivää, minimi 0 päivää ja maksimi 1437 päivää eli noin neljä vuotta. Taulukossa 5.2.1 on kuvattu asianomistajiin kohdistuneiden rikosten lukumäärän yhteys luokitteluasteikollisiin tutkinta-aikoihin. Esitutinnan kesto on mitattu päivinä, joista on muodostettu kuusi luokkaa. Luokkarajat on muodostettu niin, että tutkinta-ajat ovat korkeintaan kuukausi, kaksi kuukautta, kolme kuukautta, puoli vuotta, vuosi ja yli vuosi. Tutkinta-aika oli yli kaksi vuotta 3,5 %:ssa tapauksista ja yli kolme vuotta 1 %:ssa tapauksista.

Enintään 31 päivässä päätettiin 7,7 % kirjatusta rikoksista. Yli puolessa (51,6 %) tapauksessa tutkinta-aika oli 3–6 kuukautta. Vajaassa neljännessä (24,8 %) ilmoituksessa tutkinta-aika oli vähintään vuosi tai enemmän. Tutkinta-aika ei ole suoraan lineaarisessa yhteydessä ilmoitukseen kirjattujen rikosten lukumäärään.

Taulukko 5.2.1 Rikosten lukumäärä rikosilmoituksessa ja esitutinnan kesto päivinä
(*n* = 403)

Rikosten lukumäärä				
Tutkinnan kesto	1 rikos	2 rikosta	≥ 3 rikosta	Yhteensä
≤ 31 päivää	12,9	6,9	2,3	7,7
32–62 päivää	16,1	7,8	3,8	9,7
63–93 päivää	7,7	4,3	40,9	17,6
94–186 päivää	18,7	19,8	11,4	16,6
187–356 päivää	25,2	32,8	13,6	23,6
≥ 357 päivää	19,4	28,4	28,0	24,8
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

Tutkinta-aika oli korkeintaan kaksi kuukautta 29 %:ssa yhden rikoksen kirjauksista, 14,7 % kahden rikoksen kirjauksista ja 6,1 %, kun rikoksia oli kirjattu kolme tai enemmän. Havainto viittaa siihen, että moni yhden rikoksen rikosilmoitus voidaan päättää suhteellisen nopeasti. Kaikkien kolme tai enemmän rikoksia sisältävien rikosilmoitusten tutkinta-ajat eivät kuitenkaan venyneet, sillä 47 % tällaisista tapauksista ratkaistiin korkeintaan kolmessa kuukaudessa, 58,4 % korkeintaan puolessa vuodessa ja 78 % korkeintaan vuodessa. Tutkinta-aika venyi yli vuoteen 28 %:ssa tapauksista, joissa oli kirjattu kolme tai enemmän rikoksia. Kun rikoksia oli kaksi, 24,8 %:ssa tapauksista tutkinta-aika on yli vuoden. Lähes viidennes (19,4 %) yhden rikoksen ilmoituksista vaati yli vuoden tutkinta-ajan.

Tutkinta-aikoja voivat pidentää muutkin syyt kuin vaikeasti tutkittava rikosepäily. Joissain tapauksissa asianosaisiin ei saatu yhteyttä lukuisista yrityksistä huolimatta. Asianomistajan kanssa oli saatettu sopia myös tilanteen seuraamisesta ennen muita toimenpiteitä. Rikosilmoitusten kirjaamistavat vaihtelivat hyvin niukasta kirjauksesta yksityiskohtaiseen kuvaukseen tapahtuneesta ja tutkintatoimista. Tutkintatoimet saatettiin merkitä sen jälkeen, kun asianomistajaan oli ensin otettu yhteyttä. Tämä saattoi tapahtua pitkän ajan kuluttua rikosilmoituksen teko-päivästä. Yhteydenotossa asianomistaja saattoi kertoa, että häirintä oli lakannut, eikä asianomistaja halunnut enää vaatia asiassa rangaistusta. Poliisien fokusryhmähaastatteluissa kävi ilmi, että ajoittain lieväksi katsottuja asianomistajarikoksia ”makuutetaan”, eli ne otetaan aktiiviseen tutkintaan vasta pidemmän ajan kuluttua, jolloin häirintä on usein loppunut ja asianomistaja ilmoittaa luopuvansa rangaistusvaatimuksesta. Tällöin myöskään poliisilla ei ole yleensä enää velvollisuutta suorittaa asiassa esitutkintaa. Poliisin näkökulmasta sellainen lopputulos voi olla hyvä,

jossa häirintä on loppunut itsestään eikä asianomistajalla ole enää vaatimuksia asiassa. Rikoksen uhrin näkökulmasta ahdistava tilanne on kuitenkin voinut jatkua pitkään, eikä hän ole kokenut saavansa apua oikeuslaitoksesta, eikä häntä välttämättä ole ohjattu tukipalveluiden piiriin. Rangaistusvaatimuksesta luopuva asianomistaja ei siis välttämättä tarkoita tilanteeseen tyytyväistä asianomistajaa, kuten myös digitaalisen väkivallan uhrien kyselyaineistossa kävi ilmi.

Taulukossa 5.2.2 on kuvattu rikosilmoitukseen kirjattujen rikosten lukumäärä suhteessa esitutinnan päätösperusteisiin. Syyteharkintaan toimitettiin kaikista rikosilmoituksiin kirjatusta rikoksista 48,1 %. Kun rikoksia oli kirjattu samaan ilmoitukseen kolme tai enemmän, syyteharkintaan lähetettiin 78 % tapauksista. Kun rikoksia oli ilmoitukseen kirjattu vain yksi, syyteharkintaan lähetettiin 23,9 % tapauksista, kun taas asianomistaja luopui vaatimuksista 40 %:ssa tapauksista. Kun rikoksia oli kirjattu rikosilmoitukseen kolme tai enemmän, asianomistaja luopui vaatimuksista enää 11,4 %:ssa tapauksista. Samanlainen trendi rikosten määrän suhteen näkyi eri perustein tehdyissä esitutinnan rajoittamisissa (14,2 %–8,6 %–3,0 %) ja muiden syiden perusteella päätetyissä tutkinnoissa (11,0 %–6,9 %–0,8 %). Mitä enemmän rikosilmoitukseen oli kirjattu rikoksia, sitä useammin juttu lähetettiin syyteharkintaan ja sitä harvemmin asianomistaja luopui vaatimuksista tai esitutkinta päätettiin muilla perusteilla.

Taulukko 5.2.2 Rikosten lukumäärä rikosilmoituksessa ja esitutinnan päätösperuste ($n = 403$)²

Esitutinnan pätösperuste	Rikosten lukumäärä			
	1 rikos	2 rikosta	≥ 3 rikosta	Yhteensä
Syyteharkintaan	23,9	46,6	78,0	48,1
Asianomistajalla ei vaatimuksia	40,0	34,5	11,4	29,0
Ei rikosta	11,0	3,4	6,8	7,4
Esitutinnan rajoittaminen	14,2	8,6	3,0	8,9
Muut syyt	11,0	6,9	0,8	6,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

² Esitutinnan päätösperuste -muuttujan luokkiin on yhdistetty seuraavia päätöksiä. Luokkaan *asianomistajalla ei vaatimuksia* sisältää päätökset *asianomistaja ei vaadi rangaistusta* ja *asianomistaja perunut vaatimukset*. *Esitutkinta rajoitetaan* sisältää syyttäjän tutkinnanjohtajan esityksestä tekemät kustannusperustaiset, seuraamusluontoiset ja prosessuaaliset päätökset jättää esitutkinta suorittamatta tai päätökset lopettaa esitutkinta. *Muut syyt* sisältää useita päätösperusteita, kuten rikoksesta epäilty on kuollut, rikos on vanhentunut, rikos on vähäinen, syyteoikeus on vanhentunut, tutkinta on keskeytetty ja tutkinta on päätetty muusta syystä. Sama luokittelua on käytetty Taulukoissa 5.2.2–5.2.5.

Esitutkinna päätöksiä voidaan suhteuttaa myös esitutkinna kestoon. Taulukosta 5.2.3 nähdään, että kaikista rikosilmoitukseen kirjatusta rikoksista syyteharkintaan eteni 48,1 % tapauksista, ja asianomistaja luopui vaatimuksista 29 %:ssa tapauksista. Kun esitutkinta oli kestänyt korkeintaan 31 päivää, tyypillinen lopputulos oli asianomistajan luopuminen vaatimuksista (58,1 %). Kun esitutkinta oli kestänyt 32–61 päivää (48,7 %) tai 63–93 päivää (83,1 %), tyypillinen lopputulos oli asian toimittaminen syyteharkintaan.

Taulukko 5.2.3 Esitutkinna kesto ja esitutkinna päätöspäätösperuste (n = 403)

Esitutkinna päätösperuste	Esitutkinna kesto päivinä						Yhteensä
	≤ 31	32–62	63–93	94–186	187–356	≥ 357	
Syyteharkintaan	16,1	48,7	83,1	37,3	45,3	43,0	48,1
Asianomistajalla ei vaatimuksia	58,1	28,2	8,5	35,8	34,7	25,0	29,0
Ei rikosta	19,4	5,1	2,8	4,5	4,2	13,0	7,4
Esitutkinna rajoittaminen	0,0	15,4	2,8	13,4	8,4	11,0	8,9
Muut syyt	6,5	2,6	2,8	9,0	7,4	8,0	6,5
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Esitutkinna keston ja päätöksen yhteyttä voidaan tarkastella myös riveittäin, jolloin selviää, missä ajassa eri päätösperusteet tyypillisesti saavutettiin. Silloin kun rikosilmoitukseen kirjatut rikokset siirtyivät syyteharkintaan, tapauksen tutkinta kesti tyypillisesti 2–3 kuukautta (30,4 %). Esitutkinta kesti vähintään puoli vuotta 44,4 %:ssa syyteharkintaan toimitetuista tapauksista. Viidennes (22,3 %) asioista lähetettiin syyteharkintaan yli vuoden esitutkinna jälkeen. Syyteharkintaan lähetettyjen tapausten esitutkinta-aikojä voi selittää erot rikosten vakavuudessa ja esitutkinna vaatavuudessa.

Kun asianomistajalla ei ollut vaatimuksia, esitutkinta saatiin päätökseen tavallisimmin puolesta vuodesta vuoteen (28,2 %). Yli viidennes (21,4 %) asianomistajista ei vaatinut rangaistusta tai perui vaatimuksensa yli vuoden tutkinta-ajan jälkeen. Myös päätösperusteissa ”ei rikosta” (43,3 %) ja ”esitutkinna rajoittaminen” (30,6 %) oli tyypillistä päättää juttu yli vuosi sen jälkeen, kun rikosepäilystä on kirjattu rikosilmoitus.

vaikutti epäyhtenäiseltä. Koivukarin ja Lehtilän mukaan heidän tutkimillaan kolmella poliisilaitoksella esitutkinta suoritettiin loppuun tai rajoitettiin sattumanvaraisesti. Tapauksia saatettiin kohdella epäjohdonmukaisesti lähettämällä osa samantyyppisistä tapauksista syyteharkintaan, kun toiset ratkaistiin syyttäjän rajoituspäätöksellä. Koivukarin ja Lehtilän mukaan joissain tapauksissa oli viitteitä siitä, että joidenkin rajoituspäätösten tueksi ei hankittu riittävästi tietoa, ja että kunnianloukkausepäilyn esitutkinnan suorittaminen edellytti asianomistajan omaa aktiivisuutta. (Koivukari & Lehtilä 2022, 45–46.)

Koivukari ja Lehtilä toteavat, että tutkimuksen mukaan esitutkinnan rajoituspäätösten käytäntö vaikutti olevan yhtenäinen ainoastaan anonyymisti internetin keskustelupalstalla tai sosiaalisen median sovelluksissa esitettyjen kunnianloukkausten osalta, joissa esitutkintaa ei yleensä toimitettu. Koivukari ja Lehtilä kirjoittavatkin, että internet-loukkausten tutkittamatta jättämiseen pitäisi kiinnittää huomiota, koska niiden osuus kaikista viranomaisten tietoon tulleista kunnianloukkausepäilyistä on suuri, ja internetissä loukkaus voi levitä laajan henkilöpiirin tietoon. (Koivukari & Lehtilä 2022, 82–83.)

Analysoimme aineistomme esitutkinnan päätösperusteet rikosnimikkeittäin, jotta voisimme arvioida, eroavatko henkiseen väkivaltaan viittaavien rikosepäilyjen päätösperusteet muista tapauksista. Taulukko 5.2.5. osoittaa, että kunnianloukkausrikoksista 32,3 % eteni syyteharkintaan. Asianomistaja perui vaatimuksensa 36,6 %:ssa kaikista kunnianloukkauksista. Kunnianloukkauksista 16,1 %:ssa esitutkinta rajoitettiin. 7,5 %:ssa kunnianloukkauksista katsottiin, ettei kyseessä ollut rikos. Samoin 7,5 %:ssa kunnianloukkauksista tutkinnan päättämisen perusteina olivat jotkin muut syyt, kuten rikoksesta epäillyn menehtyminen tai rikoksen vanheneminen. Myös ETL 3.9 §:n mukaista esitutkinnan toimittamatta jättämistä ja lopettamista rikoksen vähäisyyden perusteella, kun asianomistaja ei vaadi rangaistusta, oli käytetty päätösperusteena muissa syissä.

Taulukko 5.2.5 Esitutkinan päätöseruste ja rikosnimike³ (n = 403)

Esitutkinan päätöseruste						
Rikosnimike	Syyte-harkintaan	Asianomistajalla ei vaatimuksia	Ei rikosta	Esi-tutkinan rajoitus	Muut syyt	Yhteensä
Laiton uhkaus	46,9	41,7	4,2	5,2	2,1	100,0
Kunnianloukkaus	32,3	36,6	7,5	16,1	7,5	100,0
Viestintärikokset	26,2	50,0	7,1	11,9	4,8	100,0
Vainoaminen	50,0	5,3	21,1	18,4	5,3	100,0
Pahoinpitelyt	90,3	3,2	0,0	0,0	6,5	100,0
Identiteettivarkaus	10,5	42,1	10,5	5,3	31,6	100,0
Salakatselu / tietomurto	47,1	35,3	5,9	11,8	0,0	100,0
Kotirauhan rikkominen	92,3	7,7	0,0	0,0	0,0	100,0
Lähestymiskiellon rikkominen	72,7	0,0	0,0	0,0	27,3	100,0
Vapaudenriisto	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Seksuaalirikokset	88,9	0,0	11,1	0,0	0,0	100,0
Petokset	71,4	28,6	0,0	0,0	0,0	100,0
Muut rikokset	43,8	12,5	25,0	6,3	12,5	100,0
Yhteensä	48,1	29,0	7,4	8,9	6,5	100,0

³ Rikosnimikkeitä ja tekemuotoja samaan luokkaan: seksuaalirikokset omaan luokkaan, kaikki petosrikokset petoksiin ja pahoinpitelyrikokset pahoinpitelyihin. Salakatselu ja tietomurto muodostavan yhden luokan. Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, viestintäsalaisuuden loukkaus ja viestintärauhan rikkominen ovat luokassa *viestintärikokset*. Luokkaan *muut rikokset* kuuluvat kavallukset, varkaudet, kiristykset, vahingonteot, väärennökset, perätön lausuma, ihmiskauppa, väärä ilmianto ja salassapitorikos. Sama luokittelu on Taulukossa 5.2.6.

Useat digitaalista väkivaltaa mahdollisesti sisältävät rikosnimikkeet ovat asianomistajarikoksia, ja useiden tällaisten rikosnimikkeiden kohdalla asianomistaja perui vaatimuksensa. Vainoaminen on virallisen syytteen alainen rikos, mutta se päätettiin myös perusteilla 'ei rikosta' (21,1 %) tai 'esitutinnan rajoittaminen' (18,4 %). Vainoamisista 51,4 %, salakatseluista 70 %, laittomista uhkauksista 46,4 % ja kotirauhan rikkomisista 92,3 % toimitettiin syyteharkintaan. Digitaalinen väkivalta voi olla rangaistavaa kotirauhan rikkomisena esimerkiksi silloin, kun epäilty lähettää lukuisia häiritseviä tekstiviestejä asianomistajalle, jonka voi olettaa olevan lähetyssajan kohtana kotirauhan suojaamalla alueella.

Aineisto on muodostettu rikosilmoituksista, joissa ainakin yksi kirjattu rikos sisälsi digitaalista väkivaltaa. Näin ollen rikokset, jotka edellyttävät fyysistä kontaktia epäillyn ja asianomistajan välillä, kuten pahoinpitelyt, raiskaukset ja vapaudenriisto, eivät esiinny aineistossa koskaan ilman myös digitaalista väkivaltaa indikoivaa rikosta. Taulukko 5.2.5 osoittaa, että aineiston fyysistä väkivaltaa sisältävät rikos-epäilyt, kuten pahoinpitelyt, vapaudenriistot ja seksuaalirikokset, etenivät lähes aina syyteharkintaan.

Aineistossa olevat petosrikokset, jotka esiintyivät tavallisesti identiteettivarkauden kanssa samassa rikosilmoituksessa, etenivät pääsääntöisesti syyteharkintaan. Identiteettivarkauksista vain harva (10,1 %) eteni syyteharkintaan, ja lähes joka kolmas (31,6 %) identiteettivarkauden esitutkinta lopetettiin jollain muulla syyllä. Useimmiten kyse oli siitä, ettei epäillyn henkilöydestä saatu riittävää selvitystä tai teko oli suoritettu tuntemattomasta prepaid-liittymästä tai vaihtuvasta IP-osoitteesta.

Taulukko 5.2.6 kuvaa eri rikosnimikkeiden etenemistä syyteharkintaan riippuen siitä, kuinka monta rikosepäilyä rikosilmoitukseen oli kirjattu. Tarkastelimme, päätyivätkö digitaalisen väkivallan tyypilliset rikosnimikkeet useammin syyteharkintaan, jos niihin liittyi myös muita rikosnimikkeitä – erityisesti niitä, jotka ilmentävät fyysistä väkivaltaa tai petoksia. Tyypilliset digitaalisen väkivallan rikokset, kuten laiton uhkaus, kunnianloukkaus, viestintärikokset ja salakatselu/tietomurto, lähetettiin useammin syyteharkintaan, jos ne oli kirjattu rikosilmoitukseen yhdessä muiden rikosepäilyjen kanssa.

Taulukko 5.2.6 Rikosilmoitukseen kirjattujen rikosten lukumäärä ja syyteharkintaan lähetettyjen rikosnimikkeiden suhteellinen osuus ($n = 403$)

Rikosilmoitukseen kirjattujen rikosten lukumäärä			
Rikosten lukumäärä	1 rikos	2 rikosta	≥ 3 rikosta
Laiton uhkaus	12,5	56,7	88,5
Kunnianloukkaus	20,8	40,9	55,6
Viestintärikokset	18,8	25,0	40,0
Vainoaminen	57,1	14,3	60,0
Salakatselu/tietomurto	40,0	50,0	60,0
Identiteettivarkaus	0,0	28,6	0,0
Kotirauhan rikkominen	100,0	75,0	100,0
Lähestymiskiellon rikkominen	100,0	57,1	100,0
Pahoinpitely	0,0	71,4	95,8
Seksuaalirikokset	0,0	100,0	87,5
Vapaudenriisto	0,0	0,0	100,0
Petokset	0,0	0,0	71,4
Muut rikokset	0,0	33,3	55,6

Aineistomme antaa viitteitä, mutta ei täysin vahvista sitä, että digitaalista väkivaltaa indikoiva rikosepäily menestyy paremmin esitutkinnassa, kun siihen kytkeytyy fyysinen väkivalta ja virallisen syytteen alainen rikosepäily. Rikosepäilyjen samankaltaisuutta on mahdotonta arvioida pelkästään rikosnimikkeittäin. Esitutinnan toimittamiseen vaikuttavat mm. teon vakavuus ja rangaistavuus, rikollisen toiminnan jatkuvuus sekä muut olosuhteet ja tapauksen kokonaisarvio. Kun rikosasiassa käsitellään asianomistajarikosten (esimerkiksi kunnianloukkaus tai laiton uhkaus) lisäksi yleisen syytteen alaisia rikoksia (esimerkiksi lähisuhteessa tehty pahoinpitely), on esitutkinta yleensä suoritettava ja toimitettava syyttäjälle syyteharkintaa varten.

Kunnianloukkausten ja laittomien uhkausten seuraukset uhrille voidaan mieltää samantyyppisiksi aineettomiksi vahingoiksi, joita myös henkinen väkivalta aiheuttaa. GREVIO:n maaraporttien perusteella vaikuttaa siltä, että maissa, joissa henkinen väkivalta on kriminalisoitu, siitä nostetaan syyte vain, kun henkinen väkivalta esiintyy fyysisen tai seksuaalisen väkivallan yhteydessä (Tolvanen & Silvennoinen 2023). Asianomistajan voi olla vaikea ilmoittaa henkisestä väkivallasta ilman siihen liittyvää fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Vaihtoehtoisesti voi olla, ettei henkistä

väkivaltaa haluta tai osata tutkia ja syyttää. Kolmas vaihtoehto on, että vakavaa henkistä väkivaltaa ilmenee harvoin ilman fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa (McGorery & McMahon 2021, 225; teoksessa Tolvanen & Silvennoinen 2023, 12). Tolvanen ja Silvennoinen toteavat, ettei Suomessa henkistä väkivaltaa ole erikseen kriminalisoitu, ja henkiseen väkivaltaan tulisi soveltaa pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Soveltamista tehdään kuitenkin harvoin, ja kun sitä tehdään, tapauksiin liittyy fyysinen väkivalta. Digitaalisen väkivallan osalta on myös mahdollista, että rikoskokonaisuuden kytkeytymisen fyysisen ympäristön tekoihin vahvistaa digitaalisessa ympäristössä tapahtuneen rikosasian etenemistä rikosprosessissa.

5.3 Rikosilmoitusaineisto muun tilastotiedon valossa

Tarkastelimme naisiin kohdistuvaa digitaalista väkivaltaa yhden poliisilaitoksen (poliisilaitos 3) rikosilmoitusaineiston avulla. Fokusryhmähaastatteluihin osallistuneet poliisit tulivat kahdelta muulta poliisilaitokselta (poliisilaitokset 1 ja 2). Haastatteluista välittyi rikosilmoitusaineistoa haasteellisempi kuva digitaalista väkivaltaa koskevan rikostutkinnan tilasta. Onko rikosilmoitusaineistosta saatu käsitys naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan esitutkinnasta poikkeuksellisen myönteinen? Arvioimme asiaa vertaamalla kolmen poliisilaitoksen rikostutkinnan tilaa Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston perusteella (Suomen virallinen tilasto 2019b).

Taulukossa 5.3.1 on esitetty 15 vuotta täyttäneisiin ja sitä vanhempiin naisiin kohdistuneiden rikosten asianomistajien lukumäärä tapauksien mukaan. Taulukkoon on kerätty vuoden 2019 lukumäärät poliisilaitos 1:een, 2:een ja 3:een kuuluvista hyvinvointialueista sekä koko maasta. Tilastoa tulkittaessa on huomiotava, ettei asianomistaja ole välttämättä sama kuin rikoksen varsinainen uhri, koska esimerkiksi alaikäiseen kohdistuneessa rikoksessa asianomistajaksi kirjataan yleensä myös varsinaisen uhrin huoltaja. Luvut sisältävät kiristys-, datavahingonteko-, petos¹⁴-, pahoinpitely- sekä seksuaalirikosten sekä yksityisyyden, rauhan ja kunnianloukkaamisrikosten asianomistajien lukumäärät. Kyse ei ole siten pelkästään digitaalisesta väkivallasta.

14 Lukuun ottamatta maksuväline- ja veropetoksia.

Koko maassa edellä mainittujen rikostyyppien asianomistajien määrä oli 35 603. Poliisilaitos 1:n alueella asianomistajien määrä oli 3 510, poliisilaitos 2:n alueella 5 077 ja poliisilaitos 3:n alueella 2 089. Poliisilaitos 3:n alueella kirjataan suhteellisesti vähemmän kuin Poliisilaitoksilla 1 ja 2 edellä mainittuja rikoksia koskevia rikosilmoituksia.

Taulukko 5.3.1 Tietoon tulleet rikokset ja selvitettyt rikokset poliisilaitoksittain ja koko maassa

	Asianomistajien lukumäärä tapaukseton mukaan (n)	% Koko maan rikoksista
Poliisilaitos 1	3 510	9,6
Poliisilaitos 2	5 077	14,3
Poliisilaitos 3	2 089	5,9
Koko maa	35 603	100,0

Lähde: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto, 2019.

Taulukossa 5.3.2 vertaillaan tietoon tulleita ja selvitettyjä¹⁵ rikoksia kolmen poliisilaitoksen alueella ja koko maassa. Rikoksista mukaan on otettu kiristys-, data-vahingonteko-, petokset¹⁶-, pahoinpitely- sekä seksuaalirikokset sekä yksityisyyden, rauhan ja kunnianloukkaamisrikokset. Ennen tulosten tulkintaa on huomioitava seuraavat asiat: mukana on kaikki edellä mainittujen rikostyyppien rikokset eivätkä vain digitaalista väkivaltaa sisältävät rikokset. Lisäksi mukana on kaikkiin sukupuoliin kohdistuneet rikokset eikä vain naisiin kohdistuneet rikokset.

15 Viranomaisten (poliisi, tulli, rajavartiolaitos) tietoon tullut rikos katsotaan selvitettyksi silloin, kun teko-olosuhteet, asianosaiset ja muut syytteestä päättämistä sekä oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat on selvitetty.

16 Lukuun ottamatta maksuväline- ja veropetoksia.

Taulukko 5.3.2 Asianomistajien lukumäärä poliisilaitoksittain ja koko maassa

	Tietoon tulleet rikokset (n)	Tietoon tulleet rikokset (%)	Selvitetyt rikokset (n)	Selvitetyt rikokset (%)
Poliisilaitos 1	7 981	10,2	3 546	44,4
Poliisilaitos 2	11 327	14,5	6 844	60,4
Poliisilaitos 3	4 434	5,7	3 188	71,9
Koko maa	78 282	100,0	47 523	60,7

Lähde: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto, 2019.

Poliisilaitos 1:n alueella edellä mainittujen rikosten lukumäärä oli 7 981, poliisilaitos 2:n alueella 11 327, poliisilaitos 3:n alueella 3 188 ja koko maan alueella 78 282. Poliisilaitos 3 on poliisin tietoon tulleiden rikosten valossa pienempi kuin poliisilaitokset 1 ja 2. Poliisilaitoksen 3:n osuus kaikista Suomessa tietoon tulleista rikoksista oli 5,7 %, kun vastaavat osuudet poliisilaitoksissa 1 ja 2 olivat 10,2 % ja 14,5 %.

Edellä mainittujen rikostyyppien osalta koko maan selvitysprosentti oli 60,7 %. Poliisilaitos 1:n alueella vastaava selvitysprosentti oli 44,4 %. Poliisilaitos 2:n alueella selvitysprosentti oli 60,4 %. Poliisilaitos 3:n alueella tietoon tulleista rikoksista oli selvitetty lähes 71,9 %. Poliisilaitos 3:n alueella selvitysprosentti oli em. rikostyyppien osalta korkeampi kuin koko maassa ja kahden muun poliisilaitoksen alueella.

Rikos- ja pakkokeinotilaston aineistosta ei voida suoraan päätellä, että poliisilaitos 3:n rikosilmoitusaineiston perusteella saatu kuva naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan esitutkinnasta olisi poikkeuksellinen. Rikos- ja pakkokeinotilaston aineisto antaa kuitenkin epäsuoraan tukea sille päätelmälle, että poliisilaitos 3:n digitaalista väkivaltaa sisältävien rikosepäilyjen selvitysprosentit voivat olla korkeammat kuin muualla Suomessa. Rikos- ja pakkokeinotilaston tulokset osoittavat, että rikosten selvittämisessä on merkittäviä alueellisia eroja.

6 Poliisien haastattelujen tulokset

Poliisien haastattelut paljastavat haasteita ja hyviä käytäntöjä naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan torjunnasta. Haasteet liittyvät koulutuksen ja resurssien puutteeseen, digitaalisen väkivallan matalaan priorisointiin ja erikoisosaamisen heikkoon hyödyntämiseen. Digitaaliseen väkivaltaan puuttumista rikostorjunnassa tukee työntekijöiden oma mielenkiinto ja vahva motivaatio, omaehtoinen osaamisen kehittäminen ja poliisilaitoksen erikoisosaajien, kuten ICT-tutkijoiden, osaamisen hyödyntäminen.

6.1 Haasteet esitutkinnessa

6.1.1 Digitaalisen väkivallan ja väkivallan jatkumon tunnistaminen

Poliisi on rikosprosessin portinvartija (Fagerlund 2023), joka näkyy myös digitaaliseen väkivaltaan puuttumisessa. Poliisin tulisi tunnistaa rikosilmoituksen kirjaamisessa ja esitutkinnan kuluessa rikokseen mahdollisesti liittyvä digitaalinen väkivalta. Poliisien haastattelussa digitaalisen väkivallan käsitettä ei koettu keskeiseksi, koska rikosepäilyjä käsitellään rikosnimikkeiden kautta. Poliisit kuitenkin tunnistivat digitaalisen väkivallan useiden rikosnimikkeiden, kuten vainoamisen, laittomien uhkauksien, ja jopa ihmiskaupan taustalla.

P1H1: Ehkä eniten vainoamisjutuissa olen huomannut, [...] että eron jälkeenkin ollaan yhteydessä ja kontrolloidaan netin kautta [...] ja sitten ainakin noissa ihmiskauppajutuissa on vähän sama homma. Saatetaan oman kännykän kautta katsoa valvontakameroista, mitä toinen tekee kotona tai jotain muuta, tai muuten sitten laittomia uhkauksia, mitä vaikka noiden väkivaltajuttujen yhteydessä saattaa esiintyä.

GREVIO (2021) on kiinnittänyt huomiota tarpeeseen ymmärtää naisiin kohdistuva digitaalinen väkivalta osana naisiin kohdistuvan offline-tilassa tapahtuvan väkivallan jatkumoa. GREVIO kannustaa sopimusvaltioita tiedostamaan verkossa ja teknologian avulla tapahtuvan väkivallan ja hyväksikäytön sukupuoleen perustuvan luonteen. GREVIO korostaa digitaalisen väkivallan torjunnan edellyttävän

kokonaisvaltaisia ratkaisuita. Väkivallan jatkumon tunnistaminen on vaikeaa, koska rikosoikeudessa rikoksia tarkastellaan yksittäisinä tekoina. Väkivaltaa arvioidaan tyypillisesti pistemäisenä, ajallisesti rajattuna ja kontekstistaan irrotettuna tekona (Hong 2020). Pistemäinen tarkastelu ja niukat resurssit rajaavat asianomistajan ja epäillyn yhteisen elämänhistorian selvittämisen esitutkinnan ulkopuolelle, jolloin rikosta saatetaan pitää yksittäisenä.

Rikosepäilyn käsittely vähäisenä asiana voi tuntua uhrista kokemustensa vähätteilyltä. Uhri voi traumatisoitua uudelleen, jos hänen odotuksensa oikeudenmukaisesta rikosprosessista eivät toteudu. Uhrin luottamus oikeuslaitokseen voi heiketä. Esihenkilötehtävissä työskentelevä haastateltava kertoi ristiriidasta, joka voi syntyä, kun uhrin vakavaksi kokemaa tekoa käsitellään poliisissa lievänä rikosnimikkeenä, jota ei erityisemmin priorisoida ja jonka tutkintaa voidaan helpommin rajoittaa.

P2H4: Sellainen ongelma tässä on, että teot ovat ehkä asianomistajan kannalta aika vakavia [...], mutta se rikosnimike on hyvin vähäinen. Sitten taas se rikosnimike ohjaa sitä, että mihin se täällä ohjautuu tutkintaan ja sitä, että kuinka syyttäjä syyttää, ja millä aikataululla se on oikeudessa, ja sitten kyllähän massa[rikos] puolella tehdään taas paljon rajoitusesityksiä ja kaikkia muita... että se ei aina kohtaa.

Fyysistä väkivaltaa sisältävät rikokset koetaan selkeämmäksi tutkia, vaikka rikoskokonaisuuteen voi liittyä henkistä ja digitaalista väkivaltaa, kuten tietoverkon välityksellä uhkaamista, solvaamista tai häirintää. Poliisin mahdollisuudet vaikuttaa henkiseen väkivaltaan koettiin rajatummiksi.

P1H1: Helposti just ajatellaan varmaan, että se väkivalta on aina fyysistä ja siten ehkä meidänkin on helpompi tutkia, koska se on selkeämpi, mutta kyllähän niihin liittyy oikeastaan aina myös sitten henkistä [väkivaltaa]. Ja paljon enemmän nykyään vielä sitten netin kautta. [...] mutta se kyllä liittyy ihan suoraan myös näihin mitä me tutkimme. Ei ehkä semmoista erillistä rikosnimikettä ole tai pysty niin hyvin vaikuttamaan.

Samankaltainen havainto esiintyy henkisen väkivallan rangaistavuutta ja vainoamisen oikeuskäytäntöä tarkistelevassa tuoreessa Oikeusministeriön selvityksessä (Tolvanen & Silvennoinen 2023). Selvityksessä arvioidaan syitä sille, miksi Englannissa kriminalisoitu pakottava kontrolli etenee harvoin syytteeseen asti. On mahdollista, ettei pakottavaa kontrollia ole tunnistettu tai se on käsitelty osana ruumiinvamman tuottanutta muuta rikosta (Barlow ym. 2020, 169). Lisäksi säännöksen soveltaminen on jäänyt yksittäisten poliisimiesten satunnaiseen harkintaan. Kolmanneksi lähisuhdeväkivalta, jossa ei ole fyysistä ulottuvuutta, on määritelty epäselvästi

lainsäädännössä (Brennan ym. 2019, 646–647). Poliisi tunnistaa fyysisen väkivallan helpommin rikokseksi, ja kontrolloiva ja pakottava käyttäytyminen nähdään lievempänä rikoksena kuin fyysinen väkivalta (Home Office 2021, 21). (Tolvanen & Silvennoinen 2023, 59–60.)

6.1.2 Osaaminen ja koulutustarve

Haastatteluihin osallistuneista poliiseista vain tekniseen rikostutkintaan erikoistunut poliisi oli saanut poliisihallinnon järjestämää koulutusta digitaalista väkivaltaa sisältäviin teemoihin. Osa muista haastateltavista oli saanut eri järjestöjen tarjoamaa koulutusta aiheesta. Teknisen rikostutkinnan koulutukseen käytettävissä oleva aika on rajallinen, mutta opiskeltava alue on laaja. Laitteet, käyttöjärjestelmät ja sovellukset ovat jatkuvassa muutoksessa, joten koulutuksen tulee olla jatkuvaa ja ajantasaista.

P2H3: Yksi ongelma tietenkin on se, että kun alue on niin laaja-alainen, on puhelimet, tietokoneet, eri käyttöjärjestelmät ym. Kaikissa on läpikäytävää materiaalia niin paljon, aiheita mistä puhua, mitä opettaa. Viikon kurssit ovat aika suppeita loppujen lopuksi. Esimerkiksi tietokoneen tietty käyttöjärjestelmä käydään läpi yhtenä vuonna. Seuraavana vuonna on joku toinen käyttöjärjestelmä, ja kolmantena puhelimet. Se on haastavaa siinä mielessä, että asiat ehtivät jo muuttua sillä aikaa.

Jotkut haastateltavat perehtyivät asioihin itsenäisesti, koska kokivat, ettei työnantaja tarjonnut riittävästi koulutusta digitaalisesta väkivallasta.

P1H1: No aika vähän [on koulutusta]. Kyllä se on ollut enemmän sitten itseoppimista. On saattanut jotkut koulutukset vähän sivuta aihetta, vaikka justiin [järjestön] kautta, jotka auttavat näitä uhreja, niin ehkä sen kautta, miten [digitaalista väkivaltaa] voi tunnistaa.

Osa haastateltavista ei ollut saanut lainkaan koulutusta digitaalisesta väkivallasta. Rikosasiaan liittyvien digitaalisten laitteiden tietosisältöjen käsittely ja kopiointi edellyttää kuitenkin riittäviä rikosteknisiä tietoja ja taitoja. Rikostutkija voi tuntea epävarmuutta puutteellisiksi kokemistaan tiedoistaan ja taidoistaan.

P2H5: Kyllä mä myönnän että [...] kun [asiakkaat] antavat puhelimen, ja sitten ne sanovat, että täällä on sitä, tätä ja tuota. [Minulle] tulee semmoinen, että olisiko tähän joku osaavampi... Että kyllä minä huomaan, että on vähän ahdistavaa ja just silleen, että ei oikein tiedä, mistä tulokulmasta lähtee sisälle niihin juttuihin.

Tutkinnanjohtaja pohti, ettei vanhemman ikäluokan tutkijoilla ole välttämättä osamista sosiaalisessa mediassa tehtyjen rikosten tutkimiseen, mikäli he eivät itse käytä sosiaalista mediaa. Sama haaste voi olla kenellä tahansa iästä riippumatta, jos henkilö ei tunne sosiaalisen median alustoja.

P1H2: [...] keski-ikä tuolla tutkinnassa [on aika korkea], että he eivät ehkä ole niin taitavia tässä somessa.

Eräs haastateltavista kuvasi, ettei omassa poliisiorganisaatiossa aina tunnisteta digitaalisen väkivallan vakavuutta, eikä sen tutkintaa ei ole priorisoitu. Ajoittain digitaalisen väkivallan vahingollisuutta saatetaan vähätellä.

P1H2: [...] tämä on ylipäättään aihepiirinä sellainen, että tämä ei ehkä ole kauhean priorisoitu tai mihin olisi hirveästi keskitytty. Ehkä tämä on semmoinen, missä ei tunnisteta niin hyvin sitä, kuinka vahingollisia nämä voivat vaikka olla, tai että enemmän on just semmoista vähättelyä, että no ne on nyt just eronnut.

Tekniseen rikostutkintaan erikoistuneelle poliisille oli muodostunut käsitys, ettei digitaaliseen väkivaltaan liittyviä seikkoja ole kovinkaan hyvin ymmärretty edes oikeudenkäynnissä:

P2H3: Ja joskus mitä minä olen ollut oikeudessa todistamassa, niin olen huomannut, että minä olen ollut ainoa, joka on ymmärtänyt koko asian siltä digitaaliselta puolelta.

6.1.3 Resurssien puute muokkaa toimintakulttuuria

Haastateltavat kertoivat, että digitaalista väkivaltaa sisältävien rikosepäilyjen aktiivinen tutkinta saattaa joissain tapauksissa alkaa pitkän ajan kuluttua rikosilmoituksen kirjaamisesta. Pitkän tutkinta-ajan seurauksena kaikki uhrit eivät enää halua viedä asiaa eteenpäin rikosprosessissa, jos tekijä on jo lopettanut toimintansa. Uhrit arvioivat, että rikostutkinnan käynnistyminen voi aktivoida tekijän uudelleen.

Riittämättömät resurssit ja tutkinnan prioriteetit voivat hidastaa joidenkin rikosten aktiivisen tutkinnan aloittamista, jolloin asianomistajat eivät enää myöhemmin halua vaatia asiassa rangaistusta. Tällöin tekijälle ei tule seuraamuksia. Järjestelmän näkökulmasta määrätyt digitaalisen väkivallan jutut voivat näyttäytyä vähäisinä muiden vakavampien rikosten rinnalla. Vähäisiä rikosepäilyjä voidaan myös ”puhua pois” tai ”makuuttaa”. Tällaiset ratkaisut voivat tuntua väkivallan kokijan näkökulmasta epäoikeudenmukaiselta, koska hänelle asia voi olla ainutkertainen ja vakava.

P1H2: Nämäkin on sellaisia, mitkä eivät pääse sinne priorisointilistan kärkeen, niin sitten ne otetaan tutkintaan vasta kun on kulunut jo aika kauan aikaa siitä teosta. Sitten on usein semmoisia, että kun [uhri] on vihdoinkin päässyt eroon siitä tekijästä, ja kun nämä ovat useimmat asianomistajarikoksia, niin [uhrit] eivät enää vaadi siinä kohtaa [rangaistusta], kun niihin on yhteydessä. Ne ennemminkin sanoo, että ne ei halua olla tämän [epäillyn] kanssa missään tekemisissä, ettei se aloita tätä uudelleen. Sitten [juttua] ei ikinä tutkita, koska se on asianomistajarikos, ja sitten pitää lopettaa se tutkinta, ja ehkä siihen suuntaan saatetaan puhuakin niitä juttuja, että päästään eroon niistä jutuista. Näitä ei ehkä mielletä tai tajuta sitä, että kuinka vahingollisia nämä voi olla, ja just se, että sitten kun se [tekijä] ei ikinä joudu vastuuseen siitä jutusta, niin sen on helppo tehdä se taas seuraavalle tai jos on sen tyyppinen ihminen.

Tutkinnanjohtaja ja rikostekninen tutkija pohtivat kansainvälisten oikeus- ja virka-apupyynnön haasteita, joita ilmenee erityisesti silloin, kun tapaukseen liittyvä verkkopalvelu sijaitsee ulkomailla. Kansainvälisen virka-apupyynnön takia tapauksia saatetaan joutua rajoittamaan kustannusperusteisesti. Virka-apupyyntöön vastauksen saaminen voi kestää pitkään. Ongelmia aiheuttaa myös valtioiden erilainen lainsäädäntö. Jotkin rikokset katsotaan palveluntarjoajan sijaitsemassa valtiossa lieviksi, jolloin niihin liittyviä tietoja ei voida luovuttaa Suomeen.

P1H2: [...] lapsi[rikos]tutkinnassa pyydettiin jossain jutussa [kansainvälisiä virka-apupyyntöjä] mutta... paljon rajoitetaan sitten vaikka kustannusperusteella juttuja, että ei vaan ole mahdollisuutta. Ja sitten siinä kestääkin niin pitkään, että auttaako se edes mitään näitä, että saisi näitä tietoja.

P2H3: Ne palveluntarjoajat vähän pääosin tulee jostain maailmalta ja sitten noudatetaan heidän, vaikka nyt Yhdysvaltojen lainsäädäntöä, joka on hyvin erilainen koskien, vaikka esille tulleita rikosnimikkeitä. Esimerkiksi kunnianloukkaus [...] ei ole siellä oikeastaan mikään asia, että siihen liittyvää tietoa on hyvin vaikea saada. Jos tehdään oikeusapupyyntöjä, niin saattaa olla käsittelyajat vuosia. Ei se ole kovin hedelmällistä työtä. Sitä joutuu sitten miettimään, että kannattaako semmoisiin prosessiin ylipääätänsä lähteä.

Poliisiorganisaation sisällä esiintyi toive myös teknisen rikostutkinnan resurssien vahvistamisesta. Esihenkilönä työskentelevä haastateltava koki, että tietoteknisen tutkinnan tulosten odottaminen hidastaa tapausten tutkintaa:

P2H4: [...] kannattaa varmaan sanoa ääneen rehellisesti, kyllä mä oon sitä mieltä että teidän [rikosteknisen tutkijan] ryhmää pitäisi vahvistaa aika rajustikin, koska se ei tietysti pelkästään liity henkilöstöön, vaan myös laitteistoihin, ohjelmistoihin, [...] ne ohjelmat, joilla käsitellään näitä päätelaitteita, niin nekin kehittyvät jatkuvasti ja ne ohjelmat maksaa, ja sitten kuitenkin tällä hetkellä vähän tuntuu, että tutkinta osittain sakkaakin sen takia, koska joudutaan odottamaan niiden kopioiden saapumista ja niiden käsittelyä.

Toisaalta rikosteknisen tutkijan oma toive liittyi enemmänkin osaamisen vahvistamiseen, ei niinkään henkilömäärän kasvattamiseen:

P2H3: [...] jos me tänään saadaan [...] esimerkiksi jäljennettyä joku tietty puhelin, niin sitten kun siihen tulee joku tietoturvapäivitys, niin me ei saadakaan sitä enää jäljennettyä. Mutta se sama ongelma on ympäri maailman. Että siitä ei tavallaan pääse mihinkään. Ja siihen toi... no ehkä osaamisen lisääminen saattaisi tuoda hieman helpotusta, mutta ihmisten lisääminen ehkä ei.

6.1.4 Erikoisosaamista vaativan työn organisointi ja erikoisosaamisen hyödyntäminen

Poliisilaitoksien erikoisosaamista vaativan työn organisointi vaihteli paitsi kahden tutkimuksessa tarkastellun poliisilaitoksen välillä, myös poliisilaitosten sisällä. Samalla poliisilaitoksella mutta eri poliisiasemilla työskentelevillä poliiseilla oli erilaiset mahdollisuudet käyttää poliisilaitoksen erikoisosaajia. Poliisilaitoksella 1 työskentelevä rikostutkija tiesi voivansa hyödyntää rikosteknisiä palveluja nopeasti, koska ICT-tiimi työskenteli samassa rakennuksessa.

P1H1: ICT hoitaa ne, jos halutaan jäljentää puhelimen tiedot kokonaan. Me pystytään tehdä selailua itse manuaalisesti ja pystytään sitten dokumentoimaan, vaikka kuvaamalla, mutta jos halutaan kaikki tiedot ja sellaiset, mitä ei ehkä hoksata siinä äkkiä nähdä tai löytää, niin sitten ICT jäljentää ne ja saadaan selattavaksi tietokoneelle kaikki tieto, mitä siitä puhelimesta saa.

Saman poliisilaitoksen toisella poliisiasemalla työskentelevä tutkinnanjohtaja arvioi, että digitaalisen väkivallan tapauksissa laitetutkimus uhrin laitteisiin tehdään vain vakavammissa rikoksissa. Todistusaineisto voi jäädä lievemmissä rikoksissa asianomistaja itse laitteestaan taltioimiin ja poliisille toimittamiin tietoihin.

P1H2: Meillä ei ole [ICT-tiimiä] erikseen. Pitää tuoda [tutkittavat laitteet] [pää-poliisiasemalle], mutta jos miettii tätä digitaalista väkivaltaa ja minkälaisia nimikkeitä tähän alle kuuluu, niin en kyllä tiedä, että milloin olisi tuotu. [...] Tietenkin, jos on joku vakavampi juttu, niin sitten joo. Mutta aika pitkälle se mitä asianomistaja on vaikka dokumentoinut [puhelimelta] ja lähettää tätä todistusaineistoa näyttökuvina.

Rikostutkijat pystyivät hyödyntämään matalalla kynnyksellä kollegoidensa tietoja eri puhelinmalleista. Toimintamalli on pätevä, jos kollegoilla on riittävästi osaamista. Toimintamalli on kuitenkin haavoittuva, mikäli tarvittavaa osaamista ei ole jatkuvasti saatavilla tutkintayhmässä.

P1H1: Aika moni tietää paljon, kun itse käyttää somea, niin sitä kautta saattaa saada sellaisia tärppejä. Tai jos on vaikka itsellä Android ja kaverilla on iPhone, niin pystyy sieltä jotain vinkkejä ehkä antamaan, miten se toimii käytännössä tai mitä kaikkea sillä voi tehdä.

Myös poliisilaitoksen 2 rikostutkijat tiesivät voivansa hyödyntää ICT-tiimiä digitaalisten laitteiden teknisessä tutkinnassa. Ennalta estävässä ryhmässä työskentelevä poliisi ei tuntenut omalla laitoksellaan toimivaa ICT-tiimiä, ehkä siksi, että hänellä ei tehtävänkuvansa vuoksi ollut vastaavaa tarvetta ICT-tiimin palveluille kuin rikostutkijoilla. Yhteistyötä poliisilaitoksen sisällä kuvattiin sirpaleiseksi, eikä oman yksikön erikoisosajista ollut kattavasti tietoa.

Kun kaikki eivät tunne poliisilaitoksilla työskentelevien ihmisten teknologista erityisosaamista, tätä resurssia ei voida käyttää tehokkaasti. Eräs haastateltava sanoi kuulleensa sattumalta avoimien lähteiden tutkimiseen erikoistuneesta henkilöstä, jonka osaamista hän myöhemmin on pystynyt hyödyntämään omassa työssään:

P1H1: Meidän asemallamme on semmoinen henkilö, joka kaivaa avointa lähdettä, [...] hän auttaa meitäkin [...]. Hän olisi ollut käytettävissä varmaan enemmänkin, mutta sain vasta vähän aikaa sitten tietää tästä mahdollisuudesta.

Kyseinen haastateltava sai apua myös samalla poliisiasemalla työskentelevältä ICT-alan osaajalta, joka auttoi ja myös tarvittaessa koulutti poliiseja. Saman poliisilaitoksen eri poliisiasemalla työskentelevä tutkinnanjohtaja havaitsi eron omaan työpaikkaansa nähden sekä osaamisessa että suhtautumisessa digitaalista väkivaltaa sisältäviin rikoksiin:

P1H2: ...[M]itä mä just kuuntelen sun [viittaa H1:een] puhetta, niin kyllä musta tuntuu, että teillä ollaan pidemmällä näissä. Osataan ehkä just suhtautua eri tavalla tämän tyyppisiin juttuihin, kun meillä.

P1H1: Mä en tosiaan tiedä eroista. Kuinka paljon sitä sitten on muualla, mutta meillä ehkä just sen takia, että meillä on se yksi, joka osaa tosi hyvin, niin hän niitä koulutuksia on useamman pitänyt meille. Ja sitten auttaa kädestä pitäen omien työtehtävien kanssa, [...] niin ehkä se on sitten se, minkä takia me ollaan edellä siinä asiassa.

Poliisiasemien erot resursseissa, tiedoissa ja taidoissa käsitellä digitaalisia todisteita voivat vaikuttaa kapasiteettiin puuttua erityisesti vähäisenä pidettyyn digitaaliseen väkivaltaan. Jos näin on, saavat kansalaiset erilaatuista palvelua riippuen siitä, missä he asuvat ja millä poliisiasemalla heidän asiaansa hoidetaan.

Poliisilaitoksella 2 rikostutkinnan ja teknisen rikostutkinnan välinen yhteistyö oli määritelty, mutta siitä huolimatta haastattelussa todettiin, ettei kollegoiden työtä ja osaamista tunneta riittävän hyvin. Tutkijoilla voi olla epäselvyyttä, keneltä voi kysyä neuvoja digitaalisten laitteiden ja todisteiden käsittelystä. Haastateltavat totesivat tarpeen kehittää sisäistä yhteistyötä yksiköissään ja ryhmissään.

Lisäksi haastateltavat totesivat, että poliisin palkkausjärjestelmä aiheuttaa sen, että erikoistujien ainoa keino saada parempaa palkkaa on kouluttautua esihenkilötehtäviin, mikä johtaa kuitenkin siihen, että henkilö siirtyy usein toisiin tehtäviin saadessaan esihenkilöpaikan. Vaikka erikoistunut henkilö saisi esihenkilöpaikan omasta ryhmästään, työaika joutuu priorisoimaan henkilöstöhallinnollisiin asioihin. Myös yksityisen sektorin parempi palkkaus houkuttelee erikoistuneita osajia pois poliisihallinnosta. Palkkausjärjestelmän tulisi huomioida nykyistä paremmin erikoistuneiden poliisien tai siviilihenkilöiden osaaminen.

6.1.5 Näytön hankkiminen ja lainsäädäntö

Näytön hankkiminen digitaalisen väkivallan tapauksissa koettiin osin sujuvaksi, mutta myös haasteelliseksi. Jos tapahtuneesta rikosepäilystä löytyy videotallenne, voi poliisi saada kiistatonta näyttöä teosta. Näyttöä voidaan hankkia myös digitaaliin palveluihin tallentuneista keskusteluista ja yhteydenpidosta, jotka ovat tapahtuneet esimerkiksi rikosepäilyyn liittyvien tapahtumien jälkeen. Ongelmia tuottavat Snapchatin kaltaiset sovellukset, joista kuvat ja keskustelut katoavat. Jos esitutkinnan aloittaminen kestää, eikä asianomistajaa ole ohjeistettu tallentamaan digitaalisessa laitteessa olevia tietoja, voidaan menettää arvokasta näyttöä.

P1H1: ...Ehkä toi näytön saaminen, ja minä koen, että ainakin meillä, kun nämä pääsevät niin pitkän ajan jälkeen tutkintaan, niin että siinä vaiheessa, jos ei ole hoksattu alun perin sanoa, että ota sitä todistusaineistoa talteen, tai ei ole silloin otettu niitä puhelimia tai muuta, niin se on jälkikäteen tosi vaikeata enää.

Lähisuhdeväkivaltarikoksia tutkiva poliisi arvioi, ettei hän kiireen vuoksi ehdi perehtyä yksityiskohtaisesti teknisen rikostutkinnan tuottamiin raportteihin. Hän kerää raportista tarvittavan näytön selvityksessä olevan rikosepäilyn esitutkintapöytäkirjaan. Tällöin mahdollinen rikoksen laajuus ja liittymät muihin tekoihin ja tapahtumiin saattavat jäädä piiloon esitutkinnassa. Rikosteknisen tutkinnan raportista voisi löytyä näyttö muihinkin rikoksiin kuin esitutkinnassa parhaillaan olevaan tapaukseen. Rikostutkija toivoi syyttäjäyhteistyötä selkeyttämään sitä, mihin syyttäjä toivoi esitutkinnassa keskittyvän.

Eräs esitutkinnan haasteista on tunnistaa, milloin epäilty herjaa tai uhkailee asianomistajaa käyttämällä ilmaisuja, jotka eivät suhteen ulkopuoliselle ihmiselle näytäydy herjaavina tai uhkaavina. Epäilty voi sovitella sanansa taitavasti siten, ettei yleisen elämänkokemuksen perusteella sanoista löydy näyttöä rikoksesta.

P2H4: Digitaalisessa väkivallassa [...] tekijät osaavat sovitella sanansa [...] sitten ne osaavat pelata sen silleen, että siitä ei jää sitä näyttöä.

Sanallisia uhkauksia voi olla vaikea käsitellä laittoman uhkauksen rikosnimikkeellä, jos uhkauksessa toivotaan kohteelle sattuvan jotain tai toivotaan jonkun tekevän kohteelle jotain, mutta viestin kirjoittaja ei selväsanaisesti itse uhkaa tehdä jotain.

P2H7: Meillä on siinä sellainen jossain määrin ongelma, että voidaanko se tulkita uhkauseksi, jos toivotaan jotain asiaa. Ei suoraan kerrota, että minä tai minun palkkaamani tai asialle laittamat ihmiset tekevät jotakin. Tällainen hyvin tyyppinenhän on se, että ”jonkun pitäisi raiskata” tai ”ansaitsisi” tai jotakin muuta. Ja silloin, kun se rikos ei, se ei aseta sellaista konkreettista uhkaa, mitä siinä lainsäädännössä on ikään kuin tarkoitettu, että pitäisi olla semmoinen melkein aika, paikka ja tapa, muttei ihan.

6.2 Kehittämisehdotuksia

P1H1: ”vähintään soittaa tai ohjata just avun piiriin, että jos ei mitään muuta ehdi siinä tilanteessa tehdä.”

Asianomistaja tulee ohjata sopivan avun ja tuen piiriin aikaisessa vaiheessa ja nopeasti, vaikka tutkija ei voisi työtilanteen vuoksi vielä aloittaa aktiivisia esitutkintatoimia. Asiakkaiden ohjaamista avun piirin korostetaan jo Poliisi-hallituksen julkaisussa Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi. Asiaa tulisi edelleen korostaa valvonta- ja hälytystoiminnan sekä rikostorjunnan tutkinto- ja täydennyskoulutuksessa.

P2H7 ”Rikostahan siinä ei ollut vielä tapahtunut, mutta kerrottiin, että tällainen tieto on meille tullut, ja jos levität, niin syylistyt näihin ja näihin rikoksiin.”

Yhteydenotto rikoksesta epäiltyyn henkilöön voi estää rikoksia ennakolta tai vaikuttaa jo käynnistyneen väkivallan päättymiseen. Eräässä esimerkissä eron jälkeen entinen kumppani oli uhannut jakaa henkilöstä arkaluontoista materiaalia nettiin. Vaikka rikoskynnys ei vielä poliisin arvion mukaan ylittynyt, saatiin tilanne rauhoittumaan ottamalla yhteyttä ilmoituksen tehneen henkilön entiseen kumppaniin. Myös rikosilmoitusaineistossa ilmenee samanlainen toimintamalli, jossa poliisin yhteydenotto saa rikoksesta epäillyn lopettamaan toimintansa. Usein asianomistaja on tyytyväinen, jos epäillyn toiminta loppuu, jolloin hänellä ei ole muita vaatimuksia.

P2H3: ”Kun me tehdään niitä raportteja, niin me yritetään kirjoittaa niin kuin kirjoittaisimme lapselle, että siinä on kaikki selitettynä”

Poliisilaitos 2:ssa työskentelevä tekninen rikostutkija kertoi, että he pyrkivät kirjoittamaan teknisen tutkinnan raportit mahdollisimman yksinkertaisesti ja selkeästi, jotta rikostutkija, syyttäjät ja tuomarit ymmärtävät sisällön. Muutenkin taktisen tutkinnan ja rikosteknisen tutkinnan ICT-tiimien välistä yhteistyötä tulee kehittää.

Poliisihallitus on julkaissut erinomaisen oppaan Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi (Liimatainen & Rantaeskola 2022). Oppaassa on jo oma lukunsa digitaalisesta väkivallasta. Ehdotamme, että Toiminnallista käsikirjaa ja siihen sisältyviä Lähisuhdeväkivallan kenttämuistiota (KEMU) ja Rikostutkinnan pikamuistiota täydennettäisiin lisätiedoilla digitaalisesta väkivallasta. Käsikirjan teksteissä voisi kertoa, kuinka lähisuhdeväkivalta ja naisiin kohdistuva väkivalta liittyy ja ilmenee yhä useammin teknologisten laitteiden, palveluiden ja tietoverkon kautta tapahtuvana häirintänä, uhkailuna, solvaamisena ja vainoamisena. Useat jo säädetyt rikosnimikkeet mahdollistavat puuttumisen digitaaliseen väkivaltaan.

Esitutkinnan sujuvaksi käynnistämiseksi lähisuhdeväkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskeviin rikosilmoituksiin ja tutkintamuistioihin tulisi saada riittävän tarkat ja kattavat alkutiedot myös mahdollisesta digitaalisesta väkivallasta. Kenttämuistioon ja Rikostutkinnan pikamuistioon tulisi lisätä viittaukset mahdollisesta digitaalisesta väkivallasta ja sen mahdollisesta liittymisestä kasvokkaiseen väkivaltaan. Tämä edistäisi väkivallan jatkumon tunnistamista poliisissa ja vähentäisi lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan näkemistä yksittäisinä ja erillisinä tapahtumina. Lisäys Lähisuhdeväkivallan kenttämuistioon ja Rikostutkinnan pikamuistioon vahvistaisi lähisuhdeväkivallan erilaisten riskitekijöiden tunnistamista ja parantaisi lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden ohjautumista moniammatilliseen riskinarviointiin (MARAK) ja muihin erityisiin tukipalveluihin.

Toiminnallisen käsikirjan alalukua, jossa käsitellään näytön hankkimista ja ensi-partion toimintaa, voitaisiin täydentää teknologisten laitteiden sisältämän näytön turvaamisen osalta. Rikostorjuntaa koskevaan pääluvun eri alalukuihin voisi lisätä digitaalisen väkivallan ja teknologisvälitteisen väkivallan kuvauksia ja painottaa mahdollisen digitaalisen näytön turvaamisen tärkeyttä.

Yhteydenotto rikoksesta epäiltyyn henkilöön, erityisesti kun esitutkintaa ollaan rajoittamassa, saattaa olla käytäntö, jota kannattaisi kokeilla järjestelmällisesti. Yhteydenotto voi ennalta estää tehokkaasti niitä tapauksia, joissa digitaalinen väkivalta on ollut vähäistä, eikä asiaan liity vakavampia rikosepäilyjä.

Suosituksia poliisin toiminnan kehittämiseen

- Täydennetään Poliisihallituksen Toiminnallista käsikirjaa lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi ja ennalta estämiseksi lisäämällä siihen digitaalisen väkivallan käsitteistöä ja kuvauksia
- Kirkastetaan em. poliisin ohjeissa lähisuhdeväkivallan jatkumoa, jossa kasvokkainen ja teknologiavälitteinen väkivalta voivat kietoutua yhä useammin yhteen
- Ohjataan ensipartioita ja rikostutkintaa toimimaan digitaalisen näytön turvaamiseksi
- Korostetaan väkivallan uhrin ohjaamista avun piiriin aikaisessa vaiheessa
- Vähäisissä rikosepäilyissä, joita tullaan rajoittamaan, voidaan kokeilla aktiivista yhteydenottoa rikoksesta epäiltyyn henkilöön, uusien tapausten ennalta ehkäisemiseksi

7 Syyttäjien haastattelujen tulokset

Tässä luvussa käsittelemme haasteita, jotka liittyvät digitaalista väkivaltaa koskevan asian valmisteluun esitutkinnassa, näytön arviointiin ja todisteluun sekä henkilöstö- ja osaamisvajeisiin. Haasteiden ohella aineistosta nousi myös syyttäjän työtä tukevia tekijöitä. Olemme nostaneet esille digitaalisen todistusaineiston vakuuttavuuden näyttönä, lähiyhteistyön poliisin kanssa, poliisin erikoistumisen sekä laadukkaat tutkintapöytäkirjat.

7.1 Digitaalista väkivaltaa koskevan asian valmistelu esitutkinnassa

7.1.1 Esitutkintayhteistyö poliisin kanssa

Poliisi esitutkintaviranomaisena vastaa esitutkinnasta. Poliisi voi tutkintansa perusteella päättää, ettei rikosta ole tehty tai ettei syytettä voida nostaa ketään vastaan, jolloin esitutkinta päättyy eikä asia etene syyttäjälle. Mikäli asia etenee syyttäjälle, syyteharkintavaiheessa syyttäjä puolestaan vastaa esitutkinnan riittävydestä ja siitä, nostaako syytteen vai jättääkö syytteen nostamatta. (ETL 2011/805.) Syyttäjät eivät haastatteluissa lähtökohtaisesti ottaneet kantaa poliisin esitutkinnan suorittamatta jättämisen, lopettamisten tai päättämisten syihin.

Tutkimusaineistossa syyttäjien ja poliisin yhteistyö liittyi usein poliisin ennakkoilmoituksiin esitutkinnassa tai syyttäjän antamiin lisätutkintapyyntöihin, joissa on yksilöity tarvittava lisätieto. Syyttäjä varmistaa, että esitutkinta täyttää kaikki lakisääteiset vaatimukset ja että tarvittavat todisteet ja lausunnot on kerätty asianmukaisesti. Syyttäjä voi antaa ohjeita siitä, mihin suuntaan esitutkintaa tulisi viedä ja mitä seikkoja tulisi tutkia tarkemmin. Syyttäjä voi pyytää poliisia hankkimaan asiantuntijalausuntoja, kuten teknisiä tai tieteellisiä selvityksiä, jotka voivat olla tarpeen tapauksen ratkaisemiseksi.

Tiettyissä rikosasioissa poliisin tulee tehdä esitutkinnan alkaessa esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus syyttäjälle, jonka myötä syyttäjä osallistuu esitutkintaan. Valtakunnansyyttäjän ohjeessa (VKS 2018) on eritelty 22 kohtaa, jolloin ilmoitus tulee tehdä, muuan muassa lapsiin kohdistuvissa vähäistä vakavammissa rikoksissa, mikäli tutkittavasta rikoksesta voidaan määrätä vähintään neljä kuukautta vankeutta, tutkittava rikos on osa järjestäytynyttä rikollisuutta tai rikoksella epäillä olevan poliittinen tai rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen liittyvä motiivi (RL 6:5.1 4 kohta).

Syyttäjien näkemyksen mukaan esitutkintayhteistyö painottui vakaviin rikosnimikkeisiin ja laajoihin juttuihin, joissa yhteistyö toimi lähtökohtaisesti hyvin. Esitutkintayhteistyö digitaaliseen väkivaltaan liittyvissä tapauksissa koettiin vähäiseksi, vaikka poikkeuksiakin oli.

S1H1: Itse olen tehnyt esitutkintayhteistyötä näissäkin jutuissa, juurikin näissä, kun on ollut erikoisia seurantalaitteita, vakoiluohjelmia, ja on pyrkimys siihen, että näyttö saadaan siinä muodossa esitettyä, että minä tietenkin ymmärrän, kun minun pitää avata se tuomioistuimelle ja tuomioistuinkin vastaanottavana ymmärtää sen.

S1H3: Tekijänä onkin IT-ammattilainen tai -osaaja, joka pystyy häivyttämään omaa osuuttaan jutussa. Silloin olisi ehkä tarvetta, että poliisin tekninen tutkija antaisi pienen briefingin. Miten koottua aineistoa pitää lukea ja mitä se osoittaa niin, että syyttäjän käräjillä pärjäisi.

Digitaalinen väkivalta voi tapahtua monimutkaisten teknologisten järjestelmien ja alustojen kautta, joiden toiminta ja käyttö saattaa olla syyttäjälle vierasta. Yhteistyö esitutkinnassa liittyi usein tarpeeseen saada lisätietoa sähköisen viestinnän, erityisesti internetin ja muiden digitaalisten alustojen kautta tapahtuvista digitaalisen väkivallan teoista ja niihin liittyvästä teknologiasta. Jos huomioidaan poliisilta tulleiden esitutkintailmoitusten suhteellisen vähäinen määrä, vaikuttaa siltä, ettei poliisi tulkitse digitaaliseen väkivaltaan liittyviä rikosepäilyjä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluviksi. Toisaalta syyttäjät pohtivat myös kriittisesti, missä määrin esitutkintaan varattua aikaa olisi omassa työtilanteessa mahdollista käyttää digitaalisen väkivallan rikosepäilyihin, vaikka ilmoituksia tulisikin enemmän. Syyttäjät joutuivat tekemään arviointia suhteessa epäiltyyn rikokseen, sen laatuun ja laajuuteen sekä odotettavissa olevaan seuraamukseen.

Mikäli esitutkintailmoitusta ei tule, syyttäjä tulee tietoiseksi käsiteltävästä asiasta saadessaan esitutkintapöytäkirjan. Tutustuessaan juttuun esitutkinnan päättämisen jälkeen syyttäjä voi myös pyytää poliisilta lisätutkintaa, jos esille on tullut uusi tutkintatarve. Vaikka tätäkin tehtiin osana yhteistyötä, koettiin lisätutkintapyyntöjen toisinaan viivästyttävän rikosprosessia. Sen lisäksi, että kyseessä saattoi olla aidosti uusi asiaan vaikuttava tekijä, koettiin esitutkintapöytäkirjojen laadun vaihtelevan, eikä kaikkea poliisin sinänsä jo tiedossa ollutta ollut raportoitu asianmukaisesti.

Vaikuttaakin siltä, että niin sanotun juttukohtaisen yhteistyön käytännöt vaihtelevat sen mukaan, miten laissa on määritelty tutkinnan alla oleva rikos ja sen vakavuus. Esimerkiksi henkirikoksissa tai lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnoissa yhteistyö oli tiivistä ja siinä oli vakiintuneita toimintatapoja. Digitaalisen väkivallan tapauksissa käytännöt vaihtelivat enemmän.

7.1.2 Esitutkintaa koskevat rajoitukset

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta ja esitutkinnan rajoittaminen on poikkeus esitutkintapakosta. Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä tehdä digitaalista väkivaltaa koskevan jutun esitutkinnan rajoittamispäätöksen. Haastatteluaineistossa esitutkinnan rajoittamispyyntö koskivat esimerkiksi kunnianloukkauksia, viestintärauhan rikkomista, laittomia uhkauksia ja lähestymiskiellon rikkomisia. Esitutkinnan rajoittamisen päätöksiin sisältyi jonkinlainen neuvottelu tutkinnanjohtajan kanssa, ja toisinaan syyttäjä ei päätenyt esitutkinnan rajoittamiseen.

Prosessuaalisen rajoittamisen perusteista (ETL 3:10.2) mainittiin haastatteluissa ei rikosta- ja ei näyttöä -tilanteet. Digitaalisen väkivallan kohdalla rajoittamiseen saatettiin päätyä, mikäli näyttöä tekijästä ei saatu esimerkiksi ilman ulkomaille tehtävää oikeusapupyyntöä. Harkinnanvaraisesta rajoittamisesta (ETL 3:10.1) esille nousivat vähäisyys, nuoruus ja kohtuus. Yksittäisten, lievien rikosnimikkeiden alaisten tekojen rajoittaminen perustui teon vähäisyyteen. Myös tekijän nuori ikä saatettiin huomioida. Kohtuusperustaisuutta sovellettiin esimerkiksi silloin, kun osapuolet olivat päässeet asiassa sovintoon eikä rikosprosessin jatkamiselle olisi tarvetta tärkeän yleisen edun vuoksi. Verkossa tapahtuneissa kunnianloukkauksissa, esimerkiksi kärjistyneissä verkkokeskusteluissa, arvioitiin myös teon molemminpuolisuutta. Rajoittamista voitiin tehdä myös kustannusperustaisesti (ETL 3:10.2), mikäli digitaalista väkivaltaa koskevan tutkinnan kustannukset arvioitiin kohtuuttoman suuriksi suhteessa epäillyn teon rikosoikeudelliseen vakavuuteen.

7.2 Näytön arviointi ja todistelu

Asia siirtyy esitutkinnasta syyteharkintaan, mikäli poliisi ei ole todennut esitutkinnassa, ettei rikosta ole tapahtunut. Esitutinnan perusteella syyttäjä selvittää, täytäkö selvitetty tapahtuman kulku rikoslaissa säädetyn teon tunnusmerkistön ja onko olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Tämän pohjalta syyttäjä päättää, nostaako hän asiassa syytettä vai ei. Syyte epäilystä rikoksesta tulee nostaa, mikäli se on säädetty laissa rangaistavaksi, sen syyteoikeus ei ole vanhentunut ja on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Mikäli syyte nostetaan, syyttäjä laatii haastehakemuksen, joka sisältää rikoksen teonkuvauksen, jonka perusteella hän vaatii rangaistusta syytetylle. Oikeudenkäynnissä syyttäjän tulee osoittaa, että syytteessä kuvattu rikos on tehty. (ROL 689/1997.)

7.2.1 Digitaalisen väkivallan näkymättömyys lainsäädännössä

Syyttäjien näkemyksen mukaan työn lähtökohta on, että syyte nostetaan, ja tästä poikkeaminen pohjautuu tiettyihin lakisääteisiin perusteisiin. Digitaalisen väkivallan kohdalla toiminnan ei koettu eroavan syyteharkinnassa olevista ei-digitaalisen väkivallan tapauksista. Mikäli todennäköiset syyt -kynnyksen ylittävää näyttöä epäillyn syyllisyydestä ei ole, syyttäjä jättää syytteen nostamatta. Toisinaan tilannetta tarkasteltiin myös kustannusperusteisesti, jolloin arvioidut kustannukset eivät olleet suhteessa epäillyn rikoksen laatuun. Todennäköisistä syistä huolimatta syyttäjä voi harkintaa käyttämällä luopua syytteen nostamisesta, esimerkiksi jos rikos on vähäinen, epäilty on alaikäinen tai jos rangaistusta olisi pidettävänä kohtuuttomana.

Digitaalinen väkivalta ilmiönä on suhteellisen tuore. Syyttäjien mukaan digitaalisen väkivallan esiintyvyyttä ei tällä hetkellä tilastoitu syyttäjälaitoksella. Epäselväksi jäi, missä määrin käytössä olevat tietojärjestelmät ylipäätään mahdollistavat rikosnimikkeittäin tapahtuvan poiminnan jutuista, joissa rikos olisi tapahtunut teknologiavälitteisesti. Joissakin fokusryhmissä varsinaisesta digitaalisen väkivallan käsitteestä kuultiin ensimmäistä kertaa. Toisaalta esimerkiksi verkossa tapahtuvat, henkilöön kohdistuvat rikokset ja niiden laajuus ilmiönä tunnistettiin hyvin osaksi viikoittaista tai jopa päivittäistä työtä, mutta kyseisiä tekoja ei välttämättä ollut ajateltu digitaalisena väkivaltana. Tähän vaikutti oleellisesti työssä käytössä oleva käsitteistö, joka pohjautuu rikoslainsäädäntöön.

S2H2: Jos syyttäjien ja poliisien kanssa tästä puhutaan, niin meidän puhumme rikoslain termin, eli niillä rikosnimikkeillä, se on meille tyypillistä ja tuttua.

S1H2: Haasteena se, että kun rikoslain säännöksiä ei ole ehkä kirjoitettu silmällä pitäen sitä, että teot voivat tapahtua verkossa, vaan ne on kirjoitettu sitä silmällä pitäen, että asianomistaja ja rikoksentekijä ovat samassa tilassa, niin siinä on ollut tietyt haasteensa meidän työmme kannalta.

Haastavuus paikallistui siihen, täyttääkö digitaalisen väkivallan teko laissa määritellyn rikoksen tunnusmerkistön. Yhteiskunnallisen ja teknologisen kehityksen myötä useat ilmiöt näyttäytyvät tänä päivänä erilaisilta kuin aikana, jolloin ilmiöitä sanktioiva lainsäädäntö ja siitä johdetut rikosnimikkeet on laadittu. Teknologian mahdollistama uudentyyppinen väkivallanteko ei välttämättä asetu minkään olemassa olevan kriminalisoinnin alle. Ongelmalliseksi koettiin myös syy-yhteyden osoittaminen teon ja sen seurausten välillä.

S1H1: Ongelmahan on siinä, että pitäisi pystyä osoittamaan, että juuri siitä jostakin haukkumisesta, nimittelystä, uhkailusta, vainoamisesta on aiheutunut tämä tietty terveydellinen haitta asianomistajalle, ja se on kyllä aika haasteellista (...)

S2H4: Se on puute lainsäädännössä, se niin sanottu henkisen väkivallan säännös, kun se edellyttää näyttöä seurauksesta.

S3H2: Tunnusmerkistöt eivät kovin helposti taivu uusilla teknisillä laitteilla tehtävään väkivaltaan. Jos fyysistä tekoa ei ole, niin on tosi vaikea näyttää joku seuraus, joka olisi aiheutettu teknisellä laitteella. Juuri kukaan lääkäri ei tee sellaista lääkärinlausuntoa, jossa todetaan, että tämä ja tämä menettely on aiheuttanut tämän ja tämän seurauksen. Me emme pysty sitten sellaista teonkuvausta tekemään. Voi olla, että poliisissakin keskitytään perinteisesti fyysiseen väkivaltaan.

Fokusryhmässä keskusteltiin digitaalisesta väkivallasta suhteessa tämänhetkiseen rikoslakiin, jonka 21 luvun 5 §:n mukaan pahoinpitelyn tunnusmerkistö voi täytyä siten, että toisen terveyttä vahingoitetaan ruumiillista väkivaltaa tekemättä. Tämä edellyttää kuitenkin teosta aiheutuneen seurauksen, jonka uhri kokee tulleen väkivallan seurauksena. Vaikka digitaalisia välineitä hyödyntävän väkivallan, kuten uhkailun, solvaamisen ja seuraamisen haitallisuus ja vahingoittavuus sinänsä tunnistettiin, ongelmalliseksi koettiin sen osoittaminen, että uhrille aiheutunut seuraus johtuisi juuri digitaalisten viestinten kautta tapahtuneesta väkivallasta (ks. myös Tolvanen & Silvennoinen 2023, 42–45).

7.2.2 Rikosilmoitusten vähäinen määrä

Digitaalista väkivaltaa sisältävien rikosnimikkeiden kirjo on laaja, mutta naisten kokemaan väkivaltaan liittyvien rikosilmoitusten vähäisyys on tullut esille aiemmissa tutkimuksissa (mm. Tilastokeskus 2023) sekä tämän tutkimuksen muissa aineistoissa. Yhtenä digitaalisen väkivallan erityispiirteenä syyttäjien keskusteluissa tuli esille, että kymmeniä tai satoja uhreja koskevien sarjajuttujen esitutkinnoissa rikosilmoituksia oli alun perin ollut vain yksi.

S2H4: Ongelmahan on se, että rikosilmoituksia ei tehdä, vaan ne perustuvat pääosin poliisin omaan toimintaan. Hyvänä esimerkkinä, meillä oli [nimi poistettu] kanssa iso juttu, jossa oli 134 lasta asianomistajana, niin yksi rikosilmoitus. Kaikki muut löytyivät poliisin tekemän työn perusteella sieltä laitteista.

S3H3: Tietoteknisen tutkinnan kautta selvisi 50 asianomistajaa lisää. Lähes poikkeuksetta puolet asianomistajista kiisti olevansa kuvassa ja kiistivät tietävänsä mitään tästä keskustelusta, mistä poliisilla siinä vaiheessa oli hänen lähettämänsä valokuva keskusteluiden lisäksi.

Uhrien etsiminen esimerkiksi tekijän pidätyksen yhteydessä tutkintaan otetun tietokoneen video- ja kuvamateriaaleista nostaa keskiöön poliisin toiminnan muiden asianosaisten esille saamisessa ja samalla kysymyksen siitä, miten juttujen laajuus ja monimutkaisuus on huomioitu poliisin henkilöstö- ja osaamisresursseissa. Oma haasteensa on myös se, että mikäli esitutkintavaiheessa uhrin kertomasta ei ole tunnistettu digitaalista väkivaltaa, uhria on saatettu neuvoa jättämään rikosilmoitus tekemättä (myös Sisäministeriö 2022). Häpeä ja syyllisyys tapahtuneesta saattavat aiheuttaa kieltämisreaktion, vaikka tilanteesta olisi esimerkiksi kuviin tai viesteihin perustuvaa näyttöä. Digitaalisista tallenteista jää myös tunnistamatta uhreja.

Kuten alla olevista aineistoesimerkeistä käy ilmi, digitaalisen väkivallan kohdalla tekojen välisen yhteyden tunnistaminen on tärkeää, mutta haastavaa. Yksittäiset ja harvat rikosilmoitukset digitaalisesta väkivallasta vääristävät kuvaa ilmiön yleisyydestä, dynamiikasta ja haavoittavuudesta.

S1H1: Meillä on kuitenkin rikosprosessissa ehkä pistemäinen tarkastelu, mikä on vainoamisessakin haasteena. Rikosilmoituksia tehdään teko kerrallaan, jolloin niistä ei ehkä nähdä horisontaalista kokonaisuutta, että tämä muodostaa-kin kokonaisuuden, eikä ole vaan yksi vahingonteko. Ja poliisin pöydällä, että siitä koottaisiin se kokonaisuus.

S3H1: Ja vitsit, se vonkaamisen määrää, kun sitä on kuukausitolkulla. Harva se päivä kyllä ihmettelen, että [naurahtaa] on sinnikästä se meininki. (...)

S3H3: Kyllä, oli ihan pakkomielteistä se vastaajan toiminta. Siinä joutuu tekemäänkin, että näpyttelee 2000 viestiä ilman yhtään vastausta.

Yllä olevasta syyttäjien keskustelusta välittyi se, kuinka digitaalinen väkivalta, esimerkiksi seksuaalinen ahdistelu verkossa, ei tyypillisesti rajaudu esimerkiksi yhteen ehdottelevaan viestiin, vaan tarkoittaa pahimmillaan ”sinnikästä”, useiden viestinten ja sosiaalisen median kanavien kautta tapahtuvaa ja uhrin elämän eri osa-alueille kohdistuvaa jatkuvaa ja systemaattista haitantekoa (maalittamisesta ks. Sisäministeriö 2022, 21). Haasteena kuitenkin on, että mahdolliset tehdyt rikosilmoitukset saattavat näyttäytyä syyttäjän näkökulmasta yksittäisinä tekoina, mikäli niitä koskevasta esitutkinnasta ei välity digitaalisen väkivallan ilmiöille tyypillinen jatkuvuus ja kesto. Toisinaan vähäisiltä kuulostavilta yksittäisistä tapauksista ei välttämättä välity niiden välinen yhteys toisiinsa sekä mahdollisiin muihin väkivallan tekoihin (ks. myös Hong 2020). Yksittäisten tekojen tosiasiallinen laajuus ja vakavuus jää siten piiloon, mikä saattaa johtaa esitutkinnan rajoittamiseen tai syyttämättä jättämiseen vähäisyysperusteisesti.

7.2.3 Laajat digitaaliset tutkinta-aineistot

Syyttäjän tehtävä on etsiä esitutkintamateriaalista todisteet, joilla hän laatii rikoksen tunnusmerkistön täyttävän teonkuvauksen ja jonka hän pyrkii näyttämään toteen oikeudessa. Kuten ei-digitaalisen väkivallan jutuissa, myös digitaalista väkivaltaa koskevissa tapauksissa syyttäjä tutustuu asianosaisten kertomuksiin sekä mahdollisiin asiantuntijalausuntoihin. Tämän lisäksi tekninen todistusaineisto voi sisältää sähköpostiviestejä ja viestittelyä tekstiviesteillä tai erilaisten pikaviestinten kautta. Keskeistä on myös sosiaalisessa mediassa tapahtunut viestintä erilaisilla alustoilla, kuten Snapchat, TikTok, Facebook, viestipalvelu X (ent. Twitter) tai Instagram. Uhria loukkaavaa sisältöä voi olla verkkosivustoilla ja/tai blogeissa. Tapauksen mukaan aineisto saattaa sisältää esimerkiksi GPS-tietoja, IP-osoitteita, palveluntarjoajien tietoja sekä tietokoneen ja älylaitteiden lokitietoja. Aineisto voi koostua kuvista ja videoista, sisältäen kuvakaappaukset ja tallenteet esimerkiksi verkossa tapahtuneesta rikosepäilystä.

Digitaalisen todistusaineiston keräämiseen ja käsittelyyn liittyi joitakin poliisin käytännön työhön liittyviä epäkohtia. Syyttäjien mukaan tärkeää olisi, että esimerkiksi viesteistä ja verkkokeskusteluista kävisi ilmi keskeiset tunnistetiedot, jotta ne olisivat vahvaa näyttöä oikeudessa. Konkreettisimmillaan nämä haasteet ilmenivät tilanteissa, joissa poliisi oli ottanut esimerkiksi viesteistä kuvia omalla puhelimellaan asianomistajan ottamista kuvankaappauksista. Kuvien laatu vaihteli eivätkä keskeiset tunnistetiedot, kuten päivämäärät, aina olleet todennettavissa.

Digitaalista väkivaltaa koskevissa jutuissa kyse saattoi olla ns. kahdenvälisyydestä, jolloin osapuolina olivat syytetty ja asianomistaja. Vaikka aineistoa saattoi näissäkkin olla runsaasti, koettiin niiden käsittely lähtökohtaisesti helpommaksi verrattuna niin sanottuihin sarjajuttuihin. Syyttäjien mukaan sarjajutuissa saattoi olla kymmeniä tai jopa satoja uhreja. Esimerkiksi sosiaalisen median alustat ja viestintäteknologia ovat mahdollistaneet useiden uhrien lähestymisen ja vahingollisen yhteydenpidon toteuttamisen samanaikaisesti. Tämä tarkoittaa myös tutkimusaineiston määrän moninkertaistumista, vaikka tekijöitä olisikin vain yksi.

Lähtökohtaisesti toiveena oli, että poliisi olisi esitutkintapöytäkirjassa selvittänyt tapahtuman kulun sekä yksilöinyt ja nimennyt rikoksen toteen näyttämiseksi vaaditun todistusaineiston, eikä rikosprosessia viivästyttäviä lisätutkintapyyntöjä tarvitsisi tehdä.

S3H3: Poliisi joskus tekee sellaisen ratkaisun, että esitutkintapöytäkirjan liitteenä on kaikki viimeisen 12 kuukauden aikana vaihdetut viestit. Niitä on sitten 4000. Ja jollakin tapaa oletetaan, että syyttäjä syyteharkinnassa seuloo ne kaikki läpi ja etsii sieltä rikoksen. Joo, ehkä sitten pitäisi niin tehdä. Mutta se on ihan mahdotonta syyttäjälle. Minä saan sen aineiston, siellä on 4000 viestiä ja alan etsimään sieltä rikoksia, niin ei se noin voi mennä. Jollakin tasolla poliisin pitää sieltä ensin haarukoida ne rikokset ja sitten nostaa esille ne viestit, mitkä näihin rikoksiin liittyvät ja kirjamerkitä syyttäjälle ne. Jotta kun alkaa syyteharkinta, niin suurin osa ajasta ei mene siihen, että luetaan läpi viestejä, mitkä eivät itse asiassa mitenkään liity rikokseen.

S1H4: Viestejä ja muita saattaa olla mieletön määrä, niin kaikkein tärkeintä on, että ennen kuin se syyttäjälle tulee ja syyttäjä sen tuomioistuimelle esittelee, että se on käyty läpi tutkinnassa. Että se todellakin tutkitaan, eikä vaan heitetä satojen tai tuhansien sivujen materiaalia sellaisenaan.

Aineiston läpikäyminen saattoi jo sinänsä olla mahdotonta paineisen työtilanteen ja aikaresurssien vuoksi. Näytön löytämistä tekijän henkilöllisyydestä haastaa lisäksi se, että tietoteknisesti taitava väkivallan tekijä pystyy häivyttämään omat jälkensä. Anonyymina esiintyneen tekijän henkilöllisyyden selvittäminen saattaa olla vaikeaa. Toisaalta yksi tekijä voi käyttää paitsi lukuisia eri tilejä, myös lukuisia nimimerkkejä. Tämä lisää kokonaisaineiston määrää ja laajentaa tutkintaa myös selvitettävien henkilöllisyyksien suhteen. Lisäksi joissakin sovelluksissa käyttäjän lataamat kuvat tai käydyt viestikeskustelut tallentuvat vain tietyksi ajaksi, jonka jälkeen ne katoavat.

Oman haasteensa todisteluun toi se, että nykyään digitaalisen näytön paikkansapitävyyteen ei voida suhtautua itsestään selvyytenä.

S2H4: Yhdessä jutussa oli ääniviestejä, ja tämä epäilty henkilö kielsi lähettäneensä niitä. Ja siinä törmäsimme siihen, että Suomessa ei tällä hetkellä ole äänentunnistusta. Se pitäisi tilata jostain ulkomailta. Ja varsinkin, jos henkilö puhuu jotakin muuta kieltä kuin suomea, niin sitten menee vielä hankalammaksi sen näyttäminen, että kuka viestissä puhuu.

S2H2: Väärentämisen mahdollisuus on nykyään vähän eri ulottuvuus. Ennen ehkä on pidetty selvänä, et jos joku päivämäärä on viestissä ollut, että tuolloinhan se on lähetetty. Nyt tuntuu, kun tekniikka on kehittynyt, niin se tulee myös kaikkien saataville ja on helpompi sitten muokata materiaalia. Niin se voi toisaalta antaa haasteen tulevaan, että missä määrin voimme oikeushallinnossa pitää asioita itsestään selvänä, vaikka olisikin kirjallisesti esitetty jokin todiste. Niin pitääkö se oikeasti paikkaansa.

Todistelun näkökulmasta haastavana näyttäytyi se, että vaikka digitaalinen aineisto, kuten kuvat tai viestit, on sinänsä vahvaa näyttöä, on nykyteknologialla mahdollista manipuloida esimerkiksi kuvien metatietoja, kuten kuvien aikaleimoja tai paikkatietoja tai sosiaalisen median alustoilla lähetettyjen viestien käyttäjätietoja. Myös ääniviestien kohdalla on otettava huomioon väärentämisen mahdollisuus. Digitaalisen todistusaineiston pätevydestä ja oikeellisuudesta ei siten aina ole varmuutta.

7.2.4 Kansainväliset oikeusapupyynnöt

Verkkopalveluntarjoajat ja alustat, kuten sosiaalisen median yritykset, voivat omistaa tiedot, jotka ovat välttämättömiä tekijän tunnistamiseksi. Sosiaalisen median alustoissa palvelimet ovat usein ulkomailla. Yhteistyö näiden yritysten kanssa ja oikeudellisten menettelyjen käynnistäminen voi olla haastavaa.

S1H2: Viestin lähettäjän selvittäminen edellyttäisi oikeusapupyyntöä Yhdysvaltoihin jollekin palveluntarjoajalle ja sitten tiedetään jo etukäteen, että sitä ei tulla saamaan, tai vastausta sieltä tai sen vastauksen saaminen kestää tosi pitkään ja kyseessä on yleensä sitten myös vähäinen rikos.

S3H1: Ehkä noissa sarjajutuissa se lähtee ihan siitä, että kun sieltä pölähtää satoja nimimerkkejä, niin miten saadaan näille henkilöllisyys ja miten kohdennetaan. Kun ne tiedonsaantipyynnöt kestää puolitoista vuotta ja sieltä saa tyyliin viisi kerrallaan niitä henkilöllisyyksiä nimimerkeille, että millä spekseillä lähdetään ylipäänsä selvittämään niitä henkilöllisyyksiä, se lähtee jo siitä. Ettei tarvitse edes vielä miettiä, minkä tasoinen rikos siinä on ollut.

Kansainvälisillä oikeusapupyynnöillä voidaan selvittää esimerkiksi nimimerkkien takana olevia henkilöllisyyksiä, mutta niiden tekemisessä joudutaan käyttämään harkintaa epäillyn teon rikosnimikkeen pohjalta. Toisaalta pyyntöjä ei lähdetty teon vähäisyyden tai odotettavissa olevien kustannusten vuoksi välttämättä edes tekemään, toisaalta kansainvälisessä yhteistyössä eri maissa on omia käytänteitä, kuinka vakavan rikosepäilyn kohdalla esimerkiksi käyttäjätietoja edes lähdetäisiin selvittämään palvelimilta. Tällöin kyseeseen saattoi tulla esitutinnan rajoittaminen tai sen päättäminen.

7.3 Henkilöstö- ja osaamisvajeet

Puutteelliset henkilöstöresurssit mainittiin kaikissa syyttäjien fokusryhmissä. Käsiteltävät tapaukset ovat laajentuneet ja monimutkaistuneet, mutta tätä ei ole huomioitu henkilöstömäärässä. Toisaalta syyttäjille näyttäytyi myös poliisin henkilöstön suuri vaihtuvuus varsinkin päivittäisrikostutkinnassa, jossa digitaalisen väkivallan tapaukset usein käsitellään. Tämä näkyi syyttäjien työssä esimerkiksi esitutkintapöytäkirjojen epätasaisena laatuna. Henkilöstövaje kuormitti päivittäistä työtä ja jo lähtökohtaisesti niukkaa yhteistyöhön varattua aikaa poliisin kanssa jouduttiin priorisoimaan vakaviin rikosnimikkeisiin, mikä saattoi jättää sivuun digitaalisen väkivallan rikosepäilyt. Tämä kommunikaation puute esitutkinnassa syyttäjien ja poliisin välillä näyttäytyi ongelmallisena, jos huomioidaan esille nousseet poliisien haasteet asianmukaisen esitutkintapöytäkirjan laatimisessa ja digitaalisten väkivallan tekojen tunnistamisessa rikokseksi. Ruuhkautunut ja paineinen työtilanne vaikutti suoraan paitsi esitutkintaan, myös muuhun yhteistyöhön, kuten käytäntöjen kehittämiseen.

Fokusryhmissä keskusteltiin digitaalisen väkivallan ja sen tekotapojen alati muuttuvista muodoista ja nopeutuvan kehityksen asettamista haasteista pysyä ajan tasalla. Haasteena syyttäjien työssä näyttäytyivät myös osaamisvajeet. Tämä kärjistyi varsinkin hyvin spesifiä ICT-osaamista vaativissa jutuissa, joissa väkivallan tekijä saattaa olla erittäin pitkällekin ansioitunut. Tietyt verkkorikollisuuden muodot vaativat erityisosaamista, jonka ensisijaiseksi paikaksi koettiin syyttäjälaitoksen sijaan poliisin rikostekninen tutkinta.

S3H1: En minä halua salissa alkaa kuuntelemaan sitä: ”syyttäjä ei nyt vaan ymmärrä, miten tietokone toimii” -tyyppistä argumentaatiota, joka saattaa olla ihan tottakin. Mutta ei kai minun tarvitse [naurahtaa] kaikkea tietääkään.

Yleisesti ottaen toivottiin, että tarkkarajaiset, erityisosaamista vaativat yksityiskohdat tapahtumien kulusta, kuten se, että onko materiaali tullut tekijän koneelle vahingossa, vai onko hän tallentanut sen itse, selvitettäisiin jo poliisin rikostutkinnassa.

Oman työn näkökulmasta tärkeäksi koettiin kuitenkin perusymmärrys verkko-rikollisuuden eri muodoista, jotta näytön arvioinnissa voidaan ymmärtää ja oikeudessa esittää vakuuttavasti, miten rikos on tehty ja mitä todisteita on tai voisi olla käytettävissä. Tärkeänä pidettiin myös perusymmärrystä sosiaalisesta mediasta ja verkkoympäristöistä sekä niiden toimintaperiaatteista. Yhtenä esimerkkinä esille nousi, kuinka joissakin verkkoympäristöissä käyttäjän lataamat kuvat ja viestit katoavat tietyn ajan kuluessa. Lisäkoulutusta toivottiin erilaisten sosiaalisten medioiden alustoista.

Haastavissa tilanteissa syyttäjät olivat yhteydessä poliisin teknisen tutkinnan henkilöstöön. Syyttäjälaitoksen omana toimintana tukea teknologiaosaamisen vahvistamiseen oli saatavilla vain satunnaisesti.

Haastattelija: Miten syyttäjälaitoksen oma ICT-puoli ja ICT-tuki, kun puhutaan kuitenkin digitaalisen väkivallan jutuista?

S3H3: Käytännössä sellaista, joka syyteharkinnassa jollakin tavalla auttaisi, ei ole lainkaan olemassa meidän laitoksella.

S3H4: Ei todellakaan ole. Ja aivan aliresursoitua on ylipäättään käytännön tukikin. Ei niin minkään muotoista. Kyllä se on poliisi, johon olemme yhteydessä, jos on jotakin kysyttävää materiaalista tai muutoin halutaan ymmärtää jokin järjestelmä.

S3H1: Joo, ei siitä pääse mihinkään. Sehän on ihan naurettavalla tasolla meilläkin. Eikä meillä ole otettu mitenkään huomioon tätä, meillä on kai jotain cyber-, oletko sinä (nimi poistettu) cyber-ihminen?

S3H4: Olen, mutta se liittyy vaan tähän, että minä teen aika paljon (työnimike poistettu). Ei se liity mihinkään muuhun. Eikä se porukka millään muoto ole mikään neuvonantaja muille, vaan se liittyy lähinnä et on erilaisia tiimejä.

S3H1: Onko sinut koulutettu jotenkin siihen?

S3H4: Ei.

7.4 Kehittämisehdotuksia

Digitaalisen todistusaineiston mahdollisuudet

Parhaimmillaan digitaalinen todistusaineisto voi tarjota selkeitä ja vakuuttavia todisteita, jotka tukevat syyttäjän syytettä. Tietokoneohjelmat ja sovellukset voivat jättää jälkiä, jotka liittyvät rikokseen, kuten salasanojen tallennukset tai hakuhistorian. Syyttäjä voi käyttää tietokoneen ja puhelimen lokitietoja todisteena, joka osoittaa, että syytetty on käyttänyt tiettyjä laitteita tiettyinä aikoina ja paikoissa. Digitaaliset viestit, kuten sähköpostit, tekstiviestit ja pikaviestit sekä sosiaalisen median julkaisut voivat olla keskeisiä todisteita, jotka osoittavat syytetyn syyllisyyden tai aikomuksen tehdä rikos. Digitaalinen näyttö koettiin myös vakuuttavaksi oikeudenkäynnissä.

S3H2: Mitä enemmän me näytämme aitoa todistusaineistoa, niin se varmasti vaikuttaa siihen [rangaistuksen] mittaamiseen. Se on ihan eri asia, kun jokainen katsoo omin silmin mitä uhrille tehdään, tai mitä se tekijä saa sen uhrin tekemään, kuin että se asianomistaja kertoisi siellä itse lyhyesti. Siinä mielessä varmasti, jos sitä todistusaineistoa on, niin se vaikuttaa mittaamiseen ankaroittavasti. (...)

S3H1: Nyt kun sanoit, niin minullahan oli myös kuukausi sitten samanlainen murhajuttu. Olin jo onnekkaisesti unohtanutkin sen. Missä myös suunnitelmallisuusmotiivi tuli sieltä uhkailu- ja herjausviestien kautta.

S3H3: Kyllä. Ja muutenhan lähestymiskiellon rikkominen, jos minä syytän murhasta ja vaadin elinkautista, niin sehän olisi ollut ihan puhtaasti konkurrenssi-SJP, se lähestymiskiellon rikkominen. Mutta nostin sen nimenomaan siihen mukaan siksi, että sain siitä ponnahduslautaa pääteolle. Sain sen menemään läpi sennäköisenä, kuinka halusin.

Digitaalinen todistusaineisto ja varsinkin sen esittäminen autenttisessa muodossa voi tukea syytettä ja sen esittämistä oikeudessa. Video- ja kuvamateriaali voi tarjota visuaalisen ja konkreettisen näytön tapahtumista, mikä voi auttaa tuomioistuinta ymmärtämään tapahtumat paremmin. Esimerkiksi videomateriaali voi olla tallenne rikoksesta suorana toimintana. Tämä voi tehdä syyttäjän argumenteista vakuuttavampia. Oli yleistä, että digitaalinen väkivalta esiintyi ikään kuin ”sivutuotteena” jutussa, eikä digitaaliseen väkivaltaan liittyvästä rikoksesta sinänsä olisi tullut kuin sakkoja. Aineistoesimerkissä eräs syyttäjä oli syyttämässä vastaajaa henkirikoksesta, jolloin häiritsevillä viesteillä tapahtunut lähestymiskiellon rikkominen lukeutui rikosoikeudellisesti vähäiseksi teoksi. Keskustelu kuitenkin osoitti, kuinka digitaalisen väkivallan tunnistaminen, sen yhdistäminen rikosepäilyn laajempaan kokonaiskuvaan ja ”valjastaminen” näytöksi saattoi vaikuttaa tuomioon syyttäjän kannalta edullisella tavalla (vrt. työryhmän pohdinta konkurrenssiperustan käytöstä jo esitutkintaviranomaisessa EAK 3085/2023, s.6.)

Esitutkintapöytäkirjojen laatu

Esitutkintapöytäkirjaan dokumentoidaan esitutinnan kulku, kerätään olennaiset tiedot ja todisteet, ja sen tulisi toimia luotettavana lähteenä oikeudessa. Esitutkintapöytäkirja on syyttäjän työn kannalta keskeisin asiakirja, joten sen laatu vaikuttaa suoraan myös syyttäjien työhön. Lähtökohtaisesti vakavien rikosnimikkeiden rikos epäilyissä yhteistyö poliisin kanssa oli tiivistä, millä koettiin olevan vaikutusta myös esitutkintapöytäkirjojen laatuun.

S1H4: Varsinkin laajoissa jutuissa, niin sitä yhteistyötä tehdään ja hyvin otetaan huomioon syyttäjän toivomuksia, että millaisessa muodossa ja millä tavalla pöytäkirjoja kootaan, siten että palvelee asian esittämistä oikeudessa.

Esitutkintapöytäkirjoihin toivottiin tasalaatuisuutta erityisesti päivittäisrikosten tutkinnassa. Hyvä esitutkintapöytäkirja on tarkka ja täsmällinen. Pöytäkirjassa tulisi esittää, mitä tekoja epäilty on tehnyt ja kuinka ne liittyvät rikokseen, millaisesta rikoksesta epäilyssä on kyse, millä perusteilla rikosepäily on syntynyt ja mitä näyttöä siihen liittyy. Syyttäjien kokemuksen mukaan asianomistaja oli saattanut tuoda kuulusteluissa esille digitaalista väkivaltaa koskevia seikkoja, kuten seurantalaitteen tai vakoiluohjelman olemassaolon, mutta niitä ei välttämättä ollut nostettu esille esitutkintapöytäkirjassa muutoin. Tällöin asia saattaa tulla syyttäjän tietoon ensimmäistä kertaa vasta oikeudenkäynnissä, ellei hän ole löytänyt satoja tai tuhansia sivuja sisältävästä esitutkintamateriaalista juuri kyseistä kohtaa pöytäkirjan kuulusteluosasta. Esitutkintapöytäkirjojen laatuun viitattiin fokusryhmissä myös keskusteluissa, joissa toivottiin poliisin haarukoivan ensin rikokset ja nostavan esille jopa tuhansien sivujen mittaisesta materiaalista näihin rikoksiin liittyvän näytön, kuten viestit, sen sijaan että esitutkinnassa kerätty materiaali tulisi syyttäjälle kaikessa laajuudessaan.

Hyvässä pöytäkirjassa esimerkiksi viestien lähettäjä(t), vastaanottaja(t) sekä lähettämisaikat on dokumentoitu tavalla, josta syyttäjä näkee käytetyn laitteen sekä pysyy päättämään sen, onko kyseessä jatkuva teko vai erillisiä yksittäisiä viestejä. Eräessä fokusryhmässä pohdittiin, kuinka petosrikoksista on ollut olemassa eräänlainen esimerkkipöytäkirja ja ohjeistus sen laatimiseen. Varsin yksityiskohtainen ohjeistus oli käsitellyt muun muassa liitteiden järjestystä. Valmiit esitutkintapöytäkirjamallit voivat nopeuttaa pöytäkirjojen laatimisprosessia. Mallit tarjoavat selkeät ja yhdenmukaiset ohjeet siitä, mitä tietoa pöytäkirjoihin tulee sisällyttää. Tämä auttaa varmistamaan paitsi pöytäkirjojen tasalaatuisuuden, myös sen, että kaikki olennaiset tiedot tulevat esille. Syyttäjälaitoksen henkilöstövaihtuvuus haastaa työtä erityisesti sen vuoksi, että lähtevät syyttäjät ovat usein kokeneita, ja tulevilla ei ole lainkaan lainkäyttökokemusta, jolloin perehdys ja uusien syyttäjien juttujen käsittely sitoo kokeneempien syyttäjien työaika (Syyttäjälaitos 2023). Tässä mielessä

valmiit mallit voivat myös tukea uusien työntekijöiden perehdyttämistä havainnollistamalla, mitä tietoa tietystä rikostyypistä vaaditaan ja kuinka se tulisi esittää. Ohjeiden ja mallien avulla varmistetaan, että oikeusprosessissa menetellään oikein ja että esitutkintapöytäkirjat täyttävät lain vaatimukset.

Poliisin erikoistuneisuus

Aineiston perusteella vaikutti siltä, että poliisiyksiköiden erikoistuneisuus oli yhteydessä myös syyttäjien työhön. Erikoistuminen viittaa siihen, kuinka poliisi on organisoitunut ja suunnannut työntekijäresurssinsa tiettyjen erikoisalueiden, rikostyyppien tai tehtävien hoitamiseen. Erikoistuneet yksiköt ovat mahdollistaneet poliisin resurssien keskittämisen ja asiantuntemuksen kehittämisen tietyillä aloilla, mikä aineiston mukaan paransi tutkintaa. Käytännössä tämä näkyi myös esimerkiksi esitutkintapöytäkirjojen laadussa. Erikoistuneiden yksiköiden käsittelemien rikostyyppien esitutkintailmoituksen tekemisen velvoitteesta on selkeämmin ohjeistettu, jolloin myös esitutkintailmoitusten tekeminen on useammin käytäntö, mikä puolestaan mahdollisti tiiviimmän yhteistyön myös esitutkintapöytäkirjojen laatimisessa.

Erikoistuneisuuteen viitattiin myös keskusteluissa, joissa toivottiin rikoslajien suhteen tasalaatuisuutta ICT-orientoituneiden tutkijoiden käyttöön. Eräällä syyttäjäalueella esimerkiksi lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa poliisilla oli tähän resurssi. Lähtökohtana tässä oli se, että erityistä ICT-osaamista vaativat asiat olisi otettu esille ja käsitelty rikoksesta epäillyn kanssa ennen oikeudenkäyntiä jo esitutkinnassa myös muissa rikoslajeissa. Toive tähän liittyvistä henkilöresursseista esitettiin.

Lähiyhteistyö poliisin kanssa

Vaikka edellisessä pääluvussa kuvatut haasteet, kuten rikosprosessin henkilöstön vajeet ja suuri vaihtuvuus varsinkin poliisin päivittäisrikosyksikössä haastoivat yhteistyötä, myös toimivasta yhteistyöstä oli kokemuksia. Toimivan yhteistyön taustalla vaikutti olevan sekä poliisin erikoistumiseen että yhteistyön käytäntöihin ja rakenteisiin liittyviä tekijöitä.

S3H2: Toinen on se, että tapaamme [jaoksen nimi poistettu] tutkinnanjohtajia ja tutkijoita noin kolme-neljä kertaa vuodessa. Ja [jaoksen nimi poistettu] tutkinnanjohtajien, tutkijoiden ja meidän syyttäjien kanssa me tavataan joka toinen kuukausi. Tyyliin vuoroin vieraissa, et me käydään välillä [paikkakunta poistettu] ja sitten he tulee meille. Keskustellaan yhteisesti näistä asioista ja linjataan siellä. Siitä mielestäni syntyy se laatu. Tietysti avoimin mielin ja pystyy antaa palautetta suuntaan, jos toiseen. Tunnustan sen, että annan aivan liian vähän palautetta

hyvin hoidetusta työstä. Se on vähän se perisynti, et kun homma on hoidettu hyvin, jos ei siinä ole mitään moitittavaa, niin ei kuulu mitään. Mutta yritän aina silloin tällöin lähettää sähköpostia, kun juttu on istuttu tai tuomio on tullut, että kiitos hyvästä esitutkintayhteistyöstä, tämä tuomio tuli ja jatketaan samaan malliin. Mielestäni tämä jatkuva yhteydenpito takaa sen.

Haastattelija: Koetko että siitä virkamiesvaihdosta on ollut hyötyä yhteistyön suhteen tai muuten?

*S3H2: On ollut ehdottomasti. Koronahan sotki sen aika lailla, mutta sen aikaa mitä minä olin läsnä poliisilaitoksella, niin totta kai, mitä enemmän niitä henkilökohtaisia kontakteja on, niin sitä matalammalla kynnyksellä tutkijat uskalta-
vat ottaa yhteyttä. Ettei se mene aina vaan, et tutkinnanjohtaja ottaa tarvittaessa yhteyden. Tutkijat tuntevat ne jutut kaikkein parhaiten.*

Sinänsä se, että syyttäjä ja poliisilaitoksen henkilökunta tunsivat toisensa edes jotenkin, madalsi kynnystä yhteydenpitoon poliisien taholta eikä yhteydenpito syyttäjään esimerkiksi esitutkinnan aikana rajoittunut pelkästään tutkinnanjohtajaan. Yllä olevassa aineistoesimerkissä syyttäjä käyttää ilmaisua ”jatkuva yhteydenpito”. Tällöin kyse ei ole pelkästään niin sanotusta juttukohtaisesta yhteistyöstä vaan myös palaverista ja kokouksista ja yhteydenpidossa on mukana myös ”epävirallisia” elementtejä, kuten palautteen antaminen. Syyttäjät ovat myös käyneet koulutamassa poliiseja esimerkiksi raiskausrikoksista.

On selvää, että nämä elementit vahvistavat luottamusta ja avoimuutta ja siten tukevat yhteistyötä. Tämän rinnalla yhteistyö koettiin toimivaksi, mikäli yhteistyölle oli olemassa vakiintuneita käytäntöjä kuten säännöllisiä työryhmiä ja kokoontumisia. Nämä areenat olivat paitsi tiloja reflektoida ja arvioida työtä, myös laatia yhdessä linjauksia toimivampiin yhteistyön tapoihin. Mikäli yhteistyölle oli olemassa rakenteita, työ ei ollut henkilösidonnaista siinä mielessä, että yhteydenpitoa olisi ollut ainoastaan jo ennestään tuttujen henkilöiden kanssa. Riskinä tässä on se, että henkilön vaihtaessa työpaikkaa, hän vie mukanaan myös kanavan yhteistyöhön. Olemassa olevat yhteistyön rakenteet mahdollistavat yhteistyön säilymisen, vaikka henkilöstön vaihtuvuus olisi suurta.

Suosituksia syyttäjälaitoksen ja syyteharkinnan kehittämiseen

- Syyttäjälaitoksen henkilöstöresurssien vahvistaminen
- Syyteharkinnassa tarvittavan teknologiaosaamisen tarvelähtöinen täydennyskoulutus
- Syyteharkinnassa tarvittavan ICT-tuen turvaaminen
- Konkreettisten yhteistyökäytäntöjen kehittäminen poliisin kanssa
- Esitutkintapöytäkirjojen mallien laatiminen yhteistyössä poliisin kanssa

8 Digitaalisen väkivallan kohtaaminen tukipalveluissa

Sekä suomalaiset että kansainväliset tutkimukset osoittavat, että poliisin lisäksi sosiaali- ja terveysala ovat avainasemassa lähisuhdeväkivaltaan puuttumisessa (Campbell 2002; ym. Husso 2020; Piippo 2022; Siltala 2022; Virkki ym. 2011). Apua väkivallan aiheuttamiin vammoihin sekä väkivaltaan liittyviin ongelmiin ja oireisiin haetaan pääasiassa sosiaali- ja terveydenhuollosta. Väkivallan kohteena oleminen on haavoittava kokemus, josta seuraa usein toimijuutta ja osallisuutta rajoittavia psyykkisiä ja somaattisia ongelmia. Fyysisten vammojen lisäksi apua haetaan muun muassa ahdistukseen ja unettomuuteen, mutta harvemmin itse väkivaltaan. Tutkimusten mukaan väkivallan aiheuttamia traumoja on vaikea tunnistaa. Väkivallasta ei yleensä sosiaali- ja terveyspalveluissa kysytä ja se sivuutetaan usein myös sellaisissa tapauksissa, joissa fyysisen väkivallan merkit ovat nähtävillä (Husso ym. 2012 ja 2015; Virkki ym. 2015). Käytännössä tämä usein tarkoittaa, että väkivaltaan ei puututa, vaan sen annetaan jatkua. Vastaavia tuloksia on saatu sekä kansainvälisissä vertailuissa että suomalaisia perhesurmia koskevissa selvityksissä (Niemi-Kiesiläinen 2004; Sisäministeriö 2014).

Tässä tutkimuksessa olemme kartoittaneet ryhmähaastattelujen avulla väkivalta-työn erityispalveluiden eli aihepiiriin perehtyneiden tukipalveluiden ammattilaisten näkemyksiä asiakkaiden kohtaamasta ja heihin kohdistuvasta digitaalisesta väkivallasta sekä rikosprosessin haasteista ja mahdollisuuksista. Kyseessä on erityispalvelu, jonne vain harvat väkivallan kohteena olleista päätyvät.

8.1 Digitaalisen väkivallan tunnistaminen väkivaltatyön erityispalveluissa

Väkivalta ja erityisesti digitaalisen väkivallan muodot ovat jääneet tutkimusten mukaan ammattilaisilta usein tunnistamatta (Hakkarainen 2019; Husso ym. 2020; Lakeus & Keskinen 2020; Powell & Henry 2016). Esimerkiksi terveydenhuollossa on tunnistettu arviolta alle prosentti väkivallan kohteena olleista, vaikka he käyttävät terveydenhuollon palveluita jopa 80 prosenttia enemmän kuin muu väestö (Siltala 2021). Vastaavia ongelmia on myös sosiaalialalla. Tutkimukseen osallistuneille väkivaltatyön erityispalvelujen ammattilaisille digitaalinen väkivalta oli kuitenkin

ilmiönä useimmiten tuttu ja arkipäiväinen. Haastattelujen mukaan digitaalisen väkivallan muodot ovat lisääntyneet viime vuosina nopeasti ja ilmiöön törmätään väkivaltatyössä päivittäin.

T4H2: Siitä on neljä vuotta, kun oltiin koulutuksessa, mulle ainakin sillon koko digitaalinen väkivalta oli viel tosi vierasta. Nyt tuntuu, et on se asiakas kun asiakas, se kertoo jotakin digitaalisen väkivallan kokemuksista, kun puhutaan lähisuhdeväkivallasta. Et viel neljä vuotta sitten tuntu, et joo joo tällästään on, mutta nyt se on ihan räjähtäny käsiin.

Yleisimpiä tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluissa mainitsemia asiakkaisiin kohdistettuja digitaalisen väkivallan muotoja olivat viesteillä ja puheluilla pommitaminen, viestien ja sähköpostien luvaton lukeminen, mustamaalaaminen sosiaalisessa mediassa, intiimien kuvien luvaton levittäminen ja sillä uhkaileminen ja käyttäjätileille murtautuminen. Myös pankkitunnusten kontrollointi ja väärinkäyttö, esimerkiksi lainojen ottaminen kokijan nimiin, Kelan ja terveyspalveluiden kaltaisten julkisten palveluiden käytön kontrollointi ja rajoittaminen sekä lasten laitteiden kautta tapahtuva vakoilu, uhkailu, manipulointi ja sijaintien selvittäminen olivat usein kohdattuja väkivallan ja kontrollin muotoja. Nuorten asiakkaiden kohdalla korostuivat erityisesti kuvilla kiristäminen sekä seksuaalinen ahdistelu.

Valtaosa tukipalveluista, joissa haastatteluihin osallistuneet työskentelivät, oli suunnattu kaikille sukupuolille. Haastatteluissa nousi kuitenkin esille digitaalisen väkivallan sukupuolistuneisuus:

T2H2: Kyllä se jotenkin tuntuu, että ne jotka joutuvat digitaalisen väkivallan kohteeksi, ovat naisia. Ne on hyvin yksittäisiä tapauksia joissa nainen on ollut väkivaltainen digitaalisesti miestä kohtaan. Ainakin meidän asiakkaista ne on hyvin yksittäistapauksia. Miehet on kunnostautunu siinä väkivallan tekemisessä enemmän ainakin oman asiakaskokemuksen mukaan.

Tukipalveluiden työntekijöiden arvion mukaan valmiudet digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen olivat parantuneet viime vuosien aikana. Digitaalisen väkivallan tunnistamisessa erityispalveluiden työntekijät kertoivat hyötyneensä aihepiirin koulutuksesta, joka auttoi ilmiön vakavuuden hahmottamisessa ja eri tekemuotojen tunnistamisessa.

T4H2: Jos vaikka puhutaan paikantamisesta tai sijaintitietojen hyväksi käyttämisestä ja asiakas on vaikka puhunut, että musta tuntuu, et mua seurataan, niin ehkä ittekin on sillon neljä vuotta sitten ajatellut että et okei, joo, ai seurataan. Että miten se muka tapahtus. Ei oo ollu itelläkään tietoa teknologiasta, et mitä kaikkea on ja mihin kaikkeen sitä voidaan tolla tavalla hyödyntää. Mut tänä päivänä, kun joku kertoo vastaavaa niin on myös itellä sitä tietoo enemmän ja osaa kysyä asiasta. Ja osaa ottaa tosissaan, juuri se on se sana.

Myös digitaalisen väkivallan kokijoiden ja väkivallan tekijöiden on usein hankalaa tunnistaa digitaalista väkivaltaa. Väkivaltailmiötä koskevan tietoisuuden ja ymmärryksen puute haastaa myös ammattilaisten mahdollisuuden väkivallan tunnistamiseen:

T2H2: Kyllä sitä tapahtuu huomattavasti enemmän kuin mistä ihmiset on yhtään edes tietoisia. Luulen et se mikä meilläkin nousee esiin silloin tällöin asiakkaiden puheissa, on semmoinen ihan niinkun varmaan se jäävuoren kärki.

Väkivalta jää tunnistamatta esimerkiksi silloin, kun avun hakeminen ja saaminen ei ole mahdollista. Pakottava kontrolli voi ilmetä esimerkiksi tilanteissa, joissa tekijä estää käyttämästä puhelinta ja tietokonetta ottamalla ne haltuunsa tai rikkomalla ne. Tekijä saattaa myös tuhota kokijan tarvitsemia apuvälineitä, kuten näkövammaiselle tärkeän lukulaitteen tai tietokoneeseen asennetun suurennusohjelman, jolloin tiedon ja avun hakeminen voi olla mahdotonta.

T8H1: Ja tosiaan rikotaan laitteita. Et toinen ei pääse soittaa itselleen apua, et on jumittunut siihen kotiin. Seistään ovella ja pamautetaan puhelinki rikki niin viesti on mennä perille että keneltäkään et apua pyydä. Et sit he ovat hyvinki eristäytyneitä kun se puhelin on nykyään niin helppo rikkoa.

Digitaalisen väkivallan muodot herättävät asiakkaissa usein hämmennystä ja pohdintoja siitä, onko tekijän käytös hyväksyttävää ja miten siihen tulisi reagoida. Eri-ikäisten väkivallan muotojen tunnistaminen, sanoittaminen ja asiakkaille avaaminen on nykyään tärkeä osa asiakastyötä. Esimerkiksi nuorten kohdalla puhelimen välityksellä tapahtuva seksuaalinen häirintä ja ahdistelu on jo melko normalisoitunut ilmiö. Sitä ei välttämättä tunnisteta väkivallaksi, saati rikokseksi:

T19H1: Mua huolestaa hirveesti se mikä näkyy nuorten yhteydenotoissa, että yhteiskunnan asenteet plus teknologia yhdessä luovat pohjaa sille, että nuori nainen ei useinkaan tiedä omista oikeuksistaan. Eli kun uhria syyllistetään vaikka siitä, että mitäs menit lähettämään sen alastonkuvan itsestäsi, että nyt se on siellä ja sitä ei saada pois niin sehän ei ole totta, mutta kun se viesti menee sinne

nuorille tällaisena, niin he oppivat tavallaan siihen et tää on normaalia, että se väkivaltainen käyttäytyminen on normaalia ja heillä ei ole oikeuksia esimerkiksi tehdä asiasta poliisijuttua jos he ovat itse ensin jotenkin muka olleet siinä mukana. Mikä ei siis ole totta.

Tukipalveluiden työntekijät nostivat haastatteluissa esille nuorten digitaalisen väkivallan kokemusten yleisyyden ja korostivat nuorten sosiaalista mediaa koskevan asiantuntemuksen hyödyntämisen tärkeyttä. Nuoria toivottiin myös mukaan työyhteisön jäseniksi ja digitaalisen väkivallan kouluttajiksi:

T1H3: Mä hirveesti toivoisin että ois enemmän nuoria työntekijöitä mukana väkivaltatyössä, mut varsinkin kaikessa mikä liippaa digitaalisuutta. Välillä tuntuu et ihan vaik tuol digiväkivallan koulutuksissakin, ilmiö on toki sama ja me tunnustetaan ne teot, mutta en mä välttämät tiedä mitä nuorille on normaalia siellä somessa. Enkä mä sitä osaa selostaa. Parikymppiset osaa kertoo et mitä siel tapahtuu, ja missä heidän mielestä menee selkeesti häirinnän rajat ja millasta on se sosiaalinen elämä kavereiden kanssa siel Snapissa ja TikTokissa. Ja sieltä löytää niit keinoja.

Osa tukipalveluiden työntekijöistä mainitsi myös väkivaltaan suhtautumisen ja kulttuurin keskeisyyden. Moni nosti esille myös yleisen asenneilmapiirin vaikutuksen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen:

T1H2: Kyllähän tässä monella tasolla pitäis olla oikeesti muutosta. Eihän se riitä pelkästään, että me annetaan sitä tietoo vaan ihan kulttuurisesti pitäis vaikuttaa asenteisiin myös siitä, että mitä me pidetään väkivaltana ylipäätään. Ja mitä me hyväksytään.

Väkivallan tunnistamisesta keskusteltaessa nostettiin myös esille, että teot, jotka ulkoapäin saattavat vaikuttaa neutraaleilta ja jopa myönteisiltä, saattavat olla uhkaavia ja väkivaltaa mahdollistavia. Esimerkkeinä mainittiin tilanteita, joissa väkivallan tekijä pyrkii kontrolloimaan nykyistä tai entistä kumppaniaan esimerkiksi yhteisen lapsen laitteiden välityksellä, ja verhoaa sijainnin seuraamisen huolenpitoon ja hoivaan.

T4H2: Lasten digitaalisten välineitten hyväksikäyttäminen on ollu välillä kyllä tosi törkeitä. Et pyydetään kuvaamaan videoita sijaintipaikan tunnistamiseksi tai haetaan sijaintia lasten puhelimen kautta. Et niitten kanssa on saanu olla kyllä tarkkana ja antaa tarkat ohjeet asiakkaalle myös lasten välineitten huolehtimisesta.

Digitaalisen väkivallan erityispiirteenä tukipalvelujen työntekijät nostivat esille mahdollisuuden toteuttaa väkivallan tekoja ajasta ja paikasta riippumatta, mikä tekee väkivallalta suojautumisesta ja asiakkaan suojaamisesta haastavaa. Väkivallan tunnistamista hankaloittaa myös se, että laitteiden välityksellä toteutetut teot jäävät usein piiloon pitkäksi aikaa. Niihin saatetaan havahtua vasta, kun lähisuhdeväkivalta jatkuu eron jälkeisenä digitaalisena vainona tai kokijan laitteilta löytyy esimerkiksi huollon yhteydessä tekijän asentama vakoiluohjelma.

Toisaalta työntekijät korostivat myös teknologian välityksellä tapahtuvasta väkivallasta jäävää ”digitaalista jälkeä”, jolla teot voidaan todistaa:

T19H3: Tottakai teknologia meidän asiakasnäkökulmasta mahdollistaa myös tosi paljon hyviä juttuja eli ne viestit jää talteen, niitä on mahdollista säilyttää, tallentaa, dokumentoida, ja siinä mielessä siis saada näyttöä esimerkiksi laittomista uhkauksista ja vainosta ja tən tyyppisistä, kunnianloukkauksista sun muista.

Digitaalisen väkivallan yleistyminen on viime vuosina muuttanut oleellisesti väkivaltatyön sisältöjä ja käytäntöjä ja asettanut tukipalveluille uusia vaatimuksia. Osa haastateltavista koki tilanteen hyvin haastavana ja kaipasi työnsä tueksi esimerkiksi teknistä asiantuntemusta ja tiiviimpää yhteistyötä poliisin kanssa. Osa näki tilanteessa myös myönteisiä puolia: väkivaltatyön erityispalvelujen työntekijöiden tietoisuus ja osaaminen digitaalisesta väkivallasta on viime vuosina lisääntynyt, mikä on lisännyt valmiuksia auttaa väkivallan kokijoita. Samalla se osoittaa, että koulutus ja tiedon levittäminen vaikuttavat merkittävästi asiakkaiden kohtaamiseen, palveluihin ja väkivaltatyön käytäntöihin. Ilmiöstä käydään aiempaa enemmän myös julkista keskustelua.

8.2 Digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen käytännöt tukipalveluissa

Haastattelujen perusteella digitaalinen väkivalta on huomioitu jo useiden vuosien ajan erityisesti lähisuhdeväkivaltaan ja vainoon erikoistuneissa tukipalveluissa sekä Rikosuhripäivystyksessä. Tietoturva-asioissa ohjeistaminen näyttää olevan osa tukipalveluiden perustyötä. Digitaalinen väkivalta on osaltaan myös muuttanut käytäntöjä. Esimerkiksi turvakotiin tulossa olevia asiakkaita pyydetään laittamaan sijaintitiedot pois päältä jo ennen saapumista ja digitaalisen väkivallan ilmenemis- muodot kartoitetaan asiakkaan kanssa heti alkuhaastattelun osana. Asiakkaiden kanssa käydään rutiininomaisesti läpi tietyt puhelimen asetukset, ja joissain tapauksissa saatetaan palauttaa laitteen tehdasasetukset.

Turvakodeissa, lähisuhdeväkivaltaan ja vainoon erikoistuneissa tukipalveluissa sekä Rikosuhripäivystyksessä digitaalisen väkivallan tunnistaminen ja kartoittaminen, kokijan ohjeistaminen tietoturva-asioissa ja teknologian huomioiminen turvasuunnitelmissa ovat osa päivittäistä asiakastyötä. Lisäksi asiakkaita ohjeistetaan todistusaineiston keräämisestä ja säilyttämisestä mahdollista rikosilmoitusta varten.

Turvakodilla työnjako oli käytännössä hoidettu esimerkiksi niin, että erikseen nimetyt työntekijät toimivat niin sanottuina digivastaavina. He olivat kartuttaneet aihepiirin asiantuntemusta ja erikoistuneet digitaaliseen väkivaltaan ja tietoturva-asioihin. Niiden asiakkaiden kohdalla, joiden kanssa ei ollut yhteistä kieltä, digitaaliseen väkivaltaan ja tietoturvaan liittyviä keskusteluja käytiin (puhelin) tulkin välityksellä. Tämä koettiin välillä varsin työlääksi etenkin tilanteissa, joissa tulkilta vaadittiin myös teknologiasanaston hallitsemista (ks. liite 1). Väkivallan kohteena olleilla saattoi myös olla samanaikaisesti monia asiakkuuksia eri palveluissa sekä käynnissä oleva rikosprosessi. Haastattelussa nousi esiin, että yhteydenpito ja tiedonvälittäminen kaikkien kanssa voi olla kokijalle kuormittavaa ja aikaa vievää tilanteissa, joissa erilaiset salassapitovelvoitteet estävät toimijoiden keskinäisen tiedonvälityksen.

T1H3 Asiakkaan vastuu tiedon siirtämisessä on merkittävä, koska kaikkihan on jotenkin salassapitovelvollisia. Vaikka asiakas sanoisi että pliiis soita sille vaan suoraan, niin aina pitäis mennä asiakkaan kautta tai hänen kanssaan ne asiat verkoston sisälläkin. Se on tosi raskasta asiakkaalle kannatella kaikkien tilanteen ajankohtaisuutta ja päivittää. Heil on se toive, et me saadaan kyllä tässä tehdä yhteistyötä ja te saatte puhuu mun asioista, mutta ne on tiukat nää velvoitteet ja säännökset näissä tilanteissa.

Väkivallan osapuolille suunnattujen tukipalveluiden asiantuntemuksen vahvistamisen tarpeen lisäksi haastatteluissa korostettiin lähisuhdeväkivallan ja digitaalisen väkivallan tunnistamisen tärkeyttä kaikissa sosiaali- ja terveysalan peruspalveluissa ja poliisissa. Väkivallan eri muotojen tunnistaminen palvelujärjestelmässä on tärkeää, jotta asiakas saisi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa tarvitsemansa tiedon ja avun sekä tarvittaessa ohjauksen erityispalveluihin.

T4H1: Mut jos ajattelee digitaalista väkivaltaa, et siellä peruspalveluissa on ihan sama juttu, että sielläkin pitää olla osaamista siihen. Niin et se väkivallan läsnäolo osataan huomioida siellä peruspalveluissa ja kuunnella mitä ihmiset nostaa esille, että otetaan se tosissaan ja tartutaan asiaan.

Palveluiden saavutettavuuden sekä lähisuhdeväkivallan tunnistamisen ja puheeksi ottamisen merkitys sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä poliisissa korostuvat aineiston mukaan erityisesti tilanteissa, joissa pakottava kontrolli estää avun hakemista ja vahvistaa sosiaalisista suhteista eristäytymistä. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatusalan ammattilaiset ja poliisi voisivat omalla toiminnallaan olla avainasemassa väkivallan muotojen tunnistamisessa ja niihin puuttumisessa. Tutkimusten mukaan ilmiöön liittyvissä tiedoissa, väkivallan kohtaamisen valmiuksissa, väkivaltatyön osaamisessa sekä moniammatillisen yhteistyön organisoimisessa on kuitenkin edelleen puutteita. Tämä johtuu osaltaan lähisuhdeväkivaltaa käsittelevien opintojen puuttumisesta tutkintoihin valmistavista koulutuksista Suomessa. Esimerkiksi Ruotsissa väkivallan kohtaamista ja siihen puuttumista koskeva koulutus on lakisääteistä useille ammattiryhmille kuten fysioterapeuteille, juristeille, lääkäreille, psykologeille, sairaanhoitajille, sosionomeille, hammaslääkäreille ja suuhygienisteille¹⁷. Suomesta vastaava pakollinen koulutus vielä puuttuu, mutta sille on vahva yhteiskunnallinen tilaus.

8.3 Tukipalveluiden rooli rikosprosessissa

Erityisesti turvakodeilla on keskeinen rooli rikosprosessin alkuvaiheissa. Kun alkuhaastattelun yhteydessä kartoitetaan asiakkaaseen kohdistettuja digitaalisen väkivallan muotoja, tehdään samalla myös alustava rikosoikeudellinen arvio asiakkaan tilanteesta. Lisäksi tarkistetaan, onko viitteitä esim. hakkeroinimisesta, tilien hallinnoimisesta tai muista teoista, joista asiakas ei välttämättä ole tietoinen. Asiakasta ohjeistetaan todistusaineiston tallentamisessa, ja joissain tapauksissa mahdollisesti vaarassa olevaa todistusaineistoa siirretään talteen turvakodin laitteille. Työntekijät ovat myös apuna todisteiden toimittamisessa poliisille. Työntekijä saattaa välittää havaintonsa esimerkiksi vakoiluohjelmasta poliisille, jos laitteen tehdasasetukset on jouduttu palauttamaan turvallisuuden vuoksi ja todistusaineisto on sen myötä kadonnut. Koska rikosprosessit ovat pitkiä, turvakodin työntekijöiden tuki rajoittuu lähinnä rikoksen tunnistamiseen ja rikosilmoituksen tekemisessä tukena olemiseen. Uhria harvoin edes kuullaan poliisissa turvakotijakson aikana. Rikosprosessien pitkästä kestosta johtuen asiakkuus tukipalveluissa ehtii yleensä päättyä jo ennen esitutkinnan alkamista. Turvakodista asiakas ohjataan yleensä Rikosuhripäivystyksen palveluiden piiriin, missä on mahdollisuus saada ohjeistusta oikeusapu-asioissa.

17 <https://webbkursomvald.se/?lang=en>

Joillain turvakodeilla on tiivistä yhteistyötä poliisin kanssa. Poliisi voi käydä viikoittain tai pyydettyäessä turvakodissa, jolloin rikosilmoitusta ei tarvitse lähteä tekemään poliisiasemalle. Poliisi käy asiakkaan kanssa läpi rikosilmoituksen tekemisen keskeiset asiat eli hyvät ja huonot puolet ja tekee arvion tapauksen menestymisen mahdollisuuksista. Kaikki tapaukset eivät etene tutkintaan. Laitteita otetaan tutkintaan silloin tällöin, mutta näissä tapauksissa on usein kyse jostain ”vakavammasta” rikoksesta, esimerkiksi yhteysistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Turvakodin työntekijöiden arvion mukaan poliisi suhtautuu ”hyvin” myös teknologiaan liittyviin rikoksiin, mutta fyysistä väkivaltaa pidetään kuitenkin ensisijaisena.

T3H2: Et se on oikeastaan se fyysinen väkivalta, mikä tuntuu kiinnostavan eniten.

Rikosuhripäivystyksen tärkeä rooli rikosprosessissa korostui kaikkien tukipalveluiden edustajien haastatteluissa. Kun tukipalvelun työntekijällä tai asiakkaalla itsellään heräsi epäily siitä, että kokemuksessa saattaisi olla kyseessä rikos, ohjattiin asiakas hyvin matalalla kynnyksellä Rikosuhripäivystyksen palveluihin. Rikosuhripäivystyksen palvelut ovat maksuttomia eikä asiakkuus edellytä käynnissä olevaa rikostutkintaa. Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden mukaan asiakkaiden yhteydenotoissa pohditaan usein sitä, onko rikosta tapahtunut, miten tilanteessa voi menetellä ja millaista tukea ja apua on saatavilla mahdolliseen rikosprosessiin. Päättöksen rikosilmoituksen tekemisestä tekee aina (täysi-ikäinen) asiakas itse, mutta kynnystä saattaa madaltaa tieto tarjolla olevasta tuesta. Neuvonnan ja ohjauksen lisäksi asiakkaiden on tietyissä tilanteissa mahdollista saada Rikosuhripäivystykseltä myös vapaaehtoinen tukihenkilö, joka tukee rikosilmoituksen tekemisessä, kuulustelutilanteissa ja oikeudenkäynnissä. Rikosuhripäivystyksen työntekijät korostivat haastattelussa tuen ja rinnalla kulkemisen tärkeyttä sekä asiakkaan oikeusturvan toteutumisen varmistamista.

8.4 Rikosprosessiin liittyviä haasteita tukipalveluiden näkökulmasta

Digitaalista väkivaltaa ei tunnisteta väkivallaksi tai rikokseksi

Tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluista käy ilmi, etteivät asiakkaat ja tekijät aina tunnista digitaalista väkivaltaa väkivallaksi tai rikokseksi. Jos asiakkaalle ei ole selvää, mikä rikosnimike on kyseessä, on kynnys rikosilmoituksen tekemiseen korkea. Työntekijöiden mukaan kynnys rikosilmoituksen tekemiseen on erityisen korkea silloin, kun tekijänä on nykyinen kumppani.

T2H2: Se kynnys on aivan valtava. Se on todella vähäiset määrät, mitä asiakkaani on niistä tehnyt loppupeleissä niitä ilmoituksia. Sitten vasta kun asiakas on saanut tietoa, että vainoamisen tunnusmerkit täyttyy, uskalletaan ehkä ilmoitus tehdä koska sille on oikeasti selkeästi rikosnimike ja pystyy luottamaan siihen että tää on oikeesti nyt rikosasia.

Digitaalisen väkivallan ja siihen liittyvän pakottavan kontrollin tunnistaminen ja sanoittaminen on usein haastavaa väkivallan kohteena olleille. Näissä tilanteissa on oleellista, että poliisilla on riittävät valmiudet tunnistaa ilmiö ja arvioida, onko kyseessä rikos.

T19H3: Ehkä meidän asiakkaissa näkyy se että on ylipäättään vaikee tunnistaa tämmöstä ylimenevää kontrollia ja et pitää jatkuvasti olla tavoitettavissa. Totta kai se ahdistaa meidän asiakkaita hirveesti ja se on tosi kuluttavaa olla semmo- sessa hälytysvalmiudessa kokoajan mutta he ei useinkaan sanota tai ymmärrä sitä väkivallaksi, tai ilmaise että heillä olis oikeus nimenomaan siihen omaan digi- taaliseen tilaan ja tämmöseen.

Tukipalveluiden työntekijät toivat esiin huolen siitä, että heikommin tunnistettu digitaalinen väkivalta jää rikostutkinnassa vähemmälle huomiolle eikä poliisi osaa välttämättä kysyä aiheesta kuulustelutilanteessa. Digitaalinen väkivalta saatetaan myös sivuuttaa, jos osapuolilla on meneillään kiista huoltajuudesta. Väkivaltaiset teot saatetaan ohittaa riitoina, joihin ei voida edes puuttua ennen kuin päätös huoltajuudesta on saatu:

T2H2: Jotkut prosessit tyssäävät aika alkuunsa siihen, että kyse on nyt huoltajuus- kiistasta tai tällaisesta tapaamis- ja huoltajuuskiistasta. Eikä lähdetä lähtökoh- taisesti ajattelea sitä osana kokonaisuutta ja väkivaltaista käyttäytymistä toista kohtaan. Sanotaan että no teillähän on tää huoltajuuskiista, niin teidän täytyy nyt ratkaista tää teidän huoltajuuskiista. Ikään kuin se selittäisi sen väkivaltaisen käyt- täytymisen. Silloin ei välttämättä edes lähdetä rikosprosessina viemään ehkä eteenpäin ennen kuin on sitten jotenkin huoltajuuskiista ratkaistu.

Väkivallan kohteena olleen kohtuuton todistustaakka

Työntekijöiden haastatteluissa nousi useasti esiin väkivallan kokijan vastuu todis- tusaineiston riittävydestä. Todistustaakka saattoi tuntua kohtuuttomalta ja estää rikosilmoituksen tekemisen:

T1H1: On myöskin semmosia tekoja mitä on vaikeee todentaa ja mistä on vaikeee saada näyttöä. Miten kokija ylipäättään pystyy tekemään rikosilmoitusta tai haluaa lähteä tekemään, koska tietää että todistamistaakka on sillä kokijalla itelään. Tai jos on vaikka tunne et seurataan, ja tulee vihjailevia viestejä siitä et näin on. Siinäkin todistamistaakka on kokijalla. Se on semmonen mikä tuntuu työntekijänä epäreilulta. Joutuu hirveen työn tekemään se kokija itse tullakseen nähdyksi ja se asia todennetuksi.

Digitaalisen väkivallan teot, kuten viestit, saattavat näyttää ulkopuolisen silmään harmittomilta. Viestit voi verhota välittämiseksi ja huolehtimiseksi, mikä vaikeuttaa väkivallan todistamista. Myös digitaalisen väkivallan seurauksien todistamisessa on haasteita. Mikäli digitaalinen väkivalta ja sen toteuttamistavat eivät ole viranomaisille tuttuja, kokijan saatetaan ajatella kärsivän mielenterveyden ongelmista:

T1H1: Uhri leimataan pahimmillaan hulluksi, kun on epämäärästä se eronjälkeinen väkivalta ja vaino. Sitten se, että kuka usko. Ei välttämättä viranomaisenkaan usko, vaan ajattelee, että tämmösiä kummallisia juttuja nyt puhelee tää ihminen täällä. Sit vielä se kokemus, kun käyt jollekin puhumassa tai otat yhteyttä poliisiin. Tulee semmonen olo et ne ajattelee, että mielenterveysongelmaa. Ja pahimmillaan eksä on vielä maalannu kuvaa, että sillä on varmaan joku diagnoosi.

Digitaalista väkivaltaa tarkastellaan yksittäisinä tekoina, ei osana väkivallan jatkumoa

Työntekijöiden mukaan on ongelmallista, jos rikosprosessissa tarkastellaan vain yksittäisiä tekoja. Tällöin jää tunnistamatta väkivallan jatkumo, monimuotoisuus ja haavoittavuus. Väkivallan eri muotojen ja niiden välisen yhteyden huomioimista pidettiin erityisen tärkeänä tapauksissa, joihin liittyi eron jälkeistä vainoa.

T2H1: Usein nää kokijat on jo traumatisoituneita, koska se digitaalinen väkivalta on pieni osa sitä väkivaltaa mitä he on kokeneet siellä suhteessa. On tärkeää että tulee kuulluks ja että otetaan tosissaan ja ymmärretään se kokonaisuus. Et jos joku saa kukkakimpun exältä, niin sehän voidaan nähdä ihan kauniina ajatukseksi, mut kun se liittyy tähän vainoon ja muuhun, niin se ei todellakaan oo kaunis ajatus.

Digitaalinen väkivalta on erityisesti läheisissä suhteissa usein yksi väkivallan ilmenemismuoto ja osa laajempaa kokonaisuutta. Eri väkivallan muotojen yhdistelmä voi tehdä väkivallasta ja sen uhasta jatkuvasti läsnä olevaa ja siten erityisen haavoittavaa. Kuten muutkin väkivallan muodot, myös digitaalinen väkivalta voi noudattaa parisuhdeväkivallalle tyypillistä syklisyyttä, eli jännitteen, väkivallan ja hyvittelyn vaihtelua.

T1H2: Haluan vielä tähän lisätä ilmiön aktiiviset ja passiiviset ajanjaksot. Vies-teissä tai yhteydenotossa voi olla semmosta, että niitä tulee vaikka viikossa kymmenen tai sata ja sitten se hiljenee. Eli jos ajatellaan rikoksen näkökulmasta, probleemaa on siinä, että miten pitkältä aikajanalta esimerkiksi katotaan näitä tekoja.

Todistusaineiston kerääminen ja hyödyntäminen

Digitaalisen väkivallan kokijalla on usein epämääräinen aavistus siitä, että tekijä seuraa kaikkia hänen tekemisiään muttei tiedä, mistä lähteä etsimään siitä todisteita. Valmiiksi kerättyjen todisteiden puute on kuitenkin ongelmallista, jos väkivallan kohteena ollut haluaa tehdä rikosilmoituksen:

T4H3: Meillä korostuu tosi paljon toi, et usein ne on epäilyjä ja tunnetta ilman, että sitä on pystynyt todentamaan ja niitä on hankala todentaa. Ja silloin niille ei välttämättä lähdetä tekemään mitään vaikkapa just poliisissa, että sul pitää olla itsellä jo kerättynä se näyttö.

Työntekijät kertoivat myös tilanteista, joissa esimerkiksi seuranta- ja häiriöohjelmien olemassaolosta omissa laitteissa oli vahvoja epäilyjä, mutta poliisi ei ota vastaan asiakkaan laitteita todistusaineiston etsimiseksi:

T4H3: Mikä on toistuva tilanne, että ihminen epäilee, että puhelimesta on seurantaohjelma tai joku seuraava häiriöohjelma ja ei osaa sitä itse etsiä sieltä. Mä en oikein itsekään hahmota, et missä tilanteessa poliisi ylipäänsä ottaa vaikka puhelinta tutkittavaks, et penkoo sen itse. Tuntuu, että meillä hyvin usein on asiakastilanteita, missä he sanoo, että poliisi ei ota laitteita tutkittavaks.

Todistusaineiston kerryttäminen voi olla ajallisesti hyvin pitkä prosessi ja aineiston kerääminen ja tallentaminen voi olla asiakkaalle myös raskasta. Tukipalveluiden näkökulmasta poliisi ei kovin hanakasti lähde tutkimaan laitteita, vaikka heillä olisi siihen tarvittavat laitteet.

T1H3: On tullu vastaan avustajia tai asianajajia jotka kehottaa aika kauankin pitää esimerkiksi puhelinlinjoja auki. Sitä näyttöä vaan tulee, tulee, tulee. Sit jos-sain vaihees ite miettii, että missä vaiheessa saa jo suojautua ja alkaa elämään. En tiiä onko ollu vajavainen ymmärrys väkivallan seurauksista ja vaikutuksista asiakkaalle avustajalla. Mut se on tosissaan haastava juttu.

Toisinaan todisteita digitaalisesta väkivallasta voi kertyä hyvin runsaasti. Laaja todistusaineisto jää helposti hyödyntämättä, jos aineistoa on niin paljon, ettei sen läpikäymiseen ole riittävästi resursseja:

T1H1: Nythän se on vähän, et jos on monimutkainen kuvio missä on paljon epäilystä jostakin seuraamisesta ja viestintärauhan rikkomisesta ja kaikenlaista tulla, on identiteettivarkautta ja muuta tehty, niin tuntuu että hukkuu ne poliisit siihen. Ne sanookin, et mulla on tääl jo 15-senttinen kasa paperia täällä tähän juttuun, ja mä en kerkee näitä edellisiääkään kattoo kun te soitatte jo uudelleen. Tai avustaja soittaa ja tuo lisää.

Tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluissa nousi esiin myös epäluottamus tietoturvalliseen toimintaan. Esimerkiksi turvakodin työntekijöitä on pyydetty kääntämään asiakkaan vastaanottamia vieraskielisiä uhkauksia. Lisäksi salassa pidettävien tietojen välittämisen käytännöissä on ollut ongelmia, koska turvakodista lähetetyt turvasähköpostit eivät aukea esimerkiksi poliisin järjestelmissä. Käytännön ongelmia aiheuttaa myös se, että todistusaineistoa on pyydetty välittämään sähköpostitse, mikä ei sovellu isoille tiedostoille, kun jokainen tiedosto pitäisi lähettää erillisenä sähköpostina. Saman tyyppisiä käytäntöihin ja järjestelmien yhteensopivuuteen liittyviä ongelmia on myös sähköisen rikosilmoituksen tekemisessä.

Rikosprosessin pituus ja kuormittavuus

Tukipalveluiden työntekijöiden näkemyksen mukaan digitaalista väkivaltaa käsittelevät rikosilmoitukset etenevät harvoin syyteharkintaan. Rikosprosesseissa väkivallan kohteena olleet tarvitsevat siten tukea esimerkiksi pettymyksen ja epäoikeudenmukaisuuden tunteiden käsittelyyn. Usein käy niin, että digitaalista väkivaltaa ei oteta tutkintaan, muut väkivallan muodot priorisoidaan ja kokijaa kannustetaan jättämään ilmoitus tekemättä. Työntekijöiden haastatteluissa toistui myös huoli rikosprosessien pitkästä kestosta. Rikosprosessit saattavat kestää vuosia, jolloin ne ovat huomattavasti pidempiä kuin asiakkuudet turvakodissa tai muissa tukipalveluissa.

T1H3: Aika usein käy niin et se on edelleen prosessissa tai poliisin pöydällä siinä vaiheessa kun asiakkuus loppuu. Vaikka mekin saatetaan tavata asiakasta pitkän aikaa, ihan vaikka vuoden, niin aika tyypillistä on pitkäaikaisissa asiakassuhteissa se, että jossain vaihees lähetään tekee ilmoituksia tai laitetaan prosesseja käyntiin. Meidän työskentely jatkuu, ja parhaimmas tapaukset turvallisuus vahvistuu ja oma itsetunto ja turvallisuuden kokemus vahvistuu. Mutta se työskentely päättyy ennen kuin niit lopullisii ratkasui tulee meidän tietoon. Rikosprosessit on pidempiä ku omat asiakkuudet.

Lisäksi haastatteluissa tuli ilmi rikosprosessista aiheutuvat kustannukset kokijalle. Raha voi muodostaa esteen rikosprosessin eteenpäin viemiselle. Rikosprosessin kuormittavuutta vahvistaa myös väkivallan kohteina olleiden pelko ja kokemus yksinjämisestä.

T2H1: Monethan kaipaa tukihenkilöä niihin prosesseihin. He eivät uskalla mennä yksin kohtaamaan sitä kaikkee. Jo kuulustelu voi olla pelottava paikka ja sitten vielä se oikeuskäsittely. Tukihenkilöiden tarve on ainakin ilmeinen.

Rikosprosessin venyminen saattaa aiheuttaa asiakkaissa epäröintiä, itsensä kyseenalaistamista ja ahdistusta. Asiakkaat elävät usein epätietoisuudessa rikosprosessin etenemisestä. Monen väkivallankokijan elämäntilanne on haastava ja voimavarat vähissä, jolloin asian etenemisen selvittelyyn ei ole resursseja. Näin käy etenkin silloin, kun kokijalla ei ole oikeusavustajaa.

T4H1: Aika paljon joudutaan ottamaan pettymystä vastaan, mitä poliisissa ei tapahdu. Ne on keskusteluja, mitä joudutaan käymään asiakkaitten kanssa. Ja ikävä kyllä ei meil oo hirveesti vaikutusvaltaa siihen, että ne asiat tapahtuisivat siellä poliisissa. Mutta pyritäänhän me siinäki auttamaan. Jos ihminen on tehnyt rikosilmoituksen kolme vuotta sitten ja sieltä ei oo mitään kuulunu, kyl me lähetään miettimään, et ketä me ruvetaan kolkutteleen poliisissa, et mihin tää asia on joutunu. Kun se ei ole edes mitenkään harvinaista vaan aika yleistäkin valitettavasti.

Haastatteluissa tuli esiin myös työntekijöiden turhautuminen siihen, ettei kukaan viranomainen pidä kokijaan yhteyttä rikosprosessin aikana. Kokijalle saattaa syntyä käsitys, ettei rikosprosessi tule etenemään lainkaan. Tällöin voi olla järkytys, kun vuosien odottelun jälkeen kokija kutsutaankin muutaman viikon päästä pidettävään oikeudenkäyntiin. Yllättävä käänne voi nostaa pintaan traumaattisia muistoja, jotka yhdessä lyhyen varoitusajan kanssa saattavat heikentää kokijan mahdollisuuksia valmistautua oikeudenkäyntiin.

T4H1: Poliisin prosessit on niin jäätävän pitkiä. Et ihmiset, kun luulee, että niille asioille ei tapahdukaan mitään ja menee kolme vuotta ja sieltä tulee haastemies ja tuo haasteen, et kahden viikon päästä on oikeudenkäynti, kyllähän ihminen menee aivan sekasin siitä ja kaikki traumat nousee taas pintaan. Ja pitäis samaan aikaan ymmärtää, et kahden viikon päästä oikeudenkäynti, et mitä sinne pitää tehdä ja valmistautuu.

Järjestelmän tehottomuus kokijan suojelemisessa ja väkivallan katkaisemisessa

Väkivallan kokijat joutuvat usein puntaroimaan, miten tekijä mahdollisesti reagoi esimerkiksi rikosilmoituksen tekemiseen tai tämän puhelinnumeron estämiseen viestitulvan vähentämiseksi. Pyrkiessään minimoimaan riskiä väkivallan eskaloitumisesta asiakas voi kokea turvallisemmaksi jättää rikosilmoituksen tekemättä:

T1H1: Ne pelkää niin paljon, et mitä siitä seuraa. Joku asiakas esimerkiks on saanu paljon viestejä ja sit hän on yrittäny vastata niihin. Just yrittää pitää rauhallisena sen vastapuolen. Todellakaan ei halua lähteä tekemään mitään rikosprosessii siitä, koska hän sano, että sittenhän se vasta kimpaantuukin. Onks se sitten hänen ovella seuraavan kerran, jos hän nyt rupee rajottamaan viestitulvaa. Kyllä pelko on hyvin semmonen, minkä kanssa meidän asiakkaat ja kokijat ylipäätään elää.

Väkivalta saattaa jatkua ja jopa pahentua rikosprosessin aikana. Useat työntekijät toivat esiin näkemyksen siitä, ettei poliisi välttämättä pysty suojelemaan kokijaa. Huolta aiheuttivat erityisesti haja-asutusalueella asuvat kokijat, jotka voivat joutua odottamaan poliisin saapumista hyvin pitkään:

T1H2: Tähän täytyy vielä mainita esimerkiks paikkakuntien erot. Onhan se nyt ihan eri asia asua jossakin kaupungissa versus maaseudulla, ihan avunsaamisen näkökulmastakin. Jos lähetään rajaamaan ja sulkemaan jotakin kanavia että toinen ei saa yhteyttä, tai laittamaan prosessia vireille tai tekemään rikosilmoitusta, niin kyllä siinä on syytä miettiä, että miten sen tekee turvalliseksi. Siinä voi olla jo ajomatkin niin iso, että pääseekö poliisit tulemaan ylipäätään, ja jos niin milloin.

Useat työntekijät korostivat vainoa kokevien asiakkaiden kokemaa turvattomuutta. Vaino voi jatkua koko pitkän rikosprosessin ajan poliisin toimista huolimatta, eikä edes rikostuomio välttämättä saa tekijää lopettamaan vainokäyttäytymistään:

T2H4: Vaikka poliisi on sanonu monta kertaa tälle joka tätä vainoamista pitää, että nyt lopetat, niin tätä ei kiinnosta eikä poliisilla sitten oo keinoja siihen puuttua sen enempää muuta ku sanoo että soo soo lopeta, ja odotellaan oikeudenkäyntiä tässä nyt pari vuotta ja kokoajan jatkuu se sama touhu eikä sitä saa millään poikki. Että ei hyvältä oo näyttäny.

Haastatteluissa tuotiin esiin useita esimerkkejä tilanteista, joissa poliisi ei kyennyt suojelemaan kokijaa eikä mitkään rikosseuraamukset johtaneet väkivallan loppumiseen. Erityisesti vainoa kokevien asiakkaiden tuli itse keksiä keinot ”katoamiseen” ja itsensä turvaamiseen:

T3H2: Ja just esim. tommoinen joku digitaalinen vainoaminen ja muu, niin ei, kukaan ei vaan voi tehdä mitään. Et se on ihan hirveetä. Et se on tosi paljon asiakkaan omal vastuullaan sit jotenki hävitä tai yrittää turvata ittensä, et ne on kauheet kun joutuu, ku asiakas on ihan epätoivoinen et oikeesti eiks kukaan voi tehdä mitään, et tää ihminen vainoo mua nyt viidettä vuotta tai jotain tämmöistä, niin se on ihan käsittämätöntä.

Tukipalveluiden työntekijät nostivat esiin keskeiseksi ongelmaksi digitaalisen väkivallan ja myös muun lähisuhdeväkivallan teoista seuraavat lievät rangaistukset, jotka ovat yleensä vain sakkoja tai ehdollista vankeutta.

T3H3: Jos ei oo verta seinillä ja sitäkin saa tapahtua monta vuotta niin sit ehkä saa jonku sakon tai ehdollisen. Et mun aikana mä tiiän ihan siis yhdellä kädellä varmaan voi laskee et ois ihan oikeesti saanu vankilatuomion.

T3H3: Se kyllä se ongelma, koska tällä ei oo rangaistuksia ja nää tekijät tietää sen. Et ne on niin vähäisiä, että vaikka sä tekisitki jotain, nii ei se periaatteessa niin hirveesti hetkauta. Ja sit ku puhutaan just näistä vainoojista varsinki ja näistä, niin nehän siis jatkaa sitä niin pitkään ku haluaa.

Työntekijöiden haastatteluissa nousi esille myös asiakkaan tukemisen haastavuus tilanteissa, joissa syytetty välttyy tuomiolta. Asiakas saattaa katua koko rikosprosessiin lähtemisestä. Myös työntekijät voivat kokea oikeudenpäättöksen epäoikeudenmukaisena.

T2H4: Sekin on hyvin usein käy niin että sitten sitä tuomio ei tule, niin mitäs sitten. Se on eri asia se käräjäoikeus kun oikeudenmukaisuus, niin siinä on sietämistä. Että kyllä moni tosiaan katuu sitä että lähti prosessiin. Taikka sit on jopa se riski, että se pahentaa asioita sta. Et vaikka sitä lämpimästi suosittelee myöskin sitä oikeudellista avun hakemista, mutta ei se aina oo jotenkin niin yksielitteistä.

Väkivallan vähättely ja häpeän vaientava voima

Yksi parisuhde- ja lähisuhdeväkivallan kohteena olemiseen kiinteästi liittyvistä tuntemuksista on häpeä (Husso 2003; Nyqvist 2001; Ronkainen 2017). Vaikka väkivallan muodot ovat moninaistuneet, häpeän vaientava voima on edelleen säilynyt. Vanhempien sukupolvien naiset ovat kertoneet hävenneensä esimerkiksi epäonnistumistaan avioliitossaan vaimoina, äiteinä, miesten kasvattajina ja kontrolloijina. Häpeä on toistunut myös nuorempien väkivallan kohteena olleiden naisten kertomuksissa. Naiset häpeävät edelleen sekä omaa epäonnistumistaan että kumppaninsa käytöstä. He kertovat hävenneensä omaa alistumistaan ja suhteessa pysymistään: kyvyttömyyttään valita, vaatia ja ylläpitää tasa-arvoista parisuhdetta. Kun on itse saanut mahdollisuuden ja vapauden valita kumppaninsa, on hävettävää tunnustaa, että elää epäonnistuneessa suhteessa, tai epämiellyttävältä kuulostavan ihmisen kanssa. (emt.)

Häpeän taakka on tutkimusten mukaan nuorempienkin naisten kertomuksissa moninkertainen (Husso 2003). Tasa-arvon ja aktiivisen toimijuuden vaatimukset ovat tulleet muiden velvoitteiden rinnalle häpeän tuottajiksi. Siinä missä aiempien sukupolvien naiset kertovat kiillottaneensa kilpeä tai pönkittäneensä kullisia onnellisesta avioliitosta, monet nuoremmat naiset kertovat pitäneensä viimeiseen saakka yllä illuusiota tasa-arvoisesta parisuhteesta. Heikkous – ja häpeä – paikantuvat nuorempien naisten kertomuksissa usein kyvyttömyydeksi lähteä suhteesta, puolustautua, pistää kampoihin tai saada mies lopettamaan väkivalta: toimia parisuhteissa rationaalisia valintoja tekevinä tasavertaisina yksilöinä.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että digitaalisen väkivallan kohteeksi joutumisesta on tullut uusi häpeän lähde aiemmin tunnistettujen uhrin syyllistämisen käytäntöjen rinnalle. Tukipalveluiden haastatteluissa puhuttiin digihäpeästä, joka voi estää digitaalisen väkivallan kohteena olleita hakemasta apua tai tekemästä rikosilmoituksia.

T2H2: Asiakas oli antanut uudelle miesystävälleni läppärin päivitettäväksi koska hän osaa tehdä sellaisia asioita ja itse on ihan tumpelo niissä, ja nyt siellä on sitä tätä ja tota ja se on pölliny intiimejä kuvia ja sit siel on kaikennäköisiä seurantahjelmia ja muita. Niin sit henkilö syyttää valtavasti itseään siitä, että on niin tumppu tällaisissa tietoteknisissä asioissa.

Vaikka se syyllisyys on hyvin usein mukana, luulen että tässä se on vielä voimakkaampi siihen liittyen, että kun ei itse osannut ja oma syy kun pyysin, vaikka tuntuis väkisin tarjoutuneenkin asioihin. Se häpeä siitä että on tullu jotenkin jallitetuks tai huijatuks niin on niin valtava.

Aiempien tutkimusten mukaan väkivallasta koettu häpeä voi estää kokijaa hake-masta apua ja raportoimasta väkivallasta viranomaisille, samoin kuin pelko rapor-toimisen seurauksista. Kokijat saattavat pelätä, että tekijä rankaisee heitä julkisella häpäisemisellä tai ulottamalla vainon myös kokijan lähipiiriin (Hakkarainen 2019, 61; Harris & Woodlock 2022; Woodlock 2017), mikä nousi esiin myös työntekijöiden haastatteluissa. Häpeää voi aiheuttaa myös viranomaisten vähättelevä suhtautumi-nen digitaalisen väkivallan kokemuksiin ja sen seurauksiin (Harris & Woodlock 2019), mikä oli myös työntekijöille tuttu ilmiö.

T19H3: Aika paljon on ollut nimenomaan poliisin taholta vähätteleviä kom-mentteja, että ei nähdä sitä et voi olla todella ahdistavaa ja haavoittavaa jou-tua tämmöseen, 'ja et se ei oo mitään perus spämmiä tai, mitä meille tulee jotain kenialaiskirjeitä ja tarjouksia tai niin päin pois, vaan tää on väkivaltaa. Ja sillä on vaikutuksia ja sil on seurauksia kokijan hyvinvointiin ja terveyteen. Jopa hänen elämäniloonsa, hänen kaikkiin oikeuksiinsa ja et nää pitäis ottaa vakavasti.

Joitakin rikosilmoituksen tehneitä asiakkaita oli syyllistetty digitaalisen väkivallan kohteeksi joutumisesta. Toisaalta asiakkailla oli kokemuksia myös ymmärtäväisestä ja empaattisesta kohtaamisesta:

T2H2: En halua haukkua mutta hieman arvostelen kuitenkin sitä että erilaatuista palvelua esimerkiksi kuulemisessa. Toinen poliisi voi olla jossain paikassa hyvin ymmärtäväinen ja empaattinen ja sitten taas toisessa tilanteessa saa kuulla että "no mitäs sä jätit sen puhelimes siihen pöydälle". (...) Ihmiset ovat kokeneet myös itse tulevansa syytetyksi tai syyllistetyksi hänen omaan kohtaloonsa tai siihen toi-sen tekemään rikokseen. Että hyvin erilaista kohtaamista siinä poliisitutkinnassa.

Väkivallan, myös digitaalisen väkivallan kohteena olleiden syyllistämisellä on kes-keinen merkitys häpeän tuottamisessa. Häpeää tuotetaan vuorovaikutuksessa ja siitä vapaudutaan vuorovaikutuksessa. Häpeän tunnistamista kartetaan, koska sitä on vaikeaa ja tuskallista kohdata. Sen läsnäolon kieltäminen – sekä itsessä että toi-sissa – ei kuitenkaan poista eikä mitätöi häpeän voimaa. Päinvastoin. Väkivaltainen kohtelu, kuten esimerkiksi pahoinpitely, syyllistäminen ja vähättely – ja väkivallan kokemusten sivuuttaminen ja ohittaminen – synnyttävät, ylläpitävät ja vahvistavat häpeää siinä missä ymmärretyksi, tunnustetuksi ja tunnistetuksi tulemisen koke-mukset voivat lievittää sitä.

8.5 Kehittämisehdotuksia

Koulutuksen lisääminen, tiedotus ja asennekasvatus

Suomessa väkivaltatyön haasteena ovat olleet kehitettyjen mallien heikko juurtuminen osaksi organisaatioiden rakenteita ja institutionaalisia käytäntöjä. Taustalla on ollut väkivaltatyön ja -tutkimuksen projektiluonteisuus, tilapäiset hankkeet ja lyhyet rahoitukset sekä puutteet eri alojen ammattilaisten saamassa lähisuhdeväkivaltaa koskevassa koulutuksessa (Husso ym. 2014 ja 2020; Niklander ym. 2019). Lisäksi kehitettyjen koulutusten ja toimintamallien käyttö on suuressa vaarassa hiiptua tai loppua kokonaan lyhytkestoisten kehittämishankkeiden päätyttyä. Hankkeissa kehitetyt hyvät käytännöt ja toimintamallit unohtuvat, jos niitä ei johdon tuella ylläpidetä ja päivitetä. Toimintamallien konkreettinen käyttö ei siirry uusille työntekijöille, jos käytäntöjen ja toimintamallien jatkuvuudesta ja kehittämisestä ei huolehdita eikä kehitettyjä käytäntöjä tueta.

Työntekijöille suunnattujen väkivaltailmiöitä koskevien koulutusten saatavuuden ja jatkuvuuden turvaaminen on erityisen tärkeää esimerkiksi poliisissa ja sosiaali- ja terveystalalla, jossa työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Tilanne on erityisen akuutti myös siksi, että esimerkiksi sosiaali- ja terveystalalan ammattilaisten, kuten sosiaalityöntekijöiden ja psykologien, ammattitutkintoihin ei ole kuulunut eikä edelleenkään muutamia vapaaehtoisia opintoja sisältäviä poikkeuksia lukuun ottamatta Suomessa kuulu väkivaltailmiön ja väkivaltatutkimuksen opintoja, vaikka ilmiöön törmää käytännön työssä säännöllisesti ja toistuvasti.

Tätä puutetta paikkaamaan THL:n verkkosivuille on tuotettu Tampereen yliopiston ja Polamkin väkivaltatutkijoiden ja THL:n tutkijoiden yhteistyössä väkivalta-aiheisten verkkokoulutusten sivusto¹⁸, josta löytyy eri alojen ammattilaisille verkko-koulutusta ja materiaalia eri väkivallan muodoista. Digitaalista väkivaltaa käsitellään kasvatusalan ammattilaisille ja opiskelijoille suunnatussa ”Sukupuolistuneen väkivallan kohtaaminen kouluissa” verkkokoulussa sekä sosiaali- ja terveystalalan opiskelijoille ja ammattilaisille soveltuvassa ”Puutu väkivaltaan”-verkkokoulussa.

18 <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/tyon-tueksi/vakivalta-aiheiset-verkkokoulut>

Digitaalista väkivaltaa ilmiönä avaavan koulutuksen lisäksi tukipalveluiden työntekijöiden haastatteluissa nousi esille myös tekniseen osaamiseen ja laitteisiin liittyvän koulutuksen ja tuen tarve. Ajankohtaista informaatiota kaivattiin myös tietosuoja-asioista. Lisäksi päivittäisen työskentelyn tueksi toivottiin aihepiiriä koskevaa sekä työntekijöille että asiakkaille suunnattua kirjallista materiaalia. Aineistossa nousi esille myös väkivaltatyön ammattilaisten keskinäisen tuen ja verkoston kehittämisen tarve.

T4H3: Sellanen, mitä työn arjessa kaippaa, sitä et olis just ihmisiä, jotka myös tekee digitaalisen väkivallan työtä ja osaa sitä ja pystyis refleктоimaan ihan asiakas-casejä ja pohtimaan sellasta, että mikä täs vois olla. Ja ehkä, et pystyis työparityönä tekemään myös, koska nää on tilanteita usein, mis on ihan hirveen monta asiaa, jotka pitää huomioida. Ja se voi olla melkein mahdoton yhdelle ihmiselle ja yksille aivoille. Etenkin, ku meillä asiakkuudet on lähtökohtasesti yhden kerran juttuja, et niissä ei oo silleen, et ens kerralla pitää muistaa palata tähän, vaan se pitäis kaikki pystyä muistamaan yhdessä yhteydenotossa ja toisaalta arvioimaan sitä, et mitä rajaa pois, mikä täs on olennaisinta, mikä asiakkaalle pitää jäädä mieleen, koska sillekään ei voi kaikki jäädä mieleen, et se ei voi olla viiden tunnin tapaaminen. Koska sit se ei myöskään muista siitä mitään. Parviällyn hyödyntämistä asiakas-caseissä, sellast mahdollisuutta kaipais.

Väkivallan eri ilmenemismuotoja koskevan väkivaltatyön ammattilaisille suunnatun koulutuksen lisäksi haastatteluissa nousi esille myös laajemman tietoisuuden lisäämisen tarve. Tukipalvelun työntekijöiden ja eri alojen ammattilaisten lisäksi tietoa väkivallan ja digitaalisen väkivallan ilmenemismuodoista kaivataan myös laajemmin kaikille aloille ja ikäryhmille. Huonosti tunnistetun, arkistuneen ja normalisoituneen väkivallan digitaalisen ulottuvuuden kitkeminen edellyttää tietoisuuden lisäämistä ja asennemuutosta, joka on mahdollista toteuttaa sekä kansalaiskampanjalla että perehtymällä aihepiiriin kouluissa, missä on mahdollista tavoittaa koko ikäluokka.

Väkivallan osapuolten tuen piiriin pääsemisestä, turvallisuudesta ja tuen jatkumisesta huolehtiminen.

Kuten väkivaltaa kokeneet yleensä, myös digitaalista väkivaltaa kokeneet asiakkaat tarvitsevat tilanteessaan usein monenlaista apua ja tukea sekä kokemuksen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Toisinaan asiakkaat olettavat rikosilmoituksen tekemisen olevan ratkaisu haastavaan tilanteeseen. Rikosprosessin käynnistämisen lisäksi asiakkaat kuitenkin tarvitsevat myös vahvempaa palveluohjausta ja apua turvasuunnitelman laatimiseen. Haastatteluiden perusteella rikosuhripalveluiden merkitys asiakkaan jaksamisen ja oikeusturvan kannalta on merkittävä. Asiakkaiden tuen tarpeiden tunnistaminen ja tuen piiriin ohjaaminen voisi kuitenkin toimia nykyistä paremmin.

T4H2: Asiakkaiden näkökulmasta on monesti ollut tärkeä juttu, että RIKUn suunnalta pidetään yhteyttä asiakkaaseen koko rikosprosessin ajan. Että työntekijä vaikka soittelee prosessin ajan ja katotaan joku yksittäinen tukihenkilön tuen tarpeen paikka, vaikka oikeuden istunto. Sitä monet arvostaa, että yhteydenpito säilyy koko prosessin ajan. Se se luo turvaa.

Asiakkaiden antamien palautteiden perusteella oleellisinta on ollut Rikosuhripäivystyksen yhteydenpito asiakkaaseen koko rikosprosessin ajan. Tuen tarpeen kartoittaminen prosessin eri vaiheissa sekä tapaamiset ja puhelinsoitot ovat monille asiakkaille hyvin tärkeitä.

T4H1: Asiakkailta saadun palautteen mukaan on heille tärkeä tietää, mitä tapahtuu seuraavaks ja miten ja milloin ollaan yhteydessä seuraavaks. Et ihminen ei jää yksin. Et vaikkei me sovittas mitään sen konkreettisempaa, mut me sovitaan se, että kun tarvitset apua, tukea, soita, jätä viesti, mä olen suhun ihan varmasti yhteydessä. Se tieto jo et aina voi palata.

Työntekijöiden mukaan asiakkaat toivovat kasvokkaista tapaamista aiempaa useammin. Resurssipulan vuoksi kasvokkaisten tapaamisten toteuttaminen ei kuitenkaan ole mahdollista kaikilla Rikosuhripäivystyksen palvelupisteillä. Tutkimusten mukaan palvelunohjaukseen ja tukipalveluiden toimivuuteen panostaminen edistää merkittävästi avun piiriin hakeutumista ja vähentää oleellisesti paitsi inhimillistä kärsimystä, myös väkivallan aiheuttamia huomattavia välittömiä ja välillisiä kustannuksia sekä sosiaali- ja terveystaloudellisia ongelmia (Siltala ym. 2022).

Haavoittuvien ryhmien ja vähemmistöjen sensitiivinen kohtaaminen tukipalveluissa

Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien väkivallankokijoiden kohdalla digitaalinen väkivalta on osa risteäviä epätasa-arvoisuuksia. Esimerkiksi puutteellinen kielitaito ja kielivaihtoehtojen vähäisyys sähköisissä palveluissa, suomalaisen yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän heikko tunteminen tai teknologian vähäinen käyttö voi johtaa tilanteeseen, jossa sähköisten palveluiden ja pankkitunnusten käyttö on esimerkiksi puolison hallinnassa. Haasteet teknologian ja sähköisten palveluiden käytössä koskevat myös osaa vammaisista tai ikääntyneemmistä väkivallan kokijoista. Heidän kohdallaan esimerkiksi puoliso, aikuinen lapsi tai muu läheinen saattaa hallita laitteita ja pankkitunnuksia ja käyttää niitä oikeudettomasti muun muassa kokijan varojen siirtämiseen itselleen.

Sosiaalisessa mediassa julkisissa työtehtävissä, asemissa ja ammateissa työskentelevät ovat haavoittuvassa asemassa. Erityisesti naispuoliset poliitikot, toimittajat ja esiintyvät taiteilijat ovat olleet viime vuosina verkkovihan ja maalittamisen kohteena. Lisäksi nykyinen tai entinen kumppani voi hyödyntää yleisön kiinnostusta ja sosiaalista mediaa mustamaalaamiseen ilman, että hänen oma henkilöllisyytensä tulee ilmi.

Haastatteluissa mainittiin haavoittuvina ryhminä myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat sekä vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt (Attila ym. 2023; Jokela ym. 2020; Piippo & Toikko 2023; Piispa 2013). Internet ja sosiaalinen media ovat tärkeitä vuorovaikutuksen, erilaisiin yhteisöihin kuulumisen ja viiteryhmiin identifioitumisen sekä itseilmaisun kanavia, joiden hyödyntämistä voi digitaalisen väkivallan keinoin vaientamalla ja häpäisemällä rajoittaa. Kehittämis ehdotuksia kysyttäessä tukipalveluiden työntekijät toivoivat sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioimista ja sensitiivisyyttä suhteessa heteronormatiivisiin käytäntöihin.

Digitaalisen väkivallan määritelmän, dokumentoinnin ja kirjaamisen yhtenäistäminen

Digitaalisen väkivallan määrittelyissä, dokumentoinnissa ja kirjaamisen tavoissa on eroa eri tukipalveluiden välillä. Osassa tukipalveluita digitaalinen väkivalta tilastoidaan omana väkivallan muotonaan, kun toisissa teot tilastoidaan esimerkiksi henkisen väkivallan tai vainon kategoriaan. Osa haastatelluista piti tärkeänä, että digitaalista väkivaltaa käsitellään erillisenä väkivallan muotona, osa puolestaan korosti teknologiaa vain uutena väylänä tai välineenä vanhojen väkivallan eri muotojen toteuttamisessa.

T2H1: Meillä digitaalinen väkivalta on määritelty ja me tilastoidaan sitä. Kaikki mikä tulee viestintäkanavien kautta, eli puhelinhäirintäkin, meillä on digitaalisesti väkivallaksi luokiteltu. Ja sit tietysti kaikki tietokonevälitteinen ja kaikki tämänlainen valvontaan liittyvä, missä käytetään koneita tai laitteita, niin kaikki sen tyyppinen väkivalta. Myöskin sitten taloudellisessa väkivallassa on digitaalisia muotoja, että kun mennään verkkopankkitunnuksien kautta, et miten se mahdollistuu ja et nää tekniset välineet on siinä.

T2H2: En mä tiedä onko me määritelty sitä sen kummemmin erillisenä asiana oikeastaan, että se menee jotenki sen väkivallan tekotapana kuin muotona. Et sitä ei ehkä sen paremmin tilastoida erilliseksi väkivallaksi, vaan se sisältyy siihen ehkä tapana ja muotona. Tai semmoisena välineellisenä asiana.

Haastateltavat tukipalvelujen työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että asiakkaan tilannetta tulee tarkastella aina kokonaisuutena kartoittaen kaikki väkivallan muodot. Käytettyjen määritelmien ja käsitteiden kirjo on kuitenkin suuri, ja digitaalinen väkivalta luokitellaan ja niputetaan usein henkiseksi väkivallaksi. Täsmällisempien käsitteiden ja yhtenäisten väkivallan muotojen dokumentoinnin ja kirjaamisen tapojen puuttuminen hämärtää ja piilottaa väkivallan muotojen moninaisuutta sekä väkivallan vakavuutta ja laajuutta (Husso ym. 2017).

Kehittämisehdotuksia tukipalveluiden näkökulmasta

- Kehitetään moniammatillista yhteistyötä ja konsultointia poliisin ja tukipalveluiden välillä
- Lisätään koulutusta, tiedotusta ja asennekasvatusta väkivallasta ja sen eri muodoista, kuten digitaalisesta väkivallasta
- Yhtenäistetään digitaalisen väkivallan määrittelyä, dokumentointia ja kirjaamista
- Kehitetään osaamista ja työkaluja todistusaineiston laadukkaaksi taltioimiseksi
- Huolehditaan työntekijöiden teknisistä valmiuksista ja teknisen tuen saatavuudesta
- Huolehditaan väkivallan osapuolten tuen piiriin pääsemisestä ja tuen jatkuvuudesta
- Varmistetaan tarvittava ohjaus ja tuki rikosprosessin kaikissa vaiheissa
- Kriminalisoidaan maalittaminen ja sisällytetään pakottava kontrolli osaksi rikoslakia

9 Digitaalisen väkivallan kohteena olleiden kokemukset rikosprosessista

Digitaalisen väkivallan kohteena olleiden näkemyksiä ja kokemuksia digitaaliseen väkivaltaan liittyvistä rikosprosesseista kartoitettiin kyselyllä. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin kahta aiemmin kerättyä kyselyaineistoa. Kyselyihin vastanneet kuvasivat monipuolisesti digitaalisen väkivallan tilanteita, kuten parisuhteessa ja parisuhteen jälkeen tapahtunutta digitaalista väkivaltaa, vainoamista ja tuntemattomien tekemää verkkohäirintää. Tilanteiden laajasta kirjosta ja aineistojen eri keräysajankohdista (2018 n=224, 2021 n=86 ja 2023 n=54) huolimatta rikosprosessiin liittyvät kokemukset ja haasteet olivat samankaltaisia. Tässä luvussa käsitellään digitaalisen väkivallan kohteena olleiden näkemyksiä rikosprosessien keskeisistä haasteista. Lisäksi jäsennetään kokemuksia onnistuneista rikosprosesseista sekä avun ja tuen saamisesta rikosprosessin aikana.

9.1 Syyt rikosilmoituksen tekemättä jättämiseen

Kyselyvastauksista kävi ilmi, että kynnys rikosilmoituksen tekemiseen on korkea. Siihen vaikuttavat monet tekijät. Kyselyaineiston perusteella ei ole mahdollista arvioida tilastollisesti, kuinka moni digitaalisen väkivallan kohteena ollut ilmoittaa tai jättää ilmoittamatta kokemastaan poliisille. Aineiston perusteella on kuitenkin mahdollista päätellä, että kaikki eivät tee rikosilmoitusta, ja syitä tähän ovat esimerkiksi väkivallan kohteena olevan omien voimavarojen puute, häpeän, syyllisyyden ja pelon tunteet, epäluottamus rikosprosessia kohtaan, sekä tiedon puute omiin oikeuksiinsa ja rikosprosessiin liittyen.

9.1.1 Voimavarojen puute

Väkivallan kohteena oleminen on haavoittava ja hajottava kokemus. Se vaikuttaa hyvinvointiin ja toimijuuteen monella tavalla (Husso 2003; Ronkainen 2017). Kyselyiden vastauksissa rikosilmoituksen tekemättä jättämistä perusteltiin esimerkiksi sillä, ettei väkivaltaa kokeneella ollut riittäviä voimavaroja rikosilmoituksen tekemiseen tai lähestymiskiellon hakemiseen. Välillä jo tehty rikosilmoitus myös peruttiin samasta syystä.

Omat voimat eivät riittäneet ilmoitella mihinkään viranomaisille. (#184, 2018, eron jälkeinen vaino)

Rikosilmoituksen tekeminen itsessään oli haastavaa ja esimerkiksi sähköisen rikosilmoituksen verkkolomakkeen kysymyksiin vastaaminen tuntui vaikealta. Osassa vastauksista kävi myös ilmi, että voimavarojen puuttumisen vuoksi kokijat eivät jaksaneet lähteä rikosprosessiin, vaan yrittivät ratkaista asiaa muilla tavoin. Saatavilla oleva tuki oli keskeisessä asemassa, kun kokija pohti rikosilmoituksen tekemistä. Osassa vastauksissa kuvattiin, että rikosilmoitus jätettiin tuen puuttuessa kokonaan tekemättä. Kokijat nostivat myös esiin sen, että tukea toivottiin niin lähipiiriin, kuin sosiaali- ja terveyspalveluiden taholta.

Olisin tarvinnut vahvaa tukea esim. rikosilmoituksen tekemiseen. (#13, 2018)

Rikosilmoitus saatettiin kuitenkin jättää tekemättä, vaikka tukea olisikin ollut saatavilla. Päätökseen vaikutti usein se, että tekojen läpikäyminen rikosprosessin yhteydessä tuntui liian raskaalta henkilön voimavaroihin nähden.

Kerroin tapahtuneesta perheelleni ja ystäväilleni, jotka kannustivat minua tekemään rikosilmoituksen. En kuitenkaan tehnyt sitä. En halunnut joutua käymään tapahtumia uudelleen läpi, halusin vain unohtaa asian. (#119, 2018, parisuhdeväkivalta)

Rikosilmoituksen tekeminen ja rikosprosessiin lähteminen oli digitaalisen väkivallan kohteelle vastausten perusteella voimavarakysymys. Pitkä rikosprosessi ja toisaalta tapahtumien kertaaminen sen yhteydessä tuntuivat kuormittavilta ja useampi vastaaja toivoi voivansa siirtyä eteenpäin tilanteesta, jonka digitaalinen väkivalta oli heille aiheuttanut.

9.1.2 Emotionaaliset tekijät

Toinen keskeinen syy jättää rikosilmoitus tekemättä olivat väkivallan aiheuttamat tunnereaktiot, joista avovastauksissa nousivat esille etenkin kohteena olleiden häpeän, syyllisyyden ja pelon tunteet. Vastausten mukaan rikosilmoitukset jäivät tekemättä, koska väkivallan kohteena olleet syyttivät tilanteesta itseään ja kokivat häpeää siitä, että olivat joutuneet digitaalisen väkivallan kohteeksi. Vastauksista kävi ilmi, että väkivallan kohteena olleet pohtivat osuuttaan rikokseen ja syyllistivät siitä itseään. Vastajaat syyttivät itseään erityisesti tilanteissa, jossa väkivallan tekijä oli saanut haltuunsa esimerkiksi haavoittavaa kuvamateriaalia tai verkkopankkitiedot.

En saanut apua, en tiennyt mitä tehdä. Koin valtavaa häpeää ja syyllisyyttä näistä tapahtumista (#39, 2023 ahdistelua somessa)

En tehnyt ilmoitusta, sillä koin häpeää ja ajattelin aiheuttaneeni tilanteen omaa typeryyttäni. En ollut varma, onko kyseessä rikos tai olisiko se tarpeeksi ”vakava”. (#35, 2023, kuvan levittäminen)

Joissakin tapauksissa koetun tapahtuman aiheuttama häpeä esti avun hakemisen ja saamisen täysin. Erityisesti intiimien kuvien levittäminen aiheutti väkivallan kohteille häpeää. Kokija ei esimerkiksi uskaltanut tehdä rikosilmoitusta, koska pelkäsi, että hän kohtaa tuomitsevia asenteita rikosilmoituksen teon yhteydessä.

[...] Mietin monta kertaa yöllä että kehtaisinko kävellä poliisiasemalle seuraavana päivänä ja pyytää apua, kun minua niin ahdisti tuon miehen viestit ja kostopornokuvat, jota hän nettiin laittoi mutten ikinä mennyt poliisin puheille koska häpesin ja uskoin että he tuomitsevat minut hiljaa [...] Häpesin ihan jäätävästi sitä että netissä oli minun kuviani...mitään ei tapahtunut, kukaan ei auttanut paitsi nettiystäväni. :/ (#154, 2018, kuviin liittyvä väkivalta)

Häpeän ja syyllisyyden tunteiden lisäksi vastauksista nousi esiin pelko. Kokijoiden kuvailema pelko liittyi erityisesti siihen, miten väkivallan tekijä reagoisi rikosilmoituksen tekoon. Kokijat pelkäsivät rikosilmoituksen tekemisestä aiheutuvia seurauksia ja mahdollista kosta.

Kyllä [tein], mutta vedin takaisin koston pelossa. (#16, 2023, eron jälkeinen vaino)

Useassa tapauksessa rikosilmoituksen tekemättä jättämisen taustalla oli pelko tekijän mahdollisesta väkivaltaisesta reaktiosta, kuten intiimien kuvien levittämisestä.

[L]isäksi pelkään tietysti sitä, että mies vuotaa intiimit kuvani internettiin. (#38, 2018)

Pelko saattoi myös linkittyä tekijän kohtaamiseen osana oikeusprosessia. Eräs vastaaja kuvaili, että hän oli jättänyt hakematta lähestymiskieltoa, sillä pelkäsi tekijän kohtaamista oikeussalissa.

Lähestymiskieltoa en uskaltanut hakea, ettei olisi tullut tilannetta, että olisin törmännyt istunnossa tekijään. (#199, 2018, eron jälkeinen vaino)

Rikosilmoitus saatettiin myös jättää tekemättä esimerkiksi silloin, jos kokija halusi jatkaa suhdetta tekijän kanssa. Myös yhteiset lapset olivat syynä rikosilmoituksen tekemättä jättämiselle.

9.1.3 Epäluottamus rikosprosessia kohtaan

Kolmas kyselyaineistosta nouseva teema oli epäluottamus rikosprosessia kohtaan. Kokijat kuvasivat, että he joutuivat punnitsemaan tarkasti rikosprosessin mukanaan tuomia hyötyjä ja haittoja. Päätökseen tehdä rikosilmoitus vaikutti esimerkiksi se, millaisina ilmoituksen etenemismahdollisuudet koettiin. Rikosilmoitusta ei haluttu tehdä, mikäli kokijat arvioivat, että ilmoituksen tekemisestä olisi enemmän vai-vaa kuin hyötyä, tai he eivät uskoneet, että rikosilmoitus etenisi mihinkään. Arviot tapauksen etenemisestä linkittyivät siihen, miten vakavana he itse pitivät tilannetta, sekä millaisina poliisin käytössä olevat resurssit nähtiin.

Olen kokenut vihapuhetta, jota on esitetty minusta julkisesti somealustoilla -- En ole [tehnyt rikosilmoitusta], koska todennäköisyys prosessin etenemiselle oli tilanteessani pieni. (#29, 2021)

Rikosilmoituksen tekemiseen vaikutti myös kokijan lähipiirin arvio rikosilmoituksen etenemismahdollisuuksista tai teon vähäpätöisyydestä. Ympäristön arvio poliisin suhtautumisesta verkkohäirintään vaikutti päätökseen olla tekemättä rikosilmoitusta esimerkiksi haukkumisesta, mustamaalaamisesta, valeprofiileista tai ahdistelusta.

[Olen kokenut] [h]aukkumista, valheellisen tiedon levittämistä totena. Minusta on myös tehty feikkiprofiileja someen. -- En ole tehnyt [rikosilmoitusta]. Minulle sanottiin, että ei poliisi ota vakavissaan tommosia nettikiusaamishommia että heillä on ihan oikeitakin töitä. (#69, 2021)

Myös aikaisemmat kohtaamiset viranomaisten kanssa vaikuttivat päätöksiin tehdä rikosilmoitus. Osa jätti rikosilmoituksen tekemättä, koska heillä oli aikaisempia negatiivisia kokemuksia viranomaisten toiminnasta. Asiaan vaikutti myös se, missä määrin digitaalista väkivaltaa kokeneella oli luottamusta oikeusjärjestelmän kykyyn ratkaista digitaalisen väkivallan tilanne.

En [tehnyt rikosilmoitusta]. On niin paljon huonoja kohtaamisia ennestään. (#76, 2021)

Eräs vastaaja kertoi kohdanneensa aiemmin vähättelyä poliisin taholta, eikä uskal-
tanut tästä syystä ilmoittaa kokemastaan digitaalisesta väkivallasta.

*Se miten minua kohdeltiin/vähäteltiin/ei uskottu sen yhden kerran, kun asiasta
koitin kertoa esti minua kertomasta lähisuhdeväkivallasta ja raiskauksista myö-
hemmin elämässä. (#27, 2023, ahdistelua somessa)*

Poliisin asenteiden tulkitseminen ja kohtaaminen poliisin kanssa oli voinut tapahtua
myös sosiaalisen median alustalla. Epäluottamusta poliisia kohtaan herätti se, että
kokija oli nähnyt poliisin julkaisemaa uhria syyllistävää sisältöä Tiktokissa.

*En ole tehnyt [rikosilmoitusta]. Asiaan vaikuttanut ihmisten yleinen välinpitämät-
tömyys asiasta. Myöskin poliisin laittama tiktok kuvien lähettelystä, missä kes-
kityttiin siihen, että uhri teki tyhmästi lähettäessään alastonkuvia pyydettyäessä,
eikä puhuttu rikoksen tekijästä ja hänen vastuustaan sanaakaan. En muista mikä
poliisi tiktokin julkaisi, mutta iso kohu siitä tuli ja saivat paljon julkista paheksun-
taa. Kyseinen tiktok aiheuttanut pientä epäluottamusta poliisia kohtaan. (#31,
2023, ahdistelua somessa)*

Kokijoiden käsitys poliisin asenteesta, luotettavuudesta ja rikosprosessin oikeuden-
mukaisuudesta koostui monesta eri lähteestä. Kokijan omat tai tuttavapiirin kohtaa-
miset poliisin kanssa tai poliisin viestinnälliset teot vaikuttivat siihen, miten kokija
toimi rikoksen kohteeksi joutuessaan.

9.1.4 Tiedon puute

Neljäs keskeinen syy rikosilmoituksen tekemättä jättämiseen oli kokijoiden epä-
tietoisuus omista oikeuksistaan liittyen rikosilmoituksen tekemiseen ja rikosproses-
siin sekä rikoskynnyksen ylittymisestä. Kyselyaineiston perusteella vaikuttaa siltä,
että monessa tapauksessa oli epäselvää, oliko kyseessä mahdollisesti rikos. Tämä
koski digitaalista väkivaltaa kokeneita, heidän lähipiiriään sekä ammattilaisia. Rikok-
sen tunnusmerkistön täyttymisen arvioiminen koettiin vastauksissa vaikeaksi. Kyn-
nystä rikosprosessiin lähtemisessä lisäsi myös epäselvyys siitä, miten rikosprosessin
voisi aloittaa, jos rikos on tapahtunut muualla kuin Suomessa.

*En tästä kyseisestä asiasta. En tehnyt, koska minulla ei ole ollut tarpeeksi tietoa
aikaisemmin, että tällaisesta asiasta voisi sellaisen tehdä. (#46, 2023, feikkiprofi-
leja netissä)*

Joissakin vastauksissa kokija yritti itse tasapainoilla sen välillä, olivatko tekijän teot tai sanat riittävän vakavia rikosilmoituksen tekemiseen. Kokija saattoi tulkita, ettei kyseessä ole rikos, minkä vuoksi hän ei ilmoittanut tapahtunutta. Osassa tapauksista rikoksen tunnistamisen haasteet liittyivät väkivallan tunnistamisen haasteisiin. Erityisen hankalaa rikoksen tunnistaminen tuntui olevan, jos teko oli tehty lähisuhteessa.

Vasta myöhemmin sain tietää, että vaino on todellinen juuri niihin aikoihin lailla rikokseksi luokiteltu. Toisaalta oli lohduttavaa saada ilmiölle nimi ja vahvistus, ettei puolisoni toiminut oikein, mutta samalla olin hyvin vihainen, etten ollut missään törmännyt tähän. Tiedotus olisi tässäkin ollut enemmän kuin tarpeen. [...] En hakenut apua, koska en tiennyt sen olevan väkivallan muoto, jolle voisi jotain tehdä. (#99, 2018, eron jälkeinen vaino)

Kyselyaineistosta selviää, että osassa tapauksista digitaalista väkivaltaa kokenut oli ollut yhteydessä poliisiin tiedustellakseen rikosilmoituksen tekemisen mahdollisuudesta. Osassa tapauksista poliisi oli suositellut rikosilmoituksen tekemättä jättämistä. Tämä on näyttäytynyt kokijoille siten, että poliisi ei vaikuttanut ymmärtävän digitaalisen väkivallan haitallisuutta kokijalle.

Poliisi pyysi vaan painaa villasella, eikä ymmärtänyt et pahimmillaan pelkäsin mennä kouluun. [...] Kävin juttelemassa poliisin kanssa, eivät tuntuneet ymmärtävän hätääni. (#23, 2021)

Kyselyaineiston perusteella poliisi oli suositellut rikosilmoituksen tekemättä jättämistä, mikäli ilmoituksen etenemismahdollisuudet vaikuttivat heikoilta. Suositusta perusteltiin myös kyseisen ilmiön yleisyydellä tai lievyydellä. Suositukseen vaikutti myös se, miten poliisi arvioi rikosilmoituksen tekemisen vaikuttavan väkivallan tekijän käytökseen.

Poliisi pitää lievänä ja yleisenä ilmiönä, ettei kannata puuttua ja voi kuulemma lisääntyä, jos puututaan. (#231, 2018)

Joissain tapauksissa rikosilmoitus tehtiin – mutta vain fyysisestä väkivallasta, ja digitaalisen väkivallan osuus jätettiin huomiotta. Myös kokija itse saattoi jättää digitaalisen väkivallan kokemukset kertomatta rikosilmoituksessa, koska henkisen ja digitaalisen väkivallan käsittely osana rikosprosessia tuntui liian haavoittavalta.

Digitaalisesta en ole tehnyt, fyysisestä väkivallasta samasta ihmisestä olen. En ole tajunnut tai uskonut että henkisestä ja/tai digitaalisesta väkivallasta voisi tehdä rikosilmoituksen. Se satuttaa niin paljon sisältä, että sen ruotiminen oikeudessa esim pelottaa. (#44, 2023 digitaalista väkivaltaa suhteessa ja sen jälkeen)

Kuten edellä on tuotu esiin, kokijan päätökseen ja valmiuteen tehdä rikosilmoitus vaikuttavat monet tekijät. Nämä tekijät linkittyvät kokijan käytössä olevaan tukeen, kokijaan omiin tunteisiin ja ajatuksiin kuten häpeään ja pelkoon, väkivallan eska-loitumisen riskiin sekä kokijan mielikuviin ja kokemuksiin rikosprosessista sekä poliisista viranomaisena. Kokija joutuu punnitsemaan eri näkökulmia pohtiessaan rikosilmoituksen tekemistä, kuten rikosprosessin tuomia hyötyjä ja haittoja, prosessin haavoittavuutta, rikoskynnyksen ylittymistä, todistusaineiston riittävyttä sekä tapauksen edellytyksiä menestyä rikosprosessissa, suhdetta tekijään, poliisin resursseja sekä yhteiskunnan asenteita. Kokija myös peilaa itseään mielikuvaan rikoksen ideaaliuhrista ja siihen, kenen kokema väkivalta yhteiskunnassa nähdään vakavana. Rikosilmoituksen tekeminen on siis kokijalle kaikkea muuta kuin suoraviivainen joko-tai-tilanne, ja tästä syystä hän tarvitsee tilanteessa tukea sekä ajantasaista ja luotettavaa tietoa.

9.2 Rikosprosessin haasteet kokijan näkökulmasta

Sensitiivisyyden puute kohtaamisessa

Yksi yleisimmistä kyselyaineistossa mainituista rikosprosessin epäkohdista liittyi poliisin epäsensitiiviseksi koettuun toimintaan. Moni vastaaja kuvasi tällöin kohdanneensa vähättelyä poliisin taholta. Vähättelyä koettiin tilanteissa, joissa kokijan kertomusta ei uskottu. Vähättelyyn liittyi myös kokemus siitä, etteivät kokijat tulleet prosessissa kuulluiksi, eikä tilanteeseen reagoitu viranomaisten taholta millään tavalla.

Poliisi ei tehnyt mitään. [...] Naisena olen kokenut poliisille kertoessani asiasta että heillä on parempaakin tekemistä ja ylimielistä kohtelua ihan kuin olisi oma vika että on joutunut tähän tilanteeseen. (#31, 2018)

Vähättelevää ja syyllistävää kohtelua luonnehdittiin ”kylmääväksi” tai ”tylyksi”. Kokijat kertoivat vähättelyn tuntuneen erityisen haavoittavalta, koska he kokivat suurta hätää ja turvattomuutta ja olivat nimenomaan lähteneet hakemaan tilanteeseen apua poliisilta.

Vähättelevä kohtaaminen tarkoitti käytännössä sitä, ettei vastaajien kokemaa väkivaltaa tunnustettu väkivallaksi. Rikosoikeudellisesti kyse oli siitä, että esille tuodut väkivallan teot eivät poliisin mukaan täyttäneet rikoksen tunnusmerkistöä. Vähättelyn taustalla vaikutti olevan rikoksen tunnusmerkistöjen painottuminen fyysiseen väkivaltaan. Saattoi myös olla, että asiakkaan turvallisuutta uhanneet teot määritettiin ”normaaleiksi” vaiheiksi esimerkiksi eroprosessissa ja kokijan omaa roolia väkivallan mahdollisena provosoijana nostettiin esille, mikä vahvisti kokijan syyllisyyttä ja häpeää. Samalla vastuu väkivallan päättymisestä ja avun saamisesta siirtyi kokijalle itselleen. Aineiston mukaan kokijalta vaadittiin vahvaa toimijuutta ja aktiivisuutta avun saamisessa, mutta jatkuvat pettymykset heikensivät kokijoiden uskoa siihen, että he saisivat tarkoituksenmukaista apua ja ratkaisukeinoja turvallisuuden vahvistamiseen.

Olen tehnyt useita rikosilmoituksia, mutten tee niitä enää. Yksikään rikosilmoitus ei ole johtanut poliisin puolelta edes tutkimuksiin, eivät edes yksityiskohtaiset, kotiosoitteen sisältävät raiskausmurha-uhkaukset, joten en luota poliisiin enää hetkeäkään. ”Parhain” poliisin kommentti oli, että ”verkkoon kirjoittamisen voi aina lopettaa jos tulee paha mieli”. Paha mieli tarkoitti tässä tapauksessa itseeni sekä läheisiini kohdistunutta raiskausuhkausta. (#32, 2021)

Kuten yllä oleva aineistoesimerkki havainnollistaa, väkivallan vähättely oli yhteydessä myös siihen, mitä ratkaisukeinoja poliisi tarjosi kokijalle esimerkiksi tilanteissa, joissa esitutkintaa ei ollut päätetty aloittaa. Saattoi olla, että poliisi näki teknologian ja sosiaalisen median käytön lopettamisen relevanttina keinona väkivallan lopettamiselle. Pahimmillaan poliisin syyllistävät ja vähättelevät asenteet ylläpitävät ja toisintavat väkivallan kokijan ja tekijän vasta-asetelmaa. Poliisi oli kuitenkin joskus tulkinnut asiaa rikosoikeudellisesti toisin kuin syyttäjä, ja asia oli edennyt syyteharkinnassa kokijan kannalta positiivisella tavalla.

Tällä kertaa tutkiva konstaapeli kohteli minua kuin valehtelijaa tai rikollista – siltä se ainakin tuntui. [...] Hän [poliisi] lähettäisi sen syyttäjälle viestintärauhan rikkomisena, mutta antoi ymmärtää, että sekin oli liioittelua. [...] Onnekseni kävi tosiaan niin, että syyttäjän mielipide erosi tutkivan konstaapelin mielipiteestä paljonkin ja asiani menee käräjille viestintärauhan rikkomisen lisäksi vainomisenä sekä kunnian loukkauksena. (#69, 2018, eron jälkeinen vainominen)

Vaikka lopputulos oli kokijan kannalta myönteinen, se nostaa esille viranomaisten tulkintojen sattumanvaraisuuden.

Esitutkinta ei käynnisty tai se lopetetaan

Toinen rikosprosessin epäkohta liittyi siihen, että rikosilmoituksen tekemisen jälkeen tapaukset eivät edenneet, jolloin tapausta ei ryhdytty tutkimaan alun alkaenkaan tai tutkinta keskeytettiin. Tämä havainto esiintyi toistuvasti kaikissa kolmessa aineistossa. Kokijat kuvasivat tehneensä rikosilmoituksia esimerkiksi tappouhkauksista ja identiteettivarkauksista sekä tilanteista, joissa heitä oli mustamaalattu, häiritty ja loukattu eri tavoin, mutta missään näistä tapauksista juttu ei ollut edennyt. Haastavuus vaikutti muodostuvan erityisesti siitä, että kokijoille oli hyvin usein jäänyt epäselväksi, millä perusteella poliisi oli päätökset tehnyt.

Osassa tapauksista poliisi oli perustellut tutkinnan keskeyttämistä esimerkiksi todistusaineiston puuttumisella tai sillä, että anonyymiä tekijää ei pystytty jäljittämään. Kaikissa tapauksissa ei kuitenkaan ollut selvää, mistä syystä ilmoitus ei ole edennyt, sillä esimerkiksi tekijä ja tämän yhteystiedot olivat kyllä tiedossa. Kokija oli saattanut myös itse tallentaa todistusaineistoa, mutta tapaus ei silti ollut edennyt rikosprosessissa.

Sain itseeni ja lapsiini kohdistuvia uhkauksia fyysisestä vahingoittamisesta, tekijän nimi, asuinpaikkakunta, puhelinnumero, facebook-profiili ja sähköpostiosoite oli tiedossa, sekä minulla oli kuvakaappaukset kaikista uhkauksista ja väkivaltaisista kuvista joita hän oli lähettänyt usealla eri somealustalla. Poliisi ei ottanut asiaa tutkittavaksi. - - Tein [rikosilmoituksen]. Poliisi kuunteli empaattisesti, mutta asiaa ei alettu tutkia. Tekijä oli tiedossa. (#48, 2021)

Kohtuuttomana koettiin myös se, että tapauksen tutkimatta jättämistä perustellaan ilmiön arkipäiväistymisellä ja yleisyydellä. Eräälle kokijalle oli esimerkiksi vastattu, ettei poliisi voi puuttua sosiaalisessa mediassa kirjoitettuihin kommentteihin, koska se on niin yleistä. Digitaalinen väkivalta, erityisesti verkkohäirintä, nähtiin siten normaalina käyttäytymisenä.

Rikosprosessin kuormittavuus ja tehottomuus

Kolmantena rikosprosessin epäkohtana tuotiin esiin rikosprosessien sekä lähestymiskiellon hakuprosessien raskaus ja pitkäkestoisuus. Rikosprosessien todettiin saattavan kestää vuosia, ja tänä aikana kokijat saattoivat myös alkaa kyseenalaistaa rikosprosessin aloittamisen tarkoituksenmukaisuutta omalla kohdallaan.

Jutun venyminen on pitkittänyt stressiäni. Pelkään, miten mies reagoi, kun hänet kutsutaan kuulusteluihin. Usein pelkään henkeni puolesta. Siksi ymmärränkin, miksi naiset antavat olla ja pyrkivät vain eroon miehestä. (#54, 2023 digitaalinen väkivalta suhteessa)

Tein rikosilmoituksen vainoamisesta, kun sitä oli jatkunut jo useampia kuukausia. Valitettavasti myös asian käsittelyssä kesti kauan eikä siitä ollut tilanteeseeni välitöntä apua. Kun poliisista lopulta soitettiin ja kysyttiin onko minulla asian suhteen vaatimuksia oli vainoaminen jo loppunut enkä halunnut enää repiä asiaa auki joten annoin asian olla. (#209, 2018)

Rikosilmoituksesta on nyt 11 kk ja minua on kuultu, mutta muusta ei ole kuulunut. Samaan aikaan on tuntunut, että minulla on isoja riskejä asian suhteen siinä, tulenko saamaan oikeutta ja tulenko jaksamaan koko prosessia. Kaikki on tuntunut niin pitkälle ja epärealistiselta. (#43, 2023, eron jälkeinen vaino)

Aineistoesimerkit havainnollistavat, kuinka pelko on läsnä kokijoiden elämässä, vaikka rikosprosessi onkin näennäisesti alkanut. Epäoikeudenmukaisena vaikeassa tilanteessa koettiin se, että kokija joutuu turvaamaan itseään eri tavoin (esimeriksi lähtemällä pois kotoa, vaihtamalla puhelinta), mutta tekijä ei vaikuta joutuvan vastuuseen ja saa jatkaa elämäänsä entiseen tapaan. Pitkittyneen prosessin aikana väkivallassa voi olla myös vaiheita, jolloin väkivalta on vähäisempää, ja mikäli kokija tulkitsee väkivallan päättyneeksi, voi hän luopua rikosilmoituksesta voidakseen jättää asian taakseen ja ”päästäkseen” pois rikosprosessin aiheuttamasta henkisestä kuormituksesta. Saattoi myös olla, että rikoksen syyteoikeus yksinkertaisesti vanhentui käsittelyajan aikana. Aineistosta välittyi, kuinka väkivallan teot tai niiden uhka saattoivat jatkaa rikosilmoituksen tekemisestä huolimatta eikä kokijoilla ollut tietoa apua tarjoavista tahoista rikosprosessin aikana. Rikosprosessi kokonaisuudessaan ei ollut toiminut toivotulla tavalla väkivallan katkaisemiseksi.

9.3 Kehittämisehdotuksia

Vaikka kyselyiden painopiste oli usein rikosprosessiin liittyvissä epäkohdissa, nosivat kyselyihin vastanneet henkilöt esiin myös positiivisia kokemuksia. Lisäksi vastauksista nousi esiin konkreettisia kehittämisehdotuksia rikosprosessin sujuvoittamiseksi.

Kyselyvastausten perusteella rikosprosessiin liittyvien positiivisina pidettyjen kokemusten keskiössä oli tulkinta, että tilanne otettiin vakavasti. Tähän vaikutti se, millä tavalla kokijalle tarjottiin ohjausta, tietoa ja vaihtoehtoja rikosprosessin eri vaiheissa. Vastausten perusteella kohtaaminen saattoi näyttäytyä kokijalle positiivisena, vaikka tutkintaa ei aloitettu eikä lähestymiskieltoa myönnetty. Positiivisena asiana vastauksissa mainittiin esimerkiksi se, että väkivaltaa kokeneille tarjottiin arvio todistusaineiston riittävydestä tai heitä ohjeistettiin todistusaineiston tallentamisessa. Kokijan vastuuttaminen todistusaineiston keräämisessä ilman asianmukaista

teknologista ohjeistusta saattaa kuormittaa kokijaa jo muutenkin rankassa tilanteessa. Vastausten perusteella kokijoille oli tärkeää, että heille tarjottiin mahdollisuus valita eri toimintavaihtoehtojen välillä.

Kerroin heille[poliiselle], kuinka olen aivan loppu jatkuvaan pelkoon ja ahdistukseen siitä, jos eksäni ottaa vielä yhteyttä. [...] Poliisi kysyi minulta, haluanko nostaa syytteen kotirauhan häirinnästä ja hakea lähestymiskieltoa. Halusin vain, että koko tapaus olisi ohi, joten halusin yrittää kevyemmin keinoin. Poliisi lupasi soittaa eksälleni, ja kertoa, että olin käynyt hänen juttusillaan ja jos eksä vielä ottaisi yhteyttä, olisi riskinä saada syyte ja lähestymiskielto. [...] Minulla on edelleen tallessa tuon poliisin käyntikortti. Hän antoi sen silloin [...], jotta voin ottaa yhteyttä jos eksäni vielä tavoittelee minua. Poliisi auttoi soittamalla eksälleni. (#217, 2018)

Kokemukseen siitä, että tilanne otettiin vakavasti, vaikutti myös väkivaltatyön ammattilaisilta ja poliisilta saatu tieto väkivallasta ja rikoksen tunnusmerkistön täyttymisestä. Ymmärtävä kohtaaminen sekä keskusteluapu tukivat rikoksen kohteena ollutta.

Kerroin läheisille ja hain apua kriisikeskuksesta sekä väkivallan vastaisesta järjestöstä ja poliisilta. Kaikki suhtautuivat tapahtuneeseen minua ymmärtäen ja tukien. [...] Sain keskusteluapua ja tietoa siitä että toiminta oli rikos. Apu oli hyvää ja riittävää. (#251, 2018)

Kyselyvastauksista selviää, että kohtaaminen poliisin kanssa oli avainasemassa erityisesti silloin, kun taustalla oli huonoja kokemuksia viranomaisten kanssa toimimisesta. Alla olevasta kyselyvastauksesta selviää, että henkilön kohtaaminen poliisin kanssa oli ollut jännitteinen aiemmassa kotihälytystilanteessa ja siitä oli jäänyt pelkoa poliisia kohtaan. Kun digitaalisen väkivallan kohteena ollut uskaltanut hakea uudestaan apua, kokemus poliisin toiminnasta oli positiivinen ja hän sai voimia tehdä rikosilmoituksen.

Pelkäsin kovasti poliisin lähestymistä aiemman huonon kokemuksen vuoksi, jossa poliisi oli saapunut paikalle ja käyttäytynyt aggressiivisesti nimittelemällä. [...] Poliisilta sain hyvää apua vajaa kuukausi sitten, kun laitoin heidän sähköpostiinsa viestin, jossa kerroin tilanteesta. Vastaus olikin reipas ja kannustava. Uskaltauduin seuraavana päivänä tekemään rikosilmoitusta. Rikosilmoituksen vastaanottanut poliisi oli rauhallinen ja empaattinen, mietti konkreettisesti mikä tilanne on ja miten sen saa päätymään. Nämä ovat olleet tärkeitä, eheyttäviä kokemuksia. Onneksi uskalsin hakea apua uudelleen ja uudelleen, niiden toisenlaisten kokemusten jälkeen. (#70, 2018 eron jälkeinen vaino)

Tunne siitä, että poliisi otti asian vakavasti, syntyi useista erilaisista toimintatavoista, kuten empaattisesta kohtaamisesta ja tilanteen yhdessä pohtimisesta. Tosissaan ottamisena koettiin esimerkiksi se, että poliisi ohjeisti kohteena ollutta todistusaineiston keräämisessä tai kehotti olemaan yhteydessä uudelleen tilanteen yltyessä tai jatkuessa. Lisäksi tieto väkivallasta ilmiönä sekä sen mahdollisista rikosoikeudellisista seuraamuksista koettiin merkityksellisinä.

Mikä auttoi rikosprosessissa?

Kyselyihin vastanneet henkilöt kuvailivat myös, millaista tukea he olivat saaneet rikosprosessin yhteydessä ja millainen tuki oli ollut avuksi. Tuki liittyi erityisesti rikosilmoituksen tekoon ja muuhun sosiaaliseen ja taloudelliseen tukeen rikosprosessin aikana.

Ilman läheisten tukea tilanne olisi varmasti ollut paljon raskaampi ja he myös saivat minut ilmoittamaan vainoamisesta poliisille, kun itselläni ei välttämättä olisi ollut voimia siihen. (#209, 2018)

RIKUsta ja asianajajalta pääasiassa neuvoja ja apua. Koen, että rikusta saamani apu on ollut todella tärkeää. Myös henkiseen hyvinvointiin saatu tuli läheisiltä, työyhteisöstä, työterveydessä ja terapeutilta on ollut todella tärkeässä roolissa. En voisi näinkään ”hyvin” ilman heitä. Toivoisin enemmän tietoa tmv. poliisista, joka saisi ehkä epätietoisuutta ja sitä kautta stressiä pois. (#43, 2023, eron jälkeinen vaino)

Henkistä väkivaltaa ei tunnusteta tai tunnusteta. Minut pelasti hyvä juristi, joka asetti rajat sekä ex-miehelleni että itselleni ohjeistamalla tiukasti miten tilanteessa toimitaan. Omassa tilanteessani apu oli riittävää, koska olin itse aktiiviinen ja minulla on erinomainen tukiverkko. Viranomaiset olivat ymmärtäväisiä, mutta konkreettinen apu oli olematonta. Lainopillisen avun saaminen on välttämätöntä, jos haluaa saada apua henkiseen väkivaltaan viranomaisilta.” (#127, 2018 eron jälkeinen vaino)

Läheiset nimettiin usein tärkeäksi tueksi rikosilmoituksen tekemisessä. Myös kollegiaalinen tuki mainittiin osassa kyselyvastauksista. Rikosprosessissa tukea oli saatu myös juristeilta, mikä oli ollut tarpeen esimerkiksi silloin, kun rikosprosessi tai lähestymiskiellon hakeminen oli koettu työlääksi ja monimutkaisena. Kohteena olleet nostivat myös esiin tukipalveluiden tarjoamat tukimahdollisuudet. Tukipalveluiden sekä muiden ammattilaisten, kuten terapeutin ja terveydenhuollon, tarjoama apu vaikutti nousevan keskeiseksi erityisesti tilanteissa, jossa lähipiiri ei ymmärtänyt tilanteen vakavuutta. Tukipalveluiden ja eri ammattilaisten tuella oli rohkaistuttu ottamaan yhteyttä poliisiin. Sosiaalityöstä oli puolestaan saatu apua taloudellisen tuen hakemisessa.

Kyselyvastauksista ilmeni, että monipuolisen tuen saaminen oli keskeinen jaksamista edesauttava tekijä rikosprosessin yhteydessä. Vastausten perusteella digitaalisen väkivallan kohteena olleet tarvitsevat järjestelmällisesti ulkopuolista tukea selviytyäkseen rikosprosessista tai jotta heidän tapauksellaan olisi etenemismahdollisuuksia tuomioon asti. Osa vastaajista kertoi saaneensa tukea eri tahoilta, ja erilaisten tukimuotojen yhdistelmä oli auttanut heitä voimaan paremmin kuormittavassa tilanteessa.

Digitaalisen väkivallan kohteena olleiden ehdotuksia rikosprosessien kehittämiseksi

Tieto ja tiedonkulku

- Koulutetaan poliiseja digitaalisesta väkivallasta ilmiönä ja lisätään tietoisuutta ilmiöstä
- Lisätään poliisin, sosiaaliviranomaisten ja terveydenhuollon välistä yhteistyötä
- Poliisi informoi kohteena ollutta rikosprosessia aloitettaessa rikosprosessin kulusta, todistusaineiston riittävydestä ja siitä onko kyseessä rikos
- Ehkäistään nettikiusaamista kaikissa ikäluokissa

Kohtaaminen ja empatia

- Koulutetaan poliiseja sensitiivisestä kohtaamisesta: asiallinen ja turvallinen kohtaaminen poliisin kanssa helpottaa kokemuksen sanallistamista rikosilmoitukseen

Käytäntö

- Ilmoitetaan tutkinnan käännekohdista kohteena olleelle, jotta hän osaisi varautua reaktioihin tekijän taholta ja hakeutua tarvittaessa turvaan
- Mahdollistetaan turvallinen lainalaite ja ammattilaisen kanssa tehty laitteiden turvakartoitus, sekä selkeä henkilökohtainen ohjeistus turvallisempaan digitaalisuuteen
- Huomioidaan kokijan taloudellinen tilanne rikosprosessissa
- Lähestymiskielto määrätään vaikeissa tapauksissa suoraan ja pidemmäksi aikaa, ja annetaan mahdollisuus salata lähestymiskielloa hakeneen osoite tekijältä
- Lähestymiskiellon hakemisen ei tulisi olla rikoksen kohteen vastuulla

Digitaalisen väkivallan kohteena olleille suunnattuihin kyselyihin tulleista vastauksista muodostuvan kokonaiskuvan perusteella voidaan huomata, että rikosprosessi ei ole digitaalisen väkivallan kohteena olevalle helppo ja mutkaton tie. Jo pelkäänsä rikosilmoituksen tekovaiheeseen pääseminen vaatii runsaasti voimavaroja ja tietoa. Vaikka rikosprosessi aloitetaan, ei ole takeita, että tekijä joutuisi teoistaan vastuuseen. Laki ei kaikilta osin tunnista digitaalisen väkivallan tekoja ja lisäksi rangaistukset tekijöille ovat lieviä. Rikosprosessi näyttäytyykin digitaalisen väkivallan kohteena olleille raskaana, epävarmana ja kuormittavana prosessina, eikä takeita prosessin onnistumisesta ole. Rikosprosessin haasteisiin voidaan kuitenkin vastata moniammatillisen tuen tarjoamisella, kattavan tiedon tarjoamisella ja kohteena olleen toimijuuden vahvistamisella. Näiden tekijöiden avulla rikosprosessista voi jäädä positiivinen kuva, vaikka rikosprosessi ei tuottaisikaan haluttua lopputulosta. Aineiston analyysi herättää myös kysymyksen, voisiko rikosprosessia kehittää niin, että rikosprosessista selviytyminen ja rikosprosessin eteneminen ei edellyttäisi näin vahvaa ulkopuolista tukea. Onko nykyisen kaltainen rikosprosessi ylipäänsä saavutettava, vai vaatiiko se tukea ja resursseja, joihin kaikilla ei ole mahdollisuuksia?

Luvussa 9 on jäsennetty digitaalisen väkivallan ja verkkohäirinnän kohteena olemista ja siihen puuttumisen haasteita ja mahdollisuuksia väkivaltaa kokeneiden näkökulmasta. Kokijan näkökulmaa ja rikosprosessin haasteita valottaa perusteellisesti myös toimittaja ja journalistiikan työelämäprofessori Johanna Vehkoon teos Oikeusjuttu (2021). Kirjassa hän kuvaa monipuolisesti läpikäymäänsä digitaaliseen väkivaltaan liittyvää rikosprosessia ja sen ongelmia. Oikeusjuttu on suositeltavaa luettavaa kaikille rikosprosessin osapuolille, asiantuntijoille, opiskelijoille sekä rikosprosessin ja tukipalveluiden käytäntöjen ja toiminnan kehittämiseen osallistuville. Kirja avaa erinomaisesti ja monipuolisesti sekä rikosprosessin ongelmakohtia että niiden seurauksia digitaalisen väkivallan kohteena olleiden näkökulmasta.

10 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa on käsitelty naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan etenemistä ja etenemisen haasteita rikosprosessissa. Hankkeen tavoitteena oli tuottaa ajantasaista tietoa naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan piirteistä ja yleisyydestä sekä tapausten etenemisestä rikosprosessissa. Tutkimuksessa on jäsennetty myös digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteita ja mahdollisuuksia poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa. Lisäksi on kartoitettu digitaalisen väkivallan kohteena olleiden näkemyksiä digitaalisesta väkivallasta ja sen seurauksista sekä rikosprosessista. Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu digitaalista väkivaltaa sisältävistä rikosilmoituksista yhden poliisilaitoksen alueelta vuodelta 2019, poliisin, syyttäjien ja tukipalveluiden työntekijöiden fokusryhmähaastattelusta sekä digitaalista väkivaltaa kokeneille suunnatuista kyselyistä. Poliisien haastattelut on kerätty vuosina 2018 ja 2023, syyttäjien haastattelut vuonna 2023 ja tukipalveluiden työntekijöiden haastattelut vuosina 2018, 2022 sekä 2023. Väkivallan kohteena olleille suunnatut kyselyt on kerätty vuosina 2018, 2021 ja 2023. Tässä luvussa peilaamme eri aineistojen analyysien tuloksia toisiinsa, ja nostamme esille keskeisiä digitaalista väkivaltaa koskevia haasteita ja mahdollisuuksia poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa.

Digitaalisen väkivallan arkipäiväistyminen ja vähättely

Digitalisoituminen ja viestintäteknologioiden kehittyminen ovat muuttaneet väkivallan muotoja, vaikutuksia ja seurauksia. Väkivallan, häirinnän, uhkailun, häpäisemisen ja kontrollin tavat ja muodot ovat digitalisaation ja viestintäteknologioiden kehittymisen myötä moninaistuneet sekä läheisissä suhteissa ja yksityiselämässä että myös sosiaalisessa mediassa ja julkisissa keskusteluissa. Samalla digitaalinen väkivalta on arkipäiväistynyt ja normalisoitunut osaksi monen arkea. Vaikka digitaalisen väkivallan seuraukset ovat tutkimusten mukaan usein väkivallan kohteille syvästi haavoittavia, traumatisoivia ja toimijuutta lamauttavia sekä osallisuutta rajoittavia ja elinpiiriä kapeuttavia, digitaalisen väkivallan vakavuutta ja seurauksia on vähätelty sekä oikeusprosessissa että poliisissa, sosiaali- ja terveystieteissä ja aihepiiriä koskevissa keskusteluissa erityisesti sosiaalisessa mediassa. Ilmiö on toistaiseksi rikoksena ja väkivaltana huonosti tunnettu, ja jää vakavissakin tapauksissa usein tunnistamatta sekä tekijöiltä, kohteilta että myös auttavilta tahoilta ja viranomaisilta.

Aineistomme osoittivat digitaalisen väkivallan tapauksien määrittyvän rikosnimikkeiden pohjalta usein rangaistusasteikoltaan vähäisiksi asianomistajarikoksiksi, mikä heijastuu koko rikosprosessiin ja väkivallan kohteena olleiden kohteluun. Tukipalveluiden työntekijöiden ja digitaalista väkivaltaa kokeneille suunnattuihin kyselyihin vastanneiden mukaan digitaalinen väkivalta on yleistä, vähäteltyä ja normalisoitunutta. Rikosprosessiin edenneiden tapausten käsittely kestää usein vuosia, eli huomattavasti tukipalvelujen asiakkuuksia kauemmin, jolloin väkivaltaa kokeneet jäävät yksin odottamaan tietoja oikeuskäsittelyn etenemisestä. Ilmiön tunnistamisessa ja sen vakavuuden ymmärtämisessä on merkittäviä haasteita kaikilla osapuolilla. Sekä digitaalisen väkivallan tekijät että sen kohteena olleet ovat usein tietämättömiä digitaalisen väkivallan tekojen rikosoikeudellisesta rangaistavuudesta, ja väkivallan kohteena olleita saatetaan viranomaisten taholta myös neuvoa jättämään rikosilmoitus tekemättä.

Poliisien ja syyttäjien haastatteluaineisto puolestaan osoitti, että digitaalista väkivaltaa koskevan asian käsittely sijoittuu usein jo ennestään ruuhkaiseen päivittäisrikostutkintaan ja esitutkinta saatetaan päättää jutturuuhkan aiheuttaman priorisointipaineen perustella tutkinnanjohtajan harkintavallalla tai syyttäjän päätöksellä laissa säädetyin perustein. Velvoite esitutkintayhteistyöhön poliisin ja syyttäjän välillä ei useinkaan koske digitaalista väkivaltaa koskevia rikosepäilyjä. Vähäisinä pidettävien rikosten osalta syyte myös todennäköisemmin hylätään tai se ei johda tuomioon. Käänteisesti sama asia tuli esille siinä, että vakavammiksi luokiteltujen rikosnimikkeiden kohdalla esitutkinta oli usein jo lähtökohtaisesti laadukkaammin koostettu poliisin erikoistuneissa yksiköissä, mikä tuki syyttäjien työtä, ja yhteistyö syyttäjien ja poliisien välillä oli jo esitutkintailmoitusten kautta myös käytännössä tiiviimpää. On ongelmallista, mikäli kaikki digitaalseksi väkivallaksi tulkitut teot mielletään vähäisiksi. Tällöin helposti sivuutetaan niiden vakavuus ja vaarallisuus, kuten esimerkiksi digitaalisia kanavia hyödyntävän vainon kohteen henkeä uhkaavat seuraukset (esim. Harris & Woodlock 2022).

Lähtökohtaisesti rikosasioiden jaottelu ja käsittelyn priorisointi on ymmärrettävää jutturuuhkien hallitsemiseksi ja resurssien kohdentamiseksi. Esimerkiksi kunnianloukkaustapausten syyteharkintaan päätymisessä on kuitenkin paljon vaihtelua, ja isossa osassa rikosvastuun toteuttamisesta on luovuttu syyttäjän päätöksellä siten, ettei rikoksen teko-olosuhteita on selvitetty (esim. Koivukari & Lehtilä 2022; Oikeusministeriö, 2022, 45). Asioiden tutkimisen järjestyksestä päättävä taho käyttää näin merkittävää yhteiskunnallista valtaa (EOAK 1510/2021). Esitutkinnan osalta harkintavaltaa käyttävät hajautetusti yksittäiset tutkinnanjohtajat, mikä haastaa yhtenäistä ja yhdenvertaista linjaamista. Tehokas rajoittaminen heikentää ihmisten oikeusturvaa, ja samalla se paradoksaalisesti mahdollistaa resurssiongelman säilymisen, kun sama henkilöstömäärä pyrkii suoriutumaan yhä kasvavasta työmäärästä.

Myös eduskunnan oikeusasiamies on todennut, että ”Tavallisen kansalaisen näkökulmasta asioilla, jotka poliisin tai syyttäjän päätöksellä jätetään kokonaan tai osittain tutkimatta tai joita ei ehditä ainakaan kohtuullisessa ajassa hoitaa, voi olla suurikin merkitys. Jos lain sinänsä suomaa harkintavaltaa keskittyä vakavampiin asioihin käytetään kovin laveasti, tämä voi heikentää rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta ja luottamusta poliisiin. Korostan, että viime kädessä kyse on oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta.” (EOAK/1510/2021, 20.)

Aktiivinen reagointi ja toiminta ovat osaltaan rakentamassa yhteiskunnallista käsitystä digitaalisen väkivallan vakavuudesta ja siitä, mihin apua ja tukea tarjotaan ja millaiseksi tekojen rangaistavuus ymmärretään. Ilmiön vakavuutta vähättelevät käytännöt viestivät väkivallan tekijöille, että heidän toimintansa on normaali ja hyväksyttävä tapa vaikuttaa oman asian edistämiseen (Sisäministeriö 2021, 20). Myös verkossa yleistynyttä vihapuhetta käsittelevissä tutkimuksissa korostetaan, että puheella ja tutkimuksella vihapuheesta ilmiönä voimme osoittaa, ettei digitaalista väkivaltaa ja vihapuhetta hyväksytä politiikan kentällä tai muillakaan yhteiskunnan alueilla (Saresma ym. 2022).

Digitaalisen väkivallan tunnistaminen ja ilmiön ymmärtäminen

Rikosprosessissa ja tukipalveluissa digitaalisen väkivallan tunnistaminen ja ilmiön ymmärtäminen vaihtelee eri toimijoiden kesken. Poliisit ovat keskeisessä asemassa ilmiön tunnistamisessa, koska ensikontakti rikosprosessiin tapahtuu heidän kautaan. Lisäksi heidän roolinsa liittyy myös syyttäjälle annettavaan tukeen ja ohjaukseen teknologian kysymyksissä. Poliiseilla ja syyttäjillä on ollut vain vähän tai ei lainkaan koulutusta digitaalisen väkivallan tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi.

Väkivaltatyöhön erikoistuneissa tukipalveluissa digitaalisen väkivallan kohtaaminen on osa työn arkea, ja aihepiirin koulutuksia on hiljattain ryhdytty järjestämään. Ongelmana on, että kertaluonteisten koulutusten järjestämisestä ovat vastanneet etupäässä lyhytkestoiset tilapäisellä rahoituksella toimivat kehittämishankkeet, jotka eivät pysty vastaamaan väkivaltatyön edellyttämään ilmiöön perehtymiseen sekä jatkuvan ajantasaisen koulutuksen ja täydennyskoulutuksen tarpeeseen. Väkivaltatyön ammattilaiset nostivat haastatteluissa esille erityisesti väkivaltailmiön ymmärtämiseen, väkivaltaan puuttumiseen ja digiturvallisuuteen liittyvän ajantasaisen ja saatavilla olevan koulutuksen tarpeen. Myös paine ja tarve väkivaltaa kokeneiden ohjaukseen ja neuvontaan teknologiaan liittyvissä kysymyksissä nousi tutkimuksessa esille. Usein on epäselvää, kenen vastuulla ohjaus esimerkiksi viestien tallentamiseen sosiaalisen median alustoilta tai vakoiluohjelmien etsimiseen ja poistamiseen mobiililaitteilta on, ja mitkä toimenpiteet kuuluisivat poliisien rikostekniseen tutkintaan pikemmin kuin tukipalveluille.

Oman haasteensa tilanteeseen tuo se, että tukipalvelut ovat väkivaltaan erikoistuneita palveluita, joihin ohjaaminen tulisi tapahtua jo sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa. Väkivallan ja sen eri muotojen tunnistaminen sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluissa on kuitenkin aiemman tutkimuksen perusteella ollut haastavaa. Väkivallan kohteena olleet käyttävät jopa 80 % enemmän palveluita kuin muu väestö, mutta vain noin prosentti heistä tunnistetaan terveydenhuollossa (Siltala 2021). Vastaavia ongelmia on merkittävässä määrin sosiaalipalveluissa ja palvelujärjestelmässä. Tutkimukset osoittavat, että erityisesti läheisissä suhteissa tapahtuva väkivalta ja digitaalinen väkivalta sivuutetaan helposti myös poliisissa (Niklander ym. 2019; Hakkarainen 2019; Harris & Woodlock 2022). Väkivallan eri muotojen mahdollisimman varhaiseen tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja puuttumiseen sekä hyvien käytäntöjen peruspalveluihin implementoimiseen panostaminen vähentäisi siten merkittävästi väkivaltaan ja sen käsittelyyn liittyviä kustannuksia, kuormitusta ja inhimillistä kärsimystä.

Alueellinen eriarvoisuus

Lähisuhdeväkivaltaa kokeneille tarjottavien palvelujen saatavuudessa on merkittäviä alueellisia eroja (Mäkeläinen ym. 2012; Niklander ym. 2019). Erityisesti pienissä kunnissa palveluja on tarjolla hyvin vähän, ja harvaan asutuilla alueilla palvelut ovat väkivaltaa kokeneille usein liian kaukana. Isommissa kunnissa ongelmana on puolestaan usein se, että kysyntää palveluille on paljon, prosessit ovat ruuhkaisia ja palveluihin pääsyä sekä tutkintojen etenemistä voi joutua odottamaan pitkään. Käytännössä tämä tarkoittaa monien kuntien ja hyvinvointialueiden osalta sitä, että vaikka palveluja on periaatteessa saatavilla, ne eivät ole väkivaltaa kokeneiden saavutettavissa.

Myös poliisilaitosten toisistaan poikkeavat käytännöt esimerkiksi johtamisessa, kulttuureissa ja viranomaisyhteistyössä ovat herättäneet huolta alueellisen eriarvoisuuden näkökulmasta (Ristola ja Karnaranta 2023, 11). Vaihtelevat toimintatavat voivat johtaa eroihin rikosvastuun toteutumisessa, koska poliisipalvelut eivät ole tasapuolisia ja yhdenmukaisia eri puolella Suomea. Esimerkiksi maalittamiseen liittyvien tapausten käsittelyssä on aiemmassa tutkimuksessa todettu eroja poliisilaitosten välillä (Sisäministeriö 2021). Alueellisia eroja yleisissä käsittelyajoissa on havaittu myös syyttäjälaitoksessa ja käräjäoikeuksissa (Syyttäjälaitos 2021; 2022; Oikeusministeriö 2020).

Alueelliset erot nousivat esille myös aineistoissamme. Rikosilmoitusaineiston analyysin yhteydessä tarkastelimme rikosasioiden etenemistä rikosprosessissa yleisellä tasolla. HavaitSIMME, että eri poliisilaitosten rikosten selvitysprosentteissa oli merkittäviä eroja. Poliisilaitos 3, jota tarkastelimme rikosilmoitusaineistossa, suoriutui yleiselläkin tasolla melko hyvin tiettyjen¹⁹ rikosten selvittämisen suhteen selvitysprosentin ollessa noin 72. Koko maan osalta vastaava luku oli noin 61 prosenttia. Haastattelututkimuksessa tarkastellun poliisilaitos 1:n vastaavien rikosten selvitysprosentti oli kuitenkin vain noin 44.

Poliisien haastattelututkimuksessa puolestaan kävi ilmi, että alueellista eriarvoisuutta on paitsi poliisilaitosten välillä, myös poliisilaitosten sisällä. Poliisilaitos 1:n haastatellut poliisit kertoivat erilaisista mahdollisuuksista hyödyntää ICT-tiimiä tai muita poliisilaitoksen erikoisosaajia riippuen siitä, millä poliisilaitoksen paikkakunnan poliisiasemalla henkilö työskenteli. Esimerkiksi laite-etsintöjen tekeminen ei ollut mahdollista kaikilla poliisiasemilla, minkä vuoksi tällaisella poliisiasemalla ei juuri laite-etsintöjä tehty, kun tutkittiin digitaalista väkivaltaa sisältäviä rikoksia. Tämän vuoksi toisilla paikkakunnilla rikoksen todistusaineiston tuottaminen jäi usein asianomistajan vastuulle, kun muualla todistusaineistoa taltioitiin ICT-tiimien tekemien laite-etsintöjen avulla.

Tukipalveluilla on keskeinen rooli avun tarjoajina rikosprosessin katvealueilla esimerkiksi käsittelyaikojen pitkittyessä. Rikosuhripäivystys toteuttaa julkista palveluvelvoitetta rikosuhridirektiivin mukaisesta uhrien yleisten tukipalveluiden tuottamisesta ja tarjoamisesta. Tuen tarjoajat ovat kolmannen sektorin toimijoita, mikä nostaa huolen alueellisesta eriarvoisuudesta tuen saatavuudessa. Haastatelussa kävi ilmi, että haja-asutusalueilla asuvat eivät välttämättä uskalla tehdä rikosilmoitusta. He pelkäävät usein aiheellisesti, että väkivalta eskaloituu ennen kuin poliisi ehtii paikalle useiden kymmenien tai jopa satojen kilometrien päästä. Poliisipalveluiden karsiminen maakunnista ja niiden sijoittaminen keskitetysti isoihin poliisilaitoksiin on osaltaan pitkittänyt myös tutkinta-aikoja, mikä voi lisätä väkivallan jatkumisen riskiä (Mansikka-aho 2019). Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on nostettu esille digitaalisen väkivallan kohteena olemisen ja haja-asutusalueella asumisen yhteys riskiin joutua puolison surmaamaksi (Harris & Woodlock 2022).

19 Kiristys-, datavahingonteko-, pahoinpitely- sekä seksuaalirikokset, yksityisyyden, rauhan ja kunnianloukkaamisrikokset sekä muut petokset kuin maksuvälinepetokset ja veropetokset

Moniammatillinen yhteistyö

Väkivallan eri ilmenemismuotojen kaltaiset viheliäiset ongelmat ovat monitahoisia ja monimutkaisia. Niihin ei ole helposti löydettävissä yhtä yksiselitteistä tai yhden toimijan tai ammattikunnan hallittavissa olevaa ratkaisua (Rittel & Webber 1973). Lähisuhdeväkivalta, naisiin kohdistuva väkivalta ja digitaalinen väkivalta ovat siten vaarassa joutua sivuutetuiksi helpommin hallittavien ja omaan toimenkuvaan selkeämmin rajattavissa olevien tehtävien tieltä.

Marianne Hester (2011) on kuvannut kolmen planeetan käsitteellä tilannetta, jossa eri alojen ammattilaiset työskentelevät saman asian äärellä mutta ikään kuin eri planeetoilla, jolloin lähtökohdat, tavoitteet, ilmiön ymmärrys sekä ongelmien jäsentäminen poikkeavat toisistaan. Tässä tutkimuksessa digitaalisen väkivallan rikosprosessi jäsentyi poliisin, syyttäjän ja tukipalveluiden moniammatillisena yhteistyönä osana muuta palvelu- ja viranomaisverkostoa. Poliisin ja syyttäjien välillä yhteistyö paikallistui rikostutkintaan ja rikostekniseen tutkimukseen. Syyttäjien yhteistyötaho oli tuomioistuinlaitos. Esitutkintailmoituksen kautta toteutuvaan yhteistyöhön poliisin ja syyttäjän välillä on velvoite mm. rikoksissa, joiden vähimmäisrangaistus on 4 kuukautta, mikä on usein suurempi kuin rikosnimikkeissä, joita digitaalisen väkivallan kohdalla sovelletaan. Vaikka velvoitetta yhteistyöhön ei olisi ollut, kynnys yhteydenottoon oli matalampi, mikäli juttukohtaisen yhteistyön rinnalla oli ollut myös muuta yhteistyötä, kuten säännöllisiä palavereja ja koulutuksia.

Tukipalveluiden niveltyminen osaksi moniammatillista yhteistyötä ja rikosprosessia tapahtuu erityisesti esitutkinnan vaiheessa. Rikosuhripäivystyksestä on mahdollista saada apua ja tukea paitsi esitutkinnan ajaksi, myös varsinaiseen oikeudenkäyntiin. Tukipalveluiden ja poliisin yhteistyö esimerkiksi rikosprosessien käynnistämisessä ja todistusaineiston keräämisen ja tallentamisen osalta on sekä tukipalvelujen työntekijöiden että ja väkivallan kohteen olleiden näkökulmasta erittäin tärkeää ja tervetullutta.

Moniammatillisen yhteistyön kriittisiä pisteitä ovat tiedonkulku ja tiedon jakaminen, toimivat institutionaaliset käytännöt, organisaatioiden ja johtotason sitoutuminen, yhteisten päämäärien ja yhteisen kielen löytäminen, eri toimijoiden vastuiden, velvollisuuksien ja tehtävien tuntemus sekä keskinäinen kunnioitus (Niklander ym. 2019). Näihin tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan paitsi moniammatillista, organisaatioiden välistä yhteistyötä ja johtotason sitoutumista yhteisiin päämääriin väkivallan eri ilmenemismuotoihin puuttumiseksi, myös ammattilaisten tukemista työssä kohdatun väkivallan muotojen, kuten ja vihapuheen ja mustamaalaamisen sekä aihepiiriin liittyvien traumojen ja niiden herättämien sensitiivisten tunteiden äärellä.

Riittämättömät resurssit

Tuloksista välittyi merkittävä henkilöstöresurssivaje rikosprosessin toimijoiden organisaatioissa. Voiko esimerkiksi poliisin resurssivajeista johtuva tarve rajoittaa ”vain” aineettomien seuraamusten rikosten esitutkintaa johtaa koko ilmiön vähättelyyn? Rikostutkinnan nopeasti ruuhkautuvat tilanteet ja jatkuva kiire, näytön hankkimisen vaikeudet muun kuin fyysiseksi luokitellun väkivallan seurausten osoittamiseksi sekä puutteelliset tiedot ja taidot voivat kuormittaa kohtuuttomasti paitsi yksittäistä työntekijää, myös koko työyksikköä. Pitkäkestoinen kuormittuneisuus johtaa pahimmillaan työntekijän uupumiseen tai kyynistymiseen. Vuonna 2022 toteutetussa Suomen Poliisijärjestöjen Liiton jäsenkyselyssä kyselyyn vastanneista noin 81 % kertoi työnsä kiireellisyyden lisääntyneen viime vuosina. Noin 62 % kertoi työn vievän voimavaroja entistä enemmän. Yli puolet vastanneista raportoi unihäiriöistä yhtenä uupumuksen oireena sekä stressistä, kun työaika ei tunnu riittävän annettujen tehtävien hoitamiseen. (SPJL 2023.)

Kuva 1. Teimme Comicsmaker.ai tekoälysovelluksella sarjakuvan havainnoimaan raportin tuloksia yksittäisen poliisin näkökulmasta. Jatkuva kiire ja voimattomuus puuttua internetin välityksellä tehtyihin rikoksiin voivat johtaa siihen, ettei yksittäisellä työntekijällä ole juurikaan muita vaihtoehtoja uupumisen välttämiseksi kuin oppia vähätteleään ilmiötä.

Jos työntekijät joutuvat jatkuvasti toimimaan arvojen vastaisesti, vähättelemään rikollista ilmiötä ja hyväksymään, etteivät voi tehokkaasti puuttua siihen, voi se vaikuttaa koko organisaation toimintakulttuuriin. Säästöpainet ja resurssien niukkuus synnyttävät ja ylläpitävät polkuriippuvuutta, joka määrittelee uudelleen poliisin roolia yhteiskunnassa ja siirtää vastuuta yksilöille ja yksityisille turvallisuusjärjestelyille ja -toimijoille (Topping 2022). Kun resurssien niukkuus on muovannut rakenteet ja vastualueet uudelleen yhteiskunnassa, on myös organisaation sisäisen polkuriippuvuuden ja sen synnyttämien sekä sitä tukevien asenteiden muuttaminen myöhemmin vaikeaa, vaikka ilmiöön allokoitaisiin lisää resursseja.

Rikosprosessin toimijoiden henkilöstöresurssivajeet ovat sinänsä olleet jo pitkään tiedossa. Tämän tutkimuksen tulokset nostavat lisäksi esille sen, kuinka epätasainen ICT-tuen resurssointi henkilöstöpulassa kamppailevissa organisaatioissa osuu nimenomaan rikoksiin, joiden tekemisessä on hyödynnetty teknologiaa. Syyttäjien kokemuksen mukaan oman organisaation tarjoama ICT-tuki digitaalisen väkivallan tapausten syyteharkinnassa ei ollut riittävää tai sitä ei ollut ollenkaan. Ensisijainen yhteystaho teknologiaan liittyvissä asioissa oli poliisin rikostutkinta. Poliisien osalta kävi ilmi, että usein osaaminen on hankittu oman kiinnostuksen myötä ja perehtyneisyys teknologiaan saattoi olla keskittynyt pienelle joukolle (myös Näsi 2022, 37). Tulosten mukaan poliisien erikoisosaamisen hyödyntäminen on sirpaleista ja henkilöitynyttä, koska erityisosaajat ja mahdollisuudet heidän hyödyntämiseensä yksikössä eivät ole yleisesti kaikkien tiedossa. Tämä voi johtaa digitaalisen väkivallan pintapuoliseen käsittelyyn läpi esitutinnan ja syyteharkinnan. Samalla yksittäisiin aihepiiriin asiantuntijoihin voi kohdistua kohtuuttomia paineita, jos kollegoiden ohjaus ja auttaminen tapahtuu ylimääräisenä tehtävänä oman työn ohessa (esim. Killean ym. 2022).

Jotta poliisi ja syyttäjä voivat omalta osaltaan toimia verkkovälitteisen väkivallan ennalta estämiseksi ja kitkemiseksi, työhön tarvitaan ajoissa riittäviä resursseja ja työkaluja. Yhden tahon, esimerkiksi poliisin, resurssien lisääminen ei kuitenkaan yksin riitä, jos syyttäjälaitos ja tuomioistuimet eivät pysty vastaamaan käsiteltävien rikosten tulvaan. Rikosprosessin eri toimijoiden kokonaisuuden resurssien tarkastelussa tulisi ottaa huomioon, että toimijoiden rahoitus tulee eri tahoilta ja lisäresurssien osalta myös hieman eri ajankohtina (Näsi 2022, 38).

Resurssien niukkuus ja riittämättömyys väkivaltatyön tehtävien hoitamiseen on herättänyt huolta myös sosiaali- ja terveysalalla. Istanbulin sopimus ja Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) edellyttävät, että kunnat järjestävät tarvittavia sosiaalipalveluja lähisuhdeväkivaltaa tai naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kokeneille. Uuden lainsäädännön mukaisesti lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeneet voivat

nykyään hakeutua valtion rahoittamiin turvakoteihin omatoimisesti. Suuri osa väkivaltatyöstä tehdään kuitenkin kolmannella sektorilla, ja järjestöpohjaisten toimijoiden rahoitus on pitkälti tilapäisten ja lyhytkestoisten hankkeiden varassa.

Viime aikoina väkivaltatyön katveeseen jääminen sosiaali- ja terveysalan uudistuksessa on herättänyt huolta ja epäilyä, että hyvinvointialueet ja kunnat eivät tule resursoimaan väkivallan ehkäisyä, ellei se ole selkeämmin niille osoitettu lakisääteinen tehtävä. Väkivaltatyön erityispalveluiden niukkojen resurssien lisäksi vakavaa huolta herättävät sosiaali- ja terveysalan riittämättömät resurssit ja käytännöt väkivallan puheeksi ottamiseen, tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen. Väkivallan vähentämisen kannalta väkivallan tunnistamisen parantaminen on keskiössä, sillä vain tietoon tulleen väkivaltaan voidaan puuttua. Esimerkiksi parisuhdetappojen ehkäisyn ongelmaksi on todettu aiemman väkivallan jääminen viranomaisilta piiloon (Suonpää ym. 2023). Väkivaltaongelman sivuuttaminen peruspalveluissa kyseenalaistaa väkivallan osapuolten palvelujen piiriin ohjautumisen ja avun saamisen. Samalla se mahdollistaa väkivallan piiloon jäämisen ja jatkumisen, ja kuormittaa merkittävästi sekä poliisia, rikosprosessia että väkivaltatyöhön erikoistuneita tukipalveluita.

Väkivallan muotojen moninaisuuden haastavuus

Digitaalisen väkivallan ilmiö saattaa meidät pohtimaan samanlaisia kysymyksiä kuin mitä pakottavan kontrollin käsite aikoinaan nosti esille fyysisten tekojen ja vapauden rajoittamisen suhteen: mitä kaikkea lähisuhdeväkivalta tai naisiin kohdistuva väkivalta pitää sisällään ja miten se on eri aloilla ja eri instituutioissa määritelty ja ymmärretty? Onko meillä perusteita asettaa fyysinen kajoaminen etusijalle suhteessa teknologiavälitteiseen väkivaltaan, vainoamiseen, kontrollointiin, häpäisemiseen, maalittamiseen ja ihmisen elinpiiriin ja ilmaisuvapauden rajoittamiseen? Tämän kaltaiset kysymykset lainsäädännöstä asettuvat osaksi niitä mittavia haasteita, joiden kanssa Suomen poliisi ja koko rikosoikeudellisen järjestelmä sekä tukipalvelut tällä hetkellä painivat.

Aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa (Tolvanen & Silvennoinen 2023) on käynyt ilmi, että muut kuin fyysisen väkivallan muodot ovat rikosprosessille haasteellinen aihe, eikä niistä ole juuri annettu tuomioita pahoinpitelyrikoksena, vaikka laki sen mahdollistaa. Tapauksissa, joissa esimerkiksi digitaalista väkivaltaa on käsitelty pahoinpitelyrikoksena, on yleensä ollut mukana fyysistä väkivaltaa.

Kun selvitimme rikosilmoitusaineistosta kunnianloukkausten ja laittomien uhkausten etenemistä esitutkinnasta syyteharkintaan, havaitsimme, että rikosilmoituksista, joissa kunnianloukkaus oli ainoana rikoksena, syyteharkintaan eteni 20,8 % tapauksista. Rikosilmoituksista, joissa laitton uhkaus oli ainoana rikoksena, syyteharkintaan eteni vain 12,5 %. Kun rikosilmoituksissa oli kaksi rikosta, joista toinen oli kunnianloukkaus, nousi syyteharkintaan edenneiden tapausten määrä 40,9 %:iin. Laittoman uhkauksen ollessa toinen rikoksista, nousi syyteharkintaan edenneiden tapausten määrä 54,8 %:iin. Rikosilmoituksista, joissa oli kolme tai useampi rikosnimike, joista yksi oli kunnianloukkaus, eteni syyteharkintaan 55,6 %. Mielenkiintoinen nousu syyteharkintaan edenneiden tapausten määrissä tapahtui vastaavasti niiden rikosilmoitusten osalta, joissa yhtenä kolmesta tai useammasta rikoksesta oli laitton uhkaus. Tällaisista tapauksista syyteharkintaan eteni jopa 88,5 %. Toisin sanoen rikosten lukumäärä rikosilmoituksissa parantaa rikosten etenemistä esitutkinnasta syyteharkintaan. Yleisin syy sille, miksi kunnianloukkaukset ja laittomat uhkaukset eivät edenneet syyteharkintaan oli se, ettei asianomistaja vaatinut asiassa rangastusta tai että asianomistaja oli perunut vaatimuksensa.

Pakottavaa kontrollia ei ole Suomessa kriminalisoitu, vaikka monessa muussa maassa näin on tehty jo vuosia sitten. Tällä hetkellä tämä keskeinen osa parisuhdeväkivallasta jää Suomen nykyisen lainsäädännön ulkopuolelle. Sukupuolistuneen väkivallan digitaalinen ulottuvuus on tuonut mukanaan rikosprosessia haastavia piirteitä, ja samalla myös laajoja tutkinta-aineistoja. Samaan aikaan, ensimmäistä kertaa historian aikana, myös muista kuin fyysisen väkivallan jäljistä olisi olemassa runsaasti syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä tukevaa todistusaineistoa.

Samassa tilassa tapahtuvasta fyysisiä jälkiä jättävästä väkivallasta poikkeavat väkivallan muodot on usein sekä aihepiirin keskusteluissa että akateemisissa tilaisuuksissa ja julkaisuissa niputettu henkisen väkivallan otsikon alle. Väkivallan henkiseksi ja fyysiseksi jaottelu voi olla fyysiseen kajoamiseen puuttumisen näkökulmasta joissain yhteyksissä tarpeellinen, mutta se on usein myös ongelmallinen. Yhtäältä se ylläpitää ja uusintaa henkinen – fyysinen -dikotomia tilanteessa, jossa kaikki väkivallan muodot, erityisesti fyysinen väkivalta, ovat henkisesti haavoittavia. Vastaavasti henkiseksi väkivallaksi luokitellut väkivallan muodot aiheuttavat vakavia ruumiillisia oireita ja myös sairauksia. Toisaalta täsmällisempien käsitteiden ja yhtenäisten väkivallan muotojen dokumentoinnin ja kirjaamisen tapojen puuttuminen hämärtää ja piilottaa väkivallan muotojen moninaisuutta sekä digitaalisen väkivallan vakavuutta ja laajuutta. Se voi myös estää ja hidastaa digitaalisesta väkivallasta kertyvän näytön hyödyntämistä ja digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen käytäntöjen kehittämistä.

11 Suositukset

Koulutuksen, tutkimuksen ja tietoisuuden lisääminen

Poliiseille, syyttäjiille ja tukipalveluiden työntekijöille tulee järjestää lähisuhdeväkivaltaa, sukupuolistunutta väkivaltaa ja digitaalista väkivaltaa koskevaa perustason koulutusta sekä ylläpitokoulutusta. Koulutusta tarvitaan muun muassa väkivallan muotojen moninaisuudesta, väkivallan haavoittavuudesta, digitaalisesta väkivallasta, pakottavasta kontrollista, kokijoiden sensitiivisestä kohtaamisesta ja ohjaamisesta tukipalvelujen piiriin, tietosuojakysymyksistä, tutkimus- ja rikosprosessista sekä eri väkivallan muotojen yhteyksistä ja väkivallan jatkumosta. Ajantasaista väkivaltatutkimusta ja väkivallan eri muotojen tunnistamista ja ymmärtämistä koskevia kursseja tulee sisällyttää poliisien, sosiaali- ja terveysalojen sekä oikeustieteen koulutusohjelmien tutkintovaatimuksiin ja ammattilaisten täydennyskoulutukseen.

Esimerkiksi Ruotsissa väkivallan kohtaamista ja siihen puuttumista koskeva koulutus on lakisääteistä esimerkiksi fysioterapeuteille, juristeille, lääkäreille, psykologeille, sairaanhoitajille, sosionomeille, hammaslääkäreille ja suuhygienisteille (Mäns våld mot kvinnor obligatoriskt ämne på åtta utbildningar). Aihepiirin opetusta sisältävien koulutusalojen ja oppiaineiden lista on laaja (<https://webbkursomvald.se/?language=en>). Suomesta vastaava pakollinen koulutus vielä puuttuu, mutta sille on vahva yhteiskunnallinen tilaus.

Vastaavasti viime vuosina eri puolille maailmaa, myös Eurooppaan ja Pohjoismaihin, on perustettu huomattava määrä väkivaltatutkimuskeskuksia ja -instituutteja. Suomesta vastaavat tutkimusresurssit edelleen puuttuvat. On aika luoda institutionaaliset puitteet väkivallan tutkimukselle ja väkivallan vastaiselle työlle myös Suomessa. Olemme tässä suhteessa Euroopan maita ja muita Pohjoismaita jäljessä, mutta takamatka on tutkimus- ja koulutuspoliittisilla päätöksillä umpeen kurottavissa.

Koulutuksen ja tutkimuksen lisäksi on oleellista panostaa yleisen tietoisuuden lisäämiseen digitaalisen väkivallan muodoista ja niiden haavoittavuudesta. Esimerkiksi kouluissa, sosiaalisessa mediassa, radiossa ja TV:ssä on mahdollista panostaa tietoisuuden lisäämiseen digitaalisen väkivallan muotojen, kuten vaientamisen, mustamaalaamisen, maalittamisen, häpäisyn ja vakoilun vahingollisuudesta.

Dokumentoinnin ja käsitteiden systemaattisuus ja käytäntöjen yhtenäistäminen

Lähisuhdeväkivallan eri muotojen, kuten digitaalisen väkivallan, kirjaamiselle, dokumentoimiselle ja tilastoinnille tarvitaan yhtenäinen ohjeistus ja käytäntö. Väkivallan kirjaamisella – ja kirjaamatta jättämisellä – on kauaskantoisia seurauksia nyky-yhteiskunnassa, jossa symboliset ja sanalliset dokumentit ovat merkittäviä todellisuuden tuottajia. Dokumentoimattomat ilmiöt häviävät näkyvistä sekä ilmiöinä että organisatorisen muistin osina (Ferraris 2005). Tämä vaikuttaa palvelujen järjestämiseen, rikosprosessin käytäntöihin ja lainsäädäntöä koskeviin institutionaalsiin ja rakenteellisiin ratkaisuihin sekä siihen, kuinka yleisenä ja vakavana ilmiönä digitaalista väkivaltaa pidetään ja millaisia oikeudellisia toimia siihen puuttuminen edellyttää. Ilmiön näkymättömyys ja siitä vaikeneminen muovaavat myös käsityksiämme digitaalisen väkivallan merkittävydestä sosiaalisena ja oikeudellisena ongelmana.

Digitaalisen todistusaineiston käsittelyn kehittäminen ja ICT-tuen lisääminen

Poliisien, syyttäjien ja tukipalvelujen työntekijöiden toimintavalmiuksien vahvistaminen edellyttää tietoisuutta ajankohtaisista, myös kansainvälisistä digitaalisista medioista, sovelluksista ja alustoista sekä niiden toimintaperiaatteista ja laitteiden teknisten ominaisuuksien perusteista. Perusymmärrys sosiaalisen median alustoista ja teknologiasta auttaa työntekijöitä hahmottamaan, mitä voi tehdä itsenäisesti ja mihin tarvitaan teknisen tutkinnan työkaluja. Ymmärrys auttaa myös muotoilemaan selkeän pyynnön tekniselle tutkinnalle. Kun esimerkiksi rikostutkija pystyy yksilöimään, mitä laitteesta pitää etsiä, on teknisen tutkijan helpompi kohdentaa rajallinen aikaresurssinsa tarkoituksenmukaisesti.

Poliisien koulutuksessa tulisi erityisesti korostaa todistusaineiston keräämisen asianmukaista laajuutta, laatua ja hienotunteisuutta sekä asianmukaisia menetelmiä todistusaineiston turvaamiseksi. Koulutusta tarvitaan lisäämään käsitystä siitä, minkä rikosten tunnusmerkistöjä erityyppiset digitaalisen väkivallan teon pitävät sisällään ja mitä pakkokeinoja sekä salaisia pakkokeinoja voidaan käyttää esitutkinnassa. Koulutusta tarvitaan myös siitä, kuinka varmistetaan digitaalisen materiaalin tarkkuus, eheys ja luotettavuus todistusaineistona. Lisäämällä poliisien ja syyttäjien välistä koulutusta digitaalisen todistusaineiston käsittelystä ja laatimalla yhteistyössä mallit laadukkaista esitutkintapöytäkirjoista, voidaan osaltaan edistää paitsi käytetyn terminologian, myös digitaalista väkivaltaa koskevien esitutkintojen, esitutkinnan tulosten ja syyteharkinnan valtakunnallista yhdenmukaisuutta.

Poliisilaitoksilla tulee allokoida riittävästi resursseja tietoteknisten rikosten tutkintaan, jotta digitaalista väkivaltaa sisältävät rikokset voidaan tehokkaasti tutkia ja saattaa syyteharkintaan. Syyttäjälaitoksen nykyisen ICT-tuen toimintamallia ja sen kehityskohteita tulisi kartoittaa ja arvioida, jotta kokonaistilanne hahmottuisi ja tarvelähtöinen kehittäminen mahdollistuisi.

Rikosprosessin resurssointia poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen ja tukipalveluiden osalta tulisi tarkastella kokonaisuutena ja koordinoitusti. Tietotekninen tutkinta ja useiden digitaalista väkivaltaa sisältävien tapausten selvittäminen vaatii erikoisosaamista, mitä ei kuitenkaan huomioida palkkauksessa.

Yhteiskunnassa tulee lisätä keskustelua siitä, miten lainsäädäntöä ja valtioiden välistä yhteistyötä voidaan kehittää niin, että digitaalista väkivaltaa voidaan ennalta estää ja siihen voidaan puuttua tehokkaammin. Esimerkiksi vahvan tunnistautumisen avulla digitaalisilla alustoilla tapahtuvia rikoksia on mahdollista ennalta estää tehokkaammin, ja samalla saattaa tekijät rikosvastuuseen ja ennalta ehkäisevän työn piiriin.

Yksityisen ja tieto- ja viestintätekniikkasektorin tulisi osallistua vahvemmin itsesääntelynormien asettamiseen, ja verkkoalustoja ja somejättejä olisi vastuutettava digitaalisen väkivallan ehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta. Lisäksi olisi tarvetta taholle, joka auttaisi suojautumisessa sekä todistusaineiston etsimisessä ja keräämisessä.

Tiedottaminen ja sensitiivinen kohtelu esitutkinnassa

Digitaalisen näytön turvaaminen ja yhteistyö teknisen rikostutkinnan kanssa tulisi aloittaa mahdollisimman varhain. Asianomistajien kohtelun tulee olla sensitiivistä ja asiallista. Kokijoille on tärkeää antaa tietoa siitä, minkälaisia seurauksia digitaalisella väkivallalla voi olla, mitä voi tehdä turvallisuutensa parantamiseksi ja miten todistusaineistoa on hyvä taltioida.

Asianomistajien tulisi saada tietoa, mitä hän voi odottaa tapauksensa käsittelystä ajallisesti ja tuloksellisesti ottaen huomioon poliisin käytettävissä olevat resurssit sekä rikoslain säädösten ja tulkintakäytäntöjen antamat mahdollisuudet. Poliisin tulee selittää väkivaltaa kokeneelle henkilölle, miten esitutkintaprosessi tulee etenevänsä. Rikosprosessin toimijoiden ja asianosaisten tietoisuus tukipalveluista tulee varmistaa. Lisäksi kenttäpoliisille, rikostutkijoille ja ilmoitusten vastaanotossa työskenteleville tulee korostaa rikosilmoituksen laadukasta ja riittävän yksityiskohtaista kirjaamista, jotta varsinaiset esitutkintatoimenpiteet voidaan aloittaa sujuvasti.

Väkivallan seulonta- ja alkukartoituslomakkeet

Sekä poliisin että tukipalveluiden työn tueksi tarvitaan strukturoitu alkukartoituslomake, joka mahdollistaa asiakkaiden / asianomistajien itsenäisen arvioinnin kohtaamistaan fyysisen ja ei-fyysisen väkivallan muodoista. Lomakkeen tarkoituksena on tukea rikosilmoituksen laatimista ja tarjota informaatiota esitutkinnan

käynnistämiseksi ja tuen tarpeiden kartoittamiseksi tukipalveluissa. Lomake edistää väkivallan jatkumon tunnistamista ja estää esimerkiksi digitaalisen väkivallan muotojen erillisinä, yksittäisinä tapahtumina käsittelemistä. Samalla se vahvistaa lähisuhdeväkivallan riskitekijöiden tunnistamista ja parantaa lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden ohjautumista esimerkiksi moniammatilliseen riskinarviointiin (MARAK) ja muihin erityisiin tukipalveluihin. Vastaavalla lomakkeella kartoitetaan lähisuhdeväkivaltaa sosiaali- ja terveydenhuollossa ja erikoissairaanhoidossa²⁰ sekä turvakodeissa²¹. Seulonta- ja alkukartoituslomakkeiden käyttö edistää sekä suomalaisen että kansainvälisen tutkimuksen mukaan oleellisesti väkivallan muotojen tunnistamista ja niihin puuttumista (Heron & Eisma 2021; Husso 2021; Virkki ym. 2015).

20 <https://thl.fi/fi/web/vakivalta/tyon-tueksi/lomakkeet-vakivallan-kirjaamiseen-ja-kartoittamiseen>

21 <https://thl.fi/documents/8249976/8426623/Ty%C3%B6v%C3%A4line+digitaalisen+v%C3%A4kivallan+tunnistamiseksi+ja+siihen+puuttumiseksi+turvakodeissa.pdf/33c42272-5492-eff7-32ec-f6ad309b8e74?t=1663675399550>

12 Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuksen tarve

Tässä luvussa käsittelemme tutkimuksen rajoituksia ja jatkotutkimuksen tarpeita. Keskeisimmät tutkimuksen rajoitukset liittyvät rikosilmoitusaineistossa tehtyyn rajaamiseen sekä rikosilmoitusaineiston kykyyn tuoda kattavasti esiin digitaalisen väkivallan ilmiötä.

Rikosilmoitusaineisto

Hakukriteerit tuottivat hyvin suuren määrän rikosilmoituksia. Monet näistä rikosilmoituksista eivät liittyneet millään tavalla digitaaliseen väkivaltaan. Alkuperäinen tavoitteemme oli tarkastella naisiin kohdistuneita digitaalisen väkivallan rikos-epäilyjä koko Suomen alueella vuonna 2019.

Aineistoa rajatessa pidimme tutkimuksen hakuilmoituksen sekä hakuilmoituksen perusteella laatimamme tutkimussuunnitelman mielessä, mutta olisimme toivoneet aikataulun ja muiden resurssien riittävän raakadatan laajempaan tutkimiseen.

Ensiksi rajasimme aineistosta pois rikosilmoitukset, joissa asianomistajaksi ei ollut ilmoitettu naista. Toisin sanoen, emme analysoineet tapauksia, joissa asianomistajana olisi ollut pelkästään mies tai naiseksi identifioituva henkilö. Raakadatan alustava läpikäyminen vahvisti aiemman tutkimuksen lisäksi käsitystämme siitä, että väkivaltaa, jossa käytetään hyväksi teknologiaa eri tavoin, kohdistuu kaikkiin sukupuoliin mutta eri tavoin. Myös epäillyn ja asianomistajan välinen suhde vaikutti olevan usein erityyppinen riippuen siitä, oliko uhrina mies vai nainen. Voidaksemme päätellä, miten sukupuoli vaikuttaa sukupuolistunutta, digitaalista väkivaltaa sisältävien tapausten etenemiseen rikosprosessissa, meidän olisi tullut pystyä vertailemaan aineistoa sukupuolten välillä. Tätä emme aineiston rajauksen myötä voineet tehdä.

Toiseksi poistimme raakadatasta tapauksia, joiden selostusosan perusteella kyse ei ollut digitaalisesta väkivallasta. Huomionarvoista myös on, ettei raakadataan luultavasti edes päätenyt kaikkia digitaalista väkivaltaa sisältäviä rikosilmoituksia, jos niiden selostusosassa ei ollut mainittu laatimaamme hakusanalistaan kuuluvaa sanaa. Tämän vuoksi on mahdollista, että esimerkiksi uudentyypiset digitaalisen väkivallan ilmiöt jäivät jo alun perin päätyttyä raakadataan, ja mikäli rikosilmoitusta

kirjatessa tai päivitettäessä selostusosaan ei ollut kirjattu tapahtumia ja olosuhteita riittävällä tarkkuudella, tai mikäli digitaalista väkivaltaa ei ollut lainkaan edes tunnistettu missään esitutinnan vaiheessa, ei tapaus päätynyt raakadatasta poimittuun aineistoon.

Haastatteluaineisto

Poliisin fokusryhmähaastatteluissa haastateltaviksemme valikoitui monipuolinen joukko poliiseja, ja saimme kattavan käsityksen erilaisista digitaalisen väkivallan kokemuksista poliisityössä. Emme kuitenkaan tavoittaneet haastatteluun ilmoitusten vastaanotossa, esikäsittely-yksiköissä tai niin kutsutun pikatutinnan yksiköissä työskenteleviä poliiseja. On mahdollista, että osa digitaalista väkivaltaa sisältävistä rikosasioista käsitellään tällaisissa yksiköissä eri tavoin kuin niissä yksiköissä, joista haastateltavamme tulivat. Tämän vuoksi tutkimuksessa katveeseen jäi, kuinka hyvin tällaisissa yksiköissä tunnistetaan digitaalista väkivaltaa, kuinka siihen suhtaudutaan ja minkälaisia haasteita tai hyviä käytäntöjä kyseisissä yksiköissä on havaittu.

Syyttäjien fokusryhmäaineisto koostui 13 syyttäjästä, ja vaikka alueellinen edustus sinänsä kattoi Ahvenanmaata lukuun ottamatta kaikki syyttäjäalueet, kyseessä on pieni otos. Emme saaneet aikataulusyistä mukaan edustusta tuomioistuimesta. Tämä olisi täydentänyt tarkastelua rikosprosessista kokonaisuutena.

Tukipalveluiden osalta haastatteluun valikoitiin ja valikoitui tahoja ja henkilöitä, jotka ovat perehtyneet nimenomaan digitaaliseen väkivaltaan. Teema ja kysymykset olivat etukäteen haastateltavien tiedossa. Keväällä 2023 tehtyihin haastatteluihin osallistui 15 tukipalveluiden työntekijää kahdeksasta eri tukipalveluiden toimipisteestä. Otos on toimipisteiden määrän osalta melko edustava. Se ei kuitenkaan aihepiirin yleisen asiantuntemuksen osalta edusta koko tukipalveluiden kenttää. Aineistossa voi siten korostua väkivaltatyön erityispalveluiden digitaalista väkivaltaa koskeva erityisasiantuntemus. Haastattelukutsujen teemat vaikuttavat siihen, mitä tahoja ja ketä asiantuntijoita haastateltaviksi valikoituu. Keväällä 2023 kerättyä aineistoa oli kuitenkin mahdollista peilata vuosina 2018 kerättyihin aineistoihin, joissa käsiteltiin väkivallan kohtaamista tukipalveluissa siten, että digitalisaation ja teknologian kehittymisen mukanaan tuomat haasteet olivat yksi käsitellyistä teemoista. Lisäksi digitaalista väkivaltaa koskevaa koulutuksen tarvetta sekä asiantuntemuksen kattavuudesta huolehtimista käsiteltiin erikseen myös haastatteluissa.

Kyselyaineisto

Kyselyaineiston rajoitukset liittyivät erityisesti vastaajajoukon valikoitumiseen. Kyselyitä levitettiin sähköpostilla ja sosiaalisen median kanavissa mahdollisille sidos- ja kohderyhmille. Vastaajiksi valikoitui henkilöitä, joilla on omia kokemuksia digitaalisesta väkivallasta ja mahdollisesta rikosprosessista, ja jotka ovat halunneet kertoa kokemuksistaan ja näkemyksistään. On mahdollista, että kyselyyn ovat päätyneet vastaamaan henkilöt, joilla on erityisen hyviä tai huonoja kokemuksia rikosprosessista. Kyselyn perusteella ei siten ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, miten suuri osuus jättää ilmoittamatta digitaalisesta väkivallasta poliisille.

Jatkotutkimuksen tarve

Haastatteluaineiston analyysi nosti esille monia jatkotutkimustarpeita, joihin tämän raportin puitteissa ei ollut mahdollista tarttua. Tarkempaa tutkimusta tarvitaan esimerkiksi syyttäjien ja poliisin sekä väkivaltatyön ja poliisin moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksista, teknisen tuen tarpeista, asennemuutoksen ja tietoisuuden lisäämisen haasteista ja mahdollisuuksista, digitaalisen väkivallan sukupuolistuneisuudesta ja affektiivisuudesta, haavoittuvien ryhmien kohtaamisesta väkivaltatyössä ja rikosprosessissa, digitaaliseen väkivaltaan liittyvän turvallisuuden murtumisen ja trauman kohtaamisesta sekä henkinen – fyysinen -dikotomian problemaattisuudesta ja digitaalisen väkivallan kaltaisten väkivallan muotojen ja ulottuvuuksien käsitteellistämisestä.

Rikosilmoitusaineiston osalta jatkotutkimuksen tarve liittyy ensisijaisesti väestönosaan, joka on jäänyt tässä tutkimuksessa rikosilmoitusaineiston tarkastelun ulkopuolelle, eli miehiin ja henkilöihin, joiden virallinen sukupuoli on mies, mutta jotka eivät identifioitu mieheksi. Toinen jatkotutkimuksen tarve liittyy syyttämättäjäntämisspäästösten ja tuomioistuinten päätösten analysointiin. Tässä tutkimuksessa alkuperäinen tarkoitus oli selvittää, mitä tapauksille tapahtuu esitutkinnan jälkeen, mutta emme saaneet syyttäjälaitokselta pyytämäämme aineistoa.

13 Lähteet

Afrouz, R. (2023). The Nature, Patterns and Consequences of Technology-Facilitated Domestic Abuse: A Scoping Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 24(2), 913–927.

Amnesty International (2018). "Toxic Twitter, a toxic place for women". www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1

Barlow, C., Kelly, J., Walklate, S. & Humphreys, L., (2020). Putting Coercive Control into Practice: problems and possibilities. *British Journal of Criminology*, 60(1), 160–179.

Black, A., Lumsden, K. & Hadlington, L. (2019). 'Why Don't You Block Them?' Police Officers' Constructions of the Ideal Victim When Responding to Reports of Interpersonal Cybercrime. Lumsden, K., Harmer, E. (toim.) *Online Othering. Palgrave Studies in Cybercrime and Cybersecurity*. Palgrave Macmillan, 355–378

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

Brennan, I.R., Burton, V., Gormally, S. & O'Leary, N. (2019). Service Provider Difficulties in Operationalizing Coercive Control. *Violence Against Women*, 25(6), 635–653.

Campbell J. (2002) Health consequences of intimate partner violence. *Lancet* 359, 1331–1336.

Council of Europe (2011). Council of Europe Treaty Series – No. 210, *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence Istanbul*, 11.V.2011.

Dragiewicz M., Burgess J., Matamoros-Fernandez A., Salter M., Suzor N. P., Woodlock, D. & Harris, B. (2018). Technology Facilitated Coercive Control: Domestic Violence and the Competing Roles of Digital Media platforms. *Feminist Media Studies*, 18(4), 609–625.

EOAK/2416/2020. *Rikosilmoituksen tutkimatta jättäminen*.
<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2416/2020>

EOAK/1510/2021. *Esitutkintojen keston poliisissa on monia syitä mutta vähän parannuskeinoja.*

<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1510/2021>

EOAK/3085/2023. *Lausunto rikosprosessin sujuvoittamista valmistelleen työryhmän muistiosta.* <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3085/2023>

Euroopan neuvosto (2011). *Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta.* <https://rm.coe.int/1680462532>

Euroopan unionin perusoikeuksien virasto (FRA 2014). *“Violence against Women: an EU-wide Survey. Main Results Report”.* <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-againstwomen-eu-wide-survey-main-results-report>

European Institute for Gender Equality (EIGE) (2022). *Combating Cyber Violence against Women and Girls.* Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Fagerlund, M. (2023). *Rikosprosessin portinvartijat: lähisuhdeväkivallan rikosluonteen rajanveto poliisin puuttumisen näkökulmasta.* Väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0698-8>

Ferraris, M. (2013). *Documentality: Why it is necessary to leave traces.* Fordham University Press.

GREVIO (2019). *Baseline Evaluation Report Finland.* <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>

GREVIO (2021). Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). *General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women.* Adopted on 20 October 2021. <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

GREVIO (2023). Naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan torjuntaa käsittelevä asiantuntijaryhmä (GREVIO). *Ensimmäinen yleinen suositus naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalisesta ulottuvuudesta.* Hyväksytty 20. lokakuuta 2021.

Hakkarainen, L. (2019). *Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen. Opas väkivallan kokijalle, ammattilaiselle ja läheiselle.* Helsinki: Naisten Linja Suomessa ry.

- Harkin, D., Whelan, C. & Chang, L. (2018). The Challenges Facing Specialist Police Cyber-Crime Units: An Empirical Analysis. *Police practice and research*, 19(6), 519–536.
- Harris, B. A. & Woodlock, D. (2019). Digital Coercive Control: Insights from Two Landmark Domestic Violence Studies.. *British Journal of Criminology*, 59(3), 530–550.
- Harris, B. A. & Woodlock, D. (2021). "Digital Coercive Control and Spatiality: Rural, Regional, and Remote Women's Experience." Teoksessa: Bailey, J., Flynn, A. & Henry, N. (toim.) *The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse*. Emerald Publishing Limited, 387–406.
- Harris, B. A. & Woodlock, D. (2022). 'You can't actually escape it': Policing the Use of Technology in Domestic Violence in Rural Australia.. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 11(1), 135–148.
- Helsingin poliisilaitos (2020). *Helsingin poliisilaitoksen toimintakertomus 2019*. Helsinki: Helsingin poliisilaitos.
- Henry, N. & Powell, A. (2015). Embodied Harms: Gender, Shame, and Technology-Facilitated Sexual Violence. *Violence against women*, 21(6), 758–779.
- Henry, N. & Powell, A. (2016). Sexual Violence in the Digital Age: The Scope and Limits of Criminal Law. *Social & Legal Studies*, 25(4), 397–418.
- Henry, N., Flynn, A. & Powell A (2018). Policing Image-Based Sexual Abuse: Stakeholder Perspectives. *Police Practice and Research*, 19(6), 565–581.
- Heron, R. L. & Eisma, M. C. (2021). Barriers and Facilitators of Disclosing Domestic Violence to the Healthcare Service: A Systematic Review of Qualitative Research. *Health & Social Care in the Community*, 29(3), 612–630.
- Hester, M. (2011). The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *The British Journal of Social Work*, 41(5), 837–853.
- Hietamäki, J., Husso, M. & Arponen, T. (2020). Tyttöjen ja poikien väliset erot seksuaalisesta hyväksikäytöstä kertomisessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(5–6), 543–554
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2001). *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Home Office (2021). *Review of the Controlling or Coercive Behaviour Offence*.

[<https://www.gov.uk/government/publications/review-of-the-controlling-or-coercive-behaviour-offence>]

Hong, T. (2020). *Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema*. Turun yliopiston julkaisuja.

Husso, M. (2003). *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Tampere: Vastapaino.

Husso, M., Virkki, T., Holma, J., Notko, M. & Laitila, A. (2014). Väkivallan kohtaamisen käytännöt ja kehittämisprojektien sudenkuopat. Teoksessa Haverinen, R., Kuronen, M. & Pösö, T. (toim.) *Suomalaisen sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino, 261–282.

Husso, M., Virkki, T., Notko M., Hirvonen, H. & Eilola, J. (toim.) (2017). *Interpersonal Violence: Differences and Connections*. Routledge.

Husso, M., Notko, M., Virkki, T., Holma, J., Laitila, A., & Siltala, H. (2021). Domestic Violence Interventions in Social and Health Care Settings : Challenges of Temporary Projects and Short-Term Solutions. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23–24), 11461–11482.

Husso M., Karkulehto M., Saresma, T., Laitila A., Eilola, J. & Siltala H. (toim.) (2021). *Gender, Violence and Affect; Interpersonal, Institutional and Ideological Practices*. Palgrave Macmillan, 3–26.

Husso, M., Hyväri, E., Kaittila, A., Hietamäki, J., Karhinen-Soppi, A., Kekkonen, O., Tuominen, J. (2021). Korona, koti ja kontrolli: väkivaltatyöntekijöiden näkemyksiä lähisuhdeväkivallan kohteina olleiden avun saamisen haasteista korona-aikana. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 58, 349–360.

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020). *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi : Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019*. Työpaperi 38/2020. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Juutinen, M. (2021). *Viharikokset ja niiden käsittely rikosprosessissa*. Oikeusministeriön julkaisuja. Selvityksiä ja ohjeita 2021:18. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-822-6>.

Kelly, Liz (1988). *Surviving Sexual Violence*. Polity Press.

Killeen, R., McAlinden, A.-M. & Dowds, E. (2022). Sexual Violence in the Digital Age: Replicating and Augmenting Harm, Victimhood and Blame. *Social & Legal Studies*, 31(6), 871–892.

Kleemola, J., Honkavaara, J. & Kallio, J. (2021). *Virastoarviointi – Syyttäjälaitos: Loppuraportti. Hallintopolitiikka*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:36. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163233>

Knuutila, A., Kosonen, H., Saresma, T., Haara, P. & Pöyhtäri, R. (2019). *Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-786-4>

Koivukari, K. & Lehtilä, S. (2022). Sattumaa vai yhtenäinen ja perusteltu päätöksäytäntö? – Esitutinnan rajoittaminen vähäisyys- ja kustannusperusteilla kunnianloukkausrikosepäilyissä. Teoksessa: Kaisto, J. (toim.), *Oikeustiede- Jurisprudencia-vuosikirja LV:2022*, Helsinki, Suomalainen lakimiesyhdistys, 5–89.

Kouluterveyskysely (2021, 2023). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>

Lakeus, M. & Keskinen, L. (2020). *Verkossa satutetut – Selvitys naisiin ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvasta häirinnän seurauksista*. Helsinki: Naisten Linja Suomessa ry.

Laxton, C. & Women's Aid (2014). "Virtual World, Real Fear – Women's Aid Report into Online Abuse, Harassment and Stalking". https://1q7dqy2unor827bqjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2015/11/Women_s_Aid_Virtual_World_Real_Fear_Feb_2014-3.pdf

Liimatainen, M. & Rantaeskola S. (2022). *Toiminnallinen käsikirja lähisuhdeväkivaltaan puuttumiseksi ja ennalta estämiseksi*. Helsinki: Poliisihallitus.

Malkki, L., Sallamaa, D., Saarinen, J., & Eerola, S. (2021). *Ekstremistinen puhe verkossa ja uutismediassa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:20.

- Mansikka-aho, H. (2019). *Poliisi, mistä tulet, minne menet?: Valtionhallinnon rakenneohjelmien tavoitteiden toteutumisen arviointi poliisin hallintorakenneuudistuksissa*. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/134277/978-952-03-2089-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Mansikkamäki, S.-T. & Mutttilainen, V. (2016). *Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa 2011–2014*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 121. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-313-2>
- Maple, C., Shart, E. & Brown, A. (2011). *Cyber stalking in the United Kingdom: An Analysis of the ECHO Pilot Survey*. University of Bedfordshire. https://uobrep.openrepository.com/bitstream/handle/10547/270578/ECHO_Pilot_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Marganski, A. & Melander, L. (2018). Intimate Partner Violence Victimization in the Cyber and Real World: Examining the Extent of Cyber Aggression Experiences and Its Association With In-Person Dating Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(7), 1071–1095.
- Marková I., Linell P., Grossen M., Orvig A. S. (2007). *Dialogue in focus groups: Exploring socially shared knowledge*. London: Equinox.
- McGorrery, P. & McMahon, M. (2021). *Criminalising Psychological Violence in Europe: (Non-) Compliance with Article 33 of the Istanbul Convention*. *European Law Review*, 2, 211–227.
- Mäkeläinen, T., Husso, M., Mäntysaari, M., Notko, M. & Virkki, T. (2012) Tukitoimenpiteet lähisuhdeväkivaltaa kokeneille naisille. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö
- Mäntyranta T, Kaila M. (2008). Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim*, 24:1507–1513.
- Naisten Linja (2023). *Turvaverkko-hanke 2018–2022*. [Viitattu 1.12.2023] <https://naistenlinja.fi/turvaverkko-hanke/>
- Niemi-Kiesiläinen, J. (2004). *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: WSOY.
- Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. (toim.) (2017). *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino.

Niklander, E., Notko, M. & Husso, M. (2019). *Lähisuhdeväkivaltaan puuttuminen ja ammattilaisten koulutus sosiaali- ja terveydenhuollossa ja poliisissa. EPRAS-hankkeen arviointi*. Raportti 13/2019. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Nousiainen, K. & Pentikäinen, M. (2017). Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä. Teoksessa: Niemi, J., Kainulainen, H. & Honkatukia, P. *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 51–67.

Nyqvist, L. (2001) *Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos*. Turun yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Näsi, M. (2022). *Rikosasioiden tilannekuva ja muutostekijät viranomaisten tilastojen ja haastattelujen valossa*. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita 2022:12.

Oikeusministeriö (2020). *Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti*. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita 2020:6.

Oikeusministeriö (2022). *Keskinäinen rikosoikeusapu*. [Viitattu 30.8.2022.] <https://oikeusministerio.fi/keskinainen-rikosoikeusapu>

OKV/2726/10/2022. *Poliisin menettely esitutinnan toimittamisedellytysten harkinnassa*. Valtioneuvoston oikeuskansleri. https://oikeuskansleri.fi/documents/1428954/145162814/julkaistu_ratkaisu_poliisin_menettely_esitutinnan_toimittamisedellytysten_harkinnassa_OKV_2726_10_2022.pdf/d1d64d47-8fc3-ef49-ac6a-98c616b11c7b/julkaistu_ratkaisu_poliisin_menettely_esitutinnan_toimittamisedellytysten_harkinnassa_OKV_2726_10_2022.pdf?t=1702360049528

Sisäministeriö (2014). *Perhe- ja lapsisurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto*. Työryhmän selvitys. Sisäministeriön julkaisu 1/2014.

Pew Research Center (2014). February 2014. *"Couples, the Internet, and Social Media"*. https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/9/2014/02/PIP_Couples_and_Technology-FIN_021114.pdf

Pew Research Center (2017). July 2017. *"Online Harassment 2017"*. https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2017/07/PI_2017.07.11_Online-Harassment_FINAL.pdf

Pew Research Center (2021). January 2021. *"The State of Online Harassment"*.
https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2021/01/PI_2021.01.13_Online-Harassment_FINAL-1.pdf

Pew Research Center (2022). December 2022. *"Teens and Cyberbullying"*.
https://www.pewresearch.org/internet/wp-content/uploads/sites/9/2022/12/PI_2022.12.15_teens-cyberbullying-2022_FINAL.pdf

Piippo, S., Husso, M., Hirvonen, P., Notko, M. & Glumbíková, K. (2021). Institutional and Affective Practices of Domestic Violence Interventions in Social Work: Malignant Positioning of Victims. Teoksessa: Husso, M., Karkulehto, S., Saresma, T., Laitila, A., Eilola, J. & Siltala, H. (toim.) *Violence, gender and affect*. Palgrave Studies in Victims and Victimology. Palgrave Macmillan, 113–133.

Piippo, S. (2022). *Lähisuhdeväkivallan kohtaamisen rakenteet, käytännöt ja toimijuus sosiaalityössä*. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 282. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Piippo, S. & Toikko, T. (2023). *Vammaisiin naisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta*. Teoksessa: Sihto, T. & Vasara, P. (toim.) *Hoivan pimeä puoli*. Helsinki: Gaudeamus, 39–59.

Piispa, M. (toim.) (2013). *Uskalla olla, uskalla puhua -vammainen nainen ja väkivalta*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-915-2>

Plan International (2020). *"Free to be online? A report on girls' and young women's experiences of online harassment"*. <https://plan-international.org/publications/freetobonline>

Powell, A. & Henry, N. (2016). Technology-Facilitated Sexual Violence Victimization: Results From an Online Survey of Australian Adults. *Journal of Interpersonal Violence* 34(17), 3637–3665.

Powell, A. & Henry, N. (2018). Policing Technology-Facilitated Sexual Violence against Adult Victims: Police and Service Sector Perspectives. *Policing and Society*, 28(3), 291–307.

Rauta, J. (2021). *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus*. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 19. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021110253250>

Reinboth, S. & Vesantola, S. (2019). Solvaukset syyttäjän pöydällä. Helsingin Sanomat 10.3.2019. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006028892.html>

Ristola, J. & Karnaranta, A. (2023). *Arvio poliisin hallintorakenteesta ja kehittämisvaihtoehtoista: Takaisin ihmisten pariin*. Sisäministeriön julkaisu 2023:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-987-5>

Rittel, H. W. J., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy Sciences*, 4(2), 155–169.

Ronkainen, S. (2008). Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väki-vallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka*, 73(4), 388–401.

Ronkainen, S. (2017). Mitä väkivalta on? Eronteiden tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. Teoksessa Niemi, Kainulainen & Honkatukia (toim.) *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 19–35.

Saresma, T., Pöyhtäri, R., Knuutila, A., Kosonen, H., Juutinen, M., Haara, P., Tulonen, U., Nikunen, K. & Rauta, J. (2022). *Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:48.

Siltala, H., Hisasue, T., Hietamäki, J., Saari, J., Laajasalo, T., October, M., Laitinen, H., & Raitanen, J. (2022). *Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset*. Oikeusministeriön julkaisu, selvityksiä ja ohjeita 2022:52. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164292?show=full>

Silverman D. (2006). *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.

Sisäministeriö (2021). *Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen: Työryhmäraportti*. Sisäministeriön julkaisu 2021:3.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto (SPJL) (2023). SPJL:n jäsenkysely: Uupunut henkilöstö ja heikentynyt sisäinen turvallisuus ovat huono yhdistelmä. Asiantuntija-artikkelit. 31.5.2023. <https://www.spjl.fi/asiantuntija-artikkelit/spjl-jasen-kysely-uupunut-henkilosto-ja-heikentynyt-sisainen-turvallisuus-ovat-huono-yhdistelmä/> [Viitattu 1.12.2023.]

Suonpää, K., Koskela, T., Sutela, M. & Törölä, M. & Aaltonen, M. (2023). *Naisiin kohdistuvat parisuhdetapot. Tapahtumaketjut, taustat ja ehkäisy*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:16. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164731>

Stark, E. (2007). *Coercive Control. The Entrapment of Women in Personal Life*. Oxford, UK: Oxford University Press.

Staudé-Müller, F., Hansen, B. & Voss, M. (2012). How Stressful is Online Victimization? Effects of Victim's Personality and Properties of the Incident. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(2).

Syyttäjälaitos (2021). *Syyttäjälaitoksen (KPY152) vuosien 2022–2025 voimavara-analyysi*. 26.4.2021 dnro 158/03/20. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2021-AK-376634.pdf> [Viitattu 29.10.2023.]

Syyttäjälaitos lukuina (2022). Syyttäjälaitoksen verkkosivusto. <https://syyttajalaitos.fi/syyttajalaitos-lukuina> [Viitattu 29.11.2023.]

Syyttäjälaitos (2022). *Syyttäjälaitoksen tilinpäätös vuodelta 2021*. 17.2.2022. SY/69/2022. https://syyttajalaitos.fi/documents/11121156/13629294/Syyttajalaitoksen_tilinpaaotos_2021.pdf/51a98e8d-ba56-2ce2-1232-523101c5cb6d/Syyttajalaitoksen_tilinpaaotos_2021.pdf?t=1645451485559 [Viitattu 16.11.2023.]

Syyttäjälaitos (2023). *Syyttäjälaitoskirjanpitoyksikön toimintakertomus ja tilinpäätös vuodelta 2022*. 27.2.2023. SY/2470/2022 <https://syyttajalaitos.fi/documents/11121156/13629294/Syytt%C3%A4j%C3%A4laitoksen+toimintakertomus+ja+tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+vuodelta+2022+saavutettava.pdf/8f824c24-7e3c-3338-9263-796f609d6021/Syytt%C3%A4j%C3%A4laitoksen+toimintakertomus+ja+tilinp%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+vuodelta+2022+saavutettava.pdf?t=1677747819962> [Viitattu 10.11.2023.]

Temple, J. R., Choi, H. J., Brem, M., Wolford-Clevenger, C., Stuart, G. L., Fleschler, P. M. & Elmquist, J. (2016). The Temporal Association Between Traditional and Cyber Dating Abuse Among Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 340–349.

Tilastokeskus (2019a). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö*. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/sutivi/index.html> [Viitattu 11.1.2022.]

Tilastokeskus (2019b). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto*. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu: 8.11.2023.]

Tilastokeskus (2023). *Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa. Sukupuolistunut väkivalta ja lähisuhdeväkivalta Suomessa 2021 -tutkimuksen lopputraportti*. Helsinki: Tilastokeskus.

Tolvanen, M. & Silvennoinen, E. (2023). *Selvitys henkisen väkivallan rangaitavuudesta ja vainoamisen oikeuskäytännöstä Suomessa*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2023:20. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164912>

Tompson, T., Benz, J. & Agiesta, J. (2013). *The Digital Abuse Study: Experiences of Teens and Young Adults*. MTV & Associated Press-NORC Center for Public Affairs Research.

Topping, J. (2022). Austerity, path dependency and the (re)configuration of policing. *Policing and Society*, 32(6), 715-730.

Tuomioistuinvirasto (2023). Vuonna 2022 tuomioistuinten vireillä olevien asioiden määrät pysyivät edelleen korkealla tasolla. Tiedote 3.3.2023. <https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2023/vuonna2022tuomioistuintenvireillaolevienasioidenmaaratpysyivatedelleenkorkeallatasolla.html> [Viitattu 13.11.2023.]

Ulkoasiainministeriö (2013). *Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamista valmistelleen työryhmän mietintö*. https://um.fi/documents/35732/48132/istanbulin_sopimuksen_ratifiointia_k%C3%A4sitel%C3%B6n_ty%C3%B6ryhm%C3%A4n_mietint%C3%B6.pdf/0e50e737-2e19-eaec-b44a-2fed64278f1f?t=1559941144041 [Viitattu 9.11.2023.]

VSK (2018). *Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Yleinen ohje*. Dnro 042/31/18. <https://syyttajalaitos.fi/vks-2018-1-syyttajalle-ilmoitettavat-rikosasiat-ilmoitusmenettely-ja-syyttajan-toimenpiteet> [Viitattu 20.10.2023.]

Valtonen, A. (2008). Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa: Ruusuvuori J, Tiittula L. (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–241.

Vehkoo, J. (2021) *Oikeusjuttu*. Kosmos: Helsinki.

Virkki, T., Husso, M., Notko, M., Holma, J., Laitila, A. & Mäntysaari, M. (2015). Possibilities for intervention in domestic violence: Frame analysis of health care professionals' attitudes. *Journal of Social Service Research*, 41(1), 6–24.

Walker, L. (2016). *The Battered Woman Syndrome*. Springer Publishing Company.

van der Wilk, A. (2021). Protecting women and girls from violence in the digital age. Council of Europe. Ranska. <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/10686-protecting-women-and-girls-from-violence-in-the-digital-age.html#> [Viitattu 31.7.2023.]

Wajcman, J. (2010). Feminist theories of technology. *Cambridge Journal of Economics*, 34, 143–152

Woodlock, D. (2017). The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking. *Violence Against Women*, 23(5), 584–602.

Yakel, E. (2000). Thinking Inside and Outside the Boxes: Archival Reference Services at the Turn of the Century. *Archivaria*, 49, 140–160.

Ybarra M., Price-Feeney, M., Lenhart, A. & Zickuhr, K. (2017). *Intimate partner digital abuse*. Report 01.18.17. Data & Society research institute. CiPHR Center for Innovative Public Health Research.

YLE (2020). Spotlight-ohjelma, jakso: Outredda brott – Rikos ilman rangaistusta, 30.3.2020.

22.7.2011/805. Esitutkintalaki. Julkaistu Oikeusministeriön Finlex-palvelussa, osiossa Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 29.8.2022.] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>

19.12.1889/39. Rikoslaki. Julkaisu Oikeusministeriön Finlex-palvelussa, osiossa Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 29.8.2022.] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

11.7.1997/689. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Julkaisu Oikeusministeriön Finlex-palvelussa, osiossa Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 9.11.2022.] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970689>

53/2015. Valtioneuvoston asetus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. Julkaisu Oikeusministeriön Finlex-palvelussa, osiossa Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 30.10.2023.] <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>

31.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Julkaisu Oikeusministeriön Finlex-palvelussa, osiossa Ajantasainen lainsäädäntö. [Viitattu 9.12.2023.] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Liitteet

Liite 1: Digitaalisen väkivallan sanasto

SANASTO

Tämä sanasto sisältää joidenkin digitaalisessa ympäristössä yleisimmin käytettyjen termien määritelmät sekä yleisimmät naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan muodot, eikä se välttämättä vastaa GREVION näkemyksiä. Sanastoa päivitetään jatkuvasti sisällyttämällä siihen uusia termejä ja naisiin ja tyttöihin kohdistuvia digitaalisen väkivallan muotoja.

Airdrop

Airdrop on Applen kehittämä palvelu, jonka avulla käyttäjät voivat vaihtaa sisältöä toisen lähellä sijaitsevan Apple-tuotteen käyttäjän kanssa.

Algoritmi

Algoritmi on sarja tai kuvaus ohjeista automatisoidun tehtävän suorittamiseksi tietokonejärjestelmässä tai ratkaisun löytämiseksi ongelmaan.

Kehon häpäisy

Kehon häpäisy tarkoittaa kehon muodon, koon tai ulkonäön kommentoimista ja pilkkaamista.

Pilvipalvelu

Pilvipalvelu on tietokoneella käytettävien tietojen tallennustapa, jossa digitaalista dataa ei tallenneta käyttäjän fyysiselle tallennusasemalle vaan ulkoisille palvelimille, joskus useampaan paikkaan, joita isännöivä yritys omistaa ja hallinnoi.

Seksuaalissävyytteinen salakuvaus

Seksuaalissävyytteinen salakuvaus tarkoittaa suostumuksenvastaisesti otettuja seksuaalissävyytteisiä kuvia naisista.

Verkkokiusaaminen

Verkkokiusaaminen tarkoittaa kiusaamista, joka tapahtuu käyttämällä digitaalisia työkaluja ja ympäristöjä ja joka yleensä kohdistuu alaikäisiin.

Cyberflashing

Cyberflashing tarkoittaa ei-toivottujen seksuaalissävytteisten kuvien lähettämistä deitti- tai viestisovellusten, tekstiviestien tai Airdrop- tai Bluetooth-teknologian avulla.

Hajautettu palvelunestohyökkäys (DDoS)

Hajautettu palvelunestohyökkäys tarkoittaa hyökkäystä, jonka tavoitteena on kaataa palvelu tai estää käyttäjien pääsy verkkosivustolle kohdistamalla sinne enemmän liikennettä kuin se voi ottaa vastaan.

Haamunimi

Haamunimi tarkoittaa transhenkilön syntymänimen (joka ei vastaa tämän sukupuolta) tahallista käyttämistä tarkoituksena häpäistä, uhkailla, pelotella tai kohdella kaltoin.

Syväväärennös (Deepfakes)

Syväväärennökset tarkoittavat videoita, joissa henkilön kasvot on algoritmien tai syväoppimisen avulla korvattu (saumattomasti) toisilla kasvoilla ja ääntä manipuloitu tarkoituksena synnyttää illuusio siitä, että videolla esiintyy eri henkilö.

Doksaus

Doksaus tarkoittaa toisen henkilön henkilökohtaisten tietojen (puhelinnumero, sähköpostiosoite, kotiosoite, ammatilliset kontaktit) suostumuksenvastaista jakamista verkossa yväksikäyttötarkoituksessa.

Sähköinen todistusaineisto

Sähköinen todistusaineisto tarkoittaa todisteita, jotka on saatu digitaalisen tai teknologisen laitteen sisältämisestä tai sen tuottamista tiedoista.

Flaming

Flaming tarkoittaa hyökkäävien tai vihamielisten viestien, myös solvausten, lähettämistä sosiaalisiin verkostoihin tai foorumeihin.

Vaientaminen

Vaientaminen tarkoittaa digitaalisessa ympäristössä sitä, ettei henkilö väkivallan ja häirinnän pelossa voi osallistua ja ilmaista itseään verkossa täysimääräisesti, mikä johtaa siihen, että tämä ei lopulta halua lainkaan osallistua julkisiin keskusteluihin.

Geopaikannus

Geopaikannus tarkoittaa toimintoa, jonka avulla laitteen maantieteellinen sijainti voidaan määrittää käyttämällä GPS-signaaleja tai muita yhteyksiä.

Hakkerointi

Hakkerointi tarkoittaa prosessia, jossa päästään laittomasti tai suostumuksenvastaisesti käsiksi tietokonejärjestelmään tai verkkoon.

Kuvattu pahoinpitely

Kuvattu pahoinpitely on hyökkäys (fyysinen tai seksuaalinen), jossa on tarkoituksena tallentaa pahoinpitely ja jakaa se verkossa.

Seksuaaliväkivaltaa todistavan materiaalin levittäminen

Seksuaaliväkivaltaa todistavan materiaalin levittäminen tarkoittaa tilannetta, jossa tekijä hankkii suhteen aikana seksuaalissävyytteisiä kuvia tai videoita tai hakkeroi tai varastaa ne uhrin tietokoneelta, sosiaalisen median tileiltä tai puhelimesta jakaakseen ne verkossa.

Esineiden internet (Internet of Things, IoT)

Esineiden internet on sellaisten fyysisten esineiden muodostama verkko, jotka on yhdistetty toisiinsa ja internetiin, ja jotka tallentavat ja välittävät tietoja niiden käytöstä.

IP-osoite

IP-osoite on internetiin liitetylelle laitteelle annettu yksilöllinen numero, jonka avulla kyseinen laite ja sen sijainti voidaan tunnistaa.

Orbiting

Orbiting tarkoittaa tilannetta, jossa tekijä ei vastaa tietyn henkilön viesteihin tai kommunikoi suoraan tämän kanssa mutta jatkaa tämän sisältöjen seuraamista verkossa (tykkääminen, tarinoiden katseleminen jne.).

Outing

Outing tarkoittaa toisen henkilön seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin suostumuksenvastaista paljastamista, usein julkisesti.

Sexting

Sexting tarkoittaa seksuaalissävyytteisten, usein kuvia tai videoita sisältävien, viestien vaihtamista, lähettämistä tai vastaanottamista viestipalveluiden tai chatin välityksellä.

Seksuaalissävyytteisellä (kuva)materiaalilla kiristäminen

Seksuaalissävyytteisellä (kuva)materiaalilla kiristäminen (sextortion) tarkoittaa tekoa, jossa toista uhataan seksuaalisen sisällön (kuvat, videot, syväväärennökset, seksuaalisuuteen liittyvät juorut) julkaisemisella tarkoituksena uhkailla, pakottaa tai kiristää joko seksuaalisen sisällön ja/tai rahan vuoksi.

Vakoiluohjelma

Vakoiluohjelma on yleensä sovellus, joka ladataan jonkun puhelimeen tai laitteeseen ja jota käytetään laitteen toiminnan seuraamiseen. Perheväkivallan yhteydessä vakoiluohjelma toimii vainoamisen välineenä.

Swatting

Swatting tarkoittaa puhelimen tai tietokonejärjestelmien käyttöä hätäviestintään tarkoituksena kutsua lainvalvontaviranomaiset tiettyyn paikkaan väärän hälytyksen avulla.

Trollaus

Trollaus tarkoittaa tahallisesti loukkaavien kommenttien lähettämistä verkossa, usein tarkoituksena aiheuttaa hämmennystä, vihaa ja nöyryytystä. Tällaisia iskuja voi tehdä myös ryhmä ihmisiä koordinoitusti ja kohdennetusti.

Lähde:

GREVIO Ensimmäinen yleinen suositus naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalisesta ulottuvuudesta © Sosiaali- ja terveysministeriö, marraskuu 2023, suomenkielinen käännös, PunaMusta; Helsinki.

Liite 2: Tiedote haastateltaville

TIEDOTE TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVILLE

Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa (DIGNITEAS)

Tutkimuksen aihe ja tavoite

Pyydämme Teitä osallistumaan Naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteet poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa – hankkeen fokusryhmähaastatteluihin. Valtioneuvoston rahoittaman hankkeen tavoitteena on tuottaa tietoa naisiin kohdistuvasta digitaalisesta väkivallasta ja siihen puuttumisen haasteista. Hankkeessa tutkitaan tapausten etenemistä rikosprosessissa ja viranomaisten tapoja kohdata ja käsitellä digitaalista väkivaltaa omassa työssään. Lisäksi tarkastellaan väkivaltatyöntekijöiden ja tukipalveluiden työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia digitaalisesta väkivallasta osana asiakkaiden arkea ja omaa työtä. Tutkimukseen perustuen rakennetaan esitys menettelytavasta, jonka avulla voitaisiin myös jatkossa seurata poliisin tietoon tulleen (naisiin kohdistuvan) digitaalisen väkivallan muutosta. Hankkeen tuottamaa tietoa on tarkoitus hyödyntää poliisin tutkinto- ja täydennyskoulutuksessa, syyttäjien täydennyskoulutuksessa, tukipalveluiden kehittämisessä sekä viranomaisten strategiatyössä.

Tutkimukseen osallistumisesta voi olla osallistujille hyötyä. Osallistuminen tarjoaa mahdollisuuden pohtia omaa suhdettaan digitaalisen väkivallan muotoihin, seurauksiin, raportointiin ja siihen puuttumisen sekä rikosprosessin käytäntöihin ja osapuolten auttamisen mahdollisuuksiin. Tutkimukseen osallistumisesta ei ole osallistujille varsinaista haittaa. Tutkimukseen osallistuminen voi herättää muistoja ja ajatuksia myös omista väkivallan kohtaamisen kokemuksista. Jaamme haastattelujen yhteydessä tietoa tahoista, joiden kanssa aihepiiristä voi halutessaan keskustella myös jatkossa.

Aineistonkeruun toteuttaminen

Fokusryhmähaastattelut toteutetaan 3–7 hengen ryhmissä. Haastattelun kesto on noin 1,5 tuntia. Fokusryhmiä ohjaa 1–2 tutkijaa. Haastattelut tallennetaan ääni- ja/tai kuvatallenteiksi, jonka jälkeen ne litteroidaan tekstimuotoon, ja ääni- ja kuvatallenteet tuhotaan. Tekstimuotoisia haastattelujen osia voidaan käyttää tulosten julkaisussa, mutta osallistujien henkilöyteen ei milloinkaan viitata.

FOKUSRYHMÄHAASTATTELUN TEEMAT:

1. Digitaalisen väkivallan tunnistamisen ja kohtaamisen valmiudet sekä siihen liittyvien tapausten käsittelyä omassa ammatissa ja työssä.
2. Ongelmat ja haasteet kyseistendigitaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosten tutkimisessa ja syyttämisessä.
3. Syyt ja esteet tiiviimmälle esitutkintayhteistyölle digitaaliseen väkivaltaan liittyvien juttujen osalta tutkinnan aikana.
4. Digitaalinen väkivalta, sen tunnistamisen ja siihen puuttumisen haasteet ja mahdollisuudet sekä digitaaliseen väkivaltaan liittyvät rikokset ja niiden ongelmat tukipalveluiden näkökulmasta.

Jokaisen teeman alla voidaan tilannekohtaisesti esittää tarkentavia kysymyksiä.

Osallistumisen vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistumisen voi keskeyttää milloin vain syytä ilmoittamatta. Mahdollinen keskeyttäminen ei estä siihen asti kerättyjen tietojen käyttämistä tutkimuksessa edelleen, jos tutkittava antaa siihen luvan. Suostumuksen voi myös peruuttaa, jolloin vastauksia ja kommentteja ei käytetä tutkimuksessa.

Tutkimuksessa ei poiketa tietosuojalainsäädännön mukaisista tutkittavan oikeuksista. Eettiset näkökulmat otetaan huomioon jokaisessa tutkimusvaiheessa. Aineiston säilyttämisessä ja käsittelyssä osallistujien tunnistamattomuutta suojataan muuttamalla tarvittavia yksityiskohtia. Aineistoa käsittelevät vain tutkimusryhmän jäsenet sekä ilman tunnistetietoja heidän ohjaamansa tutkijat ja opiskelijat.

Henkilötietojen käsittely sekä rekisteri- ja asiakirjatietojen yhdistäminen tutkittavan antamiin tietoihin

Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Aineisto anonymisoidaan ja tarvittaessa pseudonymisoidaan siten, että yksittäisiä henkilöitä ja tutkittavien tietoja ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Tutkimusaineistoa säilytetään tutkimusaineiston käsittelyä koskevien tietoturvakäytäntöiden mukaisesti.

Aineistoa säilytetään anonymisoituna ja salasanalla suojattuna tiedostona Tampereen yliopistossa ja Poliisiammattikorkeakoulussa kunnes tutkimus on päättynyt.

Tutkijoiden yhteystiedot:

Vastuullinen tutkija (TAU)

Tenure track -professori **Marita Husso**

Yhteiskuntatutkimus, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tampereen yliopisto

marita.husso@tuni.fi

p. +358503182510

Vastuullinen tutkija (Polamk)

Erikoistutkija Jarmo Houtsonen

Poliisiammattikorkeakoulu

jarmo.houtsonen@polamk.fi

p. +358295483 814

Liite 3: Haastattelurunko

FOKUSRYHMÄHAASTATTELUT

1. HAASTATTELURYHMIEN MUODOSTAMINEN

Ryhmähaastattelussa keskustellaan ennalta määritellyistä teemoista 1–2 tutkijan ohjaamana, ryhmän koko 3–7 osallistujaa. Haastattelun kohderyhminä ovat

- a. **poliisiopiskelijat**
- b. **poliisit**
- c. **syyttäjät**
- d. **tukipalveluiden työntekijät**

Haastattelun teemat toimivat ohjenuorana keskustelulle ja niistä voidaan kysyä tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluja suunnataan vastaamaan kunkin kohderyhmän ammatillista tilannetta.

2. FOKUSRYHMÄHAASTATTELURUNKO

a) Poliisiopiskelijat

Keskustelun aluksi kartoitetaan osallistujien taustatietoja:

- Koulutuksen vaihe, aiemmat opinnot, työkokemus, ikä sukupuoli?
- Onko koulutus antanut valmiuksia digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?

Haastattelun teemat:

- Millaista koulutusta olet saanut digitaalisesta väkivallasta ja sen kohtaamisesta?
- Miten digitaalinen väkivalta on koulutuksessa määritelty? Miten usein digitaalista väkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään opinnoissa?
- Millainen ilmiö ja ongelma ja rikos digitaalinen väkivalta on ja miten siihen tulisi puuttua?

- Mitä ongelmia tai haasteita kyseisten rikosten tutkimiseen ja syyttämiseen liittyy? Miten asiaa olisi mahdollista edistää ja ongelmia ratkoa?
- Millaista koulutusta kaipaisit / toivoisit / tarvitsisit naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?
- Mitä tarvitaan, että valmiudet puuttua digitaaliseen väkivaltaan lisääntyisivät nyt ja tulevaisuudessa?

b) Poliisit ja c) syyttäjät

Keskustelun aluksi kartoitetaan osallistujien taustatietoja:

- Miten pitkään olette toimineet nykyisissä ammateissanne, mahdollinen aikaisempi työkokemus muilta aloilta?
- ikä ja sukupuoli?
- Onko koulutus antanut valmiuksia digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?

Haastattelujen teemat:

- Millaista koulutusta olet saanut digitaalisesta väkivallasta ja sen kohtaamisesta?
- Miten digitaalinen väkivalta on työssä määritelty? Miten usein digitaalista väkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohdataan työssä?
- Kuinka paljon rikosilmoituksia poliisille tehdään esimerkiksi väkivallasta, häirinnästä ja vainosta, joka on tapahtunut digitaalisten viestintävälineiden välityksellä tai niitä hyödyntäen? Mikä on ilmoitusten lukumäärä esimerkiksi viimeisen vuoden tai viimeisten kahden vuoden ajalta? Minkälaisia tapaukset ja teot ovat?
- Mitä rikosilmoituksille tapahtuu poliisin prosesseissa? Miten ja millä eri perusteilla poliisi keskeyttää, päättää tai esittää syyttäjälle rajoitettavaksi digitaalisesta väkivallasta tehtyjä (rikos)ilmoituksia? Kuinka suuri osa ilmoitetuista asioista etenee syyteharkintaan?
- Minkälaisia keskeytetyt ja syyteharkintaan edenneet tapaukset ovat?
- Mitä syyteharkintaan edenneille tapauksille tapahtuu? Millä perusteilla syyttäjä tekee syyttämättäjäättämispäätöksiä tai tekee esitutinnan rajoittamispäätöksen poliisin esityksestä? Minkälaiset tapaukset etenevät tuomioistuimeen?

- Miten paljon ja minkälaisia tuomioita digitaalisesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta on annettu viime vuosina? Onko tuomioissa havaittu erityisiä rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja?
- Millaista digitaalisen väkivaltaan liittyvien asioiden käsittely on? Mikä toimii hyvin ja mitä mahdollisia ongelmia tai haasteita kyseisten rikosten tutkimiseen ja syyttämiseen liittyy?
- Millaista poliisin ja syyttäjän yhteistyö? Mitä syitä näette esteenä tiiviimmälle esitutkintayhteistyölle ao. juttujen osalta jo tutkinnan aikana?
- Millaista koulutusta kaipaisit / toivoisit / tarvitsisit naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?
- Mitä tarvitaan, että valmiudet puuttua digitaaliseen väkivaltaan nyt ja tulevaisuudessa lisääntyisivät?

d) Tukipalveluiden työntekijät

Keskustelun aluksi kartoitetaan osallistujien taustatietoja:

- Miten pitkään olette toimineet nykyisissä ammateissanne, mahdollinen aikaisempi työkokemus muilta aloilta?
- ikä ja sukupuoli?
- Onko koulutus antanut valmiuksia digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?

Haastattelun teemat:

- Millaista koulutusta olet saanut digitaalisesta väkivallasta ja sen kohtaamisesta?
- Miten digitaalinen väkivalta on työssä määritelty? Miten usein digitaalista väkivaltaa ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohdataan työssä?
- Millainen ilmiö ja ongelma ja rikos digitaalinen väkivalta on nyt? Miten se näkyy työssä ja arjessa, ja miten siihen tulisi puuttua?
- Kuinka paljon rikosilmoituksia poliisille tehdään esimerkiksi väkivallasta, häirinnästä ja vainosta, joka on tapahtunut digitaalisten viestintävälineiden välityksellä tai niitä hyödyntäen? Mikä on ilmoitusten lukumäärä esimerkiksi viimeisen vuoden tai viimeisten kahden vuoden ajalta? Minkälaisia tapaukset ja teot ovat?
- Miltä digitaaliseen väkivaltaan liittyvien rikosten prosessit vaikuttavat tukipalveluiden ja asiakkaiden arjen näkökulmasta?
- Mitä mahdollisia ongelmia prosesseihin liittyy?

- Millaista koulutusta kaipaisit / toivoisit / tarvitsisit naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen?
- Mitä tarvitaan, että valmiudet puuttua digitaaliseen väkivaltaan nyt ja tulevaisuudessa lisääntyisivät?

Liite 4: Saate verkkokyselyyn

Saatekirje

Tampereen yliopiston ja Poliisiammattikorkeakoulun hankkeessa tutkitaan naisiin kohdistuvaan digitaaliseen väkivaltaan puuttumisen haasteita poliisin työssä, rikosprosessissa ja tukipalveluissa. Hankkeessa tuotettua tietoa voidaan hyödyntää palveluiden kehittämisessä, poliisin tutkinto- ja täydennyskoulutuksessa, syyttäjien täydennyskoulutuksessa sekä viranomaisten strategiatyössä. Lue lisää:

<https://tietokayttoon.fi/-/naisiin-kohdistuvaan-digitaaliseen-vakivaltaan-puuttumisen-haasteet-poliisin-tyossa-rikosprosessissa-ja-tukipalveluissa>

Tervetuloa vastaamaan hankkeen kyselyyn!

Onko sinua satutettu teknologian avulla? Onko sinulla kokemuksia näihin tekoihin liittyvästä rikosprosessista?

Kerro meille. Sinun kokemuksesi ovat arvokkaita. Niiden avulla voimme ymmärtää paremmin digitaalisen väkivallan ilmenemismuotoja ja kokemuksia sekä niistä raportoimisen ja niihin puuttumisen haasteita.

Vastaukset ovat lämpimästi tervetulleita, vaikka et olisi tehnyt rikosilmoituksia eikä sinulla ole käynnissä olevaa rikosprosessia.

Vastaamalla kyselyyn annat luvan käyttää vastauksiasi tutkimustarkoituksiin. Kyselyyn vastataan nimettömänä. Otteita vastauksista saatetaan julkaista hankkeen julkaisuissa. Tarvittaessa vastauksista poistetaan erisnimet ja vastaavat tiedot tunnistamattomuuden varmistamiseksi. Yksittäisiä vastaajia ei ole mahdollista tunnistaa.

Kysely on suunnattu naisiksi itsensä määritteleville.

Jos kyselyyn osallistuminen herättää esimerkiksi muistoja tai tunteita, joista haluaisit keskustella jonkun kanssa, voit ottaa yhteyttä esimerkiksi Nollalinjaan tai Naisien Linjaan. Rikosprosessiin liittyvissä kysymyksissä voit olla yhteydessä esimerkiksi Rikosuhripäivystykseen.

[linkki kyselyyn]

Tärkeää! Jos epäilet, että netin käyttöäsi seurataan, muista tyhjentää sivuhistoria.

Mitä tarkoitamme digitaalisella väkivallalla?

- Digitaalinen väkivalta voi olla esimerkiksi ylenmääräistä viestittelyä, mustamaalaamista, uhkailua, maalittamista, häpäisyä, stalkkaamista, kontrollointia, monitorointia, eristämistä, rankaisemista teknologian avulla tai välityksellä. Se voi olla myös esimerkiksi teknologian käytön rajoittamista, taloudellista vahingontekoa tai apuvälineen rikkomista.
- Digitaalinen väkivalta voi olla esimerkiksi nykyisen tai ex-puolison, tutun tai tuntemattoman ihmisen tekemää. Tekijöitä voi olla yksi tai useampi.

Yhteystiedot: Marita Husso marita.husso@tuni.fi

Liite 5: Kysely

Kyselylomake 2023

1. Sukupuoli • Nainen • Mies • Muu • En halua vastata
2. Ikä Alle 15, 15–17, 18–25, 26–30, 31–35, 36–40, 41–45, 46–50, 51–55, 56–60, 61–64, 65 tai enemmän
3. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten asuinympäristöäsi? • Suuri kaupunki (yli 100 000 asukasta) • Suuren kaupungin lähiseutu • Pieni tai keskikokoinen kaupunki tai kunta (20 000–100 000 asukasta) • Pienempi taajama tai kunta (alle 20 000 asukasta) • Maaseutu (haja-asutusalue)
4. Oletko tällä hetkellä • Opiskelija • Työssä • Työtön • Perhevapaalla • Eläkkeellä • Sairauslomalla • Muu
5. Jos olet työssä, mikä on ammattisi
6. Millaisia seurauksia digitaalisen väkivallan tai häirinnän teoilla oli sinulle? Esimerkiksi fyysisiä, sosiaalisia, taloudellisia, terveydellisiä tai muita hyvinvointiin liittyviä seurauksia? Millaisia tunteita ja tuntemuksia tapahtunut herätti sinussa?
7. Kerro digitaalisen väkivallan tai häirinnän kokemuksistasi. Mitä tapahtui? Mitä teknologioita tekijä/t käytti/vät hyödykseen? Mikä on suhteesi tekijään/tekijöihin? Milloin teko/teot tapahtuivat ja kuinka pitkään ne kestivät?
8. Tutkimuksista tiedetään, että digitaalisen väkivallan ja häirinnän tekojen motiivina voi olla sukupuoleen, ulkonäköön, seksuaalisuuteen, etnisyyteen, uskontoon, vammaan, sairauteen, poliittisiin mielipiteisiin tai ammattiin liittyvät ennakkoluulot. Halutessasi voit kertoa meille tarkemmin, onko sinuun kohdistuneessa väkivallassa tai häirinnässä ollut motiivina vastaavanlaisia tiettyyn ryhmään kohdistuvia ennakkoluuloja.

9. Oletko kertonut kokemuksistasi, kenelle?

Läheiset, ystävät

Tuttavat (esim. verkkoyhteisöissä)

Työnantaja

Terveystieteiden / Työterveys

Väkivaltatyöntekijä / Kriisityöntekijä

Terapeutti, psykiatrinen sairaanhoitaja

Sosiaalityöntekijä

Poliisi

Oikeusavustaja / asianajaja

Rikosuhripäivystys

Nollalinja

Turvakoti

Muu auttava puhelin

IT-tuki

Laitehuolto

Sivuston ylläpitäjä

En kenellekään

Muu

10. Jos vastasit muu, kenelle kerroit?

11. Saitko apua? Miten asiaan on suhtauduttu esimerkiksi poliisissa, tukipalveluissa tai lähipiirissä?

12. Oletko tehnyt rikosilmoituksia? Minkälainen kokemus rikosilmoituksen tekeminen oli? Jos et ole tehnyt rikosilmoituksia, mikä vaikutti päätökseesi?

13. Kerro rikosprosessin etenemisestä. Etenikö prosessi, mitä tapahtui, oletko tyytyväinen prosessiin ja tulokseen?

14. Millaista apua ja tukea sait rikosprosessiin liittyen? Keneltä? Oliko saamasi apu riittävää? Minkälaista apua ja tukea olisit toivonut saavasi?

15. Mikä on suhteesi tapahtuneeseen nykyään?

16. Haluaisitko kertoa vielä jotain muuta?

17. Haluaisitko kertoa tapahtuneesta nimettömänä haastattelussa? Jos haluat, voit jättää tähän yhteystietosi.

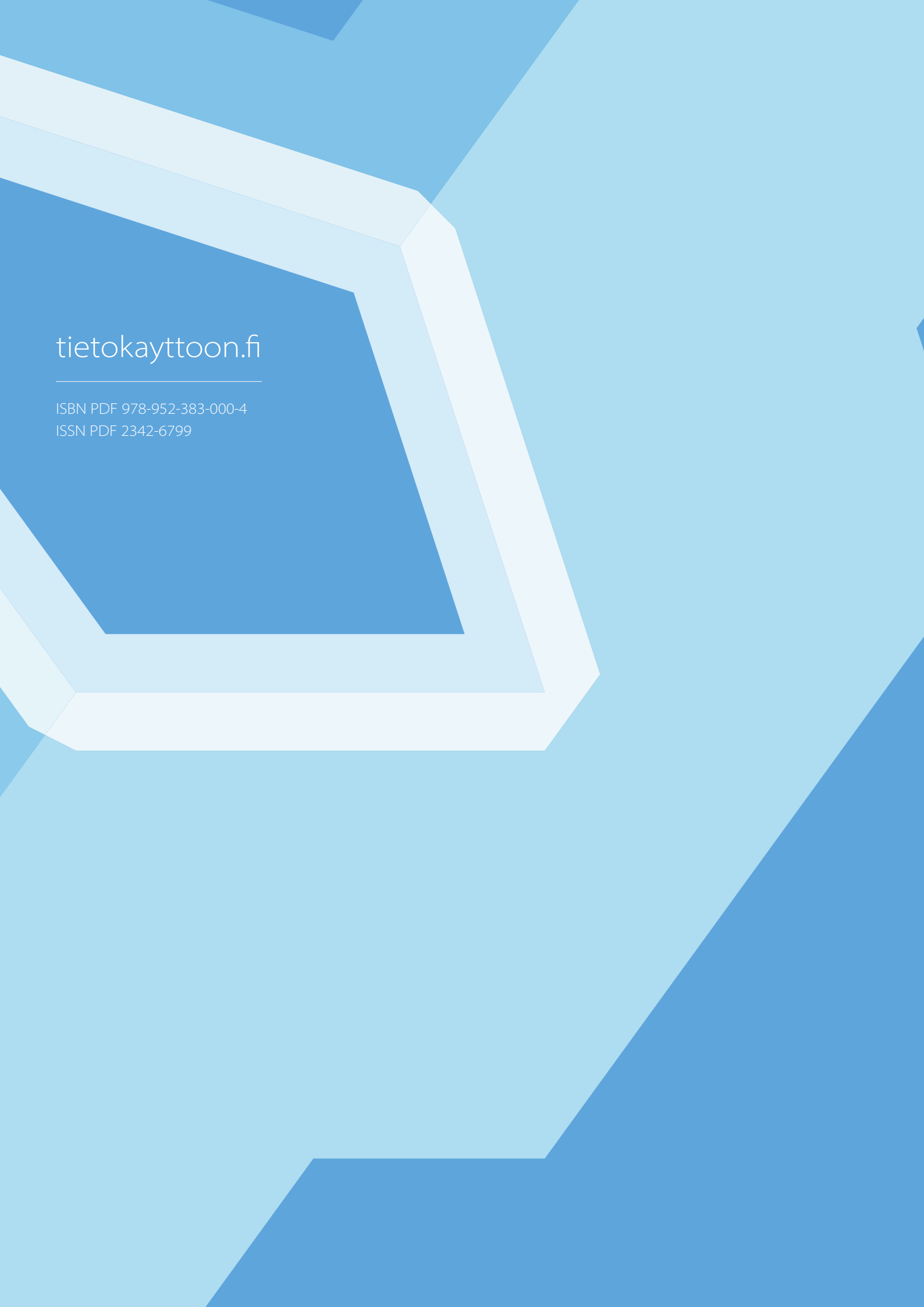
Liite 6: Hakusanat

RIKOSNIMIKKEET *(sisältäen lievät, perusmuotoiset sekä törkeät tekemuodot)*

Vainoaminen JA/TAI Laiton uhkaus JA/TAI Kunnianloukkaus JA/TAI Yksityisyyselämä loukkaavan tiedon levittäminen JA/TAI Identiteettivarkaus JA/TAI Viestintäsalaisuuden loukkaus JA/TAI Salakatselu JA/TAI Salakuuntelu JA/TAI Viestintärauhan rikkominen JA/TAI Pakottaminen JA/TAI Kiristys JA/TAI Tietomurto

HAKUSANALISTA

Ahdistel*; Aivopes*; Aktivis*; Alasto*; Alust*; Anonyym*; Artikkel*; Asiantunt*; Asiatto*; Banna*; Blog*; Blok; Dickpic*; Direct*; Edustaj*; Ehdok*; Eksä*; Elektronii*; Elime*; Elimi*; Elintä*; Enti*; Epäasia*; Epämiellyttä*; Epäsuor*; Ex*; Faceboo*; Fantasi*; Feikki*; Femak*; Feminis*; Foorum*; Gamer*; Graafis*; Haittaohjelm*; Hacker*; Hallit*; Halve*; Haukku*; Hauku*; Heitt*; Henkeä*; Hullu*; Huomio*; Huor*; Hyväksy*; Hyökkääv*; Häiri*; Idioot*; Ikäviä*; Ilmais*; Incel*; Insta*; Internet*; Intiim*; IoT; Isis*; Islam*; Jaka*; Jako*; Jatkuva*; Jodel*; Julkais*; Julki*; Jäljitt*; Kaapa*; Kaappa*; Kamer*; Kanav*; Kansanedust*; Keho*; Kerjää*; Keskustelu*; Ketju*; Keylog*; Kirist*; Kirjautu*; Kirjoit*; Kiusa*; Komment*; Kontroll*; Kumppani*; Kuva*; Kuvia*; Kyseenalaist*; Kännyk*; Käsitelty*; Käyttäjätunn*; Laudal*; Lehdes*; Leht*; Levitt*; Lihonn*; LinkedIn*; Lisänn*; Lisätty*; Lisäty*; Luottamustehtäv*; Luonut; Läheis*; Lähete*; Maalitt*; Mamu*; Matu*; Media*; Meem*; Messenge*; Miehe*; Mielentervey*; Mielipi*; Mielisair*; Mies*; Misogy*; Mitätöi*; Mollaami*; Muoka*; Muokka*; Murta*; Naisviha*; Nationalis*; Negatiivi*; Netti*; Netis*; Nimimerk*; Nimitel*; Nimittel*; Nälvi*; Näppäi*; Online*; Paljast*; Palst*; Pankkit*; Parisuh*; Patja*; Pelaa*; Pelat*; Pelei*; Peli*; Peniks*; Penis*; Perättö*; Pilka*; Pilkka*; Poliitik*; Poliittis*; Poliitiikk*; Porno*; Profiil*; Puhelim*; Puhelu*; Puoliso*; Puolue*; Rasis*; Saastu*; Salasan*; Seksifantasi*; Seksuaali*; Sijain*; Sisällöntuotta*; Sivusto*; Skanna*; Snapcha*; Soitt*; Solva*; Some*; Sosiaalise*; Sovellu*; Sovinis*; Sukueli*; Sukupuol*; Suljet*; Suuntautumi*; Suojau*; Syrji*; Sähköpost*; Tahalli*; Tallen*; Tappa*; Tappo*; Teknolog*; Teksta*; Tekstivies*; Telegram*; Things; Tiedosto*; Tietoj*; Tietokone*; Tietoliiken*; Tiktok*; Tilei*; Tili*; Tinder*; Toimittaj*; Troll*; Tuntemat*; Twiit*; Twitte*; Työpaik*; Työpuhelim*; Uhatt*; Uhka*; Ulkonäkö*; Urkinta*; Urkki*; Uskon*; Uskotavuutt*; Vaalei*; Vaali*; Vaienta*; Vaikuttaj*; Vaino*; Vakaumu*; Vakoil*; Vakoiluohjelm*; Valeh*; Valhe*; Valokuv*; Valvo*; Ventoviera*; Verk*; Verkko*; Verko*; Video*; Viest*; Viha*; Vihjai*; Virtuaal*; Virustorjun*; Vonka*; Väheksy*; Vähemmistö*; Vähätel*; Väitt*; Välitustie*; Väkiä*; Whapsap*; Web*; Yhteydenot*; Yksityi*; Yleisöosasto*; Ylilau*; Äly*; Äärioikeisto*

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-000-4

ISSN PDF 2342-6799